
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

विठोबा.
रखुमाई.
महीपति
श्रोते.
शिष्य नाभाजी.
अग्रदास.
साधु.
तुकाराम

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीरुक्मिणीपांडुरंगाभ्यां नमः॥ ॥ जय जय पांडुरंग रुक्मिणीवरा ॥ अचळ अढळ निर्विकारा ॥ लीलाविग्रही करुणाकरा ॥ सर्वेश्वरा आदिपुरुषा ॥१॥ जय जयाजी करुणामूर्ती ॥ अनंत अपार तुझी कीर्ती ॥ अनंत लीला नाना रीती ॥ वर्णितां श्रुती कुंठित ॥२॥ तुवां निजभक्तांच्या कैवारें ॥ घेतले दहा अवतार ॥ दुष्ट दैत्य मारूनि दुर्धर॥ रक्षिलें साचार निजदासां ॥३॥ आतां कलियुगामाजी साचार ॥ वसविलें पुंडरीकाचें द्वार ॥ जघनीं ठेऊन दोनी कर ॥ विटेवर उभा अससी ॥ ४ ॥ नासाग्रीं ठेऊनियां दृष्टी ॥ भक्तांसि पाहसी कृपादृष्टी ॥ भाविकजनासी देऊनि भेटी ॥ भवसंकटीं रक्षिसी ॥ ५ ॥ तूंचि झालासि लंबोदर ॥ चवदा विद्यांचा गुणसागर ॥ तूं चतुर्भुज फरशधर ॥ सर्वांगीं सिंदुर चर्चिला ॥६॥ स्वानंदरसाचे मोदक ॥ निजभक्तांसी देसी भातुकें ॥ त्या महाप्रसादाचेनि हरिखें॥ सप्रेमसुखें डोलती ॥७॥ तुझें नृत्य पाहून गणपती॥ आनंदें डोले कैलासपती॥ चौसष्ट कळा उभ्या राहती ॥ घेऊनि हातीं टाळविणे ॥ ८ ॥ तूं कीर्तनीं उभा जये वेळ ॥ विबुध एकाग्र बैसती सकळ ॥ मान तुकावी आखंडळ ॥ घागऱ्या मंजुळ ऐकुनी ॥ ९ ॥ ऐसा तूं गौरीकुमर ॥ सकळ विद्यांचा गुणसागर ॥ आतां मज देऊनि अभयवर ॥ संतचरित्रें वदवावीं ॥१०॥ आतां नमूं हंसवाहिनी ॥ जे कां सरस्वती ब्रह्मनंदिनी ॥ सकळ चातुर्य जिचे पासुनी ॥ होय स्वामिणी नांवरूपा ॥११॥ शुभ्र वस्त्र नेसली सोज्वळ ॥ आरक्त कुंकुम शोभे निढळ ॥ मस्तकीं केश असती कुरळ ॥ कंचुकीवर पुष्पमाळ शोभती ॥१२॥ हातीं घेऊनि ब्रह्मवीणा॥ सदा वर्णित भग-

दाखल क्र. M2218 विषय भक्तचरीत्र

नाव भक्तलीलामृत (तुकाराम चरित्र) मुद्रित मराठी

लेखक / लिपीकार —

पृष्ठ 150 काळ — पूर्ण / ~~अपूर्ण~~

वद्गुण॥जीच्या कृपेनें कवी नाना॥काव्यरचना बोलती ॥ १३ ॥ आतां सद्गुरु तुकाराम समर्थ ॥ तयासि माझा प्रणिपात ॥ ज्याणें अवतार घेऊन मृत्युलोकांत ॥ दाविला भक्तिपंथ साधकां ॥ १४ ॥ योग याग आणि व्रत ॥ कलियुगीं नव्हेचि यथास्थित ॥ नामसंकीर्त्तनीं तरतील बहुत ॥ वचन व्यासोक्त भागवतीं ॥ १५ ॥ त्याचा अर्थ सखोल परम ॥ जडमूढांसि न कळे वर्म ॥ यास्तव अवतार तुकाराम ॥ साधकांसी नेम लावावया ॥ १६ ॥ ज्याणें नामसंकीर्त्तन करूनियां ॥ निरसिली सकळ प्रपंचमाया॥ सद्भावें आळऊनि पंढरीराया ॥ केली काया ब्रह्मरूप॥ १७ ॥ मग प्रसन्न होऊनि रुक्मिणीकांत ॥ चुकविला काळाचा आघात ॥ वैकुंठभुवनीं देहासहित ॥ नेलें तुकयातें कलियुगीं ॥ १८ ॥ ज्याचे अभंग निषेधून समस्त ॥ द्विजांनीं बुडविले उदकांत ॥ परी तेरा दिवस पंढरीनाथें ॥ कोरडे ग्रंथ रक्षिले ॥ १९ ॥ जो भक्तिज्ञानवैराग्यपुतळा ॥ ज्याचे आंगीं अनंत कळा ॥ तो सद्गुरु तुकाराम आह्मासी जोडला ॥ स्वप्नीं दिधला उपदेश ॥ २० ॥ मी तरी सर्वांविषयीं हीन ॥ ऐसें साक्ष देतसे मन ॥ परी कृपा केली कवण्या गुणें ॥ त्याचें कारण तो जाणे ॥ २१ ॥ अंधारानें कोंदलें अंबर॥त्यासी प्रकाशमान करी दिनकर ॥कां परिस लोहासी लागतां सत्वर ॥ काळिमा अणुमात्र न राहे ॥ २२ ॥ कां अमंगळ पाणी एकवट ॥ त्यावरी आला गंगेचा लोट ॥ तें पवित्रपणें होय गोमटें ॥ मग महामुनीश्रेष्ठ वंदिती॥ २३ ॥ तेवीं सद्गुरु कृपेचेनि वैभव ॥ ज्ञान अज्ञान गेलें सर्व॥ मग जाणपणाचा अहंभाव ॥त्याचाही ठाव पूसिला ॥ २४ ॥ जैसें सागरीं मिळतां गंगेचें आप ॥ तत्काळ निरसे नांवरूप ॥ कां अग्नी इंधन जाळी-

तसे कोपें ॥ मग आपुल्या स्वरूपें विंझे जैसा ॥ २५ ॥ तैसेंच केलें सद्गुरुनाथें ॥ अज्ञान ज्ञान निरसिलें समस्त ॥ सर्वदा राहूनि हृदयस्थ ॥ स्वयें वदवीत भक्तकथा ॥ २६ ॥ आतां महाकवी पुरातन ॥ ग्रंथारंभीं तयांसी नमन ॥ ज्यांची काव्यरचना गीर्वाण ॥ संस्कृत पुराणें निर्मिलीं ॥ २७ ॥ भवाब्धि हा दुस्तर सहज ॥ त्यांत श्रीरामकथा निर्मिलें जहाज ॥ तो वाल्मीकमुनी महाराज ॥ साधिलें काज बहुतांचें ॥ २८ ॥ नसतां श्रीरामअवतार पूर्ण ॥ आधींच भविष्य कथिलें तेणें ॥ शतकोटी ग्रंथ केला जेणें ॥ त्याचे चरण वंदिले ॥ २९ ॥ वेदशास्त्रांचें करूनि मथन ॥ महाभागवत निर्मिलें जाण ॥ तो सत्यवतीहृदयरत्न ॥ द्वैपायन नमस्कारूं ॥ ३० ॥ उपजलों जयाचे गोत्रीं जाण ॥ तया वसिष्ठासि साष्टांग नमन ॥ त्यांहीं आपुले कृपें करून ॥ ग्रंथ संपूर्ण सिद्धी न्यावा ॥ ३१ ॥ आतां प्राकृत कवी महासंत ॥ जे ईश्वरी अवतार साक्षात ॥ जगविख्यात ज्यांचे ग्रंथ ॥ तयांसी प्रणिपात करीतसें ॥ ३२ ॥ साक्षात् विष्णूचा अवतार ॥ ज्ञानदेव योगेश्वर ॥ गीतेचा अर्थ सखोल थोर ॥ प्राकृत साचार तो केला ॥ ३३ ॥ प्रतिष्ठानीं ब्राह्मणीं छळितां निश्चिती ॥ वेद बोलविले रेड्या हातीं ॥ आणि चांगदेव बैसून व्याघ्रावरी येती ॥ मग चालविली भिंती प्रतापें ॥ ३४ ॥ निवृत्ति ज्ञानदेव सोपानेश्वर ॥ जीवन्मुक्त मुक्ताबाई सुंदर ॥ ग्रंथारंभीं नमस्कार ॥ वारंवार तयांसी ॥ ३५ ॥ जो उद्धवाचा अवतार साक्षात ॥ नामदेव कलियुगांत ॥ शतकोटी अभंग वदले प्राकृत ॥ तयासी दंडवत सद्भावें ॥ ३६ ॥ एकनाथ पूर्ण ज्ञानी ॥ अवतार झाला प्रतिष्ठानीं ॥ ज्याणें विष्णुअर्चन ब्राह्मणपूजनीं ॥ सेवा करून ऋणी देव

केला ॥३७॥ ज्यांची भक्ती देखूनि चोखडी ॥ श्रीकृष्णें खांदा घेतली कावडी ॥ पाणी वाहात लवडसवडी ॥सप्रेम गोडी भक्तीची ॥३८॥ विवेकसिंधू अध्यात्मग्रंथ ॥ श्रीमुकुंदराज विरचित ॥दत्तअनुग्रही दासोपंत ॥ सद्भावें प्रणिपात तयांसी ॥३९॥ जो मारुतीअवतार साक्षात॥ रामदास मूर्तिमंत ॥ ज्याणीं दासबोध रचोनि ग्रंथ ॥ सांप्रदाय बहु वाढविला ॥४०॥ जो सकळ चातुर्याची खाणी ॥ मुक्तेश्वर कवी प्रसिद्ध जनीं॥भारतीं टीका केली त्याणीं॥ ऐकतां श्रवणीं सुख वाटे ॥४१॥ वामनस्वामी चतुर पंडित ॥ ज्यांची श्लोकरचना अनुपम्य दिसत ॥ त्याणीं दशमस्कंध भागवत ॥ केलें प्राकृत निजप्रीती ॥ ४२ ॥ हरिविजय रामविजय अद्भुत ॥ पांडवप्रताप केले ग्रंथ॥ते नाझरेकर श्रीधर समर्थ॥राहिले पंढरींत निजप्रीतीं॥४३॥ऐसे संत प्रसिद्ध जनीं ॥ वरदी ग्रंथ स्थापिले ज्याणीं॥ वारंवार लोटांगणी॥तयांचे चरणीं मी असें॥४४॥ इहीं साह्य होऊन मातें ॥ सिद्धीस न्यावा संपूर्ण ग्रंथ ॥ जैसें दुर्बळगृहीं मांडिलें कृत्य ॥ साहित्य श्रीमंत पुरविती ॥४५॥तैसाचि मी मतिहीन॥नेणें कवित्वकळालक्षण॥ग्रंथ प्रारंभ केला जाण ॥भरंवसा धरून संतांचा ॥४६॥ एक एक अक्षराची भीक॥ कृपा करूनि द्याल सकळिक ॥ तरीच वाढेल माझा लौकिक ॥ सप्रेम सुख श्रोतियां॥४७॥जैसी पाकसिद्धीची खटपटी ॥ अज्ञान बाळक न पाहे दृष्टी॥ परी माता लोभ धरून पोटीं ॥ कवळ होटीं लावी त्याच्या ॥४८॥ तैशाचपरी केलें संतीं ॥ आयतीच ओंवी आठवून देती ॥ मज मूढाहातीं लिहविती ॥ माझी प्रचीती मी जाणें ॥४९॥ आतां नमूं श्रोते सज्जन ॥ जे कां श्रवणार्थी बहुत निपुण ॥ तिहीं एकाग्र करून मन ॥

अनुसंधान परिसिजे ॥ ५० ॥ जरी श्रोतयांचें चित्त चंचळ ॥ श्रवणार्थीं न बैसे निश्चळ ॥ तरी कवींचें लाघव सकळ ॥ सप्रेम वितळे ते ठायीं॥५१॥षंढापासीं सुंदर कामिन ॥ कां ज्वरितासी वाढिलें मिष्टान्न ॥ बधिरापुढें करितां गायन ॥ सुखसंपन्न नव्हे वक्ता ॥५२॥ अंधासि आरसा दाखविला कोडें ॥ तरी तो न पाहेचि तयाकडे ॥ जयासी श्रवणाची नाहीं चाड ॥ पाषाणहृदय तैसा तो ॥ ५३ ॥ तैसे नव्हां तुह्मी सज्जन ॥ जाणा वक्त्याचें अंतःकरण ॥ अर्थान्वयीं असोनि निपुण ॥ नेणतपण धरीतसां ॥५४॥ माझी योग्यता पहाल जरी ॥ तरी मूढमती सर्वप्रकारीं ॥ अक्षरवटिका बरोबरी ॥ नेणें साचार मेळवूं ॥५५॥ सद्भावें महाकवींचे चरण ॥ धुवोनि केलें तीर्थ प्राशन ॥ तयांचिया कृपागुणें ॥ प्रसादवचन बोलतों ॥ ५६ ॥ जैसी भवतिभिक्षा करून नगरीं ॥ विद्यार्थी मागत माधुकरी ॥ त्याची क्षुधा हरण होय परी ॥ चूल घरीं न पेटे ॥५७॥ तैसें माझें वक्तृत्व बरें ॥ पदरींचें नाहीं एक अक्षर ॥ हिंडोनि संतांच्या दारोदार ॥ पोटभर जेवी-तसें ॥ ५८ ॥ परी भिक्षेचें अन्न परम पवित्र ॥ शास्त्रीं निर्णय केला थोर ॥ साधकजनीं सेविलें जर ॥ तरी बुद्धि विस्तारे तयांची ॥ ५९ ॥ ज्यांसि श्रीहरीची प्राप्ती व्हावी ॥ ऐसी आस्था अ-सेल कांहीं ॥ तिहीं एकाग्र होऊन जीवीं ॥ चरित्रें ऐकावीं संतांचीं ॥ ६० ॥ ज्यांसी श्रीहरीची गीत॥एकादशांत वदले श्रीकृष्णनाथ॥तया लक्षणाचें पुरत ॥ अवतरले संत कलियुगीं॥६१॥ कां गीतेमाजी द्वादशांत निश्चिती ॥ भक्तांचीं लक्षणें सांगे श्रीपती ॥ तैसीच करून दाखवाया स्थिती ॥ अवतार संतीं घेतला ॥६२॥ जनांमध्येंचि असती संत ॥ विश्वमात्रासही दिसत॥

परी विकल्पें करून नाडिले बहुत ॥ अवगुण लक्षित दृष्टीसीं ॥ ६३ ॥ संतांपासीं अवगुण ॥ दिसावया काय कारण ॥ येविषयीं आशंकित मन ॥ तेंही कारण अवधारा॥ ६४ ॥ मातेसी आवडी बाळकांची मोठी॥ वस्त्रें भूषणें लेववी गोमटीं॥ परी झणी कोणाची होईल दृष्टी॥ मग मशी बोट लावीत मुखा ॥ ६५ ॥ तेंवी भक्तिज्ञान वैराग्य निश्चित ॥ भक्तां श्रृंगारी वैकुंठनाथ ॥ परी लोकनिंदा व्हावया निश्चित ॥ अवगुण ठेवित एक तया ॥ ६६ ॥ बाळकाच्या मुखास दिसतें काळें ॥ परी माता ह्मणे म्यांच लाविलें॥ तेवीं आपुल्या दासाचे दीनदयाळें ॥गुणदोष सर्वकाळ न पाहे ॥६७॥ येचविषयीं तुह्मीं समस्त ॥ पुराणप्रसिद्ध ऐका भक्त॥ नारदमुनी वैष्णव संत ॥ परी कळि लावा ह्मणत तयालागीं ॥ ६८ ॥ श्रीरामभक्त परम मारुती ॥ त्यासी क्षणभरी न विसंबे रघुपती ॥ परी वानरचेष्टा त्या असती ॥ त्या न जातीच सर्वथा॥ ६९ ॥गरुड विष्णूचें वाहन॥सर्वदा सन्निध असे जाण ॥ परी सर्प भक्षितो ह्मणोन॥ त्यासी जगज्जीवन नुपेक्षी॥ ७० ॥ निंदक सद्गुण नाठवून कांहीं ॥ स्वाभाविक अवगुण धरिती जीवीं ॥ जैसी चाळणी पीठ गाळून सर्वही॥ फुलकट ठेवी आपणांत ॥७१॥ असो आतां हें भाषण ॥ वाग्देवीस होईल शीण ॥ जनांत अवतरले संत सज्जन ॥ ते इतरांसमान न ह्मणावे ॥ ७२ ॥ सरिता नव्हे भागीरथी ॥ श्रीविष्णुचरणीं तिची वस्ती ॥ दर्शनें पाप ताप नासती ॥ तैशाच मूर्ती संतांच्या॥ ७३ ॥ पाषाण ह्मणूं नये परिसा ॥ विष्णुअवतार नव्हे मासा ॥ वराह इतर डुकरांऐसा ॥ लेखों सहसा नयेची ॥७४॥ स्तंभांत प्रगटला हरी ॥ तयासी ह्मणूं नये केसरी॥ जरी तो ब्राह्मणाचा वेष धरी ॥ परी

वामन भिकारी न ह्मणावा ॥७५॥ इतर ब्राह्मण रागिष्ट बहुत ॥ तैसा नव्हे रेणुकासुत ॥ भूपती ह्मणूं नये रघुनाथ ॥ नामेंचि तारित विश्वातें ॥ ७६ ॥ श्रीकृष्ण परब्रह्मअवतारलीला ॥ तयास ह्मणूं नये गोवळा ॥ तैसे संत दिसती डोळां ॥ परी मनुष्य त्यांजला ह्मणों नये॥ ७७॥ धणीवरी गावे श्रीहरीचे गुण ॥ आणि जगदोद्धार करावा पूर्ण ॥ यास्तव अवतरले संत सज्जन॥ आणिक कारण नसे कीं ॥७८॥ त्यांचीं चरित्रें व्हावया प्रख्यात ॥ युक्ती केली पंढरीनाथें ॥ मज पुढें करूनि निमित्त ॥ श्रीभक्तविजय ग्रंथ वदविला ॥ ७९ ॥ दुसरा संतलीलामृतसार ॥ त्यांत चरित्रें वर्णिलीं फार ॥ परी आणिक कथा राहिल्या अपार ॥ मग रुक्मिणीवरें आज्ञापिलें ॥८० ॥ ह्मणूनि भक्तलीलामृत जाण॥ ग्रंथ आरंभिला दुसऱ्यानें॥ तंव श्रोते आशंकित मनें॥ करिती प्रश्न वक्तया॥८१॥ संतचरित्रें तींठायीं ॥ वर्णावयासि कारण कायीं ॥ हाचि संशय आमुचे जीवीं॥ एकचि ग्रंथ कां न केला ॥८२॥ तरी येचविषयीं ऐका सादर ॥ देवभक्तांचीं चरित्रें फार ॥ जैसा कां अफाट समीर ॥ न ऐके उत्तर कोणाचें ॥ ८३ ॥ ऐसा जोकां प्रभंजन ॥ कैसा होय आपल्या स्वाधीन ॥ मग विंझणा करून निर्माण ॥ हालवी त्या अधीन होय वारा ॥८४ ॥ तैसीं श्रीहरीचीं चरित्रें बहुत ॥ बहुतां ऋषींचें बहुत मत ॥ मग श्रीव्यासें करून युक्त॥ पुराणें निर्मित अठरा पैं ॥ ८५ ॥ तरी धन न पुरेचि जाण ॥ नाकळती अनंताचे गुण ॥ मग आणिकही उपपुराणें ॥ द्वैपायन करीतसे ॥ ८६ ॥ एकचि वेद असतां थोर ॥ तरी ब्राह्मण पढते कोठवर ॥ ह्मणोनि शाखापरत्वें सार ॥ केले चार भाग तयाचे ॥ ८७ ॥ कां एकचि असतां रामायण ॥ तरी

संपूर्ण ग्रंथ न होता श्रवण ॥ ह्मणोनि सप्तकांडें पूर्ण ॥ वाल्मीकानें विभागिलीं॥८८॥ कां अवध्या भारतीं तत्वतां ॥ वर्णिल्या कौरवपांडवांच्या कथा ॥ इतुका ग्रंथ एकचि असता ॥ तरी तो नाकळता कोणाही ॥८९॥ मग व्यासोनारायणें निजांगें ॥ त्याचे केले अठरा भाग ॥ एकचि पर्व ऐकतां चांग ॥ तरी सकळ जग उद्धरे ॥ ९० ॥ कलियुगीं भक्तशिरोमणी ॥ बहुत झाले सत्वगुणी ॥ ज्यांणीं सत्वासी करून हाणी ॥ चक्रपाणी वश केला ॥९१॥ त्यांचीं चरित्रें संपूर्ण ॥ एकदांचि बुद्धि नाकळती जाण॥ जेव्हां जी झाली आठवण ॥ तीं चरित्रें लिहून ठेविलीं॥९२॥ यास्तव संतचरित्रें पाहीं ॥ विभागिलीं तीहीं ठायीं ॥ ऐसा दृष्टांत देतांचि कवी ॥ श्रोते सर्वही संतोषले ॥ ९३ ॥ ह्मणती मागील महाकवींचें मत ॥ आह्मासी निवेदिलें समस्त ॥ तेणेंचि निःसंशय झालें चित्त ॥ सप्रेमभरित जाहलों ॥९४॥ आतां सोडुनि सकळ स्तवन ॥ अनुसंधानीं लाविजे मन ॥ ऐसी आज्ञा करितां सज्जन ॥ महिपती चरण वंदितसे ॥ ९५॥ ह्मणे ऐकावें देऊन चित्त ॥ कलियुगीं धर्म लोपले समस्त ॥ तरणोपाय नसे किंचित ॥ मग आज्ञा करित जगदात्मा ॥ ९६ ॥ निजभक्तासी वैकुंठपती ॥ ह्मणे तुह्मी अवतार घ्यावे क्षितीं ॥ गाऊनि माझी सद्गुणकीर्ती ॥ सगुणभक्ती स्थापिजे ॥ ९७ ॥ नामस्मरणाविण कांहीं ॥ कलियुगीं तरणोपाय नाहीं ॥ ऐसें सांगतांचि शेषशायी ॥ निजभक्त पायीं लागले ॥ ९८ ॥ ह्मणती तुवां जगज्जीवनें ॥ मागें दश अवतार घेउनी ॥ दुष्ट दैत्यांसीं मारूनी ॥ धर्मस्थापन पैं केलें ॥९९॥ आतां आह्मा अधीन हेंचि कृत्य॥षड्वैरी जिंतोनि समस्त॥जनांसी दाखवून भक्तिपंथ॥सेवूं नामामृत धरणीवरी ।१००।

ऐसें बोलूनियां उत्तर ॥ मग नमस्कारिला इंदिरावर ॥ संतीं घेतला अवतार ॥ विश्वोद्धार करावया ॥ १ ॥ त्यांचीं चरित्रें श्री व्यासमुनी ॥ बोलिले भविष्योत्तरपुराणीं ॥ परी तो ग्रंथ पिनाकपाणी ॥ कैलासभुवनीं ठेवितसे ॥ २ ॥ जैसें श्रीरामचरित्र वाल्मीकानें ॥ आधींच भविष्य कथिलें जाण ॥ शतकोटी ग्रंथ ठेविला लिहून ॥ पुढें आलें घडोन तैशाच रीती ॥ ३ ॥ तैसें भविष्योत्तरपुराणांत ॥ कलियुगीचे वर्णिले भक्त ॥ परी तो कैलासीं राहिला ग्रंथ ॥ नाहीं समस्त या लोकीं ॥ ४ ॥ तरी संतचरित्रें अतिगहन ॥ प्रख्यात झालीं कोठून ॥ ऐसी आशंका धरील मन ॥ तेंही कारण अवधारा ॥ ५ ॥ तो हिंदुस्थान देशांत पूर्ण ॥ नाभाजी नामें वैष्णवजन ॥ संतचरित्रें वर्णिलीं त्याणें ॥ ग्वाल्हेरभाषेनें निश्चित ॥ ६ ॥ तयाच्या आधारें निश्चित ॥ वदतसें भक्तलीलामृत ॥ तंव श्रोते होऊनि आशंकित ॥ प्रश्न करित वक्तया ॥ ७ ॥ ह्मणती नाभाजी यातीचा कोण ॥ काय आचरला अनुष्ठान ॥ संतलीला वर्णिली तेणें ॥ कोणाच्या कृपेनें सांगपां ॥ ८ ॥ तरी त्याची गुरुपरंपरा ऐसी ॥ रामानंदस्वामी संन्यासी ॥ त्याचें वास्तव्य वाराणशी ॥ महासमर्थ तापसी जे ॥ ९ ॥ भक्तिज्ञान वैराग्य निश्चित ॥ हें त्याचे देहीं मूर्तिमंत ॥ आनंदानंदस्वामी निश्चित ॥ शरण येत त्यालागीं ॥ १० ॥ तया आनंदानंदाचा शिष्य जाण ॥ पोहरीदास नामाभिधान ॥ अग्रजी किलजी दोघेजण ॥ शिष्य निपुण तयाचे ॥ ११ ॥ वडील अग्रजी ज्याची स्थित ॥ सदा सर्वदा असे विरक्त ॥ श्रीविष्णु चरणीं सावचित्त ॥ सप्रेम गात गुण सामा ॥ १२ ॥ जो शांति क्षमेचें निजबीज ॥ अध्यात्मज्ञानी

तेजःपुंज ॥ त्याणें भक्तिभावें करून सहज॥ गरुडध्वज आराधिला ॥ १३ ॥ ज्याच्या वक्तृत्वाची मती ॥ उपमे जैसा बृहस्पती ॥ लीनता तरी सर्वां भूतीं ॥ अंगीं महंती असेना ॥ १४ ॥ आत्मत्वें सर्वत्र जाणे जीव ॥ चित्तीं नसेचि द्वैतभाव ॥ मान्यत्वें तरी थोरथोर राव ॥ चरण सद्भावें वंदिती ॥ १५ ॥ शिष्यप्रबोधनी पद्महस्ती ॥ बहुतां जनासी लाविले भक्ती ॥ स्नानसंध्या शुचिर्भूत चित्तीं ॥ सबाह्य स्थिती सारिखा ॥ १६ ॥ श्रवण कीर्त्तन आणि स्मरण ॥ पादसेवन अर्चन वंदन ॥ दास्य सख्य आत्मनिवेदन ॥ हें नवविधा भजन हरीचें ॥ १७ ॥ एकएक भक्ती केली बहुतीं ॥ परी सर्वत्र कोणासी न घडती ॥ ते मागील ग्रंथीं बोलिजेती ॥ पुराणीं गर्जती पवाडे ॥ १८ ॥ परी स्मरणें करूनि कलियुगांत ॥ जड जीव तरले असंख्यात ॥ यास्तव अग्रजी भजन करित ॥ अहोरात्र निजप्रेमें ॥ १९ ॥ त्याचा प्रेमा देखोनि थोर ॥ देवें दिधला साक्षात्कार ॥ मग सगुणरूपें रुक्मिणीवर ॥ निरंतर भेटती ॥ १२० ॥ अग्रदास जेव्हां गमन करिती ॥ मागें येतसे कृष्णमूर्ती ॥ भावाचा भुकेला वैकुंठपती ॥ आणीक चित्तीं नावडेचि त्या ॥ २१ ॥ जप तप व्रतें अनुष्ठान ॥ येथें भावचि मुख्य कारण ॥ भावावांचून केलें अर्चन ॥ तें दांभिक जाण व्यर्थचि ॥ २२ ॥ भक्तीवांचून योगसाधन ॥ करितां सिद्धी न पवे जाण ॥ तयासीं इंद्रादिक गण ॥ सिद्धींचीं विघ्नें पाठविती ॥ २३ ॥ वेद शास्त्रें पुराणें सकळ ॥ भक्तीवांचून अवघें निष्फळ ॥ तो तीर्थें हिंडला जरी सकळ ॥ तरी भक्तीवीण फळ नयेची ॥ २४ ॥ भक्तीवांचून केलें कीर्तन ॥ तें जैसें गौरियाचें गायन ॥ कवित्वकळा भक्तीवीण ॥ तरी प्रख्यात होणें अघटित ॥ २५ ॥ जरी निपुण झाला

सिद्धांतग्रंथीं ॥ अध्यात्मज्ञान उदंड कथी ॥ चित्तीं नसे प्रेमळ भक्ती ॥ तरी व्यर्थ व्युत्पत्ती ते गेली ॥ २६ ॥ असोत हीं भाषणें सकळ ॥ अग्रदास वैष्णव प्रेमळ ॥ ज्याणें भक्तिभावें करूनि सकळ ॥ वैकुंठपाळ वश केला ॥ २७ ॥ भक्तिज्ञानवैराग्यलक्षण ॥ हें त्याचे अंगीं झालें भूषण ॥ ह्मणोनि साक्षात दर्शन ॥ जगज्जीवन दे तया ॥ २८ ॥ तंव कोणेएके अवसरीं ॥ तद्देशीं दुष्काळ पडिला भारी ॥ अन्न न मिळेचि पोटभरी ॥ माता अव्हेरी बाळकांतें ॥ २९ ॥ भाकर मागतें ह्मणोन ॥ गंगातीरासी आली त्वरेनें ॥ खेळावयासी गुंतलें तान्हें ॥ मग चुकाऊन ते गेली ॥ ३० ॥ हरिणी टाकून पाडसा ॥ मग तें विलोकी दाही दिशा ॥ तैसीच तया पातली दशा ॥ क्षुधेनें वळसा मांडिला ॥ ३१ ॥ मातेच्या नांवें नाना परी ॥ रूदन करीत ते अवसरीं ॥ तों अग्रदास स्नाना सत्वरीं ॥ गंगातीरीं पातले ॥ ३२ ॥ तों तेथें क्षुधित अन्नाविणें ॥ बाळक रडतसे किलवाणें ॥ वैष्णवदास कळवळिला मनें ॥ तयासी वर्तमान पुसतसे ॥ ३३ ॥ तयासमीप जाऊनि निश्चित ॥ ह्मणे कशास्तव रडसी येथ ॥ हें मज सांगावें त्वरित ॥ ऐसें पुसत मुलासी ॥ ३४ ॥ तें ह्मणे मी अन्न मागतां ॥ मज चुकाऊन गेली माता ॥ ऐसी देखोनि त्याची अवस्था ॥ कृपा चित्ता उपजली ॥ ३५ ॥ ह्मणे सर्वथा भय न धरीं मनें ॥ ह्मणोनि दिधलें आश्वासन ॥ यास्तव नाभाजी नामाभिधान ॥ वैष्णवजन ठेविती ॥ ३६ ॥ मग स्नान करून गंगानीरीं ॥ नित्यनेम सारिला सत्वरी ॥ मुलासी घेऊन बरोबरी ॥ मठाभीतरीं प्रवेशले ॥ ३७ ॥ अग्रजी वैष्णव महंत थोर ॥ अन्नशांती करितसे फार ॥ कोणी प्राणी क्षुधातुर ॥ येऊन पोटभर जेवितसे ॥ ३८ ॥ वैष्णव

बैरागी महापुरुष ॥ नित्य जेविती पंक्तीस ॥ त्यांचें उच्छिष्ट उरतसे ॥ तें अग्रजी मुलास देवीतसे ॥ ३९ ॥ ह्मणती दुष्काळीं मरतां उपवासी ॥ माता टाकोनि गेली यासीं ॥ तें आह्मीं आणिलें मठासी ॥ संरक्षण जीवासी व्हावया ॥ ४० ॥ रांडकीचा मूल ह्मणवितो जाण ॥ नेणों यातीचा आहे कोण ॥ मठांत आणितां त्याजकारणें ॥ संकोच मन होतसे ॥ ४१ ॥ यास्तव खोपट आंगणांत ॥ बांधूनि दिधलें असे त्यातें ॥ संतांचें उच्छिष्ट प्रसाद उरत ॥ तो नेऊन देत त्या लागीं ॥ ४२ ॥ श्रीविष्णुमूर्तीचें अर्चन ॥ षोडशोपचारें होतसे जाण ॥ नाभाजी बाहेर उभा राहून ॥ रूप सगुण पाहातसे ॥ ४३ ॥ घरासी येतां वैष्णवजन ॥ तयांसी करी साष्टांग नमन ॥ उच्छिष्ट प्रसाद सेवितसे जाण ॥ यावीण साधन श्रेष्ठ नसे ॥ ४४ ॥ सत्समागमाचेनि गुणें ॥ नित्य होतसे भागवत श्रवण ॥ तेणें महा दुरितांचें झालें दहन ॥ अद्भुत ज्ञान प्रकटलें ॥ ४५ ॥ जीवमात्राचें मनोगत ॥ तें न सांगतां सर्व कळत ॥ जाणें भूतभविष्यवृत्तांत ॥ परी सर्वथा मात न बोले ॥ ४६ ॥ समुद्रापलीकडे होतें काय ॥ तेंही नाभाजीस श्रुत होय ॥ स्वर्गींचा शब्द ऐकत आहे ॥ परी कोणासी नये प्रत्यया ॥ ४७ ॥ तंव कोणे एके दिवशीं जाण ॥ अग्रजी करून गंगास्नान ॥ करित बैसले देवतार्चन ॥ एकाग्रमन होऊनी ॥ ४८ ॥ विष्णुअर्चन झालिया निश्चित ॥ मग वोंवाळिला लक्ष्मीकांत ॥ साष्टांग घालोनि दंडवत ॥ केला प्रणिपात सद्भावें ॥ ४९ ॥ मग धाबळीचा घुंगुट घेऊनि वोजा ॥ अग्रजी करित मानसपूजा ॥ ध्यानासी आणितां गरुडध्वजा ॥ एकाग्र वोजा बैसले ॥ ५० ॥ कवाड आडकोनि ते अवसरीं ॥ नाभाजीस बैसविलें द्वारीं ॥ ह्मणें

कोणासी येऊं न द्यावें भीतरीं ॥ आज्ञा करित त्याजला ॥ ५१ ॥ ऐसें सांगता सद्गुरुनाथ ॥ नाभाजी द्वारीं बैसे त्वरित ॥ अग्रजी करून एकाग्रचित्त ॥ श्रीकृष्णनाथ आठवित ॥५२॥ परी ध्यानासी नये जगज्जीवन ॥ ह्मणे कोठें गुंतला रुक्मिणीरमण॥ कैसे करावें मानसपूजन॥ विचार मनीं करितसे॥५३॥ नाभाजी होता बाहेरद्वारीं ॥ तो अग्रजीस ह्मणे ते अवसरीं ॥ एक जहाज बुडताहे समुद्रीं ॥ सौदागर अंतरीं चिंतावला ॥५४॥ त्याणें नवसिला द्वारकापती ॥ जरी मज पावसी सत्वरगती ॥ तरी पांचवा वांटा अग्रजीप्रती ॥ देईन निश्चिती जाण पां ॥५५ ॥ त्याचें जहाज काढावया निश्चित ॥ समुद्रीं गुंतले वैकुंठनाथ ॥ यास्तव नयेचि ध्यानांत ॥ क्षण एक निवांत बैसावें ॥५६॥ जहाज काढिलें तत्काळ ॥ आतां येतील दीनदयाळ ॥ तुह्मीं मागुती होऊनि निश्चळ ॥ रूप सांवळें विलोका ॥५७॥ ऐकोनि नाभाजीचें उत्तर ॥ अग्रजीस आश्चर्य वाटलें थोर ॥ ध्यानीं पाहतां शार्ङ्गधर ॥ तों उदकें पीतांबर भिजलासे॥५८॥ सर्वोपचारें पूजोनि तेव्हां ॥ अग्रजी ह्मणे रे माधवा ॥ कोठें गुंतला होतासि देवा ॥ वृत्तांत सांगावा मजपासीं ॥ ५९ ॥ ऐसें पुसतां भक्त प्रेमळें ॥ हांसूनि बोलिलें दीनदयाळें ॥ जाहाज बुडवितां समुद्रजळें ॥ आह्मीं तत्काळ काढिलें ॥ ६० ॥ सावकारें नवस केला सहज ॥ कीं पांचवा विभाग देईन तुज ॥ मग मी जाऊन गरुडध्वज ॥ साधिलें काज तयाचें ॥ ६१ ॥ तुझे पदरीं खर्च बहूत ॥ अखंड जेविती साधुसंत ॥ सावकार हुंडी पाठवील येथ ॥ ऐसें बोलत जगदात्मा ॥ ६२ ॥ मानसपूजा होतां निश्चित ॥ मग नाभाजीस बोलाविलें आंत ॥ ह्मणे तुज

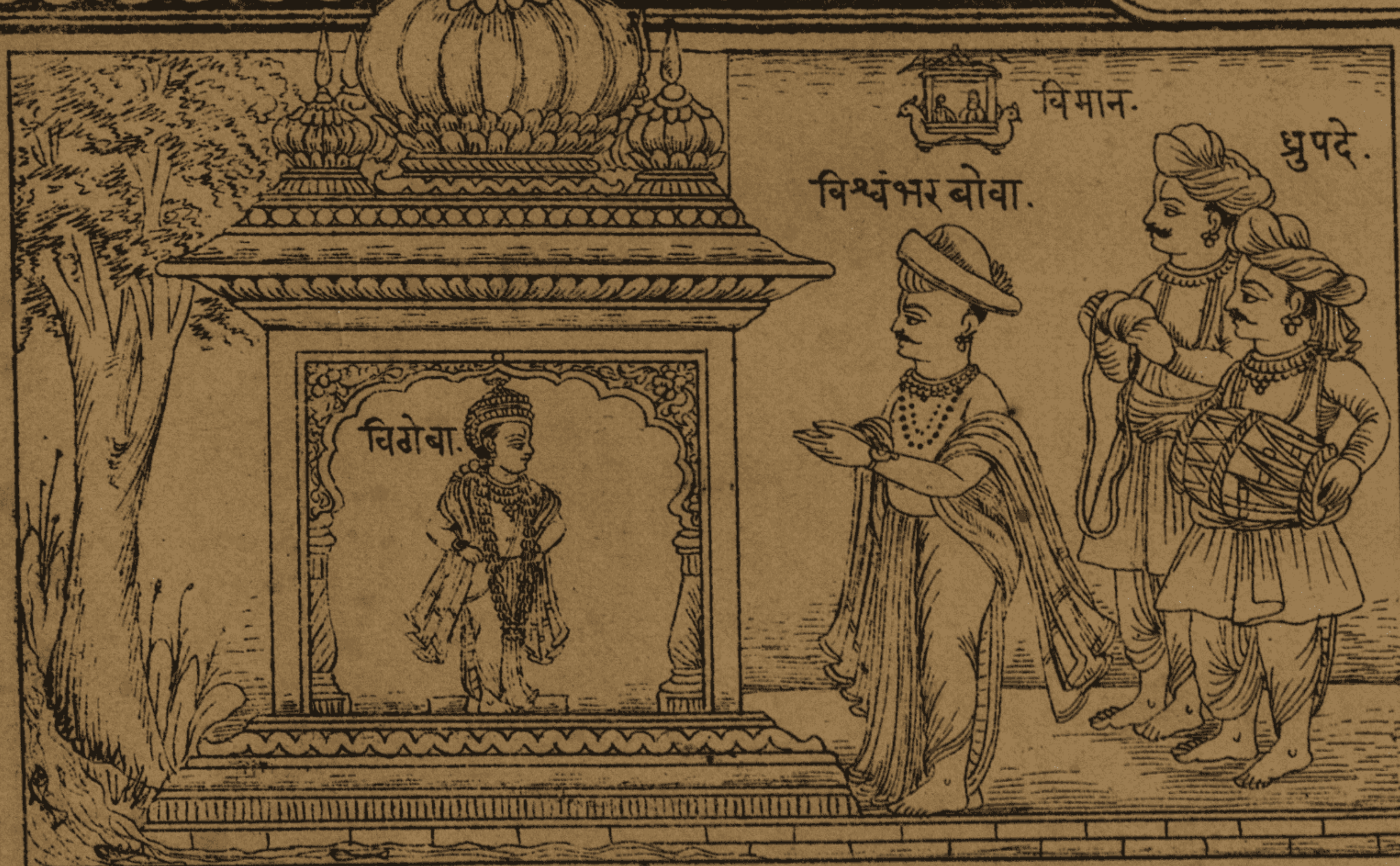
देवाजीचें मनोगत ॥ कैसा वृत्तांत श्रुत झाला ॥ ६३ ॥ त्याणें चित्तीं धरून प्रेमा ॥ ह्मणे हा संतांचा प्रसादमहिमा॥तुह्मीं सद्गुरु जोडलेती आह्मां॥सोडवा भवभ्रमापासुनी ॥ ६४ ॥सच्छिष्य सांगतां ऐशारीति ॥ अग्रजी तयासी आज्ञा करिती॥भव तरावया उपाय निश्चिती॥ वर्णावी कीर्त्ती श्रीहरीची ॥ ६५ ॥ भगवद्गुण तों वर्णिले बहुतीं ॥ महाऋषीं आणि सभाग्यसंतीं ॥ तरी आतां वर्णावी संतांची कीर्ति ॥ तरणोपाय निश्चिती अन्य नसे ॥ ६६ ॥ ॥ दोहरा ॥ ॥ गुरु अगर देव आगे कोन ही भवतरनेकूं नहि उपाव ॥ नाभा हरिभक्तनके जस गावे मनभाव ॥ १ ॥ तेचि आज्ञा वंदूनि निश्चित ॥ नाभाजी ग्रंथासीं आरंभ करित ॥ चहूं युगांत झाले भक्त ॥ ते वर्णिले निश्चित तयानें॥ ६७ ॥ ग्वाल्हेरदेशभाषा जाण॥छपया केल्या असती त्याणें॥तयाच्या आधारें करून ॥ प्राकृत भाषण वदतसें ॥ ६८ ॥ आणीक स्वदेशामाजी निश्चित ॥ प्रख्यात झाले महासंत॥ त्यांच्या वंशीं सज्ञान महंत ॥ त्यांचे वचनार्थ पाहिले ॥ ६९ ॥ आपुल्याच मतें वदलों जर ॥ तरी सर्वज्ञ न मानिती उत्तर ॥ यांसी साक्ष रुक्मिणीवर ॥ जाणे अंतर सकळांचें ॥ ७० ॥ ज्यांणीं संतांसीं वर्णिलें तत्वतां ॥ प्रथम लागली त्यांची कथा ॥ ऐसी आशंका धराल चित्ता ॥ तरी पुरातन वार्ता ऐकावी ॥ ७१ ॥ आधीं वाल्मीकाची उत्पत्ती जाण ॥ त्यावरी झालें रामायण ॥ द्वैपायनावांचून पूर्ण ॥ भारत निर्माण कोण करी ॥ ७२ ॥ ह्मणून संतांच्या दासाचें॥आधीं चरित्र वर्णिलें साचें॥ऐसें मत ऐकूनि कवीचें ॥ प्रेम श्रोतियांचें दुणावलें॥ ७३ ॥ ह्मणती तुह्मीं दृष्टांत उत्तरें ॥ ऐकूनि तोषलों साचार ॥ आतां पाल्हाळ टाकून सत्वर ॥ संतच-

रित्रें वदावीं ॥ ७४ ॥ देखोनि श्रोतयांची आर्त्ती ॥ चरण नमस्कारी महीपती ॥ ह्मणे ग्रंथ वदविता रुक्मिणीपती॥मी तों मंदमती अज्ञान ॥७५॥ तो दीनदयाळ कैवल्यदानी ॥ जैसी वदवील प्राकृत वाणी ॥ ते सादर होऊन संतसज्जनीं ॥ ऐकिजे कर्णीं निजप्रेमें ॥ ७६ ॥ अन्ना-परीस क्षुधाचि गोड ॥ ह्मणोनि आर्तांचें पुरे कोड ॥ आणि आकर्णनीं नसली जरी चाड ॥ तरी न लगती गोड भक्तकथा ॥७७॥ एक प्रेमाचें आर्त नसतां मनीं ॥ आणि उदंड कथा ऐकिल्या श्रवणीं ॥ परी एकही स्मरण न थरे मनीं ॥ ते संसारकर्दमीं गुंतले ॥ ७८॥ तैसे नव्हां तुह्मी सज्जन ॥ ग्रंथशोधक अतिनिपुण ॥ न्यून तें पूर्ण करून घेणें॥ सात्विकलक्षण हें आंगीं ॥७९॥ पुढिले अध्यायीं रस अद्भुत ॥ वदविता श्रीरुक्मिणीकांत ॥ महीपती त्याचा मुद्रांकित ॥ बोल बोलत शिकविलें ॥८०॥ स्वस्ति श्री भक्तलीलामृतग्रंथ ॥ तुकारामचरित्र प्रेमभरित ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ प्रथमोध्याय गोड हा ॥१८१॥ ॥ ओं॰ सं॰ ॥१८१॥ श्रीरस्तु ॥

॥ प्रथमाध्याय समाप्त. ॥

अध्याय २ रा.

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीरुक्मिणीरमणाय नमः ॥ ॥ जयजय पांडुरंगा रुक्मिणीवरा ॥ अचळ अढळ निर्विकारा ॥ लीलाविग्रही करुणाकरा ॥ सर्वेश्वरा आदिपुरुषा ॥१॥ मी अनाथ होऊनि सर्वोपरी ॥ सद्भावें शरण आलों श्रीहरी ॥ कृपाकटाक्षें भवसागरीं ॥ पैलतीरीं उतरावें ॥२॥ नेणें वेदशास्त्रपठण ॥ जप तप कला अनुष्ठान ॥ नेणें संस्कृत गीर्वाण ॥ अध्यात्मज्ञान तें नाहीं ॥३॥ ऐसें असतां रुक्मिणीपती ॥ चित्तीं धिवसा उपजला प्रीति ॥ कीं तुझ्या दासांची वर्णावी कीर्ति ॥ तरी मनोरथ पुरती तें करी ॥४॥ नव्हे चतुर कवी कुशळ ॥ नाहीं विशाळ बुद्धीचें बळ ॥ सर्वप्रकारें असें पांगुळ ॥ हें तूं घननीळ जाणसी ॥५॥ दातियाच्या आश्रयें साचार ॥ याचक कंठिती संसार ॥ कीं डोळसाचा धरून कर ॥ आंधळे सत्वर चालती ॥६॥ तैशाचपरी पंढरीनाथा ॥ सर्व भार तुझिया माथां ॥ मज अभय देऊन अनाथा ॥ वदवीं भक्तकथानिरूपण ॥७॥ तुझ्या दासांची अद्भुत कीर्ति ॥ भागवतधर्मी वैष्णव गाती ॥ तें भक्तलीलामृत मजहातीं ॥ रुक्मिणीपती वदवीं तूं ॥८॥ प्रभंजन वाजे आकाशमेळें ॥ तरुवर डोलती त्याच्या बळें ॥ तेवीं बुद्धीचा दाता तूं घननीळ ॥ स्वतंत्र बळ मज नाहीं ॥९॥ आतां चित्त देऊनी श्रोतीं ॥ सादर असिजे श्रवणार्थी ॥ तुकारामाची सप्रेम भक्ती ॥ वैकुंठपती वश केला ॥१०॥ त्याची आदी सविस्तर ॥ सादर ऐका भक्त चतुर ॥ जो जगद्गुरू वैष्णववीर ॥ अवतरे साचार भूमंडळीं ॥११॥ शूद्रयातीमाजी निश्चित ॥ जन्मला तुकाराम वैष्णव भक्त ॥ जो जगद्गुरु मूर्तिमंत ॥ विश्वोद्धारार्थ अवतरला ॥१२॥ त्या-

च्या वंशीं कुळदैवत ॥ पूर्वापर पंढरीनाथ ॥ मूर्ती आली साक्षात ॥ प्रेम अद्भुत देखोनियां ॥
॥१३॥ तंव श्रोते आशंकित होऊनियां ॥ आदरें प्रश्न करिती वक्तया ॥ ह्मणती तुकयाचे
वडिलीं पंढरीराया ॥ कोणें आणिलें सांग पां ॥१४॥ ऐकोनि श्रोतियांचें प्रश्नोत्तर ॥ वक्त-
यासीं उल्हास झाला थोर ॥ ह्मणे तुह्मीं जें पुसिलें साचार ॥ तरी तेंही चरित्र अवधारा ॥
॥१५॥ विश्वंभरबावा भक्तराज ॥ होता तुकयाचा पूर्वज ॥ ज्याच्या भक्तीस्तव गरुडध्वज ॥
आले सहज निजप्रीतीं ॥१६॥ त्या विश्वंभरें कैसी भक्ती ॥ करूनि आराधिला रुक्मिणी-
पती ॥ तें सविस्तर यथास्थिती ॥ सादर संतीं परिसिजे ॥१७॥ उत्तम व्यवहार करितां जा-
ण ॥ असत्य कदापी न बोले वचन ॥ प्रारब्धें मिळेल धन धान्य ॥ सत्कर्मीं पूर्ण तें वेंची ॥
॥१८॥ साधु संत वैष्णव भक्त ॥ तीर्थवासी ब्राह्मण अतीत ॥ देखोनि आदरें गृहासी नेत ॥
सप्रेम पूजित त्यांलागुनी ॥१९॥ संसार धंदा करितां जाण ॥ मुखें करीतसे नामस्मरण ॥ रात्रीं
मिळवूनि भाविकजन ॥ आनंदें कीर्तन करीतसे ॥२०॥ टाळवीणा मृदंग घोष ॥ नादब्र-
ह्मचि आलें मुसे ॥ रामकृष्णचरित्रें विशेष ॥ गावोनि जनांस ऐकवी ॥२१॥ सर्वांभूतीं दया
पूर्ण ॥ परोपकारीं वेंचीतसे प्राण ॥ ऐशा रीती करितां भजन ॥ वृत्ती संपूर्ण मुराल्या ॥२२॥
तों विश्वंभराची माता जाण ॥ पुत्रासीं देतसे आठवण ॥ आतां पंढरीस जावयाकारणें ॥
सिद्ध होणें सत्वर ॥२३॥ तुझ्या वडिलोवडिलीं निर्धारीं ॥ चालविली पंढरीची वारी ॥ त्या-
सी सर्वथा अंतर न करीं ॥ तरीच संसारीं सुफळपण ॥२४॥ आधींच विश्वंभर प्रेमळ दास ॥

त्यावरी मातेचा उपदेश ॥ जेंवी सत्कर्मीं ब्राह्मण विश्वास ॥ श्रुतिवाक्यास प्रतिपादी ॥२५॥ कां त्रितापें साधक पोळला आंगें ॥ तयासीं लाधला सत्संग वेगें ॥ तें सिद्धांतवचन अमोघ ॥ ऐकूनि मग निवतसे ॥२६॥ कां आधींच सच्छिष्य भाविक जाणा ॥ आणि सद्गुरूनें सांगितली उपासना ॥ मग गातां ऐकतां श्रीहरिगुणा ॥ आनंद मना तयाच्या ॥२७॥ कीं मदालसेनें निजपुत्रांसी ॥ स्वमुखें अध्यात्म सांगतां त्यांसीं ॥ तत्काळ वैराग्य उपजलें मानसीं ॥ विश्वंभरासी तेंवि झालें ॥२८॥ मग मातेप्रति बोले वचन ॥ बरी मज दिधली शिकवण ॥ जननीसी करूनि साष्टांग नमन ॥ केलें गमन यात्रेसीं ॥२९॥ मार्गीं लागतां ते अवसरीं ॥ दृष्टीसीं देखिले वारकरी ॥ भजन करीत सत्वरी ॥ क्षेत्र पंढरी पावला ॥३०॥ अनुतापयुक्त करोनि मन ॥ केलें चंद्रभागेसीं स्नान ॥ घेऊनि पुंडरीकदर्शन ॥ सद्भावें पूजन पैं केलें ॥३१॥ क्षेत्रप्रदक्षिणा करोनि सत्वरी ॥ ध्यानासि आणिली सर्व पंढरी ॥ मग लोटांगण घालीत ते अवसरीं ॥ महाद्वारीं येतसे ॥३२॥ गरुडमारुतीसी नमन ॥ केलें तेव्हां निजप्रीतीकरून ॥ तेथें वैष्णव करिती कीर्त्तन ॥ ऐकूनि मन संतोषलें ॥३३॥ जें परब्रह्म सनातन ॥ निजभक्तांचें हृदयरत्न ॥ नासिकाग्रीं ठेविलें ध्यान ॥ देखतांचि मन तन्मय ॥३४॥ तो सोहळा देखोनि दृष्टीं ॥ परम संतोष वाटला पोटीं ॥ तो विटेवरी उभा जगजेठी ॥ करद्वय कटीं ठेवूनियां ॥३५॥ सर्वांगीं बुका उधळिला ॥ कंठीं कोमळ तुळसीच्या माळा ॥ विश्वंभरें देखोनि घनसांवळा ॥ आनंद झाला मानसीं ॥३६॥ जो कां भक्त करुणाकर ॥ यो-

गियांचा तात सुंदर ॥ दृष्टीसी पाहतां विश्वंभर ॥ आलिंगन सत्वर दे तया ॥३७॥ देवभ-
क्तांच्या ऐक्यपणा ॥ वर्णितां नये चतुरानना ॥ तेथें प्राकृतमतीनें शाहणा ॥ व्यर्थ वल्गना
कां करूं ॥३८॥ सगुणरूप देखोनि दृष्टीं ॥ तेंचि ठेविलें हृदयसंपुटीं ॥ ब्रह्मानंद सोहळा सृष्टीं॥
देखोनि पोटीं संतोष ॥ ३९ ॥ एवं पंचरात्री क्रमूनि तेथ ॥ नामसंकीर्त्तनीं झाला तृप्त ॥ देवासी
आज्ञा मागोनि त्वरित ॥ परतोनि येत निजग्रामा ॥४०॥ विठ्ठलपायीं ठेवून मन ॥ विश्वंभर
पातला सदन ॥ वरासी येऊन निजप्रीतीनें ॥ केलें नमन मातेसी ॥४१॥ समीप बैसोनि
निवांत ॥ मातेसी सांगितला वृत्तांत ॥ ह्मणे क्षेत्रमहिमा अद्भुत ॥ देखोनि चित्त वेधलें ॥४२॥
विश्वंभर राहिला घरीं ॥ परी क्षणक्षणा आठवी पंढरी ॥ पांडुरंग उभा विटेवरी ॥ भीमाती-
रीं दिगंबर ॥४३॥ ह्मणे धन्य धन्य क्षेत्र पंढरपुर ॥ वेणुनादीं मुरलीधर ॥ पद्मतीर्थाचा महि-
मा थोर ॥ वारंवार आठवी ॥४४॥ चंद्रभागा माझी भगिनी ॥ सखा बंधु पुंडरीक मुनी ॥ राहि
सत्यभामा जननी ॥ माता रुक्मिणी आठवित ॥४५॥ चित्तीं ह्मणे विश्वंभर ॥ कधीं भेटे-
ल रुक्मिणीवर ॥ नेत्रीं वाहती अश्रुधार ॥ कंठ गहिंवरे तयाचा ॥४६॥ भक्तराज भाविक
प्रेमळ ॥ जयासवें खेळतो घननीळ ॥ धन्य ते जीव जंतु सकळ ॥ सर्वकाळ आठविती ॥
॥४७॥ जैसी अबला सासुरीं राहे ॥ परी चित्तीं सर्वदा आठवी माये ॥ कीं वत्सासीं दावें
लाविलें आहे ॥ तें जाऊं पाहे जननीकडे ॥४८॥ कीं बाजारांत हिंडे कृपण ॥ भूमीमाजी पु-
रिलें धन ॥ तयापासी जीवप्राण ॥ सर्वदा मन ते ठायीं ॥४९॥ तैसें विश्वंभराचें चित्त ॥

विठ्ठलचरणीं झालें रत ॥ ह्मणे विठ्ठलें कृपावंत ॥ वाटते खंत मज तुझी ॥५०॥ एके दिवसीं नवमी तीथ ॥ प्रातःकालीं उठोनि त्वरित ॥ पंढरपुरा वैष्णवभक्त ॥ निघे निश्चित लगबगें ॥५१॥ अहो रात्र क्रमितां पंथ ॥ पांडुरंगक्षेत्र पावला तेथ ॥ स्नान करून चंद्रभागेंत ॥ दर्शना जात विठोबाच्या ॥५२॥ समचरण विटे कटीं कर ॥ ठाण साजिरें सकुमार ॥ ऐसें ध्यान दिगंबर ॥ पाहतांचि विसरे देहभान ॥५३॥ आलिंगन देऊनि बाहीं ॥ सप्रेमें मिठी घातली पायीं ॥ तेणें त्रिताप निरसोनी सर्वही ॥ झाला विदेही विश्वंभर ॥५४॥ दशमी व्रत एकभुक्त साचार ॥ एकादशी उपोषण हरिजागर ॥ रात्रीं ऐकोनि कीर्त्तनगजर॥ सप्रेम अंतर तयाचें ॥५५॥ पंक्तीस घेऊनि वैष्णवभक्त ॥ द्वादशीस पारणें केलें त्वरित ॥ संतापाशीं जगन्नाथ ॥ सर्वदा वसत प्रीतीनें ॥५६॥ संतसमागम सर्वकाळ ॥ त्याकडे पाहूं न शके काळ ॥ पद्मनाभ तिष्ठे त्याजवळ ॥ सप्रेम कळवळ देखोनी ॥५७॥ देव भक्ताचे संगतीं ॥ त्रिरात्र क्षेत्रीं केली वस्ती ॥ मग विश्वंभर पांडुरंगाप्रती ॥ आज्ञा मागती जावया ॥५८॥ निरोप देतां जगज्जीवन ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ ह्मणे तुझा वियोग जाण ॥ मजकारणें न साहे ॥५९॥ सद्गद होऊन ते वेळे ॥ अश्रुपातें भरले डोळे ॥ ह्मणे तुझ्या पायावेगळें ॥ वाटे तळमळ विठोबा ॥६०॥ ऐकूनि विश्वंभराचें वचन ॥ काय बोले जगज्जीवन ॥ रितें स्थळ मजवांचोन ॥ अणुमात्र जाण असेना ॥६१॥ आकाश जेवढें आहे थोर ॥ त्यामाजी व्यापक समीर ॥ तैसाचि मी शार्ङ्गधर ॥ चराचरव्यापक असें ॥६२॥

कीं उर्वीचे ठायीं सहज ॥ प्रकाशे वासरमणीचें तेज ॥ तैसाचि मी अधोक्षज ॥ चित्तीं समज आपुल्या ॥६३॥ जैसे नाना अलंकार ठसे ॥ परी सोनें तें एकचि असे ॥ तेवीं अज्ञानासीं जग भासे ॥ परी हें मीच असे विश्वंभरा ॥६४॥ ते अलंकार आटिल्या पाहे ॥ तरि तें सोनें नाशिलें काय ॥ तैसा प्रळयांतीं मीच आहें ॥ अविनाश अक्षय सर्वदा ॥६५॥ हा माझा ऐश्वर्ययोग जाण ॥ वेदांतीं केलें विवरण ॥ ह्या उपपत्ति चित्तीं धरून ॥ देहूस जाणें सत्वर ॥६६॥ विश्वंभर ह्मणे हृषीकेशी ॥ हें ज्ञान असोंदे आपणापासिं ॥ माझी प्रीति सगुणरूपासीं ॥ निश्चयेसीं जडली असे ॥६७॥ निराकार जें विराट देख ॥ तेथें वेदांचा न चले तर्क ॥ मग मी काय करूं मशक ॥ सगुण सुख कोठें पाहूं ॥६८॥ ऐश्वर्य सांगसी निर्गुण ॥ तेथें कैसे गाऊं तुझे गुण ॥ समपदीं साजिरें ठाण ॥ देऊं आलिंगन मग कोणा ॥६९॥ ज्या रूपासी नाहीं आर्ती ॥ मग कैसी करूं तुझी भक्ती ॥ कैसी श्रवणीं गुणकीर्ती ॥ ऐकूं श्रीपती मज सांग ॥७०॥ ऐकोनि विश्वंभराचें वचन ॥ हासों लागले जगज्जीवन ॥ ह्मणे तुझ्या गुणावरून ॥ लिंबलोण करावें ॥७१॥ मग भक्तवत्सल दीननाथ ॥ त्याच्या मस्तकीं ठेविला हात ॥ ह्मणे माझें नाम जपसीं जेथ ॥ मी निश्चित ते ठायीं ॥७२॥ ऐसें ह्मणोनि रुक्मिणीवर ॥ हरिनाममंत्रोंपदेश सत्वर ॥ देऊनि पाठविला विश्वंभर ॥ परी सगुणीं तत्पर प्रीति ज्याची ॥७३॥ मग पंधरादिवसां एकादशी ॥ जात असे पंढरीसी ॥ नेमें वारी धरिली ऐसी ॥ अनुपम्य सुखासी सोकला तो ॥७४॥ कार्तिकमासापासोनि जाणें ॥ ज्येष्ठ-

मासपर्यंत येणें ॥ सोळा येरझारा करून ॥ रूप सगुण पाहिलें ॥७५॥ ऐसी विश्वंभराची स्थि-
ती ॥ देखोनी जन विस्मित होती ॥ त्रिविध लोक नाना रीती ॥ काय बोलती तें ऐका ॥७६॥
याणें टाकोनि संसारभान ॥ लाविलें विठोबासीं ध्यान ॥ पंधरा दिवसां येणें जाणें ॥ येर-
झारा करूनि शिणतो कां ॥७७॥ जरी त्रासला असतां संसारासी ॥ तरी सुखें राहता पंढ-
रीसी ॥ दोहीं ठायीं प्रीती त्यासी ॥ ह्मणोनि घरासी येतसे ॥७८॥ एक ह्मणती भाग्यवंत ॥
वायां कां निंदा करितां व्यर्थ ॥ त्याजऐसा निष्ठावंत ॥ नाहीं दिसत ये काळीं ॥७९॥ असो
यापरी त्रिविध जन ॥ नानापरीचीं बोलती वचनें ॥ परी विश्वंभरासीं तत्समान ॥ मानाप-
मान सारिखे ॥८०॥ विश्वंभर प्रेमळ भक्त ॥ सगुणीं जडलें त्याचें चित्त ॥ तों नवल व-
र्तलें अत्यद्भुत ॥ ऐका निजभक्त भाविक हो ॥८१॥ पंधरा दिवसां पंढरीस जात ॥ आठ
मास लोटले त्वरित ॥ सेवाऋणी वैकुंठनाथ ॥ झाला निश्चित तेधवां ॥८२॥ नववे मासीं
अष्टमीचे रात्रीं ॥ विश्वंभर निद्रिस्त असती ॥ तों स्वप्नीं येऊन रुक्मिणीपती ॥ तयासीं बो-
लती काय तेव्हां ॥८३॥ ह्मणे रे विश्वंभरा सखया ॥ मज त्वां केलें सेवाऋणिया ॥ मी
आतां आलों गांवा तुझिया ॥ पंढरीस यावया आज्ञा नाहीं ॥८४॥ तुझे उपकार झाले ब-
हुत ॥ ते मज न फिटतीच सत्य ॥ आतां रहावयास आलों येथ ॥ तुझी प्रीत देखोनि-
यां ॥८५॥ ऐसें बोलोनियां चक्रपाणी ॥ गेले आंबियाचे वनीं ॥ निद्रिस्त झाले तये स्थानीं ॥
इतुकें स्वप्नीं देखिलें ॥८६॥ विश्वंभर होऊनी जागृती ॥ हरिस्मरण करितसे प्रीती ॥ ह्मणे

देवाची विचित्रगती ॥ रुक्मिणीपती भेटले ॥ ८७ ॥ मजसी भेटोनि पंढरीनाथ ॥ गेले आंबियाचे वनांत ॥ निद्रा केली असे तेथ ॥ पाहावें त्वरित जाऊनियां ॥८८॥ ग्रामांत होते वैष्णवजन ॥ तयांसीं सांगे जीवींची खूण ॥ ऐशा रीती देखिलें स्वप्न ॥ पंढरीहून देव आले ॥८९॥ तरी सत्वर जाऊनि आतां ॥ गावांत आणूं रुक्मिणीकांता ॥ ऐसी ऐकोनियां वार्ता ॥ आश्चर्य चित्ता ते करिती ॥९०॥ आणीक लोक ग्रामवासी ॥ समागमें घेतले त्यांसीं ॥ अभक्त विकल्पी जे मानसीं ॥ सत्य तयांसी न भासे॥९१॥ ह्मणती विश्वंभरासी लागलें ध्यान ॥ तेंचि देखिलें असेल स्वप्न ॥ साक्षात मूर्त्ती दिसेल सगुण ॥ अघटित विंदान केंवी घडे ॥९२॥ एक ह्मणती संशय कायसा ॥ हातींच्या कंकणा कासया आरसा ॥ याचा भाव आहे कैसा ॥ तोही सहसा कळेल ॥९३॥ चित्तीं कल्पना आणोनि ऐसी ॥ सवें चालिले ग्रामवासी ॥ संतमेळीं विश्वंभरासी ॥ चालतां मानसीं आनंद ॥९४॥ कीर्तन करित गात नाचत ॥ आले आंबियाचे वनांत ॥ तों तेथें नाहींत पंढरीनाथ ॥ परी सुवास अद्भुत सूटला ॥९५॥ सुवासिक पुष्पें बुका तुळसी ॥ कांहीं पडलीं त्या स्थळासी ॥ हें कौतुक देखतां दृष्टीसीं ॥ आश्चर्य सकळांसीं वाटलें ॥९६॥ एक ह्मणती पाहा वो ॥ साचचि स्वप्नींचा प्रस्तावो ॥ परी आपुला नाहीं शुद्धभावो ॥ ह्मणोनि देव दिसेना ॥९७॥ विश्वंभर ह्मणे तयेक्षणीं ॥ भूमींत पहा उकरूनी ॥ तों आकाशीं वदतसे वाणी ॥ ऐकती कानीं सकळिक ॥ ॥९८॥ विश्वंभराचे भेटीसीं ॥ देहूस आले वैकुंठवासी ॥ तरी शस्त्र न लावितां भूमीसीं ॥

उकरा तयासीं निजहस्तें ॥९९॥ पुढें याचे वंशीं थोर ॥ अवतरेल वैष्णववीर ॥ तयाचेनि कीर्त्तनगजरें ॥ जगदुद्धार होईल ॥१००॥ ऐसें ऐकोनि ते वेळीं ॥ आनंदली भक्तमंडळी ॥ हरिनामें पिटोनि टाळी ॥ कीर्त्तनकल्होळीं गर्जती ॥१॥ मग विश्वंभरें लावितां हात ॥ भूमींत उकरिती वैष्णवभक्त ॥ तों बुका तुळसी मृत्तिकेंत ॥ निघती बहुत तेथवां ॥२॥ पुढें पाहतां निजदृष्टीनें ॥ तों पांडुरंगमूर्ती सांवळी सगुण ॥ वामांगीं ते माता रुक्मीण ॥ सकुमार ठाण साजिरें ॥ ३ ॥ कांसेसी दिव्य पीतांबर ॥ गळां तुळसी मंजुऱ्यांचे हार ॥ ऐसी मूर्ती देखोनि सुंदर ॥ जयजयकार मग करिती ॥४॥ विश्वंभरें उचलोनि मूर्ती ॥ गांवासमिप चालिले प्रीती ॥ विठ्ठलनामें लोक गर्जती ॥ कीर्त्तनीं नाचती भक्तजन ॥५॥ क्षेत्रासन्निध येऊनी ॥ मूर्ती स्थापिली तये स्थानीं ॥ समीप वाहे इंद्रायणी ॥ जीच्या दर्शनीं मुक्ति जीवां ॥६॥ सर्व साहित्य उपचार ॥ बोलावूनि वैदिक विप्र ॥ अभिषेकें पूजिला रुक्मिणीवर ॥ वेदोक्तमंत्र ह्मणोनियां ॥ ७ ॥ पय दधि आणि घृतें ॥ मधु शर्करा गुडसंयुक्तें ॥ मूर्त्ती न्हाणूनियां पंचामृतें ॥ अभिषेक करित मग तेव्हां ॥८॥ अंगवस्त्रें पुसोनि देवा ॥ पीतांबर परिधान केला बरवा ॥ कुंडलें मुकुट घालोनि तेव्हां ॥ अलंकार केशवा लेवविले ॥९॥ पुष्पें तुळसी एकारती ॥ निरांजन धूप दाखविला प्रीती ॥ पक्वान्न नैवेद्य समर्पिती ॥ विप्र बोलती मंत्रघोष ॥ ॥ ११० ॥ यथाशक्ति ब्राह्मणभोजन ॥ वैष्णव करिती हरिकीर्त्तन ॥ सकळ ग्रामवासी जन ॥ करिती भजन अहर्निशीं ॥११॥ तंव रजनीमाजी एकांतीं ॥ विश्वंभरें मांडिली स्तुती ॥ जय

जय करुणासागरा रुक्मिणीपती ॥ व्यापक त्रिजगतीं तूं एक ॥१२॥ आखंडला दुर्लभ तुझी भेटी ॥ ध्यानांत आणी धूर्जटी ॥ तो इंद्रायणीचे तटीं ॥ आलासी मजसाठीं विठ्ठला॥१३॥ मी सेवाहीन भक्तीहीन ॥ अर्चन पूजा करूं नेणें जाण ॥ परि तूं अनाथबंधु करुणाघन ॥ हें अनुभवें पूर्ण मज कळलें ॥१४॥ ऐकूनि विश्वंभराची स्तुती ॥ काय ह्मणतसे रुक्मिणी-पती ॥ काय कामना असेल चित्तीं ॥ ते मजप्रती निवेदीं ॥१५॥ ऐकोनि ह्मणे प्रेमळ भक्त ॥ तुझ्या भजनीं असावी प्रीत ॥ घडावी साधूंची संगत ॥ जाणसी मनोरथ विठ्ठला ॥१६॥ पुढें वंशपरंपरा होती ॥ तयांसीं असावी तुझी भक्ती ॥ हेंचि मागणें रुक्मिणीपती ॥ मनो-रथ पुरतीं तें करीं ॥ १७ ॥ येथें राहुनि कल्पवर ॥ जड जीव तारावे दर्शनें समग्र ॥ देहूग्राम पुण्यक्षेत्र ॥ राजीवनेत्रें वसवावें ॥१८॥ ऐसें बोलतां प्रेमळभक्त ॥ हांसूनि बोले अनाथना-थ ॥ तुवां जे धरिले मनोरथ ॥ ते मी अनंत पुरविता ॥ १९ ॥ ऐसी भाक देतां तेसमयीं ॥ विश्वंभर लागला पायीं ॥ क्षेत्रवासी लोक तेही ॥ भजनीं सर्वेही लागले ॥ १२० ॥ दिवस लोटतां सप्रेममेळ ॥ तों पातला प्रयाणकाळ ॥ वैकुंठींहूनि तेवेळे ॥ पुष्पक जवळी पैं आलें ॥२१॥ विष्णुदूत ह्मणती त्यासी ॥ आतां चलावें वैकुंठासी ॥ विश्वंभरें वार्त्ता ऐकोनि ऐसी ॥ पांडुरंगासी विनवित ॥ २२ ॥ दोघे पुत्र कांता निर्धारीं ॥ तुझे वोसंगीं आहेत श्रीहरी ॥ मी तरी जातों वैकुंठपुरीं ॥ निजनिर्धारीं विठ्ठला ॥ २३ ॥ ऐसें बोलोनी तयेक्षणीं ॥ हरिस्मरणें गर्जे वाणी ॥ प्राण सोडिले देहांतूनी ॥ दिव्य विमानीं बैसला ॥२४॥ नामघोषें सप्रेम गजरें॥

गंधर्व गाती मंजुळस्वरें ॥ ऐशा रीती विश्वंभर ॥ वैकुंठपुर पावला ॥२५॥ निजसुकृताचें लाघव ॥ विष्णूसन्निध लाधला ठाव ॥ सायुज्यमुक्ती अपूर्व ॥ भक्तवैष्णव भोगीतसे ॥ २६ ॥ असो विश्वंभर पावला निजधामास ॥ मागें चरित्र वर्तलें कैसें ॥ तें अनुसंधान अतिसुरस ॥ सज्जनीं सावकाश ऐकिजे ॥ २७ ॥ विश्वंभराची स्त्री पाहीं ॥ तीचें नांव अमाबाई ॥ भक्तिभावें करोनि तिणेंही ॥ शेषशायी आराधिला ॥ २८ ॥ दोघे पुत्र असती जाण ॥ हरी मुकुंद नामाभिधान ॥ परी अमाई संसारीं उदासमनें ॥ सप्रेम भजन करीतसे ॥ २९ ॥ सर्वांभूतीं सारिखी दया ॥ आप पर न विचारी माया ॥ भक्तिभावें आठवोनि पायां ॥ पंढरीराया वश केलें ॥१३०॥ सप्रेमभजनाची हातवटी ॥ साक्षात्कार देत जगजेठी ॥ स्वप्नीं येऊन उठाउठी ॥ अमाबाईसी गोष्टी बोलत ॥३१॥ तुझी भक्ती देखोनि सहज ॥ मी प्रसन्न झालों गरुडध्वज ॥ कांहीं इच्छित असेल काज ॥ तरि तें मज सांगावें ॥३२॥ ऐसें पुसतां शार्ङ्गधर ॥ अमाई देवासीं दे प्रत्युत्तर ॥ तुजवीण मज आणीक प्रकार ॥ नावडे साचार श्रीहरी ॥३३॥ नलगे भुक्ती नलगे मुक्ती ॥ नलगे ती कांहीं धनसंपत्ती ॥ तुझे भजनीं मागत्यें आर्ती ॥ स्वरूपीं वृत्ती मुरो माझी ॥ ३४ ॥ यावीण इच्छा असेल किंचित ॥ तरी मजला माय व्याली व्यर्थ ॥ ऐसें बोलतां अमाईतें ॥ रुक्मिणीकांत हांसले ॥३५॥ ह्मणे धन्य माते तुझी बुद्धी ॥ ऐसीच असो हे त्रिशुद्धी ॥ मी तुष्टलों कृपानिधी ॥ चरणारविंदी ठेवीन ॥३६॥ अमाई बोले प्रेमसुखें ॥ बुद्धीचाचाळक तूंचि एक ॥ श्रुति शास्त्रें वर्णिती देख॥कवी अनेक वदले कीं ॥३७॥

ऐसें बोलूनि ते समयीं ॥ लोटांगण घालित अमाई ॥ मग संतोषोनी शेषशायी ॥ उचलोनि हृदयीं धरियेली ॥ ३८ ॥ इतुकें स्वप्न देखोनि जाण ॥ जागृत झाली न लगतां क्षण ॥ मग करूनियां हरिस्मरण ॥ विस्मित मनीं होतसे ॥३९॥ अमाबाई निष्काम चित्तीं ॥ कांहीं न मागे धनसंपत्ती ॥ परी ऋणी झाला लक्ष्मीपती ॥ ह्मणोनि ओळंगती सर्व सिद्धी ॥ १४० ॥ प्रपंचहातवटी न करितां कांहीं ॥ सर्व पदार्थ अनुकूळ गृहीं ॥ जें जें इच्छी तेसमयीं ॥ प्राप्त सर्वही होतसे ॥ ४१ ॥ जेथें अनुकूळ झाली सिद्धी ॥ तरी साधकांची तत्काळ भ्रंशे बुद्धी ॥ वाढतां प्रपंचउपाधी ॥ देव त्रिशुद्धी अंतरे॥४२॥ जेथें विषयाचा आरोप ॥ तरी चित्तास नये अनुताप ॥ अनुताप नसे तेथें पाप ॥ आपेंआप संचरे ॥ ४३ ॥ जैसा रात्रि समय येतांचि जाण ॥ पिशाच उठती स्मशानांतून ॥ कीं पुरुष देखोनि प्राक्तनहीन ॥ दुःख दैन्य तेथेंचि ये ॥४४॥ नातरी कुटिळ नर येतां सभेसी ॥ निंदा प्रगटे आपैसी ॥ तेंवी विषयासक्त होतां मानसीं ॥ दुरितें अनायासें ओळंगती ॥४५॥ ह्मणोनियां साधुसंत ॥ उपाधि रहित होऊनि असत ॥ एकांतीं जाऊनि अरण्यांत ॥ भजन करीत श्रीहरीचें ॥ ४६ ॥ असोत आतां भाषणें ऐसीं ॥ सर्वसिद्धी ओळंगती मंदिरासीं ॥ अमाईच्या निजपुत्रासीं ॥ विसर मानसीं हरीचा ॥ ४७ ॥ एकांतीं बैसोनी दोघेजण ॥ विचार करिती निजप्रीतीकरून ॥ सेना तुरंग शिबिका आभरण ॥ आपणाकारणें असावीं ॥ ४८ ॥ तरी भेटोनियां राजयाप्रती ॥ त्याची सेवा करावी निश्चती ॥ चालवोनियां क्षत्रवृत्ती ॥ सर्व संपत्ति भोगणें ॥४९॥ उभयतां नम-

१४

स्कारूनि मातेतें ॥ सांगती चित्तींचें मनोगतातें ॥ आह्मीं जावोनि राजदर्शनातें ॥ क्षत्रवृत्तीतें चालवूं ॥ १५० ॥ अमाई ह्मणे तेसमयीं ॥ काय उणें तुह्मांस गृहीं ॥ योगक्षेम विठाबाई ॥ चालवील सर्वंही आपुला ॥ ५१ ॥ ऐसी जननी वदतां मात ॥ परी तें नावडे पुत्रांप्रत ॥ जाणोनि तयांचें मनोगत ॥ आज्ञा देत पुत्रांसी ॥५२॥ हरी मुकुंद दोघेजण ॥ मातेसीं करूनि साष्टांग नमन ॥ उभयतांनीं सत्वर निघून॥ राजदर्शन घेतलें ॥५३॥ शूरत्वीं दक्ष उभयतां ॥ पाहूनि रायें दिधली संपदा ॥ कुटुंबासहित आणावी माता ॥ विचार चित्तीं त्यांहीं केला ॥५४॥ अमाईस लिहून पत्र ॥ अश्व मनुष्य पाठविले सत्वर ॥ माता देखूनि चिंतातुर ॥ ह्मणे विठोबा दूर राहिला ॥५५॥ पांडुरंगमूर्तीसी करूनि नमन ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ ह्मणे देवा तुझे चरण ॥ मजकारणें अंतरले॥५६॥ ऐसें ह्मणोनि अमाबाई ॥ सद्गदित झाली ते समयीं ॥ वस्तभाव घेऊन सर्वही ॥ मार्ग लवलाहीं क्रमीतसे ॥ ५७ ॥ दोघी सुना घेऊन जाण ॥ निजपुत्रांसी भेटे येऊन ॥ परी देवापासीं पंचप्राण ॥ वेधलें मन निजप्रीतीं ॥ ५८ ॥ जैसा कृपण हिंडे बाजारासी ॥ परी चित्त लागे ठेवण्यापासीं ॥ कीं वत्स बांधिलें दोरीसीं ॥ परी जननीपासीं मन त्याचें ॥ ५९ ॥ कां देहीं असोनी चकोर ॥ सर्वदा लक्षिती रोहिणीवर ॥ तैसें अमाईचें अंतर ॥ रुक्मिणीवरें वेधिलें ॥६०॥ प्रारब्धकरोनि निश्चित ॥ पुत्रांसीं आली भाग्यसंपत ॥ तेणें मोहें रमलें चित्त ॥ अनाथनाथ हें जाणें ॥ ६१ ॥ कांहीं काळ लोटतां पाहीं ॥ निद्रिस्त असतां अमाबाई ॥ स्वप्नवस्थेंत तेसमयीं ॥ विठाबाई

प्रकटली ॥६२॥ घवघवीत सांवळी मूर्ती ॥ पडिली पीतांबरप्रभा दीप्ती ॥ दिव्यकुंडलें कानीं तळपती ॥ मकराकृती सुढाळें ॥६३॥ ऐसें रूप प्रकटोनि स्वप्नीं ॥ अमाईस ह्मणे चक्रपाणी ॥ तूं पुत्रमोहें गुंतोनी ॥ मजला टाकून दिधलें ॥६४॥ विश्वंभरें देऊनि भाक ॥ देहुक्षेत्रीं बैसविलें देख ॥ तें तूं विसरोनी सकळिक ॥ संसारसुख पाहसी ॥६५॥ टाकूनि लोभ धन संपत ॥ देहूक्षेत्रासीं चाल त्वरित ॥ ऐसें बोलतां पंढरीनाथ ॥ जाग्रत अवस्था पातली ॥ ६६ ॥ अमाई विस्मित चित्तांत ॥ हरी मुकुंदा बोलावी त्वरित ॥ सांगीतला स्वप्नींचा वृत्तांत ॥ सद्गदित होऊनियां ॥६७॥ ह्मणे बा तुमच्या वडिलांनीं ॥ आकेसीं गोंविला चक्रपाणी ॥ मूर्ती स्थापूनि तयेस्थानीं ॥ वैकुंठभुवनीं तो गेला ॥६८॥ आजि स्वप्नीं येऊनि जगजेठी ॥ मजला साक्षात बोलिला गोष्टी ॥ कीं इंद्रायणी देहूचे तटीं ॥ उठाउठी चाल तेथें ॥६९॥ ऐकोनि मातेची वचनोक्ती ॥ पुत्र हांसोनि उत्तर देती ॥ स्वप्नींची साच प्रचीती ॥ कैशा रीती मानावी ॥१७०॥ आह्मीं स्वामीचे सेवेसीं आहों तत्पर ॥ तेणें संतोषे रुक्मिणीवर ॥ आपुले धर्मीं जो सादर ॥ तयासीं ईश्वर नुपेक्षी ॥ ७१ ॥ वचन ऐकोनि तेसमयीं ॥ निवांत राहिली अमाबाई ॥ मोह ममता न सुटेचि पाहीं ॥ नचले कांहीं त्यांपुढें ॥ ७२ ॥ चार दिवस लोटतां निश्चित ॥ विनोदें पुत्र पुसती मातेतें ॥ आजि काय बोलिले पंढरीनाथ ॥ तरी तें आह्मातें निवेदीं ॥ ७३॥ अमाबाई ह्मणे तेवेळे ॥ आणिक दोन दृष्टांत झाले ॥ संतती संपत्ति सांडोनि सकळ ॥ देहूसीं तत्काळ चाल आतां ॥७४॥ ऐकोनि मातेची वचनोक्ति ॥ सत्य न वाटे तयांप्रती ॥ होणारा ची

विचित्रगती ॥ भ्रंशली मती यास्तव ॥ ७५ ॥ ऐसिया दिवस लोटतां चार ॥ परमक्षोभला रु-
क्मिणीवर ॥ अमाबाईस दृष्टांत दाविला थोर ॥ ऐका सादर भाविक हो ॥ ७६ ॥ स्वप्नीं येऊ-
नि पंढरीनाथ ॥ ह्मणे तूं माझें न ऐकसी सत्य ॥ तरीं आजि दोंप्रहरां होईल घात ॥ ऐक ते
मात निजकर्णीं ॥ ७७ ॥ वाताहत संपत्ती धन ॥ तुझे पुत्र जाती मरोन ॥ ऐसें बोलतां जगज्जी
वन ॥ अमाई रूदन करीतसे ॥ ७८ ॥ पुत्र मरतील ह्मणतोसि जाण ॥ तरी मज सद्गतीस ला-
वील कोण ॥ हरि ह्मणे म्यां तुझें घेतलें रिण ॥ तें होईन उत्तीर्ण निश्चित ॥ ७९ ॥ स्वप्नावस्था
देखोनि ऐसी ॥ अमाई आली जागृतीसी ॥ पुत्र येऊनी पुसती तीसीं ॥ रूदन करिसी कां माते
॥ १८० ॥ ह्मणे म्यां मागें सांगितलें स्वप्न ॥ तें असत्य मानलें तुह्माकारणें ॥ आजिचे दृष्टांतीं
जगज्जीवन ॥ कोपायमान जाहले ॥ ८१ ॥ ह्मणती आजी दोनप्रहर येतां दिन ॥ तुझे पुत्र म-
रतील जाण ॥ वाताहत संपत्ती धन ॥ न लागतां क्षण होईल ॥ ८२ ॥ ऐसें सांगतां अमाबाई ॥
पुत्रांसीं सत्य न वाटे कांहीं ॥ जेवी संजयें भविष्य कथिलें सर्वही ॥ परी धृतराष्ट्रासी नाहीं
विश्वास ॥ ८३ ॥ कीं मंदोदरीच्या धर्मनीती ॥ दशानना असत्य भासती ॥ होणाराची वि-
चित्र गती ॥ काय संचितीं कळेना ॥ ८४ ॥ हरी मुकुंद उभयतां ॥ ह्मणती वार्धक्यदशा आ-
ली आतां ॥ ह्मणोनियां जाण माता ॥ अशुभवार्ता वदतसे ॥ ८५ ॥ पुत्र ह्मणती वो जननी ॥
आह्मी तरी मरतों आजिचे दिनीं ॥ आतां आपुल्या हातें करूनी ॥ बैसवावें भोजनीं सत्वर
॥ ८६ ॥ सुनेसी आज्ञा करितां जाण ॥ ताटें वाढोनि आणिलीं दोन ॥ भोजनासी बैसले दो-

घेजण ॥ पोट भरून जेविले ॥८७॥ तांबूल घेतां बोलती काय ॥ भूत भविष्य कळती माय ॥ तों वार्तिककार येऊन सांगतीकाय ॥ तुह्मासी रायें पाचारिलें ॥८८॥ परचक्र आलें असे थोर ॥ तुह्मीं जावें तयांवर ॥ देखोनि स्वामीचें आज्ञापत्र ॥ अति सत्वर निघाले ॥८९॥ सेना सज्ज करूनि त्याणीं ॥ निघाले मातेसी पुसोनी ॥ घाव घातला निशाणीं ॥ त्वरेंकरून चालिले ॥१९०॥ तों परचक्र आडवें येतां सत्वर॥युद्ध झालें घोरांदर ॥ रणीं उभयतां पडिले शूर ॥ हाहाकार जाहला ॥९१॥ पराजय होतां तेक्षणीं ॥ जय वाद्यें वाजविलीं त्याणीं ॥ सेना संपत्ती लुटोनी ॥ तेच क्षणीं घेतली ॥९२॥ हरि मुकुंद पडतां विकळ ॥ अनुताप झाला तेवेळ ॥ ह्मणती मातेचें वचन न ऐकिलें ॥ ह्मणोनि झालें हें ऐसें ॥९३॥ पश्चात्ताप होतांचि तेव्हां ॥ पांडुरंगाचा करिती धांवा ॥ह्मणती पतितपावना देवाधिदेवा ॥ भेटें केशवा लवलाहीं॥९४॥देवें करुणा ऐकोनि ऐसी ॥ तत्काळ दर्शन दिधलें त्यांसी ॥ पुष्पकीं बैसवोनि दोघांसी ॥ वैकुंठासी पैं नेलें ॥९५॥ कुळ तारावें सकळिक ॥ विश्वंभरें घेतली भाक ॥ त्या वचनास्तव देख ॥ वैकुंठनायक भेटले ॥९६॥ असो रणीं पडिले दोघे कुमर ॥ अमाईस कळला समाचार ॥ तेव्हां उसळला शोकसमुद्र ॥ तो ग्रंथीं कोठवर ल्याहावा ॥९७॥ जैसा कुलक्षय ऐकोनि गांधारी ॥ मूर्च्छित पडे ते अवसरीं ॥ आंग टाकीत धरणीवरी ॥ अमाईस परी ते झाली ॥९८॥ हें दुःख देखोनि नयनीं ॥ धाकुट्या मुकुंदाची राणी ॥ तत्काळ अग्नी प्रदीप्त करूनी ॥ सह गमनीं निघाली ॥९९॥देवें अंतीं देऊन भेटी ॥ तीस पोंचविलें वैकुंठीं ॥ निजभ्रतार पडतां दृष्टीं ॥ गुजगोष्टी

बोलत ॥२००॥ असो इकडे अनुसंधान ॥ अमाईची ज्येष्ठ सून ॥ ते गरोदर होती पूर्ण ॥ राहिली ह्मणोनि यासाठीं ॥१॥ वस्त्रें भूषणें संपत्ती धन ॥ परचक्रीं घेतलें लुटून ॥ अमाई सुनेस घेऊन ॥ चालिला पळून तेधवां ॥२॥ हरिस्मरण करितां ध्यानीं ॥ पातली देहू पुण्यधरणी ॥ देउळीं जातां तयेक्षणीं ॥ कैवल्यदानी देखिला ॥३॥ सद्गदित होऊनि कंठीं ॥ मूर्ती धरिली हृदयसंपुटीं ॥ मग पायीं घालोनी दृढ मिठी ॥ काय गोष्टी बोलतसे ॥ ४ ॥ ह्मणे रे संसारविटंबण्या ॥ बरें द्वंद्व साधिलें धन्या ॥ रणीं पाडिलें बाळका तान्ह्या ॥ अरे घरघेण्या श्रीहरी ॥५॥ तुझे भजनीं लागले दास ॥ त्यांचा ऐसाचि मांडिसी नास ॥ आपणावेगळें तयांस ॥ करिसी वोस दशदिशा ॥ ६ ॥ तुझें भजन करितो धूर्जटी ॥ तो नेऊन बैसविला मसणवटीं ॥ वैराग्य दिधलें त्याचे पोटीं ॥ विषयदृष्टी नावडे त्या ॥ ७ ॥ सनकादिक तुझे ध्यानीं ॥ त्यांची गोष्टी ऐकिली श्रवणीं ॥ ते देहींच विदेही करूनी ॥ वैकुंठभुवनीं बैसविले ॥८॥ नारद वैष्णव जगजेठी ॥ त्याच्या विषयासी पाडिली तुटी ॥ ढुंगासि लावोन लंगोटी ॥ त्रैलोक्यसृष्टी हिंडवी त्या ॥९॥ रुक्मांगदासी निर्धारीं ॥ हरिजागर एकादशी करी ॥ ओस करूनी त्याची नगरी ॥ वैकुंठपुरी बैसविलें ॥२१०॥ तुझा निजभक्त बिभीषण ॥ त्याचा बंधू मारिला रावण ॥ मग त्या देऊनि लंकादान ॥ उदारपण दाखविसी ॥ ११ ॥ तुझें नाम स्मरतां जगजेठी ॥ प्रल्हाद भक्त झाला कष्टी ॥ त्याचा बाप मारिला शेवटीं ॥ अनुचित गोष्टी हे तुझी ॥१२॥ असो दुसऱ्याची काय वार्ता ॥ अनुभवें बोलतें मी आतां ॥ माझे पुत्र मारिले

अनंता ॥ देखत देखतां ये समयीं ॥१३॥ चक्रचाळका वनमाळी ॥ करून संसाराची धुळी ॥ संतान बुडवोनियां समूळीं ॥ आपणाजवळी आणिलें त्वां ॥१४॥ आतां माझी सेवा गत ॥ कोण करील सांग त्वरित ॥ ऐकोनि अमाईची मात ॥ काय बोलत जगदात्मा ॥१५॥ तिसीं धरूनि हृदयसंपुटीं ॥ ह्मणे होणार तें झालें शेवटीं ॥ आतां सर्वथा न व्हावें कष्टी ॥ मी जगजेठी तुजपासीं ॥१६॥ नानाप्रकारें करुणाकरें ॥ समजाविलें बोलूनि उत्तरें ॥ पुढें काय वर्त्तलें चरित्र ॥ तें ऐका सादर भाविक हो ॥१७॥ संसारासी पाहिजे धनधान्य ॥ प्रतिपाळकर्त्ता नसे कोण ॥ गरोदर अमाईची सून ॥ माहेरासी जाण पाठविली ॥१८॥ आपण केला असे क्षेत्रवास ॥ परी चैन न पडे चित्तास ॥ तेणें अपकार झाला नेत्रास ॥ दृष्टीसीं न दिसे सर्वथा ॥१९॥ दारीं सेवग्याचा तरुवर ॥ त्या शोकें वाळला साचार ॥ मग सगुणरूपें शार्ङ्गधर ॥ अमाईस उत्तर काय बोले ॥२२०॥ पांडुरंग ह्मणे वो जननी ॥ मी सन्निध असतां तुजलागुनी ॥ कासया शोक करिसी मनीं ॥ किती ह्मणोनी सांगावें ॥२१॥ मी कृष्णावतारीं साचार ॥ गुरूसी भेटविला मृतपुत्र ॥ तैसेचि तुझे आणीन कुमर ॥ सांगसी तरी ये समयीं ॥२२॥ आणी दिव्य नेत्र करितों पुढती ॥ ऐसें वदतां रुक्मिणीपती ॥ अमाई तयासीं उत्तर देती ॥ नलगे मजप्रती नाशिवंत ॥२३॥ म्या मागें प्रतिज्ञा केली हरी ॥ तें कां विसरलासी ये अवसरीं ॥ कीं तुजवीण इच्छा आन न करीं ॥ तो आठव अंतरीं असोंदे ॥ ॥२४॥ न मागतां देसील अकस्मात ॥ तरी मी तें न घेंचि सत्य ॥ ऐसें ऐकोनि रुक्मिणीकां-

त ॥ काय बोलत तेधवां ॥२५॥ आतां मीच तुझा निजपुत्र जाण ॥ रुक्मिणी आहे आव-
डती सून ॥ सेवा करील निजप्रीतीकरून ॥ कांहीं उणें पडों नेदी ॥२६॥ ऐसें बोलतां शा-
र्ङ्गधर ॥ अमाई देत प्रत्युत्तर ॥ तूं विश्वपिता जगदोद्धार ॥ कैसा कुमर होसी माझा ॥२७॥
यावरी बोले घननीळ ॥ सप्रेम भक्तीचेनि बळें ॥ मी यशोदेचा जाहलों बाळ ॥ तूज काय न
कळे सर्वथा ॥२८॥ ऐसें बोलतां चक्रपाणी ॥ अमाई येतसे लोटांगणीं ॥ ह्मणे भक्तवत्सला
कैवल्यदानी ॥ तुझी करणी अघटित ॥ २९ ॥ सप्रेमभक्तीस्तव श्रीहरी ॥ तीच्या पुत्राचें
रूपचि धरी ॥ तीस धरूनियां करीं ॥ देऊळाभीतरीं नेतसे ॥२३०॥ पूजेचें सर्व साहित्य ॥
निजांगें देतसे जगन्नाथ ॥ ताहान भूक सांभाळी नित्य ॥ उणें किंचित पडेना ॥३१॥ धन्य
अमाईची भक्ती ॥ बौद्धरूप असतां श्रीपती ॥ रूप नटोनी सहज स्थिती ॥ सांभाळ करित
सर्वदा ॥ ३२ ॥ जो सनकादिकांचें ध्येय ध्यान ॥ नीलग्रीवाचें देवतार्चन ॥ तें निजदासाचें
फेडावया ऋण ॥ रूप सगुण धरितसे ॥ ३३ ॥ आदिमाया माता रुक्मिण ॥ ते अमाईची
झाली सून ॥ घरचा धंदा सारितसे जाण ॥ किंचित उणे पडेना ॥ ३४ ॥ जो पर-
मात्मा शुद्ध चैतन्य ॥ मायातीत आनंदघन ॥ तो अमाईसन्निध बैसोन ॥ करवी भोजन
निजप्रीती ॥ ३५ ॥ अमाई तयासी वचन बोलत ॥ विठो तूं जेवीं मजसांगातें ॥
अवश्य ह्मणोनि पंढरीनाथ ॥ ग्रास घेत प्रीतीनें ॥३६॥ महर्षी याग करिती जाण ॥ तेथें
नघेचि जो अवदान ॥ तो सप्रेमभक्तीचें उच्छिष्ट अन्न ॥ अति प्रीतीनें जेवितसे ॥ ३७ ॥

भक्तिभावें भुलला हरी ॥ याती कुळ न विचारी ॥ जैसा जयाचा भाव अंतरीं ॥ तैसा मुरारी होतसे ॥ ३८ ॥ असो यापरी जाहालें भोजन ॥ करशुद्धी देत जगज्जीवन ॥ आपुल्या हातीं विडा करून ॥ तिजकारणें देतसे ॥३९॥ अमाईस हातीं धरून सहज ॥ हळूच चाले गरुडध्वज ॥ रुक्मिणीनें घातली बाज ॥ तये सेजे निजविली ॥२४०॥ भक्तांच्या तनु त्यागीं निश्चित ॥ परिचर्या करीं मी अनंत ॥ अष्टमाध्यायीं बोलिलें गीतेंत ॥ तैसाच करित जगदात्मा ॥४१॥ सांडोनि महत्वाची थोरी ॥ पायथ्याकडे बैसे श्रीहरी ॥ स्वहस्तें तीचे चरण चुरी ॥ नवल अंतरीं मज वाटे ॥४२॥ रुक्मिणी स्वहस्तें घालूनि नाहाण ॥ वेणी फणी करी आपण ॥ पाठ रगडितसे प्रीतीकरून ॥ इतुकें कारण भक्तीचें ॥४३॥ ऐसे झाले बहुत दिवस ॥ परी गांवांत न कळे कोणास ॥ ह्मणती शेजारीं कोणी असे ॥ तो अमाईस प्रतिपाळी ॥४४॥ हरीची लीला अघटित जाण ॥ कोणास रुक्मिणी दिसे सून ॥ कोणास भासे शेजारिण ॥ एकही ठिकाण कळों नेदी ॥४५॥ ऐसा लोटतां कांहीं काळ ॥ तों अंतसमय आला जवळ ॥ दिव्य विमान ते वेळ ॥ आणवी घननीळ तेधवां ॥४६॥ श्रावणशुद्ध हरिदिनी साचार ॥ दिवस आला प्रथम प्रहर ॥ उसां मांडी देऊनि सत्वर ॥ शार्ङ्गधर काय करी ॥ ४७ ॥ अमाईचे आकर्षोनी प्राण ॥ दिव्य देह केली न लगतां क्षण ॥ विमानारूढ करोनि जाण ॥ वैकुंठभुवन पावली ॥४८॥ तिच्या पुत्राचें रूप धरूनी ॥ आप्त ग्रामवासी मिळवोनी ॥ अग्निसंस्कार देवोनी ॥ पाजीतसे पाणी जगदात्मा ॥४९॥ उत्तरकार्य यथास्थित ॥

स्वयें करी अनाथनाथ ॥ तेरावे दिवसीं स्वयात ॥ भोजन त्यातें घातलें ॥२५०॥ तों नवलाखयाच्या उंबरांत निश्चिती ॥ अमाईची सून होती ॥ वृत्तांत कळतां तिजप्रती ॥ खेद चित्तीं करीतसे ॥५१॥ आधींच होती गरोदर ॥ तों पुत्र झाला असे थोर ॥ तयासी घेऊनि बरोबर ॥ देहूस सत्वर ते आली ॥ ५२ ॥ लोकांसी सखेद बोले मात ॥ आमुचे लागले नाहींत हात ॥ ते ह्मणती तुह्मीच येथें ॥ क्रिया समस्त केली कीं ॥ ५३ ॥ ऐसी ऐकोनियां वार्ता ॥ विस्मित झाली पुत्र माता ॥ पुढिले अध्यायीं रसाळ कथा ॥ अवधान श्रोतां मज द्यावें ॥५४॥ जो अनाथबंधू करुणाकर ॥ भीमातीरवासी रुक्मिणीवर ॥ तो महीपतीचें वसवूनि अंतर ॥ लिहवीत अक्षर ग्रंथार्थीं ॥५५॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृत ग्रंथ ॥ तुकारामचरित्र प्रेमभरित ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त॥ द्वितीयाध्याय गोड हा ॥२५६॥ श्रीरस्तु॥

॥ द्वितीयाध्याय समाप्त ॥

अध्याय ३ रा.

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीगोपालकृष्णायनमः ॥ ॥ जयजय क्षीराब्धिवासा शेषशयना ॥ लक्ष्मीकांता मनमोहना ॥ अनाथबंधू करुणाघना ॥ जगज्जीवना श्रीविठ्ठला ॥ १ ॥ तुझी होतां-चि कृपादृष्टी ॥ तुटे भवबंध फांसाटी ॥ जैसा लोहासी परीस झगटीं ॥ मग काळिमा दृष्टी-सीं दिसेना ॥ २ ॥ कां अंधकाराच्या ठिकाणीं ॥ अकस्मात प्रकटे वासरमणी ॥ मग तमाचा प्रकाश होऊनी ॥ दिशा उजळती लखलखित ॥ ३ ॥ कीं अमंगळ नाहाला तयावर ॥ अक-स्मात् आला गंगेचा पूर ॥ मग तेंचि पाणी होय पवित्र ॥ आन विचार असेना ॥ ४ ॥ तेवी तुझ्या कृपावलोकनेंकरून ॥ तत्काळ निरसे संसारभान ॥ त्यांचे दोष न राहती जाण ॥ जे अनन्य शरण तुज आले ॥ ५ ॥ अंत्यजादिक हीन याती ॥ स्त्रिया शूद्र नानारिती ॥ वेदीं निंदिलें जयाप्रती ॥ ते त्वां श्रीपतीं उद्धरिले ॥ ६ ॥ गजेंद्र पशु दर्दुर मंडूक ॥ संकटीं बाहाती तुज कौतुक ॥ तयासी तूं पावोनि वैकुंठनायक ॥ सायुज्यसुख भोगविसी ॥ ७ ॥ श्रुतिशास्त्रां-माजीं जे निंद्यजन ॥ आणीक आवडीनें गाती तुझे गुण ॥ उंचासी वंद्य होती तेणें करून ॥ ऐसें महिमान नामाचें ॥ ८ ॥ महाकवी वाल्मीक पवित्र ॥ तेणे वर्णिलीं वानरचरित्र ॥ तुवां आपुले कृपेनें राजीवनेत्र ॥ कुळें पवित्र तीं केलीं ॥ ९ ॥ ताकपीणार गौळी अमंगळ जाण ॥ ते भागवतीं वर्णिले द्वैपायन ॥ निंद्य ते वंद्य होती पूर्ण ॥ जे सद्भावें शरण येती तूतें ॥ १० ॥ अनंत भक्त तारिले किती ॥ त्यांची सर्वथा नव्हे गणती ॥ ह्मणोनियां महिपती ॥ शरण नि-जप्रीती पातला ॥ ११ ॥ मागिले अध्यायीं कथा कैसी ॥ अमाईस लाविली सद्गती ॥ सुनेनें

वार्ता ऐकोनि ऐसी ॥ विस्मित मानसीं ती होय ॥१२॥ विठोबा तिचा निजकुमर ॥ मातेप्रती बोले उत्तर ॥ आपण न येतां साचार ॥ कैसा विचार जाहला ॥ १३ ॥ असत्य ह्मणावें जरी कांहीं ॥ तरी ग्रामवासी लोक सर्वही ॥ जेविले खाविले येठायीं ॥ ते सकळ ग्वाही पुसतसे ॥ ॥१४॥ ऐसें पुत्राचें प्रत्युत्तर ॥ ऐकोनि माता देत उत्तर ॥ हा द्वंद्वी आह्मासी साचार ॥ रुक्मि-णीवर असेकीं ॥१५॥ तुझा आजा विश्वंभर जाण ॥ तेणें आराधिला रुक्मिणीरमण ॥ त्या-चे भक्तीस्तव पूर्ण ॥ मूर्ती सगुण आलीकीं ॥१६॥ हरिमुकुंद नामाभिधान ॥ तयासी पुत्र दोघे जण ॥ तिहीं करूनि राजसेवन ॥ संपत्तीधन मेळविलें ॥ १७ ॥ आह्मीं जावा दोघीजणी ॥ अमाई सासू सुलक्षणी ॥ तिघीं होतों एके ठिकाणीं ॥ मग नेलें पाठवूनि मूळ आह्मां ॥ १८ ॥ कांहींदिवस राहतां तेथ ॥ तों स्वप्नीं येवोनी पंढरीनाथ ॥ अमाईसि ह्मणे घात ॥ होईल नि-श्चित तुझा आजि ॥१९॥ तिचें न ऐकती कोणी ॥ मग उभयतां बंधु पडिले रणीं ॥ आह्मीं सासू सुना दोन्हीं ॥ आलों पळोनि या ठाया ॥ २० ॥ अमाईनें करूनि रुदन ॥ पांडुरंगासीं केलें भांडण ॥ मग देवें आपुलें रूप धरून ॥ फेडिलें ऋण मातेचें ॥ २१ ॥ ऐकोनि मातेची वचनोक्ती ॥ विठोबासी क्रोध आला चित्तीं ॥ स्नान करून सत्वरगती ॥ देऊळा प्रती तो गेला ॥२२॥ मग उभा राहूनि समोर ॥ देवाप्रती बोले उत्तर ॥ तुवां आमचा घात केला थोर ॥ हें बरें काय विठ्ठला ॥ २३ ॥ आजा लागला तुझे अंगीं ॥ बापही मारिलासमरंगीं ॥ ऐसी अ-पकीर्ती केली जगीं ॥ आतां तुझे संगीं न राहों ॥२४॥ ऐसें बोलूनियां उत्तर ॥ तत्काळ हातीं

४०

घेतलें शस्त्र ॥ फाडूंपाहे आपुलें उदर ॥ तों शार्ङ्गधर हात धरी ॥ २५ ॥ विठोबा ह्मणे सोडीं हरी ॥ मीतरी नायकें या अवसरीं ॥ तुझी कीर्ती चराचरीं ॥ ते श्रवणद्वारीं ऐकिली म्यां॥२६॥ प्रऱ्हाद वैष्णव निजभक्त ॥ सप्रेम तुझें भजन करित ॥ त्याचा त्वां मारिला तात ॥ प्रकट खां-बांत होऊनी ॥२७॥ अंगदाचा पिता वाळी भला ॥ निरापराधें तुवां मारिला ॥ मग मोहनी घालोनि त्याजला ॥ सेवक आपुला केलाकीं ॥२८॥ तैसा माझा पिता निश्चिती ॥ तुवां मारि-ला रुक्मिणीपती ॥ आतां मी न राहें निश्चिती ॥ नाहीं खंती जिवित्वाची ॥२९॥ तें देखोनि तयाचें निर्वाण ॥ दयेनें द्रवला रुक्मिणीरमण ॥ विठोबासी हातीं धरून ॥ निजप्रीतीनें आलिं-गिला ॥३०॥ विश्वंभरें घेऊनि भाकेसी ॥ कुळ ऋणी केलें मजसीं ॥ तें फेडावया निश्चयेंसीं ॥ देहुग्रामासी राहिलों ॥३१॥ स्वहस्तें नेत्र पुसोनियां ॥ ह्मणे व्यर्थ श्रम करिसी कासया ॥ हो-णार तें गेलें होऊनियां ॥ वैष्णवीमाया वोडंबर ॥३२॥ मी भक्तकैवारी शार्ङ्गधर ॥ तुवां द्वंद्वी-नाम ठेविलें बरें ॥ जेवी सुधारसासी ह्मणती जहर ॥ तैसा विचार त्वां केला ॥३३॥ कीं वास-रमणी प्रकटतां पाहें ॥ तयासी राहू ह्मणावें काये ॥ क्षीरसागरासि देऊं नये ॥ उपमा थिल्लर जीवनाची ॥ ३४ ॥ अश्वत्थ विष्णूचा अंश थोर ॥ दरिद्रीयाचें दुरित संहार ॥ तयासी नांव ठे-विलें हिंवर ॥ तैसाच विचार करिसी तूं ॥३५॥ सकळ योगीयांचा नाथ ॥ स्मशानवासी उमा-कांत ॥ तयासी नाम ठेविलें भूत ॥ अज्ञान नेणती महिमा ते ॥३६॥ तेवी भक्तकैवारी ॥ गदा चक्र वागवितो करीं ॥ आणि तूं द्वंद्वी ह्मणतोसि येअवसरीं ॥ नवल अंतरीं भजवाटे ॥३७॥

मी तुझे कुळींचा सेवक ऋणी ॥ ही भाक घे आतां मजपासुनी ॥ ऐसें बोलतां चक्रपाणी ॥ विठोबा चरणीं लागला ॥३८॥ निजकृपेनें घननीळ ॥ नवविधाधर्म दाविले प्रांजळ ॥ माता पुत्र झाली प्रेमळ ॥ भजन सर्वकाळ तेव्हां करिती ॥३९॥ मागील दुःख नाठवूनि अंतरीं ॥ चालविती पंढरीची वारी ॥ योगक्षेम तो निर्धारी ॥ चालवी श्रीहरी तयांचा ॥४०॥ त्या विठोबाचा पुत्र जाण ॥ पदाजी त्याचें नामाभिधान ॥ त्याणेंही करोनि सप्रेमभजन ॥ रुक्मिणीरमण आराधिला ॥४१॥ पदाजीचा पुत्र शंकर ॥ त्याणे पूजिला रुक्मिणीवर ॥ कान्हया शंकराचा कुमर ॥ बोल्होबा कुमर तयाचा ॥४२॥ त्या बोल्होबाच्या पोटीं परम ॥ वैष्णवभक्त तुकाराम ॥ त्याचें चरित्र अनुक्रम ॥ ऐका सप्रेम भाविकहो ॥४३॥ बोल्होबा सकाम होऊन चित्तीं ॥ पांडुरंगाची करीतसे भक्ती ॥ ह्मणे देवाधिदेवा रुक्मिणीपती ॥ मनोरथ पुरती तें करीं ॥ ४४ ॥ ह्मणाल कैसी भक्ती केली त्याणें ॥ साक्षात्कार कोणत्या गुणें ॥ तें सविस्तर यथामतीनें ॥ करा श्रवण भाविकहो ॥४५॥ बोल्होबा सप्रेम होवून अंतरीं ॥ नित्य एकांतीं भजनकरी ॥ आषाढी कार्तिकीसी निर्धारीं ॥ चालविती वारी पंढरीची ॥४६॥ क्षुधार्थीयासीं घाली अन्न ॥ तृषाक्रांतासी देत जीवन ॥ साधुसंत वैष्णवजन ॥ त्यांचेंही पूजन करावें ॥ ॥४७॥ प्रपंचव्यवहार करितां ॥ तेथें न बोले असत्य वार्ता ॥ सर्वभूतीं निजात्मता ॥ द्वैत सर्वथा न देखे ॥४८॥ हें सात्विकतप करितसे जाणा ॥ परी चित्तीं वसे मनकामना ॥ ह्मणे रुक्मिणीकांता जगज्जीवना ॥ करुणाघना श्रीविठ्ठला ॥४९॥ तुवां मागें अनाथनाथेत्वरित ॥ पुर-

विले भक्तांचे मनोरथ ॥ ती कीर्ती वाजे त्रिभुवनांत ॥ पुराणीं गर्जत पवाडे ॥५० ॥ जयाची
जैसी मनकामना ॥ ते त्वां पुरविली जगज्जीवना ॥ तुझी कीर्ती कृपावना ॥ माझिये मना
आठवे ॥५१॥ उपमन्यु ब्राह्मणकुमर ॥ दुग्ध मागतां वाटीभर ॥ जाणोनि तयाचें अंतर ॥
क्षिरसागरीं बैसविला ॥५२॥ ध्रुवबाळक अति अज्ञान ॥ अक्षयपद इच्छिलें त्याणें ॥ देखो-
नि तयाचें निर्वाण ॥ झालासी प्रसन्न श्रीहरी ॥ ५३ ॥ तयासी आश्वासूनि हातें ॥ अढळ-
पदीं बैसविला निश्चितें ॥ शशी सूर्य तारांगणें समस्तें ॥ प्रदक्षिणा करिती तयासी ॥ ५४ ॥
तुझें उदारत्व श्रीहरी ॥ वदों न शके प्राकृतवैखरी ॥ साहा चार शिणले मापारी ॥ परी लेखा
सत्वरी नव्हेत्या ॥५५॥ ऐशारीती नित्यानित्य ॥ बोल्होबा विनवी रुक्मिणीकांत ॥ हरि-
जागर एकादशीव्रत ॥ असे करित निजप्रीती ॥५६॥ चाळीसवर्षें तेअवसरीं ॥ केली पंढरी-
ची वारी ॥ मग प्रसन्न झाले श्रीहरी ॥ कैशापरी तें ऐका ॥५७॥ बोल्होबाची निजकांता ॥
परम भाविक पतिव्रता ॥ ह्मणे देवाधिदेवा रुक्मिणीकांता ॥ आमच्या अर्था पुरविसी ॥५८॥
ऐसें दंपत्य दोघेंजण ॥ एकचि विचारें असती जाण ॥ तों तिन्हींदेव स्वप्नीं येऊन ॥ दिधलें
दर्शन तयांलागीं ॥५९॥ ब्रह्मा विष्णु वृषभध्वज ॥ ह्मणती प्रसन्न झालों तुज ॥ काय का-
मना असेल ती सहज ॥ तरी ते आज निवेदीं ॥६०॥ बोल्होबा सावध होऊनि अंतरीं ॥ त्र-
यमूर्तीसीं नमस्कारी ॥ ह्मणे पुत्रकामना संसारीं ॥ ये अवसरीं इच्छितसें ॥६१॥ शिव ब्रह्मा
दोघे बोलती ॥ तुझे मनोरथ पूर्ण होती ॥ यावरी बोले वैकुंठपती ॥ कैशारीती पुत्र देऊं॥६२॥

बोल्होबा बोले प्रतिवचन ॥ विश्वोद्धारक वैष्णवजन ॥ कीर्तनीं गायील तुझे गुण ॥ तो पुत्रनिधान मज देयीं ॥६३॥ दामशेट गोणाईचा प्रेमा ॥ पाहूनि पुत्र दिधला नामा ॥ तैशाचरीती पुरुषोत्तमा ॥ माझी कामना पुरवीं तूं ॥ ६४ ॥ ऐसें बोलतां निजप्रीती ॥ अवश्य ह्मणे रुक्मिणीपती ॥ तुझे मनोरथ पूर्ण होती ॥ निश्चय चित्तीं असोंदे ॥६५॥ सकळ संतांचा मुकुटमणी ॥ पुत्रमिषें देखसी नयनीं ॥ मग देवासी प्रदक्षिणा करूनी ॥ लोटांगण घातलें ॥ ॥६६॥ ऐसा दृष्टांत होतां मानसीं ॥ बोल्होबा झाले जागृतीसी ॥ मग सावध करोनि कनकाईसीं ॥ वृत्तांत तियेसीं सांगितला ॥ ६७ ॥ स्वप्नकाळीं उभयानी ॥ पुत्रसोहळा देखिला नयनीं ॥ कनकाई असतां गर्भिणी ॥ प्रसूत झाली तेधवां ॥६८ ॥ वरदपुत्र दिधला शिवें ॥ सावजी ठेविलें त्याचें नांव ॥ पुढें चरित्र वर्तलें अपूर्व ॥ तें ऐका वैष्णव निजप्रीती ॥६९॥तों कोणेएके अवसरीं ॥ वैकुंठीं असतां श्रीहरी ॥ भोंवती सकळ संतमंडळी ॥ आनंदमेळीं बैसले ॥७०॥ ते जरी ह्मणाल कोण कोण ॥ तरी ऐका त्यांचें नामाभिधान ॥ श्रवणकरितां मोहभ्रम ॥ जाय निरसोन तात्काळ ॥७१॥ सनकादिक नारद तुंबर ॥ प्रऱ्हाद ध्रुव आणि अक्रूर ॥ उद्धव अंबरीष भक्तथोर ॥ शुक योगींद्र परिक्षिती ॥७२॥ भीष्म आणि रुक्मांगद जाण ॥ पुंडरीक भक्तनिधान ॥ निवृत्ति ज्ञानदेव सोपान ॥ मुक्ताई निधान वैष्णवी ॥७३॥ नामा कबीर वैष्णववीर ॥ भानुदास चांगावटेश्वर ॥ सांवतामाळी नरहरी सोनार ॥ विसोबा खेचर एकनाथ ॥७४॥ सेनानाहावी चोखामेळ ॥ गोराकुंभार भक्तप्रेमळ ॥ ज्यांणीं

भजनकरोनि सर्वकाळ ॥ वैकुंठपाळ वश केला ॥ ७५ ॥ बंका आणि बहिरापिसा ॥ जनक प्रेमळ भागवत परिसा ॥ तुलसीदास कमाल तैसा ॥ वैकुंठाधीशा आवडती ॥ ७६ ॥ कान्होपाटक सुरदास जाण ॥ नामयाचे पुत्र चौघेजण ॥ नरसीमेहता शिरोमण ॥ ॥ वासराती खाण वैराग्याची ॥ ७७ ॥ रामदास रामानंदयतीश्वर ॥ जोगा रोहिदास वैष्णववीर ॥ सर्वसिद्धि नागनाथ थोर ॥ आणि विश्वंभर भक्तराज ॥ ७८ ॥ केशवचैतन्य राघवचैतन्य ॥ अमाबाई गुणनिधान ॥ गुणाई राजायी मिराबाई पूर्ण ॥ आणिक कान्होपात्रा ते ॥ ७९ ॥ ऐसी सकळ भक्तमंडळी ॥ मध्यें बैसले वनमाळी ॥ कैसा शोभला तेकाळीं ॥ ग्रहमंडळीं चंद्रमा जैसा ॥ ८० ॥ तापसीयांमाजी पिनाकधर ॥ कीं पर्वतांमाजी मेरू थोर ॥ सिद्धांमाजी अनुसयाकुमर ॥ वैकुंठविहार तेंवी दिसे ॥ ८१ ॥ सकळ सौंदर्याची खाणी ॥ चराचर झालें ज्यापासुनी ॥ तयासी उपमा देतां कोणी ॥ कवीची वाणी कुंठित ॥ ८२ ॥ ऐसा श्रीहरी निरुपम ॥ जो भक्तकामकल्पद्रुम ॥ सकळ भक्तांसी आत्माराम ॥ बोले सप्रेम तेधवां ॥ ८३ ॥ या विश्वंभराचे वंशीं देख ॥ बोल्होबा भक्त प्रेमळ भाविक ॥ त्यासी पुत्र देऊं केला एक ॥ विश्वतारक जगद्गुरू ॥ ८४ ॥ तो कोणता द्यावा हा विचार ॥ भक्तांसी पुसे शार्ङ्गधर ॥ ऐसें ऐकूनि वैष्णववीर ॥ जयजयकार करिताती ॥ ८५ ॥ तों सकळभक्तांत शिरोमण ॥ सन्मुख नामा प्रेमळ पूर्ण ॥ तयासी उठवोनि जगज्जीवन ॥ एकांतीं नेउनी सांगत ॥ ८६ ॥ हरि ह्मणे नामयाकारणें ॥ मज युगायुगीं अवतार घेणें ॥ धर्माचें संस्थापन करणें ॥ संहारून दुष्टांतें ॥ ८७ ॥ आणि तु-

ह्मीं अवतार घेऊन क्षिती ॥ सप्रेम करावी माझी भक्ति ॥ दीनजन उद्धरती ॥ तें भजनप्रीती सांगावें ॥८८॥ तरी आतां ऐकगा भक्तसखया ॥ माझ्या सप्रेम विसांविया ॥ तुवां अवतार घेऊनियां ॥ भजनक्रिया सांगावी ॥८९॥ चहूंमुक्तीं वरी भक्ती ॥ बोलिलों गीता भागवतीं॥ तें करूनियां यथास्थिती ॥ माझी कीर्ती वाखाणीं ॥९०॥ तुवां मागें घातला पण ॥ कीं शत-कोटी ग्रंथ मदार्पण ॥ कांहीं शेष राहिले जाण ॥ ते पूर्ण करणें ममाज्ञें ॥९१॥ शब्द ब्रह्मगूढार्थ थोर ॥ तो तूं मंथोनि काढीं सविस्तर ॥ सप्रेम क्षुधित जेवणार ॥ तयांसी आदरें वाढीकां ॥९२॥ भक्तिमार्गावरी साचार ॥ हरिनामावरी पोही घाली सत्वर ॥ सप्रेमभक्ती हे निरंतर ॥ देऊनि चराचर निववीं तूं॥ ९३ ॥ तुझ्या साह्यासी येअवसरीं ॥ मोक्ष देतों बरोबरी ॥ हा होऊनि आज्ञाधारी ॥ धाडिसील तिकडे जायील ॥ ९४ ॥ आणि च्यारीमुक्ती आंदण्याहोती ॥ तेथें ऋद्धीसिद्धी सहजचि येती ॥ तुजतों नाहीं यांची प्रीती ॥ परी उपयोगी पडती जनाच्या॥९५॥तरी आतां जाऊनि मृत्युलोकां ॥ माझी कीर्ती ऐकवीं लोकां ॥ दशगुणें तुझा प्रेमाहोकां ॥ सप्रेमसुखा पात्र जो ॥ ९६ ॥ ऐसा आशिर्वाद निजप्रीती ॥ नामयासी देत लक्ष्मीपती ॥ अवश्य ह्मणोनि सप्रेममूर्ती ॥ काय वचनोक्ती बोलिला ॥ ९७ ॥ ह्मणे कलियुग खोटें साचार ॥ त्यावरी तुझा बौध्यअवतार ॥ आह्मांसी संकट पडिलें जर ॥ तरी कोणासी उत्तर बोलावें ॥९८ ॥ ऐसें नामया बोलत ॥ काय ह्मणती वैकुंठनाथ ॥ तुह्मासी संकट पडतां निश्चित ॥ मी निजांगें अनंत निवारी ॥९९॥ सांडोनि बौध्यअवतारपण ॥ तत्काळ रूप

२३

धरीन सगुण ॥ तुजसीं बोलेन अमृतवचन ॥ निश्चय मनीं असोंदे ॥१००॥ ऐसें बोलतां शे-
षशायी ॥ सप्रेम नामा लोळतसे पायीं ॥ मग उचलोनि चहूं बाहीं ॥ आलिंगूनि हृदयीं ध-
रियेला ॥१॥ देवाच्या साम्यतेसीं देखा ॥ हृदयीं निजभक्त होता तुका ॥ तो नामयाचे हृदयीं
देखा ॥ घालीत भक्तसखा श्रीहरी ॥२॥ कां नामयाच्या हृदयघटीं ॥ प्रेमामृत सांठवी जग-
जेठी ॥ कां षड्गुणऐश्वर्य राहाटी ॥ घालीतसे पोटीं जगदात्मा ॥३॥ नातरी अवतारशक्ती ॥
उत्पत्तिप्रळय जिचेनि होती ॥ कीं मोक्षावरील जे भक्ती ॥ अर्पित श्रीपती नामया ॥४॥ जो
प्रकाशावीण प्रकाशजाण ॥ निजभक्त तुका गुप्त ठेवणें ॥ विष्णूच्या हृदयीं ऐक्य होऊन ॥ सम-
रसपणें मिसळला ॥५॥ तो आलिंगनाचेनिमिसें देखा ॥ नामयाच्या हृदयीं घातला तुका ॥ ह्म-
णे साह्यहोऊनि ऐकमेकां ॥ सप्रेमसुखा भोगिजे ॥६॥ ऐसें बोलतां शार्ङ्गधर ॥ नामा विन-
वी जोडूनि कर ॥ कोठें मी घेऊं अवतार ॥ कुळ पवित्र तें सांगा ॥७॥ विष्णूची भक्ती ज्याच्या कु-
ळीं ॥ अखंड वाचेसी नामावळी ॥ जेथें तुझी मूर्ती सांवळी ॥ ते स्थळीं जन्म दे देवा ॥८॥ ऐसें पु-
सतां नामयासी ॥ कायह्मणे वैकुंठवासी ॥ ज्याणे भक्तीभावें गोंविलें मजसी ॥ तें स्थळ तुजसी
सांगतों ॥९॥ हा माझा विश्वंभरदास ॥ आतां वैकुंठीं केला वास ॥ याणे भक्तीभावें सायास ॥
गोंविलें आह्मांस नामया ॥१०॥ तें ह्मणसील कैशापरी ॥ तरी तेंही सांगतों अवधारीं ॥ कीर्त
न करून सप्रेमगजरीं ॥ चालविली वारी पंढरीची ॥११॥ मग भक्तिभावें करून सहज ॥ मी
प्रसन्न झालों गरुडध्वज ॥ आपुल्या गांवासी नेऊन सहज ॥ गोंविलें मज भाकेसी ॥१२॥

याचे वंशीं बोल्होबाभक्त ॥ त्याणे आराधिलें मातें ॥ मग मी प्रसन्न झालों त्यांतें ॥ वर त्वरित माग ह्मणे ॥१३॥ मग तो वचन बोलिला मातें ॥ पुत्र द्यावा कीं विष्णुभक्त ॥ जो जगतारक मूर्तिमंत ॥ विश्वहितार्थ जगद्गुरू ॥१४॥ ऐसें बोलतां भक्तराया ॥ मग आह्मी प्रसन्न झालों तया ॥ तें वचन सत्य करावया ॥ अवतरे नामया तेठायीं ॥ १५ ॥ अवश्य ह्मणोनि वैष्णववीर ॥ सद्भावें करून नमस्कार ॥ मृत्युलोकीं उतरतां साचार ॥ प्रकाशें अंबर कोंदलें ॥ १६॥ देखोनि लोक आश्चर्य करिती ॥ ह्मणती नक्षत्रपात उदंड होती ॥ परी आजिकां उतरला निशापति ॥ प्रभा दिसती असंभाव्य ॥ १७ ॥ नाते मुक्तिवरील चवर्थीभक्ती ॥ तेचि महानक्षत्र स्वाती ॥ कनकाईचे उदरीं निश्चिती ॥ आपांपती तोचिकीं ॥ १८ ॥ त्या उदरशुक्तिकेंत तत्काळ ॥ नामयाचे प्रेम पडिलें जळ ॥ त्यांत तुका जन्मला मुक्ताफळ ॥ जो हरीप्रेमळभक्त त्याचे ॥ १९ ॥ नवविधाभक्ती केली सायासें ॥ तेचि पूर्ण झाले नवमास ॥ कनकाईचें भाग्य विशेष ॥ विष्णुभक्त उदरासीं आलाकीं ॥ १२० ॥ डोहोळे होती तयाचे ऐसे ॥ संसांराचा येतसे त्रास ॥ ह्मणे एकांतीं जाऊनि करावा वास ॥ श्रीहरीभजनास बैसावें ॥२१॥ असो दिवस भरलिया निश्चित ॥ कनकाई एकांतीं मंदिरांत ॥ तों असंभाव्य प्रभा पडत ॥ उगवे आदित्य ज्यारीती ॥२२॥ कनकाई पुत्रमुख पाहत ॥ तंव तेजोमय मूर्ती दिसत ॥ तो शांतिसुखाचा कोंभ निश्चित ॥ नातरी मूर्तिमंत वैराग्यची ॥२३॥ कीं भक्तिनिधान प्रकटलें साचें ॥ कीं सच्चिदानंद नामयाचें ॥ नातरी भांडार प्रेमाचें ॥ उघडलें साचें दिसताहे ॥ २४ ॥

कनकाईचें विस्मित अंतर ॥ तठस्थ घटिका राहिली चार ॥ कांहीं न बोले उत्तर ॥ तृष्णा नि-
रहंकार निरसला ॥ २५ ॥ ते स्वानंदजळाच्या डोहीं ॥ बुडोनि गेली ते समयीं ॥ देहभावना
किंचित नाहीं ॥ हेचि नवाई अगाध ॥ २६ ॥ पुत्र प्रकटतां विष्णुभक्त ॥ तत्काळ झाला शक्ति
पात ॥ स्वरूपीं तेज सुरस होत ॥ आनंदयुक्त मानसीं ॥ २७ ॥ तंव हृदयीं प्रकटोनि पाडुरंगमूर्ती ॥
बाळकासीं सांगे एकांतीं ॥ ह्मणे जैसी आहे लौकिकस्थिती ॥ तैशाच रीती वर्तावें ॥ २८ ॥
प्रपंचाची हातवटी ॥ दाखऊनियां जनाच्या दृष्टी ॥ मग विवेकवैराग्य देखसी शेवटीं ॥ सप्रेम
पोटीं भक्तीच्या ॥ २९ ॥ ऐसें सांगतां घननीळ ॥ तत्काळ भासलें मायाजाळ ॥ कनकाई पाहे
उघडोनि डोळे ॥ तों पुढें बाळ देखिला ॥ ३० ॥ मागील अवस्था आठवी मनीं ॥ तों स्वप्नवत्
भासे तयेक्षणीं ॥ तत्काळ आल्या शेजारणी ॥ ह्मणती कनकाई कोनीं निघाली ॥ ३१ ॥ बो-
ल्होबासी सांगती मात ॥ कीं पुत्र झाला तुह्मांतें ॥ येरू ह्मणे पंढरीनाथें ॥ माझा मनोरथ पुर-
विला ॥ ३२ ॥ असो बारादिवस लोटतां निश्चित ॥ कनकाई झाली शुचिर्भूत ॥ मग राउळा-
सी जाऊनि त्वरित ॥ रुक्मिणीकांत नमियेला ॥ ३३ ॥ बाळ उचलोनि ते समयीं ॥ पाडुरंगा-
च्या घातलें पायीं ॥ हा तुझा दास शेषशायी ॥ ह्मणोनि लावी अंगारा ॥ ३४ ॥ ऐसें ऐकोनि
वैकुंठनाथ ॥ मग रुक्मिणीसीं बोले मात ॥ बाळक उचलूनि आपुल्या हातें ॥ वोसंगांत घाली
इयेच्या ॥ ३५ ॥ रुक्मिणीनें उचलोनि बाळ ॥ स्वहस्तीं घेतला तात्काळ ॥ कनकाईच्या
वोटींत बाळ ॥ तयेवेळीं घातला ॥ ३६ ॥ कनकाई ह्मणे वो जननी ॥ नाम ठेवावें आजिचे

दिनीं ॥ अवश्य ह्मणोनी तयेक्षणीं ॥ माता रुक्मिणी चालिली ॥३७॥ बोल्होबाची सकाम भक्ती ॥ प्रसन्न झाले रुक्मिणीपती ॥ ह्मणवोनि संतती आणि संपत्ती ॥ झाली येती आपेआप ॥३८ ॥ जेथें आली रुक्मिणीबाळा ॥ तेथें सर्वसिद्धी अनुकूळा ॥ सुवासिनी मेळवूनि सकळा ॥ घातलें बाळा पालखांत ॥३९॥ सुंदरस्त्रीचें रूप धरूनी ॥ हळदी कुंकुमे लेववीत रुक्मिणी ॥ मग बाळकासी तयेक्षणीं ॥ जोजो ह्मणोनी हालवित ॥ १४० ॥ जें कां अक्षर अव्यक्त ॥ असे नामरूपातीत ॥ शब्देंवीण आनंदत ॥ नीज तेथें निजबाळा ॥ ४१॥ जेथें अहंसोहं निश्चित ॥ निमे द्वैत आणि अद्वैत ॥ परादि वाचा कुंठित ॥ नीज तेथें निजबाळा ॥ ॥४२॥ जेथें ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान निश्चित ॥ ध्येय ध्याता नाठवत ॥ त्रिपुटीकारण नाहीं जेथ ॥ नीज तेथें निजबाळा ॥ ४३ ॥ जें सिद्धांत ज्ञान बोलती संत ॥ अहेतुक पद निश्चित ॥ त्या निजसुखधामीं लाऊनि प्रीत ॥ नीज तेथें निजबाळा ॥४४॥ अव्यक्त नाकळे कोणातें ॥ मग सगुणरूप धरी भक्त हेतें ॥ त्या पाडुरंगचरणीं साक्षांत ॥ नीज निजप्रीती लाउनि ॥ ४५ ॥ ऐशारीती विश्वजननी ॥ पाळणा गातसे तयेक्षणीं ॥ भोंवत्या सकळ सुवासिनी ॥ जोजो ह्मणोनि हालविती ॥४६॥ कनकाईस पुसोनि देखा ॥ बाळकाचें नाम ठेविलें तुका ॥ ज्याचेनि नांवें सकळिका ॥ जडजीव लोका उद्धार ॥४७॥ सकळ लोकांसीं वांटोनि पानें ॥ सुवासिनींचीं भरिलीं वाणें ॥ घुगऱ्या वांटोनि निजप्रीतीनें ॥ आली रुक्मिण राउळासीं ॥४८॥ खेळतरांगत भक्तप्रेमळ ॥ कांहींएक लोटला काळ ॥ दिवसें दिवस तेवेळा ॥ टाकीत पाउल

चालावया ॥ ४९ ॥ मग तयाचे पाठीवर ॥ कनकाई झाली गरोदर ॥ ब्रह्मवरदें झाला पुत्र ॥ कान्हया साचार नांव ठेविलें ॥ ५० ॥ सावजी तुका आणि कान्हया ॥ तिघे पुत्र झाले तया ॥ बोल्होबा चमत्कार पाहूनियां ॥ पंढरीराया भजतसे ॥५१॥ ह्मणे तिन्हीं देवें स्वप्नांत ॥ मज दाविला दृष्टांत ॥ ते असत्य सर्वथा नव्हे मात ॥ वडोनि यथार्थ आलेंकीं ॥ ५२ ॥ धन-धान्य पुत्र संपदा सकळ ॥ तयासीं दिधलीं घननीळें ॥ पूर्व तपाचें उत्तम फळ ॥ सुखसोहळे पाहाती ॥ ५३ ॥ तयाचें भाग्य वर्णावें जर ॥ तरी सर्वथा नाहीं अंतपार ॥ तीन्ही देवानी दिधले पुत्र ॥ जगदोद्धार करावया ॥ ५४ ॥ सत्वरजतमात्मक तीन्हीं ॥ मूर्ती प्रकट झाल्या जनीं ॥ ज्ञान वैराग्य भक्तिसाधनीं ॥ साधकां जनीं लावावया ॥ ५५ ॥ असो तिघे पुत्र ऐसे ॥ थोर झाले दिवसें दिवस ॥ संतोष मातापितयांस ॥ पाहतां दृष्टीस त्यांलागीं ॥५६॥ धनसंपदा पाहूनि पुत्र ॥ सोयरे झाले थोरथोर ॥ घटित सांगती द्विजवर ॥ लग्न सत्वर नेमि-लें ॥५७॥ द्रव्य खर्चोनियां बहुत ॥ विवाह केला यथास्थित ॥ कनकाई आपल्या चित्तांत ॥ आनंदयुक्त जाहली ॥५८॥ पुत्र सुना धनसंपत्ती ॥ भ्रतार युक्त सौभाग्यवती ॥ याहूनि आ-नंद स्त्रियांचे चित्तीं ॥ नसे निश्चित दूसरा ॥५९॥ सर्व साहित्य अनुकूळ ॥ उदीम करितां हो-य सुफळ ॥ उणें पडोंनेदी अळुमाळ ॥ दीनदयाळ तयाचें ॥१६०॥ संसार करूनि यथार्थ ॥ त्याणीं साधिला परमार्थ ॥ मी कर्त्ता हें न स्फुरे जेथ ॥ तोचि विरक्त ह्मणावा ॥६१॥ संतलो-क आणि इतर ॥ उभयतां करिती संसार ॥ परी दोहींचा अनुभव भिन्नाकार ॥ ऐका तो विचार

निजकर्णीं ॥६२॥ अज्ञान ह्मणती प्रारब्धपांगुळें ॥ प्रयत्नकरितां उदिम फळे ॥ आह्मीं प्रपं-
चीं दक्ष सर्वकाळ ॥ ह्मणोनी तळमळ न राहे ॥ ६३ ॥ परी प्रारब्ध घडवी अनायासी ॥ मीप-
णें बद्ध होती त्यासीं ॥ मग अंतरले सायुज्यमुक्तीसीं ॥ योनी चौऱ्यांसी हिंडती ॥६४॥ ते-
चि सज्ञान असती संसारीं ॥ ते ह्मणती कर्त्ता एक श्रीहरी ॥ हालवोनी प्राचीनाची दोरी ॥
प्रारब्धावरी भोगवित ॥६५॥ संचितीं असे तेंचि मिळतें॥ होणार तें न चुकेचि सत्य॥ ऐशा री-
तीनें सज्ञान वर्तत ॥ ते जीवन्मुक्त ह्मणावे ॥ ६६ ॥ बोल्होबाची ऐसी स्थिती ॥ मी कर्त्ता हें
न स्फुरे चित्तीं ॥ ह्मणवूनि प्रपंचीं परमार्थ रीती ॥ रुक्मिणीपती जोडला ॥६७॥ जैसें पद्मपत्र
जळीं असतां ॥ परी उदकासीं लिप्त नोहे सर्वथा ॥ कीं वासरमणी घटीं बिंबतां ॥ तो भिज-
ला वृथा ह्मणो नये ॥६८॥ नातरी विलासी मुख पाहतां सहसा ॥ दर्पणीं उमटे त्याचा ठसा॥
परी तो तेथेंचिया आभासा ॥ नआवडे जैसा तयांतें ॥६९॥ तैशारीती वैष्णवभक्त ॥ संसारीं
असोनि मायातीत ॥ प्रपंचधंदा सारितां समस्त ॥ रुक्मिणीकांत आठविती ॥१७०॥ ऐशा-
रीती सारितां काळ॥ वार्धक्यदशा आली केवळ ॥ मग सावजी पुत्र तेवेळ॥ आपणाजवळ बो-
लाविला ॥७१॥ ह्मणे आतां आमचें वार्धक्यपण॥ तूं वडिलपुत्र सुजाण ॥ तरी संसारांत घा-
लून मन॥ देणें मागणें सांभाळीं ॥७२॥ पाहोनि खर्डा खतावणी॥ ऐवज सर्व ध्यानास आणी ॥
ऐकोनि पित्याची वाणी॥ सावजी चरणीं लागतसे ॥७३॥ मग ह्मणतसे जी ताता ॥ मी प्रपंचीं
न गुंतें सर्वथा ॥ तीर्थाटणासी जावें आतां ॥ वैराग्य चित्ता येतसे ॥७४॥ परी तुह्मीं मातापिता

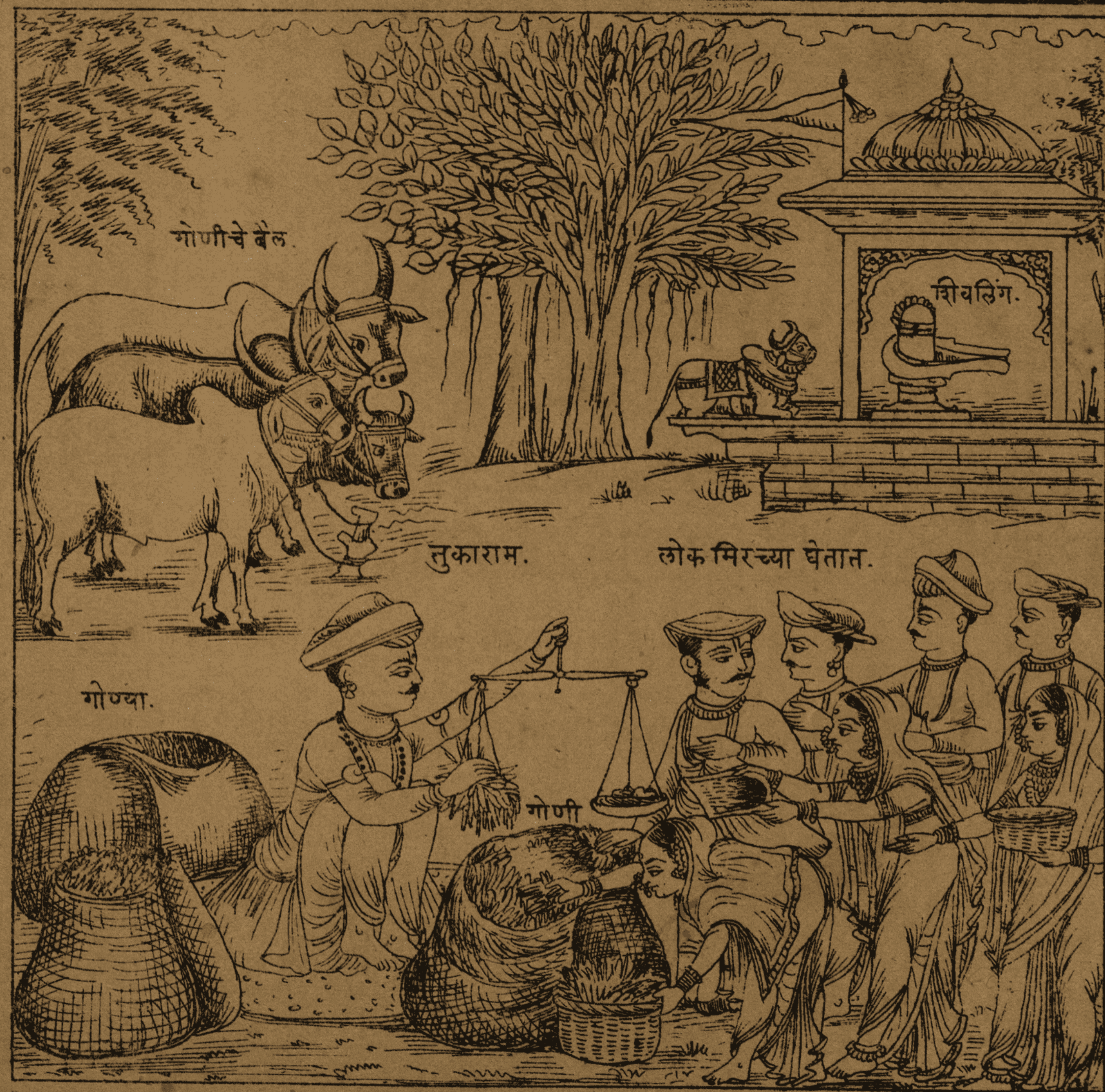
शिरीं ॥ यास्तव गुंतोनि राहिलों घरीं ॥ शास्त्रविरुद्ध जातां दुरी ॥ लोकाचारीं विपरीत ॥७५॥ देखोनि पुत्राची उदासस्थिती ॥ बोल्होबा निवांत राहिला चित्तीं ॥ ह्मणे होणाराची विचित्रगती ॥ नकळे संचितीं काय आहे ॥७६॥ मागील स्मरण झालें सत्वर ॥ ह्मणे शंकरें दिधला हा वरदपुत्र ॥ जैसा स्मशानवासी पिनाकधर ॥ तैसाचि विचार पैं याचा ॥७७॥ सत्वरजतमोगुणी निश्चिती ॥ दैवतें साधकासीं प्रसन्न होती ॥ तीं आपल्या ऐसींच फळें देती ॥ सत्य प्रचीती हे जाणा ॥७८॥ वासरमणीसीं आराधितां ॥ तो देत आपुली तीव्रउष्णता ॥ कीं चंद्रबिंब उपासितां ॥ देत शीतळता भक्तांसी ॥७९॥ तैशाचरीती वृषभध्वजें ॥ वरदपुत्र दिधला सहज ॥ तेणें नोहे संसारकाज ॥ समजलें मज अंतरीं ॥१८०॥ ऐसें समजोनि आपुले चित्तीं ॥ बोल्होबा राहे निवांतस्थिती ॥ मग तुकयासी बोलाऊन प्रीती ॥ संसारवृत्ती निरविली ॥ ८१ ॥ देणें घेणें उदीम हातवटी ॥ तोव्यानफ्यांत असावी दृष्टी ॥ जेणें स्वहित होईल शेवटीं ॥ तैसी गोष्टी करावी ॥८२॥ ऐकूनि पित्याचें वचन ॥ तुका तयासीं अवश्य ह्मणे ॥ वैश्यव्यवसायांत जाण ॥ दिसती निपुण सर्वार्थी ॥८३॥ सोयरे धायरे इष्टमित्र ॥ ह्मणती बोल्होजीचा दक्षपुत्र ॥ त्याजदेखतां संसार ॥ आवरिला साचार तयानें ॥८४॥ पुत्रवतें पितृआज्ञेनें ॥ आणि स्त्री पतिव्रता सगुण ॥ हें पूर्वतपाचें फळ जाण ॥ येतें दिसोन अपैसें ॥८५॥ वडील पुत्र सावजी असे ॥ तो तरी दिसतो महापुरुष ॥ परी तुका दक्ष संसारिक दिसें ॥ वयही नसे फार त्याचें ॥८६॥ ऐशारीती सोयरेजन ॥ मागे पुढें करिती स्तवन ॥ आयकोनि

बोल्होबाचें मन ॥ समाधान पावतसे ॥८७॥ जैसा प्रधानाचा ऐकून प्रताप ॥ चित्तीं संतोष पावे नृप ॥ कीं कन्येचे सद्गुण ऐकूनि मायबाप ॥ आनंदरूप मानसीं ॥ ८८ ॥ कीं शिष्याची मती देखोनि बरी ॥ सद्गुरू संतोषे अंतरीं ॥ तेवीं तुकयाची प्रज्ञा देखिली यावरी ॥ बोल्होबा अंतरीं संतोषे ॥८९॥ तुकयाचें लग्न केलें असतां॥ परी नोवरीसीं धापेची होती व्यथा॥ मग विचार करिती मातापिता ॥ लग्न आतां करावें ॥ ९० ॥ पुण्यात आपाजी गुळव्या थोर ॥ धनवंत होता सावकार ॥ त्याची कन्या होती थोर ॥ तें मागूनि दुसरें लग्न केलें ॥९१॥ ज्येष्ठ कनिष्ठ दोघी भार्या ॥ आणि संसारही आवरी तुकया ॥ ऐसी स्थिती देखोनियां ॥ मातापितया संतोष ॥ ९२ ॥ मातापिता बंधू सज्जन ॥ सर्व संपत्ती आणि धन ॥ मानमान्यता तुकया कारणें॥ एकही उणे असेना ॥९३॥ अहो भक्तलीलामृतग्रंथ जाण ॥ हें पंढरीक्षेत्र पुरातन ॥ सद्भाव हाचि पुंडरीकपूर्ण ॥ वसे सुलक्षण याठायीं ॥९४॥ शांति विरक्ति उदास ॥ भीमा चंद्रभागा वाहती समरस ॥ संत श्रोते प्रेमळदास ॥ त्यासीं क्षेत्रवास येठायीं ॥९५॥ सप्रेम आवडी जे अविट ॥ ते पुंडरीकें बैसावया दिधली विट ॥ त्यावर जघनीं कर ठेऊनि नीट ॥ वैकुंठपीठ उभा असे ॥९६॥ नासाग्रीं ठेऊन ध्यान ॥ देतो भाविकासीं आलिंगन ॥ तेथें मूढमती अज्ञान ॥ घ्यावया दर्शन आलों कीं ॥९७॥ प्रांजळओव्या तुळसी कोमळ ॥ हातीं घेऊन सप्रेमदळ ॥महिपती सदा तिष्ठे जवळ॥चरणकमळ लक्षोनी॥९८॥स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृत ग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भा०॥तृतीयोध्याय गो०॥

२८

अध्याय ४ था.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ ॥ जयजय सच्चिदानंद परब्रह्ममूर्ती ॥ अ-
परिमित तुझी सत्कीर्ती ॥ महिमा वर्णितां भागल्या श्रुती ॥ कुंठितमति शास्त्राची ॥१॥ तुझे
पवाडे देवाधिदेवा ॥ वदतां शिणला चक्षुःश्रवा ॥ ठक पडिलें कमलोद्भवा ॥ आमचा केवा
तो किती ॥ २ ॥ बाळक बोले बोबडें वचन ॥ ऐकोनि मातेसी समाधान ॥ शब्द पुसे पडता-
ळून ॥ निजप्रीतीनें आपुल्या ॥३॥ तैशाच परी रुक्मिणीपती ॥ भक्त आर्ष करितां स्तुती ॥
तीं तुज वचनें गोड लागती ॥ सप्रेमभक्तीचेनि बळें ॥४॥ शहाणपणें वेद झाला मुका ॥ बां-
धिती तुज गौळणी भाविका ॥ तयांसी भिऊन वागसी निका ॥ विश्वोद्धारका जगद्गुरू ॥५॥
तुझा व्हावया साक्षात्कार ॥ महर्षी यजिती थोरथोर ॥ तो तूं भिल्लिणीचीं उच्छिष्ट बोरें ॥
खातोसि आदरें नवल कीं ॥६॥ तूं ब्रह्मयाचा तात केवळ ॥ आणि यशोदेचा ह्मणविसी बा-
ळ ॥ अंकीं लोळसी सर्वकाळ ॥ नसतीच आळ घेऊनी ॥७॥ दुर्योधन सार्वभौम नृपवर ॥
न घेसी त्याचा सन्मान आदर ॥ आणि दासीपुत्र भक्त विदुर ॥ धुंडिसी घर तयाचें ॥ ८ ॥
सप्रेमभक्तीची देखोनि चट ॥ खासी गोपाळांचीं उच्छिष्टें नीट ॥ लोटोनि पक्वान्नाचें ताट ॥
मागसी देंट भाजीचा ॥९॥ तैशाच रीती करुणाघनें ॥ अंगीकारावीं आर्षवचनें ॥ चित्तीं दे-
ऊनि आठवण ॥ वदवीं गुण संतांचे ॥१०॥ मागील अध्यायाचे शेवटीं ॥ तुकयासी निरविली
संसारराहटी ॥ वैश्यव्यवसायांत उघडतां दृष्टी ॥ संतोष पोटीं वडिलांतें ॥११॥ माता पिता
बंधु सज्जन ॥ घरीं उदंड धन धान्य ॥ शरीर आरोग्य लोकांत मान्य ॥ एकही उणें असे-

ना ॥१२॥ ऐसें असतां तयेवेळे ॥ प्रपंचीं चित्त रमलें केवळ ॥ तों पुढें विपरीत ओढवलें तत्काळ ॥ तें ऐका प्रेमळ भाविक हो ॥१३॥ सुखापुढें येतसे दुःख ॥ हें अनादिसिद्ध भविष्यकारक ॥ कीं हरिखापुढें सर्वेचि शोक ॥ देखती लोक दृष्टीसी॥१४॥ जैसा मावळतां दिनकर॥ तितुकाचि पडे अंधकार ॥ कीं आधीं धान्य पिके अपार ॥ मग दुष्काळ थोर ये पुढें ॥१५॥ नातरी अत्यंत मैत्री जेथें ॥ सर्वेचि विकल्प येतसे तेथें ॥ बहुत सन्मान झाला जेथें॥ तरी निंदाही तेथें उद्भवे ॥१६॥ कीं देहश्लाघ्यता मानितां भोग॥ तरी शरीरीं उद्भवे रोग ॥अमृत मंथूनि काढितां मागें ॥ विषही मग प्रकटलें ॥ १७ ॥ संसारीं सुख मानितां प्रीती ॥ तैसेंचि झालें तुकयाप्रती ॥ पुढें त्रिताप उद्भवे चित्तीं ॥ कैशा रीती तें ऐका ॥ १८ ॥ आयुष्य सरोनि गेलिया तत्वतां ॥ वैकुंठासीं गेलीं माता पिता ॥ तेणें तुकयाच्या चित्ता॥ खेद सर्वथा नावरे ॥ ॥१९॥ बंधु बहीण शोक करी॥ तेणें अधिकचि दुःख वाटे अंतरीं ॥ ह्मणे संसार ओझें आपुले शिरीं ॥ कैसी परी होईल ॥२०॥ ऐशारीती शोक करितां॥ सर्वेचि धीर देतसे चित्ता ॥ ह्मणे होणार तें झालें आतां ॥ नोहे अन्यथा माझेनी ॥२१॥ ऐसा चित्तासी देतां धीर ॥ तों वडील सावजी सहोदर ॥ त्याची स्त्री पावली परत्र ॥ तेणेंही अंतर दुखावलें ॥२२॥ सावजी आधींच होता उदास॥ मानी संसाराचा त्रास॥ त्यावरी कांतेचा होता पाश ॥ तोही अनायासें निरसला ॥२३॥ परम अनुताप धरूनि मनीं ॥ बंधु तो गेला तीर्थाटणीं ॥ मुखीं अमृतसंजीवनी ॥ नामस्मरणी सर्वदा ॥२४॥ सप्त पुऱ्या ज्योतिर्लिंगें बारा ॥ दृष्टीसीं पाहिलीं त्या

अवसरा ॥ पुष्करादितीर्थें करूनि सत्वरा ॥ दुस्तर संसारा निवटिलें ॥२५॥ कायिक वाचिक मानसिक ॥ तपें आचरला स्वाभाविक ॥ षड्वैरी जिंकोनि देख ॥ शांतिसुख पावला ॥२६॥ सर्व तीर्थें करूनि जाणा ॥ मागुती आला आनंदवना ॥ संतसमागम धरूनि नाना ॥ आत्मसाधना विचारी ॥२७॥ आत्मस्थिती पावूनि पूर्ण ॥ झालें स्वस्वरूपीं समाधान ॥ असो इकडे अनुसंधान ॥ ऐका सज्जन निजप्रीती ॥२८॥ देहूसी तुका वैष्णवभक्त ॥ खेद करित नित्यानित्य ॥ ह्मणे माता पिता क्रमलीं निश्चित ॥ बंधूची गति हे झाली ॥२९॥ कांता जिवंत असती जरी ॥ मग फिरूनि येता कधीं तरी ॥ आधींच उदास होता अंतरीं ॥ फावली बरी संधी आतां ॥३०॥ ह्मणे रुक्मिणीवरा पंढरीनाथा ॥ जोंवरी होतीं माता पिता ॥ तोंवर मज नव्हती एकही चिंता ॥ तरी कैसें आतां करावें ॥३१॥ पितयाचें धन होतें बहुत ॥ तेंही झालें वाताहत ॥ जैसा शीतकाळ येतां अभ्र समस्त ॥ विलया जात आकाशीं ॥३२॥ कीं पृथ्वीवरी तृणांकुर असती ॥ ते उष्णकाळीं वाळोनि जाती ॥ कीं अभ्रच्छायेच्या बैसतां वस्ती ॥ ती नाहींशीच होते क्षणमात्रें ॥३३॥ कीं इंद्रधनुष्य दिसतां पांहें ॥ परी क्षण लोटतां नाहींसें होय ॥ ना तरी तरंगांचा स्वभाव काय ॥ अक्षय आहे विचारा ॥ ३४ ॥ तैसें तुकयाचें धनधान्य समस्त ॥ आटोनि गेलें जेथिंचें तेथ ॥ यास्तव होऊनि चिंताक्रांत ॥ ह्मणे कैसी मात करावी ॥ ३५ ॥ आपुलें द्रव्य दुसऱ्यावर ॥ ते बोलूं न देती साचार ॥ उदीम न चले अणुमात्र ॥ कैसा विचार करावा ॥ ३६ ॥ कुटुंबवत्सल खर्च पदरीं ॥ ह्मणोनि धांवे हाटबा-

जारीं ॥ द्रव्यासाठीं नानापरी ॥ प्रयत्न करी बहु फार ॥ ३७ ॥ येणेंहि न येचि पुरवठा ॥ मग दुकान मांडोनि बैसे चोहटा ॥ वाचेसी हरिनामाचा फांटा ॥ व्यापार खोटा न करवे ॥ ३८ ॥ ह्मणे उणें द्यावें कोणास ॥ तरी असत्य वर्ततां महादोष ॥ गिऱ्हाईक मागतसे जैसें ॥ धारणें विशेष तें द्यावें ॥ ३९ ॥ सर्वभूतीं दया पूर्ण ॥ असत्य सर्वथा न बोले वचन ॥ वाचेसीं अखंड हरिस्मरण ॥ एकही क्षण न विसंबे ॥ ४० ॥ ऐसी स्थिती देखूनि पाहे ॥ देव कसवटीं लावितांहे ॥ याही व्यापारें पुरवठा नये ॥ मग आणीक उपाय करीतसे ॥ ४१ ॥ वैश्यव्यवसाय नानाविध करी ॥ परी कोठेंही साह्य न होय श्रीहरी ॥ चित्तीं कष्टी होतसे भारी ॥ आटती परी देखोनी ॥ ४२ ॥ आपण कष्टोनि रात्रंदिवस ॥ ढोरांवरी गोण्या वाहतसे ॥ शीत उष्ण निद्रा आळस ॥ कांहींच ध्यानास आणीना ॥ ४३ ॥ आणीक कर्ज घेऊन फार ॥ मागुती धंदा केला थोर ॥ परी नफा होय अणुमात्र ॥ चिंतातुर यासाठीं ॥ ४४ ॥ आणीक ऋण घेऊनि पाहे ॥ कांहीं हातवटी करूं जाय ॥ तेणेंही न दिसेचि सोय ॥ ह्मणे करावें काय विठोबा ॥ ४५ ॥ बहुत कष्टी होऊनि चित्तीं ॥ स्मरण करीत अहोरात्रीं ॥ कांहीं ऋण घेऊनि मागुती ॥ वस्तभाव होती ते मोडिली ॥ ४६ ॥ वजन करून हिशेब पाहात ॥ घरीं वाणी मिळाले समस्त ॥ तंव ते अधिकचि आले आंत ॥ कैसी मात करावी ॥ ४७ ॥ सोयरे पिशुन तेवेळें ॥ ह्मणती याचें तों निघालें दिवाळें ॥ सावकार येऊन द्वारीं बैसले ॥ अश्रुपातें भरले नेत्र तेव्हां ॥ ४८ ॥ ह्मणे देवाधिदेवा रुक्मिणीकांता ॥ कैसी विपरीत केली वार्ता ॥

काय संसारासी करूं आतां ॥ ह्मणऊनि चिंताक्रांत मनीं ॥४९॥ तेव्हां इष्टमित्र आप्त संबंधी ॥ रक्षिते झाले तये संधी ॥ कोणी हवाले घेतले त्रिशुद्धी ॥ आपणासी उपाधी लागावया ॥५०॥ कोणी आपुली दाखऊनि पत ॥ आणीक कर्ज काढोनी देत ॥ तुकयासी करून फजित ॥ काय सांगत तेधवां ॥५१॥ तूं तरी झालासी परमार्थी ॥ नाम जपतोसी अहोरात्रीं ॥ यास्तव संसारीं झाली फजिती ॥ तरी विठ्ठलचित्तीं न धरावा ॥ ५२॥ विष्णुभक्ती करितां साचार ॥ कोणाचें झालें नाहीं बरें ॥ सांगत गेले आमचे पितर ॥ अनुभवें साचार तूं पाहीं ॥५३॥ संसारयुक्ती मुख्य हे न कळे ॥ आणि नाम जपतोसी सर्वकाळ ॥ तरी हें साच भविष्य केवळ ॥ भिकेचे डोहळे तुज आले ॥५४॥ हितास्तव देतों शिकवण ॥ यास्तव अंतरीं कोपाल ह्मणें ॥ आमचें नायकोनी कराल भजन ॥ तरी अधिकचि ऋण होईल ॥५५॥ ऐसें शिकवोनि त्या अवसरा ॥ वाणी गेले आपुल्या घरा ॥ घरीं हळहळ करिती दारा ॥ ह्मणती संसारा काय करूं ॥५६॥ घरधनीयास जैं पासून ॥ विठोबाचें लागलें ध्यान ॥ आह्मीं उठिलों माणसांतून ॥ खावयासी अन्न मिळेना ॥ ५७ ॥ घरीं कांता ऐशा रीती ॥ नाना परीचे अपशब्द बोलती ॥ बाहेर पिशुन सर्व हांसती ॥ परी निश्चय चित्तीं सोडीना ॥५८॥ सप्रेमभावें तयेक्षणीं ॥ जिव्हा रंगली नामस्मरणीं ॥ घरीं हळहळ करिती राणी ॥ गेला ह्मणोनि उदिमासी ॥५९॥ च्यार ढोरें होतीं जाण ॥ रोग होतांचि मेलीं तीन ॥ कसोनि पाहे रुक्मिणीरमण ॥ टाकितो भजन काय माझें ॥ ६० ॥ परी अधिकोत्तर भजनाचा ॥ सप्रेम टाहो करीत

वाचा ॥ सोबती ह्मणती त्रास याचा ॥ आला साचार आह्मांसी ॥६१॥ नेणेचि कांहीं काळ वेळ ॥ बडबड करितो सर्वकाळ ॥ निद्रा नयेचि अळुमाळ ॥ आमचें कपाळ उठवितो ॥६२॥ तुकयासी चुकवूनि निश्चित ॥ सोबती पुढें गेले समस्त ॥ मग अरण्यामाजी विष्णुभक्त ॥ ओंवतें पाहात तेधवा ॥६३॥ तों दुसरें कोणी नाहीं आणिक ॥ रात्र झाली घटिका एक ॥ बैलावरील गोणी देख ॥ खालीं पडली तेधवां ॥६४॥ तेव्हां चिंता उद्भवली जाण ॥ ह्मणे आतां उचलूं लागेल कोण ॥ आकाशीं मेघ करी गर्जन ॥ वळला पर्जन्य सभोंवता ॥६५॥ अद्भुत सुटला प्रभंजन ॥ धुळीनें नेत्र झांकिले जाण ॥ गगनीं कडकडली सौदामिन ॥ तुषार पर्जन्य ये तेव्हां ॥६६॥भयानक वन साचार ॥ दिसती श्वापदांचे भार ॥ अद्भुत पर्जन्य वर्षतो वर ॥ तेणें दुखवे अंतर तुकयाचें ॥ ६७॥ मग ह्मणे आपुले पोटीं ॥ संसार चांडाळें घेतली पाठी ॥ तेणें बहुत झालों कष्टी ॥ कोणासि गोष्टी सांगावी ॥६८॥ मायबापें टाकोनि दिधलें मज ॥ बंधु वैराग्यी झाला सहज ॥ दिवाळें निघालें माझें आज ॥ तेणें लाज वाटती संसारीं ॥६९॥ मान करीत होते पिशुन ॥ तेचि हांसती करून हेळण ॥ वाताहत झालें धन ॥ खावयासी अन्न घरीं नाहीं ॥७०॥ सोबती गेले चुकवूनी ॥ कोण उचलूं लागेल गोणी ॥ ह्मणे देवाधिदेवा चक्रपाणी ॥ तुजवीण कोणी असेना ॥७१॥ माता पिता बंधु चुलता ॥ तूंचि होसी पंढरीनाथा ॥ प्राण सांडी होईल आतां ॥ ये अनंता लवकरी ॥७२॥ इष्ट मित्र सखा सज्जन ॥ तुजवांचोनि नसेचि आन ॥ जैसें अज्ञान बाळक तान्हें जाण ॥ तरी जननी-

वीण कोण त्यासी ॥७३॥ माझी बळबुद्धी खुंटली जाण ॥ ह्मणवोनि करितों तुझें चिंतन ॥ जरी तूं न येसी करुणाघन ॥ तरी हांसती पिशुन सर्वत्र ॥७४॥ ऐसें ह्मणऊनि प्रेमळ भक्त ॥ नेत्रीं वाहती अश्रुपात ॥ ह्मणे विठाबाई अनाथनाथ ॥ मज दीनातें सांभाळीं ॥७५॥ ऐसा सप्रेमधांवा ऐकोनि कानीं ॥ पांथस्थाचें रूप धरूनी ॥ तत्काळ पावले चक्रपाणी ॥ तुकया लागीं पुसताती ॥७६॥ एव्हडे रात्रीमध्यें जाण ॥ वाट रोधूनि बैससी कोण ॥ ऐसें पुसतां मधुसूदन ॥ तयासीं वचन बोलतसे ॥७७॥ ह्मणे मी वाणी व्यवसाई ॥ गोणी पडिली येठायीं ॥ उचलावयासी कोणी नाहीं ॥ सोबती सर्वही ते गेले ॥७८॥ ऐकोनि तुकयाचें उत्तर ॥ काय करीत शार्ङ्गधर ॥ हात लावोनि बैलावर ॥ गोणी सत्वर घातली ॥७९॥ तेणे संतोषे वैष्णववीर ॥ परी मार्ग न दिसे अंधकार ॥ वाटसरू बोले उत्तर ॥ ये सत्वर मजमागें ॥८०॥ निजभक्तासीं पांडुरंगमूर्ती ॥ वाट दावी सत्वरगती ॥ परी वैष्णवी मायेने घातली भ्रांती ॥ ह्मणोनि चित्तीं समजेना ॥८१॥ असो पुढें मार्ग दावीत घननीळ ॥ मागें येतसे भक्त प्रेमळ ॥ आले इंद्रायणीच्या जवळ ॥ तों पूर तुंबळ चालिला ॥८२॥ तुकयासीं चिंता उपजली मनीं ॥ ह्मणे कैसी उतरूनि न्यावी गोणी ॥ मग ह्मणे कैवल्यदानी ॥ ठाव पाहूनि मी येतों ॥ ८३ ॥ लीलानाटकी जगज्जीवन ॥ खालीं घातलें सुदर्शन ॥ तुकयासी ह्मणे मधुसूदन ॥ गोणी उतरणे नलगेचि ॥८४॥ ऐसें ह्मणूनि रुक्मिणीवर ॥ पुढें चालिले स्थिर स्थिर ॥ गोणी तैसीच बैलावर ॥ वैष्णववीर उतरला ॥८५॥ तुकया वि-

स्मित होतसे जीवें ॥ ह्मणे आजि पांथस्थ धाडिला देवें ॥ नाहीं तरी नव्हतें बरवें ॥ उ-
तराई व्हावें कैसेनी ॥८६॥ ऐसा विस्मित होतां मनीं ॥ तों नवल देखिलें तयेक्षणीं ॥
गगनीं चमके सौदामिनी ॥ त्या प्रकाशें करून पाहत ॥८७॥ पांथस्थ जात होता पुढें ॥
तेंचि चतुर्भुज झालें रूपडें ॥ तुकयासी ब्रह्मानंद जोडे ॥ निजनिवाडें पाहतसे ॥८८॥
कांसेसी दिव्यपीतांबर ॥ कंठीं कौस्तुभ झळके सुंदर ॥ गळां वैजयंती हार ॥ श्रीमुख मनोहर
जयाचें ॥८९॥ श्याम तनु विराजमान ॥ त्यावरी चर्चिला शोभे चंदन ॥ श्रीवत्सांकित भू-
षणें जाण ॥ मुकुटीं रत्नें लखलखती ॥९०॥ दिव्य कुंडलें कानीं तळपती ॥ वदनीं दशन
हिरे झळकती ॥ पायीं तोडर वांक्या वाजती ॥ विस्मित चित्तीं होय तुका ॥९१॥ सौदामि-
नीच्या तेजें सत्वर ॥ देखिला लावण्य सुखसागर ॥ हें तुकयासी दाखविलें चरित्र ॥ परी दृष्टांत
न स्फुरे येठायीं ॥९२॥ दीपकाच्या प्रकाशें करूनी ॥ कैसा पाहवा वासरमणी ॥ अमृतासी रु-
चि यावया लागुनी ॥ साकर घालोनी पाहवी ॥९३॥ चक्षुःश्रवा भेटावया निश्चित ॥ विरो-
ळा घालिजे पुढाईत ॥ कीं भूतांची धरूनि संगत ॥ कैलासनाथ पाहावा ॥९४॥ कीं अज्ञा-
नभ्रांतीसी प्रतिपादून ॥ कैसें साधकासी होईल ज्ञान ॥ षड्वैरी याच्या संगतीं करून ॥ शां-
ति सुख दिसोन न ये कीं ॥९५॥ तेवीं सौदामिनीच्या तेजें निश्चिती ॥ सर्वथा न दिसे पांडु-
रंगमूर्ती ॥ देखोनि याची सप्रेमभक्ती ॥ स्वयें श्रीपती प्रकटला ॥९६॥ परी तुका वोळखोनि
निजनिवाडें ॥ सप्रेमें भेटेल येऊन कोडें ॥ यास्तव सौदामिनीतेज करूनि पुढें ॥ दर्शन रो-

कडें देत असे ॥ १७ ॥ सर्वेचि पाहे सावधपणें ॥ तों पांथस्थ पुढें करी गमन ॥ उभयतां घरास येऊन ॥ गोणी उतरून ठेविली ॥१८॥ ढोराची खटपट करावया देखा ॥ गुंतला तेव्हां वैष्णव तुका ॥ संधी फावली वैकुंठनायका ॥ गेला भक्तसखा तेथोनी ॥१९॥ असो प्रातःकाळ होतांचि जाण ॥ गावांत कळलें वर्तमान ॥ कीं तुका आला वणजेहुन ॥ ढोरें मारून टाकिलीं ॥१००॥ सावकार पिशुन आणि खळ ॥ गृहासी पातले जैसे काळ ॥ जैसें क्ष[illegible] लक्षोनी तत्काळ ॥ येती वायस टोंचावया ॥१॥ परमार्थ प्रपंचीं साचार ॥ अखंडाकार चाले वैर ॥ एक राजहंस ससाणे फार ॥ तैसा विचार तो झाला ॥२॥ कीं बोरवनामाजी साचें ॥ एकचि झाड कर्दळीचें ॥ तैशाच परी तुकयाचें ॥ छळण वाचे ते करिती ॥३॥ च्यार ढोरें होतीं निश्चित ॥ तीन मरूनि गेलीं त्यांत ॥ हे श्रीहरीभजनाची प्रचीत ॥ आली निश्चित तुजलागीं ॥४॥ चित्तीं धरितां रुक्मिणीवर ॥ सांग कवणाचें झालें बरें ॥ हरिश्चंद्रराजा सत्त्वधीर ॥ क्लेश थोर त्या झाले ॥५॥ नळराजा आणि दमयंती ॥ त्याणीं चित्तीं धरितां रुक्मिणीपती ॥ संसारांत झाली विपत्ती ॥ सांगावी किती निजमुखें ॥६॥ एक ह्मणती तुकयासी पाहीं ॥ हृदयीं धरिला शेषशायी ॥ लौकिक लाज किंचित नाहीं ॥ झालें सर्वही वाताहत ॥७॥ आह्मीं शिकवितों परि हा नायके ॥ तेणेंचि बहूत पावतो हा दुःख ॥ कर्ज घेऊनि बुडविले लोक ॥ परी लज्जा शोक यासी नाहीं ॥८॥ ऐसें बोलूनि त्या अवसरा ॥ पिशुन गेले आपुले घरा ॥ चिंता उद्भवली वैष्णववीरा ॥ ह्मणे या संसारा काय करूं ॥९॥ परमार्थी चित्त

प्रपंचीं देह ॥ दोंठायीं जीव वांटला आहे ॥ कधीं सोडविसील विठ्ठल माये ॥ करुणा नये तुज कैसी ॥१०॥ पर्जन्य गेला देशांतून ॥ दुष्काळ आला पुढें कठिण ॥ मुलें माणसें खाण्या वांचून ॥ होती हैराण सर्वदा ॥११॥ संसार टाकावा कोणावर ॥ तरी आणिक साह्य नसे दुसरें ॥ ऐसें ह्मणऊनि वैष्णववीरें ॥ चित्तीं विचार योजिला ॥१२॥ कांहीं भांडवल उरलें होतें ॥ त्याच्या मिरच्या घेतल्या तेथें ॥ तीन गोण्या भरून निश्चित ॥ जाय कोंकणांत तेधवां ॥१३॥ मार्गीं चालतां तयेक्षणीं ॥ विठ्ठलनामाची उमटे ध्वनी ॥ सगुण स्वरूप आणूनि ध्यानीं ॥ सप्रेम मनीं सर्वदा ॥ १४ ॥ संसाराचा यावा त्रास ॥ ह्मणोनि व्यवसाय करीतसे ॥ मन विटवावें भलतैसें ॥ धरिली आस यासाठीं ॥ १५॥ नामरूपीं जडलें चित्त ॥ देहभाव नाहीं किंचित ॥ समुद्रतीरीं वैष्णवभक्त ॥ गांवाबाहेर उतरला ॥१६ ॥ तेथें शिवालय होतें थोर ॥ पुढें वटपिंपळ तरुवर ॥ तेथें गोण्या लोटूनि सत्वर ॥ स्वहस्तें ढोरें बांधिलीं ॥१७॥ गोणी उसवोनियां हातीं ॥ दुकान मांडिलें तयेक्षितीं ॥ चित्तीं बैसली पांडुरंगमूर्ती ॥ देहाकृती नाठवे ॥१८॥ नरनारी येऊनि जाण ॥ तुकयाप्रती बोलती वचन ॥ विकावयासीं आणिलें केण ॥ याची धारण सांगावी ॥ १९ ॥ ऐकोनि ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ तुह्मासी नाहीं काय विदित ॥ लागेल तें न्यावें त्वरित ॥ संकोच चित्त न व्हावें ॥१२०॥ तंव एकें तांदुळ आणिले शेर ॥ ते मोजून घेतले सत्वर ॥ त्याच्या हिशेबें वैष्णव वीर ॥ देत साचार मोजुनी ॥२१॥ वर द्या कांहीं बोलती वचन ॥ ऐकोनि ह्मणे वैष्णव जन ॥ तुह्मी आ-

पुल्या स्वहस्तें घेणें ॥ संकोच मनीं न धरितां ॥ २२ ॥ भीत भीत काढोनि घेती पांहे ॥ ह्मणती हातास झोंबेल काय ॥ तंव तो तिकडे न पाहे ॥ देहींच विदेही ह्मणोनी ॥ २३ ॥ आणीक साहा रुके घेऊनि देखा ॥ आल्या तेथें दोघी बायका ॥ तयांसी मोजून देतसे तुका ॥ ह्मणती आणीक देकां वर कांहीं ॥ २४ ॥ येरू ह्मणे आपुल्या हातें ॥ घेऊनि जावें लागेल तें ॥ एक हात घालती भीत भीत ॥ दुसरी बोलत तिजलागीं ॥२५॥ तुका शेट वाणी भला फार ॥ माप मोजूनि देतसे खरें ॥ काढा घेतां दोहीं करें ॥ हातासीं अणुमात्र झोंबेना ॥२६॥ शब्द बोलूनि ऐशा रीती ॥ दोहीं हातें काढा ओढिती ॥ परी कांहीं न वर्जी तयांप्रती ॥ लोक पाहाती सभोंवते ॥२७॥ गावांत जाऊन सांगती कोणी ॥ बाहेर आला तुका शेट वाणी ॥ तो परम भला सुलक्षणी ॥ हरीभजनीं तत्पर ॥ २८ ॥ मोजणीपरिस साचार ॥ दुप्पट गुणें देतो वर ॥ हातासी न झोंबे अणुमात्र ॥ पाहा चरित्र दृष्टीसी ॥ २९ ॥ गावांत प्रकट झाली मात ॥ पाहावयासी लोक येत ॥ ह्मणती हा केवळ भोळा भक्त ॥ कार्य त्वरित साधावें ॥३०॥ पैका आणावयासी गेलों घरीं ॥ तरी उडोनि जाती वरिच्यावरी ॥ तुकयासी ह्मणती तेअवसरीं ॥ आमचे मंदिरीं खर्च बहू ॥ ३१ ॥ उधार द्याल जरी निश्चित ॥ तरी पैका देऊं मागिल्या हातें ॥ लागतील त्या न्या निश्चित ॥ वैष्णवभक्त ह्मणतसे ॥ ३२ ॥ मोजूनि देतो वैष्णववीर ॥ स्वहस्तें चौगुणें घेती वर ॥ ह्मणती राशीपरिस सर्वांफार ॥ गोष्ट अपूर्व जाहली ॥३३॥ देखोनि त्याचें भोळेपण ॥ मागों लागले अवघे जन ॥ मग दुसरी गोणी उसवोन ॥

स्वहस्तें घेणे ह्मणतसे ॥ ३४ ॥ एकदांचि मागतां सर्वत्र ॥ एकला देऊं कोठवर ॥ माझा विश्वास तुह्मांवर ॥ आपुल्या करें घेऊनि जा ॥ ३५ ॥ ऐसें बोलतां वैष्णववीर ॥ सर्वत्र एकदांचि घालिती कर ॥ जैसें उच्छिष्ट पात्रें देखोनि फार ॥ श्वानें निकुरें भांडती ॥ ३६ ॥ प्रपंच स्वार्थ करून निश्चिती ॥ एकासीं एक गुरगुरिती ॥ परी पुढें कैसी होईल गती ॥ विच्यार चित्तीं नाठवे ॥ ३७ ॥ कोणी होते जोरावर ॥ त्याणी घेतल्या मणभर ॥ कोणी अर्धमण वोढिल्या करें ॥ पांच शेर कोणासी ॥ ३८ ॥ कोणी अदपाव दोन शेर ॥ कोणासी आल्या ओंटीभर ॥ कोणी घेऊन बचकभर ॥ जाती सत्वर मंदिरा ॥ ३९ ॥ दोन गोण्या ऐशारीती ॥ मिरच्या लुटोनि नेल्या समस्तीं ॥ तों एक खळ अवचितीं ॥ तुकयाप्रती बोलत ॥ १४० ॥ माझे घरीं खर्च थोर ॥ मिरच्या पाहिजेत गोणीभर ॥ तुह्मांसी असत्य वाटेल जर ॥ तरी पुसा सत्वर लोकांसीं ॥ ४१ ॥ ऐकोनि ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ तुमचा विश्वास आहे निश्चित ॥ वचन ऐकूनियां त्वरित ॥ नष्ट उचलित गोणीतें ॥ ४२ ॥ तयासी ह्मणे प्रेमळभक्त ॥ गोणी आणोनि द्यावी त्वरित ॥ तो ह्मणे सांठवण निश्चित ॥ नसे घरांत माझिया ॥ ४३ ॥ तुह्मी मागुती याल परतोनी ॥ मग रिती करूनि देईन गोणी ॥ ऐशारीती खळ बोलूनी ॥ गेला सदनीं आपुल्या ॥ ४४ ॥ अंतरींचा कृत्रिमभाव ॥ सर्वथा नेणे भक्तवैष्णव ॥ याचविषयीं तुह्मी सर्व ॥ दृष्टांत अपूर्व अवधारा ॥ ४५ ॥ आज पर्जन्य वर्षेल घटिका ॥ ऐसें जाणती पिपीलिका ॥ मग आंडीं काढोनियां देखा ॥ ठिकाणीं आणिका त्या नेती ॥ ४६ ॥ आणि लघवी करितां

भूमीवर ॥ त्याच मुंग्या वाहती पूरें ॥ त्यांसी ब्रह्मांडींचा कळे विचार ॥ परी मानवाचें अंतर नजाणती ॥ ४७ ॥ तैसें देवाचें मनोगत ॥ ते जाणती प्रेमळभक्त ॥ परी दुर्जनाचें कठिण चित्त ॥ तें निश्चित कळेना ॥४८॥ कांहीं न द्यावें यालागुनी ॥ मिरच्यांसहित नेली गोणी ॥ परी तुकयासीं त्याचा विश्वास मनीं ॥ कपटखाणी कळेना ॥ ४९ ॥ परम संतोष झाला अंतरा ॥ ह्मणे बरा सत्वर झाला विकरा ॥ स्नान करूनि त्या अवसरा ॥ रुक्मिणीवरा आठवित ॥१५०॥ शेर तांदूळ साहा रुके सजगाणी ॥ रोख इतुकीच झाली बोहणी ॥ तें देखोनियां नयनीं ॥ संतोष मनीं तुकयाच्या ॥५१॥ ह्मणे साहित्य तों आलें निश्चित ॥ आतां करावी पाकनिष्पत ॥ पितळी तपेलें घेऊनि त्वरित ॥ घातला भात शिजावया ॥५२॥ जनार्दनची भरिला जनीं ॥ ऐसा निश्चय दृढ मनीं ॥ ध्यानांत आणूनि कैवल्यदानी ॥ नामस्मरणीं डोलतसे ॥५३॥ ऐसी जाणून तयाची स्थिती ॥ काय ह्मणतसे रुक्मिणीपती ॥ याची तों ऐसी उदासवृत्ती ॥ प्रपंचभ्रांती कळेना ॥५४॥ तीन गोण्या साचार ॥ मिरच्या घेऊनि गेले चोर ॥ घरीं अडवितील सावकार ॥ मग काय उत्तर देईल त्यां ॥५५॥ ऐसें ह्मणूनि भक्तकैवारी ॥ मनुष्यवेष घेत सत्वरीं ॥ गांवांत जाऊनि एके घरीं ॥ मधुरोत्तरीं बोलत ॥५६॥ ह्मणे उधार द्यावाजी सत्वर ॥ आह्मास जावया झाला उशिर ॥ ते ह्मणती कोण तूं साचार ॥ कशाचा उधार मागसी ॥५७॥ ऐकोनि ह्मणे शारंगधर ॥ तुकशेट वाणी देहूकर ॥ मी विठोजी त्याचा चाकर ॥ आलों उधार मागावया ॥५८॥ यावरी ह्मणती स्वार्थी जन ॥ आह्मास येऱ्हवीं दि-

धल्या त्याणें ॥ मोजून घेतल्या असतील जाण ॥ तरी मग मागणें साजतें ॥५९॥ यावरी ह्मणे वैकुंठपीठ ॥ तो हातुकेंचि देतो स्पष्ट ॥ यास्तव नांव तुकशेट ॥ त्यास वरिष्ठ बोलती ॥१६०॥ यावरी गांवींचे लोक बोलती ॥ तरी मिरच्या आह्मीं आणिल्या किती ॥ जैसें सांगे रुक्मिणीपती ॥ तितुक्याच भरती मोजितां ॥६१॥ ऐसा देखोनि चमत्कार ॥ पैसे आणून देती सत्वर ॥ भक्तासाठीं शार्ङ्गधर ॥ घरोघर फिरतसे ॥६२॥ कोणी आले थोटाईसीं ॥ तरी गाळीप्रदानें देतसे त्यांसी ॥ कोणी परतोनि बोलतां यासी ॥ उगाच सोसी जगदात्मा ॥६३॥ ज्याचे अंगीं जितुकें लावित ॥ तितुकेंचि वजन भरत तेथ ॥ ह्मणती तुकाशेट हें नांव सत्य॥ आश्चर्य करित जन तेव्हां ॥ ६४ ॥ भक्तिभावें भुलला हरी ॥ आपुलें महत्व न विचारी ॥ रंक होऊनि तेअवसरीं ॥ घरोघरीं फिरतसे ॥६५॥ स्वमुखें बोले बाजारांत ॥ गांवींचे लोक थोट बहुत ॥ उधार मागतां बळासी येत ॥ परी होतील फजित यागुणें ॥६६॥ कोणी चमत्कार पाहूनी ॥ द्रव्य देताती आणोनी ॥ कोणी कज्यासी भिऊनी ॥ देती आणोनी चोहटा ॥६७॥ ऐशारीती राजीवनेत्रें ॥ उधार उकळिला सर्वत्र ॥ परी मिरच्या नेल्या गोणीभर ॥ तो एक साचार राहिला ॥६८॥ मनांत ह्मणे जगज्जीवन ॥ त्याचें कैसें उगवेल धन ॥ दिसतो खळ सर्वांहून ॥ उपाय कोण करावा ॥ ६९ ॥ जैसा धान्यामाजी कुचर ॥ न भिजे न शिजे अणुमात्र ॥ तैसें खळाचें अंतर ॥ द्रवेना साचार सर्वथा ॥ १७० ॥ संकट जाणोनि श्रीहरी ॥ उभे राहिले त्याचे द्वारीं ॥ सक्रोध होऊनि अंतरीं ॥ कठिणोत्तरीं बोलत ॥७१॥

तुकशेट वाणी देहूकर ॥ मी विठोजी त्याचा चाकर ॥ मिरच्या आणिल्या गोणीभर ॥ त्याचा उधार दे आतां ॥७२॥ भला माणूस दिससी नयनीं ॥ आणि घरीं आणोनि ठेविली गोणी ॥ वाट पाहातो माझा धणी ॥ उघरणी देईजे आतां ॥७३॥ ऐसें बोलतां घननीळ ॥ काय उत्तर देतसे खळ ॥ चाल तुझ्या धन्याजवळ ॥ ह्मणोनि बळें ओढिला ॥७४॥ तुकशेट माझा मित्र जाण ॥ मजवरी केलें येहसान ॥ त्याणें काय दिधल्या मोजून ॥ आलासी ह्मणूनि या ठाया ॥७५॥ ऐसें बोलतां दुर्जन तयासीं ॥ काय ह्मणे वैकुंठवासी ॥ मी तरी न जाय तयापासीं ॥ ह्मणेल अपेशी चाकर हा ॥७६॥ तो ह्मणे मी नाहीं देत ॥ कैसा घेतोसि पाहतों येथ ॥ देखोनि तयाचें कठिण चित्त ॥ वैकुंठनाथ काय करी ॥ ७७ ॥ चऱ्हांट सोडोनि जगन्निवास ॥ आपुले कंठीं घातला फांस ॥ ह्मणे प्राण देऊनि उदास ॥ अवघ्या गांवास बुडवीन ॥ ७८ ॥ निर्वाण देखोनि ते अवसरीं ॥ वाडियांत मिळाल्या नरनारी ॥ खळासीं फजित नाना परी ॥ गांवकरी करिताती ॥७९॥ गोणीभर मिरच्या कोणाकारणें ॥ फुकट देयील ऐसा कोण ॥ उगेंच कां करितोसि भांडण ॥ दे टाकून द्रव्य त्याचें ॥ १८० ॥ खळ तो ह्मणे तयेक्षणीं ॥ घेऊनि जा भरली गोणी ॥ मग ह्मणे कैवल्यदानी ॥ आधींच कां घेऊनि आलासी ॥ ॥८१॥ ऐसें ह्मणोनि शार्ङ्गधर ॥ स्वहस्तें कंठासी बांधिला दोर ॥ गरगरां फिरवितसे नेत्र ॥ लोक सर्वत्र पाहती ॥८२॥ जयाची मूर्ती हृदयसंपुटीं ॥ एकांतीं ध्यातो धूर्जटी ॥ तो तुकयाचे भक्तीसाठीं ॥ पाश कंठीं बांधित ॥८३॥ अष्टांग योग साधिती हठीं ॥ परी कदापि न

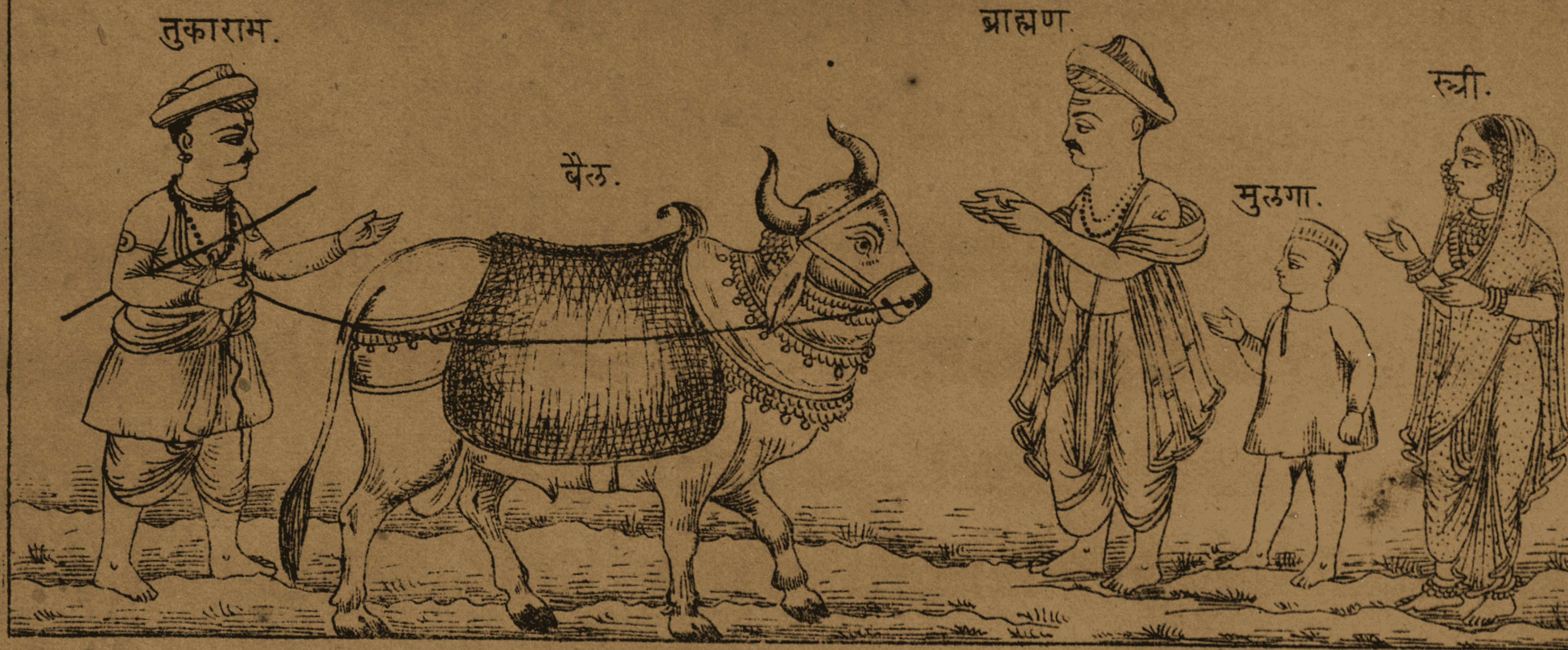
पडे त्यांचें दृष्टी ॥ तो भक्तिपाश वागवी कंठीं ॥ नवल पोटीं मज वाटे ॥८४॥ ज्याची प्राप्ती व्हावया कारणें ॥ महर्षि करिती अनुष्ठानें ॥ तो भक्तकार्यास्तव जाण ॥ घेत बांधून जगदात्मा ॥ ८५ ॥ जो कमलोद्भवाचा पिता होय ॥ इंदिरा ज्याचे ध्यातसे पाय ॥ जो नारदादिकांचें गेय ॥ बांधला जाय भक्तीनें ॥ ८६ ॥ असो आतां अनुसंधान ॥ सादर ऐका भाविकजन ॥ गांवकरी भयभीत होऊन ॥ खळाकारणें ताडिती ॥ ८७ ॥ ह्मणती याणें प्राण दिधला जर ॥ तरीं आमचा गांव बुडेल समग्र ॥ ह्मणोनि लाथा बुक्यांवर ॥ मारिती सर्वत्र त्यालागीं ॥ ८८ ॥ जनीं जनार्दन भरला निश्चित ॥ नाना प्रकारें केला फजीत ॥ मिरच्या मोजूनि समस्त ॥ द्रव्य देववित गांवकरी ॥८९॥ इतकें कार्य करून जाण ॥ बंधन सोडित जगज्जीवन ॥ समस्त उधार एकत्र करून ॥ आणिक विंदान काय करी ॥१९०॥ चौधरीयाच्या रूपें त्वरित ॥ तुकयासि ह्मणे वैकुंठनाथ ॥ आपुलें घ्या जी द्रव्य त्वरित ॥ येरू ह्मणत कशाचें ॥ ॥ ९१ ॥ मग ह्मणे शार्ङ्गधर ॥ मिरच्या गांवांत दिधल्या उधार ॥ तें द्रव्य उकळोनि समग्र ॥ आलों सत्वर या ठायां ॥९२॥ प्रेमळ भक्त ह्मणे तया ॥ म्यां येऱ्हवीं दिधल्या वांटावया ॥ चौधरी ह्मणे कासया ॥ पाहिजे वायां तुमचें पैं ॥९३॥ आह्मीं गृहस्थ नामांकित थोर ॥ काय उणें केलें आह्मां ईश्वरें ॥ मग गांठोडी समग्र ॥ ठेविली सत्वर त्यापुढें ॥ ९४ ॥ स्वस्थानीं बैसतांचि जाण ॥ प्रेमळ भक्त तयासी ह्मणे ॥ पैल तितके साहा रुके घेऊन ॥ आणून देणें घृत आह्मां ॥९५॥ अवश्य ह्मणोनि ते अवसरीं ॥ तेथोनि निघाला चौधरी ॥ घृत आणिलें

तांब्याभरी ॥ तुका अंतरी विस्मित ॥ ९६ ॥ ह्मणे आज्य बहु दिसताहे ॥ ऐकोनि ह्मणे पंढरी-
राय ॥ घृत बहूत स्वस्त आहे ॥ उणें काय या गांवीं ॥ ९७ ॥ चौधरीयासी ह्मणे तेअवसरीं ॥
पाकनिष्पत्ती झाली बरी ॥ येथें भोजन कराल जरी ॥ संतोष अंतरी मज होय ॥ ९८ ॥ देखोनि
भक्ताचा शुद्धभाव ॥ अवश्य ह्मणे देवाधिदेव ॥ तों अतीतरूप धरून अपूर्व ॥ सदाशिव
काय ह्मणे ॥ ९९ ॥ शिवालयासमोर बैसोनि देखा ॥ ह्मणे मी अतीत बैसलों भुका ॥ पंक्तीचा
लाभ आह्मांसीं दे कां ॥ ऐकोनि तुका संतोषे ॥ २०० ॥ चौधरी अतीत भक्तप्रेमळ ॥ पंक्तीसीं
जेविले तेवेळे ॥ मुखशुद्धी तुळसीदळ ॥ देत तत्काळ त्यांलागीं ॥ १ ॥ तुकयाची भक्ती देखो-
नी ॥ शिव विष्णु जेविले दोनी ॥ अतीत जातां त्यालागुनी ॥ आशीर्वचनें गौरविती ॥ २ ॥ स-
नाथ करून प्रेमळभक्त ॥ चौधरी तों झाला गुप्त ॥ तों गांवींचे लोक मिळाले तेथें ॥ देखोनि
बोलती तुकयासी ॥ ३ ॥ तुकशेट तुह्मीं भक्त वैष्णव ॥ वाचेसीं जपतां हरीचें नांव ॥ आजि
बुडविला होता आमुचा गांव ॥ काय सांगावें ये स्थिती ॥ ४ ॥ एकासीं एक बोलती वचन ॥
आधीं साधुत्व दाविलें याणें ॥ येऱ्हवीं वांटितों ह्मणऊन ॥ गेले घेऊन गांवकरी ॥ ५ ॥ जैसा
बकध्यान धरीं निश्चित ॥ मत्स्य येतांचि गिळी त्यातें ॥ तैसा तुकशेट साधु दिसत ॥ तुह्मां सर्वांतें
कळों द्या ॥ ६ ॥ ऐसे गांवींचे थोर लहान ॥ परस्परें बोलती वचन ॥ तुका विस्मित होऊनि
मनें ॥ एकाकारणें पुसतसे ॥ ७ ॥ मग तो सांगे सविस्तर ॥ विठोजी माणूस तुमचा चाकर ॥
त्याणें फिरून घरोघर ॥ भांडोनि उधार उकळिला ॥ ८ ॥ गोणीभर मिरच्या नेल्या ज्याणें ॥

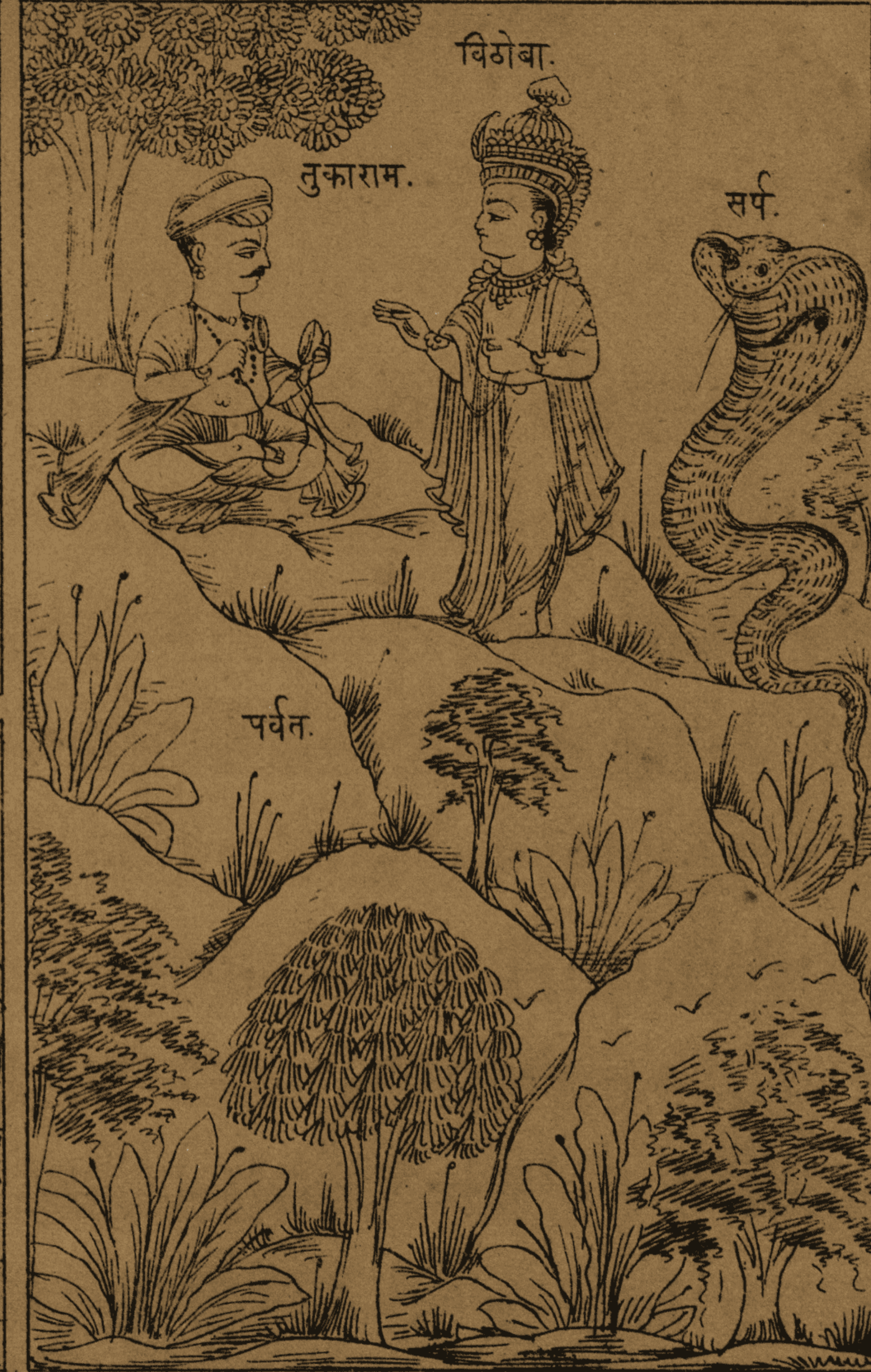
तो नेदीच काही त्याजकारणें ॥ मग तेथें तुमच्या चाकरानें ॥ गळां फांस जाण घेतला ॥९॥ गलबला ऐकोनि थोर ॥ ग्रामवासी लोक मिळाले समग्र ॥ मग खळासीं लाथाबुक्यांवर ॥ तोंडावर हाणिती ॥१०॥ तयासीं फजित करून बरवें ॥ झाला हिशेब देवविला सर्व ॥ नाहीं तरी तो देता जीव ॥ बुडता गांव यासाठीं ॥११॥ ऐसा सांगतांचि वृत्तांत ॥ विस्मित चित्तीं वैष्णवभक्त ॥ ह्मणे असत्य ह्मणावी जरी मात ॥ तरी उधार समस्त आला कीं ॥१२॥ सत्य ह्मणावें जरी कांहीं ॥ तरी म्यां माणूस ठेविला नाहीं ॥ असो हरीची माया वैष्णवी ॥ लीला दाखवीते कळेना ॥ १३ ॥ अहो भक्तलीलामृत ग्रंथ सार ॥ हाचि मानससरोवर ॥ सभाग्य श्रोते प्रेमळ चतुर ॥ ते महर्षी थोर येठायीं ॥१४॥ यांसीं पूजावें कवणेरीती ॥ जेणें साधुसंत तुष्ट होती ॥ ऐसें कवीचिये मती ॥ विचार चित्तीं आठवे ॥१५॥ प्रांजळ ओव्या सुमनें बरीं ॥ हार गुंफोनि नानापरी ॥ महीपती होनि फुलारी ॥ वैष्णव मेळीं तिष्ठत ॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृत ग्रंथ ॥ तुकारामचरित्र प्रेमभरित ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ चतुर्थोध्याय गोड हा ॥२१६॥ श्रीरस्तु ॥

अध्याय ५ वा.

नामरूपीं जडलें चित्त ॥ ह्मणूनि झाला देहातीत ॥ तों मार्गीं एक ठक आडवा येत ॥ तुकयासीं बोलत तेधवां ॥ १४ ॥ त्याणें पितळेचीं कडीं घडोनि बरीं ॥ सोन्याचा मुलामा केला वरी ॥ तुकयास दाखवी ते अवसरीं ॥ ह्मणे घ्याल तरी मी देतों ॥ १५ ॥ ऐकोनि ह्मणे भक्त प्रेमळ ॥ इतुकें द्रव्य नाहीं जवळ ॥ उधार उकलिला होता सकळ ॥ तो काढूनि तत्काळ दाखविला ॥ १६ ॥ मग ठक तयासीं बोले वचन ॥ आहे तें माझे आंगीं लावणें ॥ राहिलें तें देणें हळूच घेईन ॥ तुह्मा-कारणें जाणतों मीं ॥ १७ ॥ वचन ऐकूनियां देखा ॥ मोजोनि तयासी दिधला पैका ॥ ठक गेला मार्गें आणिका ॥ येतसे तुका घरासी ॥ १८ ॥ चित्तीं संतोष मानीत पाहीं ॥ ह्मणे सावकारासी द्यावें कांहीं ॥ धान्यास झाली महागाई ॥ खर्चास नाहीं तें आलें ॥ १९ ॥ कपटभाव कोणाचे मनीं ॥ हें तो सर्वथा नेणें स्वप्नीं ॥ जनार्दनचि भरला जनीं ॥ निश्चय मनीं दृढ केला ॥ २० ॥ जैसा धर्मराज कुंतीसुतें ॥ त्रिभुवन धुंडोनि पाहतां त्यातें ॥ एकही नष्ट न दिसे तयातें ॥ तैसी-च स्थिति तुकयाची ॥ २१ ॥ संतोष मानूनि निजअंतरी ॥ तुकाराम पातले घरीं ॥ वृत्तांत कळ-तांच सत्वरी ॥ आले घरीं लोक तेव्हां ॥ २२ ॥ दावणीसीं बांधोनि ढोरें ॥ तुका बैसे त्यांसमोर ॥ काय आणिलें दावीं सत्वर ॥ सावकार ऐसें बोलती ॥ २३ ॥ ह्मणे द्रव्य देऊनि म्यां सत्वरी ॥ वि-कत सोनें घेतलें घरीं ॥ हें तुह्मीं घ्या कर्जावरी ॥ खर्चासी घरीं कांहीं द्या ॥ २४ ॥ ऐसें ह्मणोनी भाविक भक्त ॥ कडीं काढोनि त्यांसी दावित ॥ देखोनियां परीक्षवंत ॥ मग ते हांसत गदगदां ॥ ॥ २५ ॥ सुलाखूनि दाविती तेवेळे ॥ तों तयामाजी दिसे पितळ ॥ सावकार पिटिती कपाळ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ नाहीं अंगी चातुर्यबळ ॥ नव्हे बुद्धिमंत कवि कुशळ ॥ ह्मणवीं संताचा लडिवाळ ॥ चिंतनें काळ सारितों ॥ १ ॥ नाहीं अक्षर वळलें शुद्ध ॥ छपन्नभाषा नानाविध ॥ बोलतां नये गीर्वाण शब्द ॥ बरळे अबद्ध हे वाचा ॥ २ ॥ क्षेत्रवासही नाहीं साचा ॥ वस्तीकर कुग्रामींचा ॥ आश्रय अचुक लेखकाचा ॥ तोही साचा नसे कीं ॥ ३ ॥ शरीर आरोग्य नसेचि पांहें ॥ क्षणक्षणां रोग उद्भवताहे ॥ सर्वप्रकारें पांगुळ आहें ॥ विठ्ठलमाये जाणसी तूं ॥ ४ ॥ तुझा भरंवसा धरून मन ॥ ग्रंथासी प्रारंभ केला जाण ॥ वागवूनि दीनाचा अभिमान ॥ शेवट करणें श्रीहरी ॥ ५ ॥ प्रभंजनाच्यायोगेंकरून ॥ डोले तृणाचें बुजावण ॥ त्याचें अंगीं कर्तेपण ॥ स्वतंत्र कोठोनी असेल ॥ ६ ॥ कां कळसूत्री हालवोनि दोरी ॥ बाहुलें नाचवी नानापरी ॥ तेवीं बैसोनि हृदयमंदिरीं ॥ आठवण श्रीहरी देसील ॥ ७ ॥ तुझी कृपा नसतां किंचित ॥ तरी हे शब्द न मानिती संत ॥ जैसें सुंगधावीण कस्तुरीतें ॥ कोण पुसतें बाजारीं ॥ ८ ॥ मयूरपिच्छासीं वेगळाले ॥ सर्वांगासीं असती डोळे ॥ तेंवी तुझे कृपेवीण सकळ ॥ शब्द निष्फळ भासती ॥ ९ ॥ यालागीं आपुल्या कृपावरें ॥ भक्तचरित्रें वदवीं सविस्तर ॥ जेणें श्रोतयाचें अंतर ॥ प्रेमें पाझरे ऐकतां ॥ १० ॥ मागिले अध्यायीं कथा सुंदर ॥ सेवक होऊनि रुक्मिणीवर ॥ हिंडोनियां घरोघर ॥ उगविला उधार तुकयाचा ॥ ११ ॥ गांवकरीयांची ऐकूनि मात ॥ विस्मित होय प्रेमळभक्त ॥ ह्मणे काय करितो पंढरीनाथ ॥ हें मज निश्चित कळेना ॥ १२ ॥ मग मूठ घालोनि बैलावर ॥ तेथोनि निघे वैष्णववीर ॥ मार्गीं चालता सप्रेमभर ॥ करित गजर नामाचा ॥ १३ ॥

कांता हळहळ करी तेव्हां ॥ २६ ॥ ह्मणती मरमर पापिया ॥ चित्तीं आठविसी पंढरी राया ॥ त्याणें निरसिली तुझी माया ॥ नको त्या निर्दया भजूं आतां ॥ २७ ॥ पंडित ह्मणोनि मतिमूढा ॥ हातीं धरून आणिला वेडा ॥ कां परिस देऊन घेतला खडा ॥ विवेक रोकडा तुज नाहीं ॥ २८ ॥ ठकाच्या विश्वासें साचार ॥ आमुचें तुवां बुडविलें घर ॥ कैसा चालविसी संसार ॥ आह्मांसी साचार कळेना ॥ २९ ॥ ऐसें बोलूनि त्या अवसरा ॥ पिशून गेले आपुल्या घरा ॥ मंदिरीं चिंता करित दारा ॥ आतां या संसारा काय करूं ॥ ३० ॥ दोघी कांता तुकयासी पाहीं ॥ वडिलीचें नांव रखुमाबाई ॥ धाकुटीस ह्मणती अवलाई ॥ उपनांव जिजाई दुसरें पैं ॥ ३१ ॥ धाकटी आवली साचार ॥ जाणे तार्किक विचार ॥ ह्मणे कैसा चालेल संसार ॥ चिंतातुर मानसीं ॥ ३२ ॥ भ्रतारासी लागलें पिसें ॥ भजन करितो रात्रंदिवस ॥ धंदा करितां नयेचि यश ॥ आटता काळ यासीं आला ॥ ३३ ॥ तरी आपुल्या नांवे देऊनि खत ॥ भांडवल काढोनि द्यावें यातें ॥ नफा मिळेल तो निश्चित ॥ संसारातें लावीन मी ॥ ३४ ॥ ऐसें ह्मणोनि ते अवसरीं ॥ गेली सावकाराचे घरीं ॥ ह्मणे माझी पत असेल जरी ॥ तरी द्रव्य पदरीं घालावें ॥ ३५ ॥ अवलाईचे बंधु धनवंत ॥ यास्तव भीड पडली त्यांतें ॥ वाणी ह्मणे लागेल तें ॥ न्यावें त्वरित जिजाई ॥ ३६ ॥ रौप्यमुद्रा दोन शत ॥ घेऊनि तयासी दिधलें खत ॥ जिजाई आली मंदिरांत ॥ काय बोलत पतीतें ॥ ३७ ॥ म्यां तरी आपुल्या आंगावर ॥ सावकाराचें फोडिलें घर ॥ तुह्मी व्यवसायांबरोबर ॥ जावें दूर उदिमासी ॥ ३८ ॥ मीठ भरूनि तयेक्षणीं ॥ बालेघाटप्रांतीं चालिले वाणी ॥ तु-

ह्मी त्यांसवें जाऊनी ॥ आणा मिळवूनि द्रव्य कांहीं ॥३९॥ रौप्यमुद्रा दोन शत ॥ तुकयापासी तेव्हां देत ॥ ते घेऊनि विष्णुभक्त ॥ निघे त्वरित त्यांसवें ॥४०॥ आवली तुकयासी सांगे जा-तां ॥ भांडवल जतन करा आतां ॥ अभिश्राप येईल माझिया माथां ॥ ऐसें सर्वथा न करावें ॥ ॥४१॥ तुह्मी लागलां हरिस्मरणीं ॥ यास्तव पातेज न धरी कोणी ॥ मग म्यां आपुल्या नांवें खत देऊनी ॥ कर्ज काढोनी आणिलें ॥४२॥ याचकांसी वांटाल भांडवल हें ॥ तरी माझा स्व-भाव विदित आहे ॥ ऐसें बोलूनियां पाहें ॥ कांता जाय घरासी ॥४३॥ असो तुका ते अवस-रीं ॥ मीठ भरूनि वृषभावरी ॥ व्यवसायांच्या बरोबरी ॥ गेला सत्वरी तेधवां ॥४४॥ बाले-घाटप्रांतीं तेवेळे ॥ मीठ विकोनि भरला गूळ ॥ शहरासीं चालिले वाणी सकळ ॥ भक्त प्रेमळ तयां सवें ॥४५॥ धुळींत मुक्ताफळ पडिलें जाण ॥ कोण ओळखी त्याजकारणें ॥ नातरी पित-ळेमाजी कांचन ॥ परीक्षकावीण कळेना ॥४६॥ पाषाणांत परीस खरा ॥ कोण जाणे चमत्कारा॥ गारांमाजी सांपडे हिरा ॥ वैष्णववीरा तेंवि झालें ॥ ४७॥ नातरी कोकशास्त्राच्या पुस्तकांत ॥ बांधिलें जैसें वेदांत ॥ कां यवनसभेंत महापंडित ॥ महत्वाविरहित ज्या रीती ॥४८॥ कां अमि-त मिळाले तस्कर ॥ त्यांत धनवंत सावकार ॥ ना तरी जारिणींत साचार ॥ सांपडे सुंदर पतिव्र-ता ॥४९॥ वेडियांत योगी महापुरुष ॥ कां मद्यामध्यें अमृत जैसें ॥ निंदकांमाजी प्रेमळ दिसे॥ मान्य तयास कोण करी ॥ ५० ॥ तेंवी असत्य व्यवसायांचा मेळा ॥ त्यांत भक्ति ज्ञान वैराग्य पुतळा ॥ तुकयासीं निंदिती वेळोवेळां ॥ अनुताप कळा जयां नाहीं ॥५१॥ एकमेकांसीं बोलती

३८

देखा ॥ आपुले संगतीसीं आला तुका ॥ व्यवहार करूं नेणेंचि लटिका ॥ मिळेल पैका कैशा रीती ॥५२॥ सांडोनि प्रपंचतळमळ ॥ चित्तीं आठवे वैकुंठपाळ ॥ भजन करितो सर्वकाळ ॥ उठतें कपाळ आमुचें ॥ ५३ ॥ ऐशा रीती व्यवसाई ॥ कुश्चित बोलती आपुलेठायीं ॥ परी तुका तो देहींच विदेही ॥ हर्ष शोक नाहीं अणुमात्र ॥५४॥ असो हें भाषण येसमयीं ॥ श-हरास गेले व्यवसाई ॥ तेथें गूळ विकूनि सर्वही ॥ द्रव्य लवलाहीं घेतलें ॥५५॥ तयांसवें वैष्ण-वभक्त ॥ आपुला माल विकिला तेथ ॥ द्रव्य घेऊनियां समस्त ॥ परतोनि त्वरित चालिले ॥ ॥५६॥ मार्गीं चालतां ते अवसरीं ॥ व्यवसाई उतरले बाजारीं ॥ चरित्र वर्तलें ते अवसरीं ॥ तें सादर चतुरीं परिसावें ॥ ५७ ॥ काष्ठाचा नांगर गळ्यांत ॥ खांड श्मश्रु वाढविली बहुत ॥ ब्राह्मण आला मालें मागत ॥ करा साहित्य ह्मणतसे ॥५८॥ शेट सावकार ह्मणती तया ॥ उदंड येती मागावया ॥ आह्मापासीं नाहीं द्यावया ॥ जाय लवलाह्या येथोनियां ॥५९॥ कृ-पण बोलती ऐशा रीती ॥ कोणी चवल पावला देती ॥ हें तुकयानें देखोनि निश्चिती ॥ तया-प्रती पुसतसे ॥ ६० ॥ सांगा आद्यंतवर्तमान ॥ ऐकोनि बोले तो ब्राह्मण ॥ पाटिलकीचें अ-सतां वतन ॥ दाईजीं हिरूनि घेतलें ॥ ६१ ॥ दिवाणास लांच देऊनि सहज ॥ बंदीखानीं घातलें मज ॥ पंचाईतीं पाडिला उमज ॥ त्याणीं लाज रक्षिली ॥६२॥ राजा अविवेकी ब-हुत ॥ मी ब्राह्मण दुर्बल अनाथ ॥ तीनशतें हरकी लाविली मातें ॥ पंनास तयातें दीधले ॥६३॥ बाकी राहिले यास्तव देख ॥ कुटुंबासहित मागतों भीक ॥ सवें प्यादा दिधला एक ॥ हा तरी

सुखें पडों नेदी ॥६४॥ विप्रवाणी ऐकोनि ऐसी ॥ दया उपजली तुकयासी ॥ मग आश्वासिलें ब्राह्मणासीं ॥ चिंता मानसीं करूं नका ॥६५॥ दोनशें पंनास मुद्रा सत्वर ॥ देऊनि तोषविला द्विजवर ॥ पाहूनि अघटित विचार ॥ वाणी सर्वत्र हांसती ॥६६॥ ह्मणे घडचि कांव्यावर घालिताहे ॥ याच्या सोबतीस राहूं नये ॥ जिजाईस सांगतां पाहें ॥ मोकलील धाय ते घरीं॥६७॥ रांडापोरांस खावया नाहीं ॥ धन वांटितो भलतेचि ठायीं ॥ ऐसें ह्मणोनि व्यवसाई ॥ जाती सर्वही तेधवां ॥६८॥ विप्रकार्याचे निमित्तें ॥ तेथें राहिला वैष्णवभक्त ॥ प्यादियाहातीं निश्चित ॥ द्रव्य दिवाणांत पाठविलें ॥६९॥ नापीत बोलावूनि विष्णुदासें ॥ ब्राह्मणाचे तेथें उतरिले केश ॥ बोलावूनि त्याच्या कांतेस ॥ स्वयंपाकासी घातली ॥७०॥ पदरींची सामग्री देऊन ॥ जेवविले दहा ब्राह्मण ॥ उभयतां संतोषे दंपत्याचें मन ॥ आशीर्वचन बोलती॥७१॥ देवाधिदेव रुक्मिणीवर॥ तुज सांभाळो निरंतर ॥ तुजऐसा विष्णुभक्त उदार ॥ पृथ्वीवर दिसेना ॥ ७२ ॥ बारा वर्षें मालें मागतां जाण ॥ आह्मांसी न मिळे इतुकें धन ॥ तुझें ईश्वर करो कल्याण ॥ ऐसा तो ब्राह्मण बोलिला ॥७३॥ तुका आनंदयुक्त मनें ॥ ह्मणे सत्कर्मीं लागलें धन ॥ परी घरीं आवलीचें भय दारुण ॥ ह्मणे काय जाऊनि सांगावें ॥७४॥ जाणोनि तुकयाचें अंतर ॥ काय ह्मणत शार्ङ्गधर ॥ ह्मणे नफा मुदल द्रव्य साचार ॥ याणें समग्र वेंचिलें॥७५॥ व्यवसायी सांगतां जाऊन ॥ आवली होईल क्रोधायमान ॥ मग तुकयासीं करील ताडन ॥ सावकार ऋण मागतील ॥७६॥ याचा चुकवावया आघात ॥ काय करितसे पंढरीनाथ ॥ तुकयाचें

रूप धरूनि त्वरित ॥ रुपये देत सावकारा ॥ ७७॥ मुदल व्याज देऊनि त्वरित ॥ मागूनि घेतलें परत खत ॥ पांच होन आवलीतें ॥ द्या जी ह्मणत नेऊनी ॥७८॥ सावकार ह्मणे ते अवसरीं॥ तुह्मीच नेऊनि द्यावे घरीं ॥ देव ह्मणे कोपेल मजवरी ॥ भय अंतरीं वाटतें ॥७९॥ ह्मणेल बहुत दिवस जाऊनि पाहीं ॥ कांहींच जोड केली नाहीं ॥ रोखा आणि होन लवलाहीं ॥ नेऊनि येस-मयीं तुह्मीं द्या ॥८०॥ ऐसें ह्मणोनि तयेक्षणीं ॥ सत्वर गेला कैवल्यदानी ॥ होन आणि खत घेऊन वाणी ॥ गेला सदनीं आवलीच्या ॥८१॥ सकळ वृत्तांत सांगितला ॥ ते ह्मणे तो कोठें गेला ॥ सर्वेचि ह्मणे असेल बैसला ॥ चित्तीं विठ्ठल आठवोनी ॥८२ ॥ ऐसें विंदान करी दे-व ॥ परी कोणासी न कळेचि लाघव ॥ मायामोहें भ्रमला जीव ॥ कोणासी देव दिसेना ॥८३॥ कित्येक दिवस लोटतांचि देखा ॥ घरासी आला वैष्णव तुका ॥ झाला वृत्तांत सांगती बायका॥ विचार निका कळेना ॥ ८४ ॥ वाणी सांगती गाऱ्हाणें ॥ नफा मुदल तुकयानें ॥ यागें द्रव्याचें देऊनि दान ॥ बंदीवान सोडविला ॥ ८५ ॥ एक ह्मणती देवें वारिलें ऋण ॥ एक ह्मणती अ-सत्य वचन ॥ ढोंग करूनि जिजाईनें ॥ लौकिक जाण राखिला ॥ ८६ ॥ आवली ह्मणे कपटी काळा ॥ याची सर्वथा न कळे लीळा ॥ वेड लाविलें भ्रताराला ॥ नाहीं राहिला लौकीक ॥ ॥८७ ॥ वाणियानीं सांगितला वृत्तांत ॥ हें जघन्य झालें लोकांत ॥ भांडवल पुढें न देती ते ॥ मागील वृत्तांत जाणोनी ॥ ८८ ॥ तों पुढें वरग पडिलें कठिण ॥ दोन पायल्यांची झाली धार ण ॥ पर्जन्य निःशेष गेला तेणेंकरून ॥ चाऱ्यावीण बैल मेल ॥८९॥ संसारदुःख बहुत जाण ॥

पुढें देखिलें तुकयानें ॥ तें श्रवण करितांच प्रीतीनें ॥ संकटें दारुण निरसती ॥ ९० ॥ वाताहत होतांचि धन ॥ लौकिकीं दिसे भाग्यहीन ॥ जे राखीत होते सन्मान ॥ स्वमुखें हेळण ते करिती ॥ ९१ ॥ कठीण काळ येतांचि खरा ॥ जनांत उडाला मातेरा ॥ कोणी येऊं न देती घरा ॥ दुःख अंतरा होय तेणें ॥ ९२ ॥ घरीं अन्न किंचित् नसे ॥ पोरांस पडती उपवास ॥ उसनें कोणीच न दे त्यास ॥ दुष्काळ बहुवस देखोनी ॥ ९३ ॥ त्यांची विपत्ति देखोनियां ॥ कोठें जातसे मागावया ॥ तंव श्रोते आशंकित होऊनियां ॥ प्रश्न वक्तयातें करिती ॥ ९४ ॥ तुकयासी विरक्ति बाणलियावरी ॥ तरि कां जातसे घरोघरीं ॥ ऐसा प्रश्न केला चतुरीं ॥ तरी तेचि परी अवधारा ॥ मासी भक्षिल्या होत वमन ॥ परी पित्त रसळे क्षणक्षणा ॥ मग बोटें घालोनि काढितां जाणा ॥ आरोग्य तेणें होय काया ॥ ९६ ॥ तैशाच रीती साधकजन ॥ संसारासी विटविती मन ॥ लोकनिंदा होय जेणेंकरून ॥ तेंचि कारण योजिती ॥ ९७ ॥ मागें एक दोनवेळां निश्चित ॥ संकटीं रक्षिलें पंढरीनाथें ॥ ते कीर्ति प्रकटतां जनांत ॥ ह्मणतील संत मजलागीं ॥ ९८ ॥ तें निरसावयालागीं जाण ॥ लोकीं निंद्य व्हावें आपण ॥ सर्व पदार्थीं विटवावें मन ॥ हिंडे ह्मणोनि घरोघरीं ॥ ९९ ॥ सोयरे धायरे मित्र आप्त ॥ तयांसी ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ मुलें माणसें उपवासी मरत ॥ उपाय त्वरित करावा ॥ १०० ॥ पिशुन ह्मणती ते अवसरीं ॥ दुष्काळ पडला असे भारी ॥ ऐसेंचि झालें घरोघरी ॥ किती विस्तारें सांगावें ॥ १ ॥ सावकारांसीं मागतां ऋण ॥ ते ह्मणती ऊठ येथून ॥ आधीं घेतलें तें दे आणून ॥ मग घेऊनि जा पुढती ॥ २ ॥ एक तुकयासी

पाहती दृष्टीं ॥ कपाळासीं घालिती आंठी ॥ ह्मणती आपुल्या संसारा लावूनि कांठी ॥ आमुच्या पाठीं लागसी कां ॥३॥ ऊठ येथूनि चांडाळा ॥ आह्मांसी आणिला कंटाळा ॥ हातीं धरून तेवेळा ॥ भक्त प्रेमळा भवंडिती ॥४॥ मग इष्ट मित्र सोईरे सज्जन ॥ काकुळती येत त्यांजकारणें ॥ कांही कर्ज काढूनि देणें ॥ सत्वर वारीन तुमचें पैं ॥५॥ दुष्काळीं वांचवाल आतां ॥ तरीं तुह्मींच आमुचीं माता पिता ॥ करुणा दाविली समस्तां ॥ परी दया सर्वथा त्यांसी न ये ॥ ॥६॥ ऐकोनि लोकांचीं दुरुत्तरें ॥ लज्जित तुकयाचें अंतर ॥ मग एकांतीं जाऊन साचार ॥ ह्मणे कैसा विचार करूं आतां ॥७॥ पांडुरंग आणितां ध्यानांत ॥ तों ऐवज आठवला मनांत ॥ घरीं गोण्या ताट मूठ होतें ॥ तें विकिलें त्वरित वाणियासी ॥८॥ त्याचें आठशेर धान्य ॥ आलें तेव्हां महाप्रयत्नें ॥ करूनियां पातळ तरण ॥ कुटुंब रक्षण करीतसे ॥९॥ तेंही धान्य तेव्हां सरलें ॥ इष्ट मित्रानीं उपेक्षिलें ॥ न जावेंचि ऐसें झालें ॥ कोठें वहिलें सर्वथा ॥१०॥ जातां धनवंताचिया घरा ॥ ते उठवूनि लाविती सत्वरा ॥ लौकिकीं उडाला मातेरा ॥संसार मातेरा झाला कीं ॥११॥ जनांत पावला अपमान ॥ कंटाळले सोईरे सज्जन ॥ महाकाळ पडला पूर्ण ॥ झाली धारण शेराची ॥१२॥ तेंही न मिळेची कोणाप्रती ॥ प्राणी मृत्युसदनासी जाती ॥ बहुत आटिलें तुकयाप्रती ॥ ह्मणे कैसीगति करूं आतां ॥१३॥ कलियुगीं अन्नमय प्राण ॥ ऐसें बोलती सर्वत्र जन ॥ दों चौंदिवसीं मिळे तरवण ॥ भाजी पान भक्षिती ॥१४॥ तुकयाची ज्येष्ठकांता ॥ निवर्तली अन्न अन्न करितां ॥ तेणें लज्जा वाटे चित्ता ॥ ह्मणे संसार वृथा गेला कीं ॥१५॥ सोयरे

धायरे ग्रामवासी ॥ काय बोलती तुकयासी ॥ आतां सावध होऊनि मानसीं ॥ सांगतों तें ऐक ॥ १६ ॥ तूं सर्वकाळ विठ्ठलाचें ॥ सप्रेम नाम जपतोसि वाचे ॥ त्यास्तव निर्मूळ संसाराचें ॥ होतसे साचें जाण पां ॥ १७ ॥ आमचें नायकसी साचार ॥ ह्मणऊनि घात झाला थोर ॥ पुढेंही देखसी चरित्र ॥ दुष्टोत्तरें बोलती ॥ १८ ॥ जैसें खांडूक झालें हाडावर ॥ त्यावरी फांसण्याचे मार ॥ परी तुका पूर्ण शांतीचा सागर ॥ लोकांसी उत्तर बोलतसे ॥ १९ ॥ होणार तें न चुकेचि सर्वथा ॥ व्यर्थ कासया वाणी वेचितां ॥ बरें जें न भजती पंढरीनाथा ॥ ते काय मरतां वांचती ॥ १२० ॥ महादुष्काळीं अन्नाविण ॥ प्राणी उदंड पावले मरण ॥ ते काय करिती हरिस्मरण ॥ निमित्ताकारणें कोणत्या ॥ २१ ॥ ऐशारितीं वैष्णववीरें ॥ तयासीं दिधलें प्रत्युत्तर ॥ पुढें वर्तलें काय चरित्र ॥ तें ऐका सादर निजकर्णीं ॥ २२ ॥ तुकयाचा ज्येष्ठ पुत्र जाण ॥ संतोबा त्याचें नामाभिधान ॥ त्याचे ठायीं प्रीति गहन ॥ तो मृत्युसदन पावला ॥ २३ ॥ प्रपंचदुःख महाभारी ॥ ज्याचेनि घेत सुखारी ॥ ते निमोनि गेलिया निर्धारीं ॥ खेद अंतरीं बहु झाला ॥ २४ ॥ कांता पुत्र झालीं शांत ॥ तेणें दुःखित वैष्णवभक्त ॥ ह्मणे जळो या प्रपंचाची मात ॥ त्याग समस्त करावा ॥ २५ ॥ प्राणियासी संसारीं बैसतां आंच ॥ हें महामूळ अनुतापाचें ॥ संत सज्जन ये विषयींचे ॥ दृष्टांत साचे अवधारा ॥ २६ ॥ हालाहल घेतांचि शंकराचें ॥ दहन होय सर्वांगाचें ॥ एवढी तयासी बैसतां आंच ॥ मग श्रीरामाचें भजन करी ॥ २७ ॥ त्रितापें प्राणी पोळला जरी ॥ तरी अनुताप होय अंतरीं ॥ पांडवां विपत्ति नानापरी ॥ यास्तव श्रीहरि चित्तीं वसे ॥ २८ ॥ हिरण्यकशिपें नाना रीती ॥

छळिलें जेव्हां प्रऱ्हादाप्रती ॥ मग अनुतापें हाक मारितां निश्चिती ॥ खांबांत श्रीहरि प्रगटला ॥
॥२९॥ असो हे दृष्टांत अनेक ॥ प्राणी भोगिती त्रिविध नरक ॥ मग पश्चात्ताप करून देख ॥
मोक्षसुख पावती ॥३०॥ तुकयासी झाली तैसी गती ॥ संसारीं पाहिली नाना विपत्ती ॥ ते सं-
कळित सांगतों यथामती ॥ तरी सादर श्रोतीं परिसिजे ॥३१॥ तेरावे वर्षीं पितयानें ॥ संसार
गळां घातला जाण ॥ तेथें दक्ष येतां दिसोन ॥ समाधान वडिलांसी ॥३२॥ सतरावे वर्षीं तत्त्व-
तां ॥ क्रमोनि गेलीं माता पिता ॥ वडील बंधूची कांता ॥ तेही अवचिता निमाली ॥३३॥ अठ-
रावे वरुषीं जाणा ॥ सावजी गेला तीर्थाटणा ॥ त्याच्या वियोगें करूनि जाणा ॥ शोक निजम-
ना वाटत ॥३४॥ विसाव्यांत पुत्र कांता स्वयमेव ॥ देखोनि संसारीं धरिली हांव ॥ आतां येथोनि
मन विटवावें ॥ मग देवाधिदेवें काय केलें ॥३५॥ एकविसाव्यांत विपरीतकाळ ॥ तुकयासी पा-
तला तत्काळ ॥ तेव्हां निघतांचि दिवाळें ॥ सोइरे सकळ हांसती ॥३६॥ अज्ञान प्रकृति ते स्त्री
निश्चित ॥ तेही निमाली अन्न अन्न करित ॥ महामोह पुत्र समस्त ॥ लौकिकीं विपरीत हेवार्ता ॥
॥३७॥ पूर्वार्ध संपलें ऐशा रीती ॥ दुःखें देखिलीं नाना रीती ॥ संसाराची आशा होती ॥ तेही
भ्रांति निरसिली ॥३८॥ अविद्यारात्रि सरोनि जातां ॥ ज्ञानसूर्य प्रगटे अवचितां ॥ तेणें साध-
काचिया चित्ता ॥ आनंद सर्वथा न समाये ॥३९॥ समुद्र मंथितां तयेवेळां ॥ विबुधांसी श्रम
झाला ॥ शेवटीं अमृत पाहतां डोळां ॥ आनंदला शचीनाथ ॥१४०॥ कीं करितां दधिकडसणी ॥
कष्ट वाटती तयेक्षणीं ॥ शेवटीं नवनीत पाहतां नयनीं ॥ घरचारिणी संतोषे ॥४१॥ नातरी कृ-

षिकर्माची खटपट ॥ ते तरी बहुतचि दिसती कष्ट ॥ शेवटीं पीक येतां घनदाट ॥ चितीं कुणबट संतोषती ॥४२॥ कां इक्षुदंड गाळितां साचार ॥ तयासीं सायास लागती फार ॥ शेवटीं रूपासी येतां साकर ॥ चवी खाणार जाणती ॥४३॥ तैसें प्रथमारंभीं साधकासीं दुःख ॥ परि परिणामीं तें अनुपम सुख ॥ तें अनुभवें जाणती सम्यक ॥ ज्याणीं विवेक जागविला ॥४४॥ असोत आतां भाषणें बहुत ॥ दृष्टांत देणें कवीचें मत॥आतां अनुसंधानीं लावूनि चित्त॥ऐका निजभक्त भाविकहो ॥४५॥ दारा पुत्र होतांचि नाश ॥ अनुताप जाहला तुकयास॥ मग एकांतीं जाऊनि उदास ॥ विचार मनांत करीतसे ॥४६॥ ह्मणे संसाराची भरोवरी ॥ करूनि पाहिली आजिवरी ॥ तों अधिकचि दुःखाची परी ॥ त्या कोठवर आठवूं ॥४७॥ कोळसा उगाळितांचि निश्चित ॥ तों अधिकचि काळें दिसे आंत ॥ तेवीं संसारीं दुःखाचे पर्वत ॥ अनुभवें प्रचीत आली कीं ॥४८॥ कीं ढेंकणांचे बाजेवरी ॥ निद्रा निवांत लागेल जरी ॥ तरीच सौख्य या संसारीं ॥ स्वप्न दृष्टीं देखिजे ॥४९॥ ना तरी बचनागाचें महुरपण ॥ प्रथमारंभींच पाहूनि घेणें ॥ परी परिणामीं न टळेचि मरण ॥ सत्य जाण त्रिवाचा ॥५०॥ संसारीं असतां देव जोडे ॥ ऐसा निश्चय दृढ घडे ॥ तरी शुकदेव कां होऊनि वेडे ॥ बसती कडे कपाटीं ॥५१॥ माझें आयुष्य तों किती॥ तेंहि वेंचिलें संसारभ्रांतीं ॥ आतां उरल्या काळें निश्चिती ॥ रुक्मिणीपति भजावा ॥५२॥ ऐसा निश्चय करून चित्तीं ॥ जातसे भांबनाथ पर्वतीं ॥ जेवीं पतिव्रता निघतां सती॥ त्याग करी ती सर्वस्वें॥५३॥ माय बाप पुत्र वित्त ॥ नाठवी जैसें मनांत॥ भेटावया प्राणनाथ॥ उडी अग्नींत घा-

ळीतसे ॥५४॥ तैशाच परी वैष्णव तुका ॥ पर्वतावरी जाऊनि देखा ॥ अंतरीं आठवूनि वैकुंठनायका ॥ करुणा अनेक भाकित ॥५५॥ ध्यानासी आणूनि पांडुरंगमूर्ती ॥ लाविलीं दोनी नेत्रपातीं ॥ ह्मणे देवाधिदेवा रुक्मिणीपती ॥ माझी विनंती अवधारीं ॥ ५६ ॥ कैसें करावें तुझें ध्यान ॥ हें मी सर्वथा कांहींच नेणें ॥ केसें पाहावें तुजकारणें ॥ हें मज दाखवणें याचकासीं ॥ ॥५७॥ कैसी करावी तुझी स्तुती ॥ कैसी सेवा करूं निश्चिती ॥ कोणत्या भावें रुक्मिणीपती ॥ भेटसी मजप्रती हें सागां ॥५८॥ गीतीं गाऊं कैशा रीती ॥ ध्यानासी आणावी कैसी मूर्ती ॥ जनांत राहावें कवणे स्थितीं ॥ हें मजप्रती सांग तूं ॥५९॥ तूं तरी अलक्ष्य अगोचर ॥ तरी कैसा लक्ष्यासीं आणूं मी पामर ॥ यमधर्म वरुण कुबेर ॥ तयांसी पार न कळे तुझा ॥१६०॥ चंद्र सूर्य तारागण निश्चिती ॥ भ्रमणें करिती तुजभोंवती ॥ इंद्रादिदेव पार नेणती ॥ तेथें मी किती मशक ॥६१॥ ब्रह्मा तुझें पोटींचें बाळ ॥ शोधीत गेला नाभिकमळ ॥ परी त्यासी सर्वथा अंत न कळे ॥ मग स्तवीत तत्काळ तुज देवा ॥ ६२ ॥ तुझ्या दर्शनाची धरून आर्ती ॥ स्मरण करी शंकर पार्वती ॥ तयांसी तूं दुर्लभ वैकुंठपती ॥ तेथें माझी आर्ति केविं पुरे ॥६३॥ ऐशा कल्पना आणोनि चित्तीं ॥ मनीं आठविली पांडुरंगमूर्ती ॥ देखोनि त्याची सप्रेम भक्ती ॥ करी श्रीपति काय तेव्हां ॥६४॥ सप्त दिवस पर्यंत जाण ॥ नेत्र झांकिले एकाग्रमन करून ॥ नसेचि फळ अथवा जीवन ॥ नामस्मरण करीतसे ॥६५॥ शरीर वाचा एकाग्रमन ॥ करुणा भाकी निजप्रीतीकरून ॥ तों कौतुक दावी रुक्मिणीरमण ॥ तें परिसा सज्जन भाविक हो ॥६६॥ कृष्णवर्ण अतिवि-

शाळ ॥ सर्परूप धरूनि घननीळ ॥ तुकया भोंवता ते वेळे सबळ ॥ महाकाळ फिरे जैसा ॥ ॥ ६७ ॥ विशाळफणा उभारोनी ॥ धुधुःकार टाकी तयेक्षणीं ॥ तुका भय न धरीच मनीं ॥ नेत्र झांकोनी तटस्थ ॥ ६८॥ तों आकाशवाणी अकस्मात ॥ तुकयासीं बोले निजगुह्यार्थ ॥ महासर्प होऊनियां येथ ॥ रुक्मिणीकांत आलेकीं ॥६९॥ तरी तूं नेत्र उघडोनी आतां ॥ दृष्टीसीं पाहें प्रेमळभक्ता ॥ चित्तीं भय न धरी सर्वथा ॥ ऐसी वार्त्ता ऐकिली ॥१७०॥ ऐसी वार्त्ता ऐकोनि निश्चित ॥ चित्तीं ह्मणतसे प्रेमळ भक्त ॥ सर्परूप धरूनि आले भगवंत ॥ मी न पाहें निश्चित त्यांलागीं ॥७१॥ जनीं भरला जनार्दन ॥ ऐसीं बोलती श्रुती पुराणें जाण ॥ विश्व देखती अवघे जन ॥ ते कैसेनि तरले ह्मणावे ॥७२॥ जळ अवघेंचि असे एक ॥ परी चातक न घेती भूमीचें उदक ॥ तेवीं मी पांडुरंग उपासक ॥ रूपें अनेक न पाहें ॥७३॥ जें ध्यान वर्णिलें श्रुतिपुराणीं ॥ संतीं सांठविलें हृदयभुवनीं ॥ तैसा होईल कैवल्यदानी ॥ पाहेन नयनीं मग मी तया ॥७४॥ ऐसा अंतर्भाव तुकयाचा ॥ जाणोनि नाथ वैकुंठींचा ॥ बाहेर प्रगट होय साचा ॥ प्रेमभक्तीचा बांधला जो॥७५॥तत्काळ चतुर्भुज घनश्याम ॥ शंख चक्र गदा पद्म ॥ निजभक्तांचें देखोनि प्रेम ॥ तो आत्माराम प्रकटला ॥७६॥ तुका उघडी नेत्रपातीं ॥ तों पुढें उभा रुक्मिणीपती ॥ दिव्य कुंडलें कानीं तळपती ॥ मकराकृति सुढाळ ॥७७॥ तो देवाधिदेव पंढरीरायें ॥ तुका उचलोनि घेतला कडिये ॥ जैसी तान्हयापासीं निज माय लवलाहें ॥ संबोखित आहे निजप्रीती ॥७८॥ ह्मणे तूं माझा लडिवाळ ॥ आतां उघडोनि पाहें डोळे ॥ तुज न विसंबें सर्वकाळ ॥

ऐसें घननीळ बोलिले ॥ ७९ ॥ तुकयाची विदेहीस्थित ॥ मागुती झाला समाधिस्थ ॥ मग साव-
ध करी रुक्मिणीकांत ॥ ह्मणे पाहें निश्चित मजकडे ॥ ८० ॥ मग नेत्र उघडोनि तेसमयीं ॥ पाहे
तों सगुण मूर्त्ति शेषशायी ॥ पहिल्यापरीस विशेष कांहीं ॥ लाभ ये ठायीं देखिला ॥ ८१ ॥ अल-
क्ष्य चिंतितहोता कोंडें ॥ त्याहूनि विशेष गुण रूपडें ॥ तुका बैसोनि वाडेंकोडें ॥ निजनिवाडें पा-
हत ॥ ८२ ॥ ऐका मागील अनुसंधान ॥ संसारीं उदास होऊनि जाण ॥ तुकयानें सेविलें अर-
ण्य ॥ न कळे ठिकाण कोणासी ॥ ८३ ॥ त्याचा धाकुटा सहोदर ॥ कान्हया नांव त्या साचार ॥
तो गिरिगव्हरें थोर ॥ धुंडित साचार अहर्निशीं ॥ ८४ ॥ चित्तीं निश्चय केला पूर्ण ॥ होईल तुकयाचें
दर्शन ॥ तरीच सेवीन मी अन्न ॥ निश्चय पूर्ण हा केला ॥ ८५ ॥ श्रीरामाच्या वियोगें करून ॥ भ-
रतें मांडिलें निर्वाण ॥ तैसा कान्हयाचा निश्चय पूर्ण ॥ मजकारणें भासत ॥ ८६ ॥ अघोरवन म-
हा पर्वत ॥ धुंडिले सप्तदिवस पर्यंत ॥ मग भांबनाथासीं अकस्मात ॥ कान्हया येत तेधवां ॥ ८७ ॥
तों देवभक्त दोघे जण ॥ पाहूनि झालें समाधान ॥ देहींच विदेही होऊन ॥ यन्मय पूर्ण तो झा-
ला ॥ ८८ ॥ सायास न करितां साचार ॥ दृष्टीसीं पाहिला रुक्मिणीवर ॥ झळकत दिव्य पीतांब-
र ॥ मकराकार कुंडलें ॥ ८९ ॥ मुकुटीं फांकती रत्नकीळा ॥ तेणें वासरमणी लपोनि गेला ॥ कौ-
स्तुभ वैजयंती रुळे गळां ॥ तुका घेतला कडियेवरी ॥ ९० ॥ देवभक्तांची झाली मिळणी ॥ का-
न्हया देखे नेत्रभरूनी ॥ मग साष्टांग दंडवत घातलें धरणीं ॥ वाहती नयनीं अश्रुपात ॥ ९१ ॥ तों
तुकयासी ह्मणे करुणाकर ॥ इच्छा असेल तो माग वर ॥ ऐकोनि ह्मणे भक्तचतुर ॥ तुमचा विसर

न व्हवा ॥९२॥ माता न विसंबे तान्हयासी ॥ कीं हरिणी जैसी पाडसासी ॥ तैशाच रीतीं हृषीकेशी ॥ मज दीनासी सांभाळीं ॥९३॥ यावरी ह्मणे जगज्जीवन ॥ तुह्मांसाठीं मज रूपासीं येणें ॥ युगानुयुगीं अवतार घेणें ॥ अन्य कारण काय असे ॥९४॥ मी पुंडरिकाचिये साठीं ॥ उभा राहिलों भीमातटीं ॥ भाविकभक्तांसी देतसें भेटी ॥ करद्वय कटीं ठेविलें ॥९५॥ तुझा पूर्वज विश्वंभर ॥ त्याणें माझी भक्ति केली फार ॥ मग तयासि देऊनि वर ॥ देहूसीं साचार राहिलों ॥९६॥ ऐसें बोलतां शेषशाई ॥ तुका सत्वर लागला पायीं ॥ कान्हया ह्मणे ते समयीं ॥ धन्य नवाई अगाध ॥९७॥ मग उजळोनी मंगलारती ॥ ओंवाळिला रुक्मिणीपती ॥ पुढिले अध्यायीं रसोत्पत्ती ॥ सादर संतीं परिसिजे ॥९८॥ ऐकतां संताचें चरित्र ॥ तयासीं भेटेल राजीव नेत्र ॥ सात्विक बुद्धि होऊनि पवित्र ॥ आत्मवत जगत्रय भासेल कीं ॥९९॥ तुकयाची संसारस्थिती ॥ सप्रेम भावें गाती ऐकती ॥ तयासीं तुष्टोनि रुक्मिणीपती ॥ संसारविपत्ती होऊं नेदी ॥ २०० ॥ जैसी तैसी आर्षवाणि ॥ संत सादर ऐकती श्रवणीं ॥ जेविं बाळक बोले बोबडें वचनीं ॥ तेंचि पडताळोनि पुसे माता ॥१॥ तैशा रीती मी अज्ञान ॥ न्यून अधिक कांहींच नेणें ॥ परि तुह्मीं आपल्या कृपादानें ॥ सरतीं वचनें करावीं ॥ २ ॥ बुद्धिमतीसीं उन्मेषलहरी ॥ तुह्मीं देतसां सर्वांपरी ॥ महिपतिसी करून निमित्तधारी ॥ ग्रंथ विस्तारी वाढवितां ॥३॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत वैष्णवभक्त ॥ ० ॥ पंचमो ध्याय रसाळहा ॥ ४ ॥ ॥ ओंव्या ॥ २०४ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

४८

अध्याय ६ वा.

तुकाराम.
जिजाबाई.
भांडारपर्वत.

पक्षी शेत खातात.
तुकाराम.

तुकाराम.
शेतकरी.

तुकाराम.
शेतकरी.
देशपांडे न्याय करितात.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ ॥ जयजय सच्चिदानंदा करुणमूर्ती ॥ ब्रह्मांडीं तुझी न समाये कीर्ती ॥ तो तूं प्रेमळाची धरितोसि आर्ती ॥ रुक्मिणीपती विठ्ठला ॥ १ ॥ हट-योगी ब्रह्मज्ञान्यांसी ॥ अवघड योग सांगितला त्यांसी ॥ भाळ्या भोळ्या निजभक्तांसी ॥ धर्म सांगसी भागवत ॥ २ ॥ सनकादिकांचा प्रश्न अपूर्व ॥ ऐकूनि कुंठित कमलोद्भव ॥ मग त्याणें केला तुझा स्तव ॥ सप्रेमभाव धरूनियां ॥ ३ ॥ ऐकोनि विधात्याची स्तुत ॥ मग हंसरूपें आलासि तेथ ॥ तेंव्हां चतुःश्लोकी भागवत ॥ सांगसी त्यातें निजकृपें ॥ ४ ॥ तुझीं ऐकूनि वचनामृतें ॥ ब्रह्मा झाला स्वानंदभरित ॥ मग त्याणें दशलक्षण भागवत ॥ नारदातें सांगीतलें ॥ ५ ॥ तो सप्रेमभरित होऊन मानसीं ॥ कीर्त्तनीं नाचे अहर्निशीं ॥ तेंव्हां द्वपायन भेटोनि नारदासी ॥ सद्भावेंसी पुसतसे ॥ ६ ॥ ह्मणे स्वामी ऐका वचन ॥ म्यां केलीं अठरा पुराणें ॥ आणीक शास्त्रें इतिहास गहन ॥ वदलों संपूर्ण हे कथा ॥ ७ ॥ परी मन स्थिर होऊनि पाहीं ॥ चित्त संतोष होत नाहीं ॥ यासी उपाय सांगावा काहीं ॥ व्यास पायीं लागला ॥ ८ ॥ ऐकूनि सच्छिष्याचा प्रश्न ॥ चित्तीं संतोषे ब्रह्मनंदन ॥ मग शतश्लोकी भागवत करून ॥ व्यासासि तेणें सांगीतलें ॥ ९ ॥ सद्गुरु ह्मणती पराशरसुता ॥ हेंचि विस्तारूनि वदें आतां ॥ तेणें चित्ताची होईल स्थिरता ॥ आत्मस्व-हिता पावसी ॥ १० ॥ मग द्वैपायन सप्रेमभरित ॥ विस्तारें वदे श्रीभागवत ॥ अठरा सहस्र झाला ग्रंथ ॥ उपनिषदर्थ केवळ जो ॥ ११ ॥ मग शुकयोगींद्रें पाहून प्रीती ॥ त्याणें बोधिला परिक्षिती ॥ आणीकही साधक तरले किती ॥ त्यांची गणती नाहीं कोणा ॥ १२ ॥ ऐशापरी वैकुंठनायका ॥

तूं प्रेमळाचा प्रियोत्तम सखा ॥ भागवतधर्म निर्मूनि नौका ॥ भवपार लोकां करिसी तूं ॥ १३ ॥ त्या भागवताचा अर्थ निश्चिती ॥ कलियुगीं न कळे सर्वांप्रती ॥ यास्तव अवतार घेतला संतीं ॥ प्राकृत मतीं वदावया ॥ १४ ॥ त्या संतांचीं नाना चरित्रें ॥ तूंचि वदसी राजीवनेत्र ॥ मी तरी पुढें निमित्त मात्र ॥ बुद्धि स्वतंत्र असेना ॥ १५ ॥ शिकविले बोल रांवा बोलतां ॥ त्याचा नवलावतो कोणता ॥ तेवीं मंदबुद्धीचा प्रकाशिता ॥ नसे अनंता तुजविण ॥ १६ ॥ मागील अध्यायाचे शे-वटीं कथा ॥ भांबनाथ पर्वतीं तुका असतां ॥ कान्हया बंधु तेथें येतां ॥ रुक्मिणीकांता देखिलें ॥ ॥ १७ ॥ निजभक्तासीं देखोनि जाण ॥ देव पावले अंतर्धान ॥ जेथें लागले देवाचे चरण ॥ तें स्था-न अद्यापि असे कीं ॥ १८ ॥ ते स्थळीं खिळा रचोनि देखा ॥ कान्हयानें मांडिल्या पादुका ॥ मग नमस्कारून बंधु तुका ॥ सप्रेमसुखा पावला तो ॥ १९ ॥ उभयतां बंधू तेसमयीं ॥ सत्वर चालिले देहूगांवीं ॥ मग येऊनि इंद्रायणीचे डोहीं ॥ तुका ते ठायीं बैसला ॥ २० ॥ सात दिवसांचें निर्वा-ण ॥ उभयतांसीं होतें जाण ॥ सूर्योदयीं करूनि स्नान ॥ सोडिलें पारणें ते स्थळीं ॥ २१ ॥ मग कान्हयापासूनि वैष्णव भक्तें ॥ मंदिराहून आणविलीं खतें ॥ लोकांवरी वडिलांचें द्रव्य होतें ॥ तेव्हां बोलत कान्हयासी ॥ २२ ॥ अनुभव नसतांचि जाण ॥ व्यर्थचि पुस्तकींचें ज्ञान ॥ तैसेंचि परहस्तींचें धन ॥ दुश्चित मन सर्वदा ॥ २३ ॥ आमचें देईल किंवा नाहीं ॥ ऐसी दु-राशा आठवे जीवीं ॥ यास्तव इंद्रायणीच्या डोहीं ॥ खतें येथें बुडवितों ॥ २४ ॥ ऐसें पुसतां भ-क्तप्रेमळ ॥ कान्हया बोले तेवेळ ॥ तुह्मी तों विरक्त झालां केवळ ॥ प्रपंच सकळ मजमागें ॥ २५ ॥

आह्मीही वडिलांसी सांगूं नये ॥ पुढें लेंकरें करितील काय ॥ जाणूनि कान्हयाचा मनोदय ॥ योजिली सोय तुकयानें ॥२६॥ दोन विभाग करून निश्चित ॥ कागद बुडविले उदकांत ॥ अर्ध विभाग कान्हयातें ॥ देऊनि बोलत काय तया ॥२७॥ आजपासोनी आह्माकारणें ॥ कंथा शीतनिवारणे ॥ भिक्षा मागोनि सेविजे अन्न ॥ निर्विघ्न येणें योग चाले ॥२८॥ आणि तुह्मासी उदीम हातवटी ॥ करणें लागेल प्रपंचराहटी ॥ दोहींची पडेल कैसी गांठी ॥ ऐका ते गोष्टी सांगतों ॥२९॥ भिक्षा आणि व्यवसाय ॥ याचा काला करूं नये ॥ ऐसा ऋषिमुखें पाहे ॥ झाला आहे निवाडा॥३०॥ ऐसें ऐकोनि ते अवसरीं ॥ कान्हया वेगळा संसार धरी ॥ आतां निर्वाण त्याग तुकयावरी ॥ केशापरी ते ऐका ॥३१॥ लज्जा लौकिक टाकोनि मानसीं ॥ चित्त लाविलें चिंतनासी ॥ विरक्तीचेनि बळें फासीं ॥ इंद्रियें नेमेसी आकळिलीं ॥३२॥ अल्प आहार सेवितां जाण॥तेणेंचि इंद्रियें झालीं क्षीण ॥ निद्रा आळस नयेचि त्याणें ॥ अनुतापें भजन करीतसे॥३३॥ स्नान करूनि प्रातःकाळीं ॥ जाय पांडुरंगाचे देउळीं ॥ पूजा अर्चन करून सकळी ॥ मग वनस्थळीं जातसे पैं ॥३४॥ देहूपासूनि पश्चिमेस ॥ भांडारपर्वत तीन कोश ॥ तुका जाऊन त्या स्थळास ॥ एकांतीं बैसे निश्चित ॥ ३५ ॥ तंव श्रोते आशंकित होऊनि चित्तीं ॥ वक्तयालागीं प्रश्न करिती॥ कीं तुकयासी भेटला रुक्मिणीपती ॥ सगुणमूर्ती साक्षांत ॥३६॥ देवाची भेट झाली असतां ॥ तरी इंद्रियांसी नेम कासया वृथा ॥ ऐसा सज्जनीं प्रश्न करितां ॥ तरी तेंचि आतां परिसिजे ॥३७॥ वासरमणी उगवतां पाहे ॥ सकळ जीवांसी दर्शन होय ॥ परी तो कोणा-

च्या स्वाधीन नोहे ॥ उभा न राहे क्षणभरी ॥ ३८ ॥ तेवीं दैवयोगें करून साचार ॥ एकदां भे-
टला इंदिरावर ॥ तो जवळी असावा निरंतर ॥ ऐसें अंतर तुकयाचें ॥ ३९ ॥ भक्तासी झाली भ-
गवत्प्राप्ती ॥ तरी ते सप्रेम भजन करिती ॥ गंगेसी भेटला अपांपती ॥ परी मागुती धांवे चपळ-
त्वें ॥ ४० ॥ प्रभंजन ब्रह्मांडीं भेदला पांहे ॥ सर्वांठायीं व्यापक आहे ॥ परी तो चंचळपण सां-
डितो काय ॥ निश्चळ न राहे क्षणभरी ॥ ४१ ॥ तैशाच रीती भगवज्जन ॥ स्वरूपीं मिळाले अ-
भिन्नपणें ॥ परी एकाचे विभाग दोन करून ॥ करिती भजन अहर्निशी ॥ ४२ ॥ चक्षुःश्रव्याच्या
आंगावरी जाण ॥ पहुडला लक्ष्मीनारायण ॥ उभयतांचा एकांत पूर्ण ॥ त्याजकारणें विदित ॥
॥ ४३ ॥ सेजारती झालिया निश्चित ॥ आपुलाल्या स्थानीं जाती भक्त ॥ परी शेषासी वियोग
नाहीं किंचित ॥ परी सप्रेमें भजत श्रीहरीतें ॥ ४४ ॥ तैसाच तुका वैष्णववीर ॥ आविट आ-
वडी त्याची थोर ॥ एकांतीं जाऊन पर्वतावर ॥ भजन साचार करीतसे ॥ ४५ ॥ अहंता टाकून
सर्वस्वें ॥ जन विजन समान भासे ॥ मीपणाचें नांव कैसें ॥ तेंही स्वप्नास नये कीं ॥ ४६ ॥ मुळीं-
हूनि अहंता त्यागितां पांहे ॥ तरी सहजचि निरलें संसारभय ॥ तैसा निमोनि गेला देह ॥ मग
रोग होय कोणासी ॥ ४७ ॥ तैशाच रीती तुकयानें तत्वता ॥ संसारमूळ त्यजिली अहंता ॥ मग
नित्य जाऊनि एकांता ॥ रुक्मिणीकांता आठवी ॥ ४८ ॥ नामस्मरणावीण जाण ॥ आणिक
सर्वथा नाहीं साधन ॥ ऐसा निश्चय केला पूर्ण ॥ करीत भजन अहर्निशीं ॥ ४९ ॥ ध्यानांत
आणूनि पांडुरंगमूर्ती ॥ लाविलीं दोनी नेत्रपातीं ॥ ह्मणे तुझिया नामावीण श्रीपती ॥ आ-

आणीक विश्रांती मज नाहीं ॥ ५० ॥ नाम हेंचि माझें उग्रतप ॥ नाम हेंचि माझा मित्र जप ॥ नाम हेंचि माझें व्रत अमूप ॥ निष्पाप नामें होईन मीं ॥५१॥ नाम हेंचि माझा कुलाचार ॥ नाम हेंचि कुलधर्म थोर ॥ नामावीण नाहीं आधार ॥ हाचि निर्धार श्रीहरी ॥५२॥ नामावीण धन वित्त कांहीं ॥ आणीक सांगावयासी येत नाहीं ॥आता भवसागर विठाबाई ॥ उतरूनि नेई पैलतीरा ॥५३॥ नामें शीतळ झाला शंकर ॥ वाल्मीकें कथिलें श्रीरामचरित्र ॥ प्रऱ्हाद भक्त नामेंचि थोर ॥ झाला असे त्रिभुवनीं ॥५४॥ ऐसा नामाचा महिमा थोर ॥ जाणती संत वैष्णववीर ॥ ध्रुव बालक नामें साचार ॥ अढळपदीं बैसला ॥ ५५ ॥ नामें तरला उपमन्यु बाळ ॥ किंवा बिभीषण भक्त प्रेमळ ॥ तयासी लंकेचें राज्य सकळ ॥ अक्षय्य दिधलें श्रीरामें ॥५६॥ ऐशाच रीतीं नित्यानित्य ॥ एकांतीं तुका करुणा भाकित ॥ सायंकाळीं गांवांत येत ॥ आनंदें नाचत देउळीं ॥५७ ॥देखोनि लोक ह्मणती त्यास ॥ तुकयासी लागलें असे पिसें॥ नाम गातसे रात्रंदिवस ॥ संसार आस सांडिली ॥५८॥ एक ह्मणती व्यापार खोटा ॥ उदिम करितां आला तोटा ॥ ह्मणोनि मुखीं भरला फांटा ॥ बडबडी चोहटा भलतेंचि॥५९॥ एक ह्मणती इंद्रायणींत ॥ तुकयानें अवघीं बुडविलीं खतें ॥ प्रपंच टाकोनी निश्चित ॥ धरिला परमार्थ तेंहुनी ॥ ६०॥ एक ह्मणती विशेष पाहें ॥ प्रपंच टाकितां लाभ काय ॥ पोट कोणासी सुटलें आहे॥ न चलेचि देह अन्नाविण ॥ ६१ ॥ टाकोनियां मुलें लेंकुरें ॥ जाऊनि बैसतो पर्वतावर ॥ परी भिक्षा मागे घरोघर ॥ क्षुधातुर होतांचि ॥ ६२ ॥ एक ह्मणती टाकोनि आपुला धंदा ॥ व्यर्थ कां करितां

त्याची निंदा ॥ संसारीं बहुतांची झाली आपदा ॥ ते काय गोविंदा भजताती॥ ६३ ॥ऐशारीती त्रिविध जन ॥ नानापरीचीं बोलती वचनें ॥ परी तुका आनंदयुक्त मनें ॥ नाहीं देहभान सर्वथा ॥ ६४ ॥ राजबिर्दीतूनि वारण ॥ चालतां उदंड भुंकती श्वानें ॥ परी त्यांचें भय न धरूनि मनें ॥ स्थिर गमनें चालतसे ॥ ६५॥ ऐकोनि सागराची गर्जना ॥ अगस्ती भय न धरीच मना॥ तेवीं लोकदुरुक्ति बोलती नाना ॥ परी विक्षेप मना न वाटे ॥ ६६ ॥ जननिंदेचे येतां लोट ॥ शांति उदरीं भरितसे घोट ॥ कामक्रोधांची मोडली वाट ॥ करणी अचाट निरुपम ॥ ६७॥ आशा तृष्णा मोह माया ॥ कामक्रोधाच्या मोडिलें ठाया ॥ पुढें ब्रह्मचि करील काया ॥ वैष्णव तुकया हेंचि साच ॥६८॥ सप्रेमभाव धरूनि चित्तीं ॥ नित्य पूजितसे पांडुरंग मूर्ती॥ दिवसा अरण्यांत एकांतीं ॥ भजन प्रीती करीतसे ॥६९॥ एक इंद्रायणीच्या तीरीं निश्चित ॥ करंजाया मावल्या असती तेथ ॥ तयेस्थळीं वैष्णव भक्त ॥ भजन करीत बैसला ॥७०॥ तया समीप कृषियानें॥ शेत पेरिलें होतें जाण ॥ तों पिकासीं आलें सघन ॥ उमटले कण तयावरी ॥ ७१ ॥ शेत पाहुनी चहूंफेर ॥ कृषींवल निघाला सत्वर ॥ येऊनि तुकयासमोर ॥ काय उत्तर बोलिला॥७२॥ ह्मणे तुकशेट ऐका वचन ॥ माझ्या शेतीं बैसा राखण ॥ अर्धमण दाणें तुह्मासी देईन ॥ कुटुंबरक्षण करावया ॥ ७३ ॥ सहज रिकामें बैसलां घरीं ॥ संसार चालेल कैशापरी ॥ तरी शेतीं बैसोनि निरंतरीं ॥ येथेंचि हरि भजावा॥७४॥ ऐकोनि तयाचें उत्तर ॥ अवश्य ह्मणे वैष्णववीर ॥ तेथोनि उठिला सत्वर ॥ जात बरोबर तयाच्या ॥७५॥ तुकयाची ऐसी स्थि-

त ॥ जो जें ह्मणे ते ऐके मात ॥ आग्रह न करीच किंचित ॥ परोपकारार्थ जाणोनी ॥ ७६ ॥
तान्हया बाळाची जैसी स्थिती ॥ बरेंवाईट देतांचि हातीं ॥ मुखीं घालीत सत्वरगती ॥ अ-
नमान चित्तीं न करितां ॥ ७७ ॥ ना तरी कां जैसें तोय ॥ साकर घालितां गुळचट होय ॥
नातरी लवण मेळवितां पाहें ॥ क्षारत्व लाहे तत्काळ ॥ ७८ ॥ तैसी तुकयाची स्थिती पा-
हीं ॥ कवणे विषयीं आग्रह नाहीं ॥ जो जें ह्मणेल जे समयीं ॥ तेचि सर्वही करीतसे ॥७९॥
मग कृषीवलयानें ते अवसरीं ॥ तुकयासी नेलें बरोबरी ॥ गोफण दिधली त्याचे करीं ॥ ह्मणे
माळ्यावरी बैस आतां ॥८०॥ तुझ्या स्वाधीन केलें क्षेत्र ॥ राखीत जाईं दिवस रात्र ॥ सवंगणी
स येई जोंवर ॥ तोंवर करार असावा ॥ ८१॥ आदमण दाणे केले करार ॥ ते मी देईन रा-
शीवर ॥ ऐसें बोलोनियां उत्तर ॥ कुणबी सत्वर तो गेला ॥८२॥ स्वस्त धारण जये देशीं॥गेला
आपण दाणे आणावयासी ॥ शेतीं बैसविलें तुकयासी ॥ घरीं मनुष्यांसी सांगितलें ॥८३॥ इ-
कडे तुका वैष्णवभक्त ॥ माळ्यावरी जाऊनि त्वरित ॥ भोंवतें विलोकूनि पाहत ॥ तों पक्षी बैस-
ती शेतावरी ॥८४ ॥ ह्मणे हे ईश्वराचे जीव ॥ क्षुधातुर असती सर्व ॥ आपण ह्मणवितों भक्त
वैष्णव ॥ तरी न उडवावे सर्वथा ॥ ८५ ॥ मागें दुष्काळ बहुत होता ॥ विश्व भाग्यें पीक आलें
आतां ॥ आपण यांसी उडवितां ॥ तरी व्हावें दुरिता अधिकारी ॥८६॥ ऐसें ह्मणोनि प्रेमळ भ-
क्त ॥ माळ्यावरी उगाचि बैसत ॥ जैसें बुजावणें मनुष्य दिसत ॥ परी जीव किंचित त्या नाहीं
॥८७॥ दोन प्रहर येतांचि दिनकर ॥ पक्षियांसी बोले मधुरोत्तर॥आतां पोटभरलें असेल जर॥

तरी जावें सत्वर उदकासी ॥८८॥ ऐसें बोलोनी त्यांजकारणें ॥ निवांत बैसे करीत भजन ॥ हरिनामाची उमटे धून ॥ ऐकती दुरून गांवकरी ॥ ८९ ॥ घरीं वाट पाहातसे राणी ॥ ह्मणे घरासी नये अझूनी ॥ कोठें बैसलासे जाऊनी ॥ कोणते वनीं पाहावें ॥ ९० ॥ लज्जा अहंकार टाकोनी ॥ उगाचि फिरतो जनीं वनीं ॥ सोडिलें संसारासी पाणी ॥ काय साजणी करूं आतां ॥९१॥ कन्येसी ह्मणे बाहेर जाय ॥ पिसा कोठें बैसला आहे ॥ मजला क्षुधा लागली पाहें ॥ जेवितां नये त्याजविण ॥ ९२ ॥ वडील कन्या काशीबाई ॥ धांवत गेली लवलाहीं ॥ तुकया ह्मणे ते समयीं ॥ चाल गृहीं जेवावया ॥९३॥ तिजला देतसे प्रतिवचन ॥ आह्मीं शेतीं बैसलों राखण ॥ त्याणें देऊं केलें धान्य ॥ घरीं जाऊन सांग आतां ॥ ९४ ॥ कन्या परतोनि आली त्वरित ॥ मातेसी सांगितला वृत्तांत ॥ आवली अन्न पाठवी तेथ ॥ मग आपण जेवी तेधवां ॥ ९५ ॥ तुका भाकर खाऊनि तेथ ॥ विचार करितसे मनांत ॥ ह्मणे रात्रंदिवस राहावें येथ ॥ येरझार व्यर्थ कासया ॥९६॥ प्रातःस्नान करूनि निश्चिती ॥ देउळीं पूजीतसे पांडुरंगमूर्ती॥ मग सत्वर येऊनियां शेतीं ॥ भजन एकांतीं करीतसे ॥९७॥ सायंकाळ होतां एकवेळ ॥ पक्षियांसी ह्मणे उठा सकळ ॥ बहुत पडतां अंधकार सबळ ॥ मार्ग साचार न दिसे तुह्मां ॥९८॥ ऐसें ह्मणऊनि वैष्णवभक्त ॥ एकदां पक्षियांसी उडवित ॥ ह्मणे प्रातः होतांचि समस्त ॥ यावें त्वरित या ठायां ॥९९॥ देखोनि पक्षियांची रीती ॥ तुका विस्मित होय चित्तीं ॥ ह्मणे चार दाणे येथेंचि खाती ॥ घरासी न नेती कांहींच ॥१००॥ यांजसारिखें माझिया जीवा ॥ कधीं करिसील

देवाधिदेवा ॥ तुजवांचूनि आमचा हेवा ॥ कोण केशवा पुरवील ॥ १०१॥ माझें लपो असतेपण ॥ नामरूपासीं पडो खंडन ॥ आत्मवत् देखे अवघे जन ॥ नसो देहभान किंचित ॥ १०२ ॥ सोइरे सज्जन संबंधी पाहे ॥ याणीं न धरावी माझी सोय ॥ जीत कां मेला माझा देह ॥ प्रत्यया नये तें करी ॥१०३ ॥ प्रभंजनें उडे गलित पान॥ तैसें व्हावें माझें चालणें ॥ स्वमुखें तुझे वर्णीन गुण ॥ तें उचित दान मज देयीं ॥ १०४ ॥ पक्षी श्वापदें तरुवर जाण ॥ ब्रह्मादिपिपीलिका आदिकरून ॥ सर्वत्र व्यापक एक चैतन्य ॥ लेखी समान तें करीं ॥ १०५ ॥ सोनें आणि दगड माती ॥ माझ्या दृष्टी सारिखीं दिसती ॥ दुराशा कदा नुपजो चित्तीं ॥ ऐसें श्रीपती करावें ॥१०६ ॥ अपशब्द बोल कानीं पडती ॥ अथवा केली कोणी स्तुती॥ ते समान वाटो मजप्रती॥ ऐसी स्थिती करीं माझी ॥१०७॥ ऐशाच रीती तुका नित्य ॥ चित्तीं कल्पीत मनोरथ ॥ हृदयीं भरला पंढरीनाथ ॥ स्वानंदभरित सर्वदा ॥१०८ ॥ गोवर घालोनी तयेठायीं ॥ हुताशन चेतवीत पाहीं ॥ किंचित् निद्रा येतांचि देहीं ॥ जागृत लवलाहीं होतसे ॥१०९॥ सकळ गांवींचे पक्षी निश्चित ॥ तेथेंचि येती नित्यानित्य ॥ कण खातांचि वैष्णवभक्त ॥संतोष पावत कैशा रीती ॥११०॥ जैसा कनवाळू दाता निश्चिती ॥ स्वगृहीं जेवीत नित्य द्विजपंक्ती ॥ तुकयासीं संतोष तैशाच रीती ॥ पुरवीत आर्ती क्षुधितांची ॥११॥ एक मास लोटतां ऐशा परी ॥ तों खेप करूनि आला शेतकरी॥ ह्मणे धान्य पिकलें कैसें तरी ॥ ये अवसरीं पाहावें ॥ १२ ॥ ऐसें ह्मणोनि लवलाहीं ॥ शेतासीं आला ते समयीं ॥ तों काळीं कणसें पिशा सर्वही ॥कण एकही दिसेना ॥१३॥ परम संताप वा-

टला तेव्हां ॥ अधर खावूनि चावितसे जिव्हा ॥ ह्मणे तुकयानें साधिला दावा ॥ न्याय सांगा-
वा कवणासी ॥ १४ ॥ ऐसें ह्मणूनि चित्तांत ॥ चारी कोंपरे हिंडोनि पाहत ॥ त्याच्या भयें करूनि
निश्चित ॥ पक्षी समस्त उडाले ॥ १५ ॥ जैसें भोजन होतांचि पाहे ॥ तयामाजी अंत्यज जाय ॥
मग ब्राह्मण उठती लवलाहें ॥ जेवितां ठाय टाकोनी ॥ १६ ॥ असो आतां शेतकरीयानें ॥ दश-
दिशा पाहिल्या हिंडोन ॥ तों शेत भक्षिलें पाक्षियानें ॥ एकही कण दिसेना ॥ १७ ॥ तों माळ्यावर
बैसोनि निश्चित ॥ प्रेमळ तुका भजन करित ॥ नाना अपशब्द बोलत बोलत ॥ कुणबी येत लव-
लाहें ॥ १८ ॥ सक्रोधें तुकयासी बोलत उत्तर ॥ कैसें बुडविलें माझें घर ॥ तूं सहापायल्यांचा चाकर
एक मासभर ठेविला म्यां ॥ १९ ॥ तुजवरी विश्वास ठेवूनियां ॥ मी गेलों खेप आणावया ॥ तुवां
शेत चारिलें पक्षियां ॥ द्वंद्व तुकया साधिलें ॥ २० ॥ ऐसें ह्मणोनि क्रोधदृष्टीं ॥ धरून ओढिला
मणगटीं ॥ ह्मणे खपाळ्यासीं पडली गांठी ॥ आतां नव्हेचि सुटी सर्वथा ॥ २१ ॥ एक दुर्जन एक
संत ॥ एक विषकंद एक अमृत ॥ दैवयोगें गांठी पडत ॥ तैसें निश्चित हें झालें ॥ २२ ॥ कीं एक
समुद्र एक अगस्ती ॥ एक राहु एक निशापती ॥ मिळणी होय प्रारब्धगती ॥ तैसीच गती हे
झाली ॥ २३ ॥ कीं राजहंस आणि ससाणा एक ॥ कीं एक श्रोत्रिय एक हिंसक ॥ कीं जारिणी
आणि पतिव्रतेसीं देख ॥ गांठी नावेक पडियेली ॥ २४ ॥ कीं एक निंदक खळ कुटिल ॥ एक वैष्णव
भक्त प्रेमळ ॥ एक शुचिर्भूत एक अमंगळ ॥ मिळणी मिळे अवचिता ॥ २५ ॥ तैशाच रीती तुकया-
कारणें ॥ ओढोनि चालविलें कुणबियानें ॥ पाटील कुळकर्णी बैसले जाण ॥ आला घेऊनी त्या-

ठायां ॥२६॥ पिटीत तोंड वक्षस्थळ ॥ आबावें मांडिलें तये वेळे ॥ दैवदत्त कुणबी मत्त न कळे ॥ अहाणा सकळ बोलती ॥२७॥ ऐसें देखोनि लवलाहें ॥ ग्रामस्थ पुसती झालें काय ॥ मग आद्यंत वृत्तांत सांगताहे ॥ करावें काय मी आतां ॥२८॥ तुकयासी पुसती ते वेळे ॥ मग सत्य सांगे भक्त प्रेमळ ॥ ज्याच्या वाचेसी असत्य मळ ॥ अणुमात्र विटाळ स्पर्शेना ॥२९॥ ह्मणे हा मजसीं बोलीला वचन ॥ धान्य देइनआदमण ॥ माझ्या शेतीं बैसें राखण ॥ तें म्यां मान्य मग केलें ॥१३०॥ मजसीं इतुकें बोलिला उत्तर ॥ माळ्यावर बैसोनि राखीं पांखरें ॥ तीं म्यां उडविलीं असतीं जर॥ तरीं मरतीं साचार अवचिता ॥३१॥ पक्षी मिळोनियां समस्त ॥ चार चार दाणे खाती नित्य ॥ वरासी नव्हते कांहीं नेत ॥ मग म्यां निश्चित वर्जावें ॥ ३२ ॥ पक्षी रक्षावे हें वचन ॥ ह्मणऊनी केलें त्यांचें पालन ॥ऐकुनी तुकयाचें बोलणें ॥ सकळ जन हांसती ॥३३॥ ऐसी ऐकोनियां वार्त्ता ॥ संताप शेतकरीयाच्या चित्ता ॥ ह्मणे पाटीबांधोनि जातों आतां ॥ आपुल्या शेता सांभाळा ॥ ॥ ३४ ॥ ग्रामस्थ ह्मणती त्या अवसरा ॥ देणें लागतो दिवाण सारा ॥ कुणबी पळोनि गेलिया खरा ॥ विचार बरा मग नाहीं ॥३५॥ शेतकरीयासी पुसती सहज ॥ धान्य कीतिक होतसे तुज ॥ तें यथार्थचि सांग आज ॥ सत्य उमज धरूनियां ॥३६॥ कुणबी सांगे तये दिवसीं ॥ दोन खंडी धान्य होतसे मजसी ॥ सत्य सांगतों तुह्मांपासीं ॥ साक्षी गोष्टिसी उदंड ॥ ३७ ॥ ग्रामस्थ तुकयासी बोलत ॥ तुह्मी स्वमुखें सांगतां खादलें शेत ॥ घरींतों ऐवज नाहीं दिसत ॥ तरी द्यावें खत लिहूनियां ॥३८॥ नायकाल जरी आमचें वचन ॥ तरी आतांचि जाईल पळोन ॥

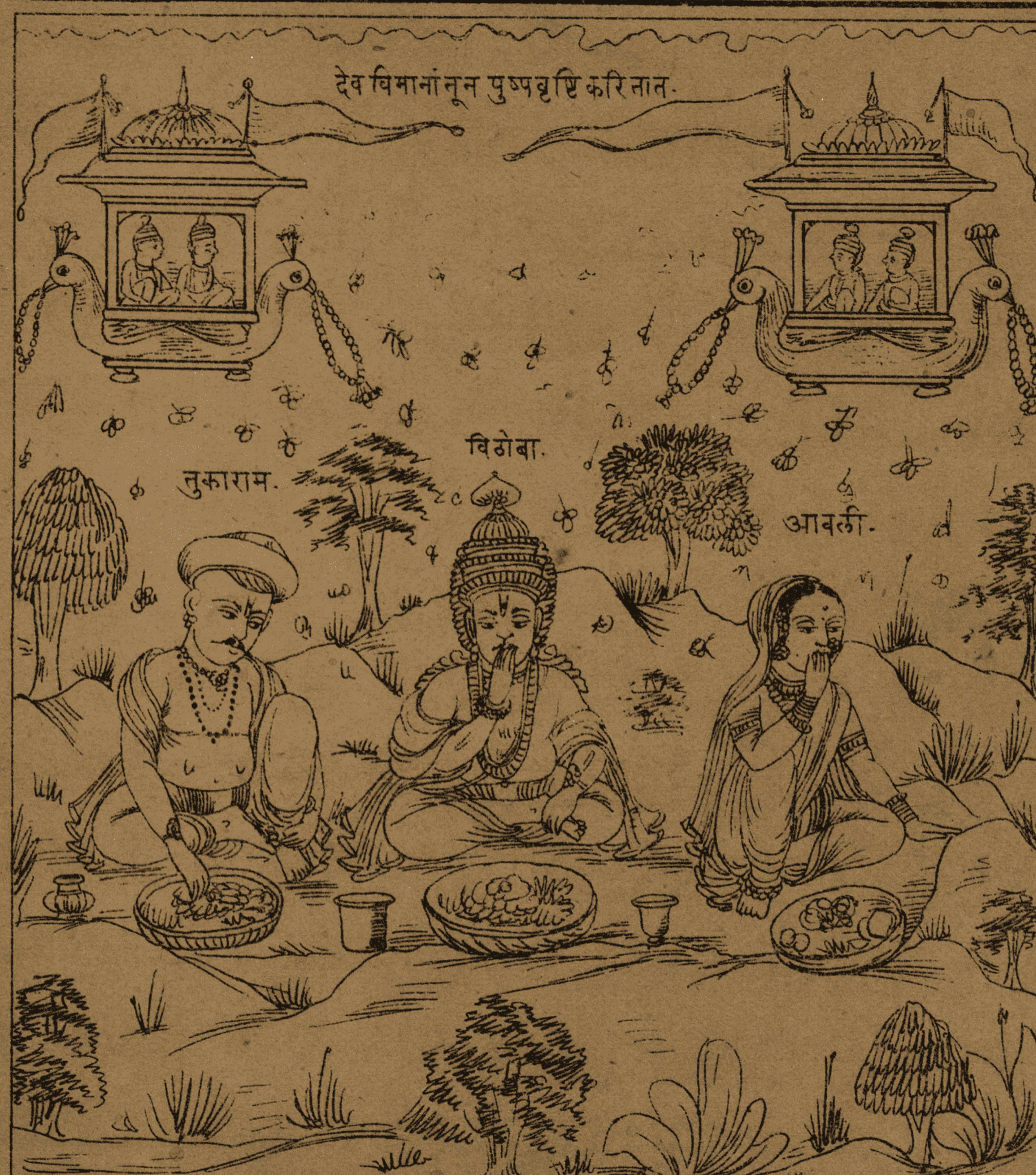
असमी याची भरील कोण ॥ मग दंडील दिवाण आह्मांसी ॥३९॥ यालागीं सांगतों तुह्मां-
सी ॥ रोखा लिहून द्यावा यासी ॥ शेतीं पिशा राहिल्या त्यांसी ॥ आपुल्या घरासी तुह्मी न्या ॥
॥४०॥ अवश्य ह्मणतां वैष्णव भक्त ॥ ग्वाहीसुद्धां लिहिलें खत ॥ कुणबियाच्या हातीं देत ॥
संतोषयुक्त तो झाला ॥४१॥ पाहोनि कागदीचें धन ॥ मूर्खासी झालें समाधान ॥ निजस्वहि-
तासीं नाडला तेणें ॥ विष्णुमहिमा कळेना ॥४२॥ ग्रामस्थीं करूनि पंचाईती ॥ कज्जा तोडिला
ऐशा रीती ॥ ह्मणती शेत खादलें तें सत्वरगती ॥ पाहावें निश्चिती जाऊनियां ॥४३॥ गांवच्या
पांडयासमवेत ॥ पाहावया चालिले शेत ॥ तों कौतुक करी पंढरीनाथ ॥ तें ऐका निजभक्त भा-
विकहो ॥४४॥ पहिल्यापरिस दशगुणें विशेष ॥ कण दाटोनि भरलीं कणसें ॥ आणिक कथा
बहुत असे ॥ ग्रामस्थ दृष्टीस पाहती ॥४५॥ पक्षियांचा डंश पाहीं ॥ कोठें न दिसे एकेठायीं ॥
देखोनि विस्मित झाले सर्वही ॥ ह्मणती नवाई अगाध हे ॥४६॥ मागें सांगत होता कजिया ॥ तों
शेतकरी ह्मणतसे तया ॥ खत फिरोनि द्यावें तुकया ॥ शेत माझिया स्वाधीन करावें॥४७॥ ग्राम-
स्थ ह्मणती तयेक्षणीं ॥ पंचाईत फिरेल कैसेनी ॥ आह्मांसी शब्द ठेविल कोणी ॥ ऐसी करणी न
करावी ॥ ४८ ॥ पिशचि कणसें झालीं साचीं ॥ हे तों करणी विठोबाची ॥ देवासी चिंता तुक-
याची ॥ प्रचीत त्याची आली कीं ॥४९॥ तुज लिहून दिधलें याणें ॥ तोचि करार न टळे जाण ॥
राशीवर देईल तुझें धान्य ॥ उरलें तें वेऊनि जाईल पै ॥१५०॥ ग्रामस्थ ह्मणती तुकयाकार-
णें ॥ आपुल्या शेतीं बैस राखण ॥ ऐकोनि ह्मणे वैष्णवजन ॥ हें नये होऊं सर्वथा ॥५१॥

आह्मीं कांहीं घेतलें नसतां ॥ तों एवढा अभिशाप आला होता॥म्यां सगळें शेत अंगीकारतां ॥ पुढें दंड कोणता कळेना ॥५२॥ ऐसें ह्मणूनि वैष्णवभक्त ॥ सप्रेमभावें भजन करित ॥ मग एक मोलकरी करूनि ग्रामस्थ ॥ राखण तेथें बैसविती ॥५३॥ मजूर लावूनि वेटाळिलें शेत ॥ राशी झालिया मोजूनि पाहात ॥ तों सतरा खंडयांचें आलें गणित ॥ विस्मित चित्त सकळांचें॥५४॥ ह्मणती इतुकें पीक जाणा ॥ गांवांत झालें नाहीं कवणा ॥ अघटित ईश्वराची रचना ॥ कौतुकें नाना दाखवी ॥५५॥ एक ह्मणती तुकयाचे घरीं ॥ दुष्काळीं उपवास पडिले भारी ॥ तें पारणें व्हावयासी सत्वरी ॥ त्यासीं श्रीहरी पावला ॥५६॥ एक ह्मणती असत्यउत्तर ॥ त्या कुणबीयाचें दैव थोर ॥ तुकशेट वाणी दिवाळखोर ॥ दाणे जन्मवर न देता ॥५७॥ एक ह्मणती पक्षीयाणीं खादले कण ॥ त्याचें बहुत झालें पुण्य ॥ त्याचें फळ देखिलें पूर्ण ॥ पीक सघन आलें कीं ॥५८॥ असो त्रिविध जन नानारीती ॥ आपुलाल्या कल्पना बोलती ॥ वैष्णवीमायेची अनिवार भ्रांती ॥ सर्वां मतीं अनावर ॥५९॥ मग दोन खंडया धान्य ॥ त्यांतून पहिल्या शेतकरियासीं दिधलें जाण ॥ खत दिधलें होतें लिहून ॥ तेंही मागून घेतलें ॥१६०॥ तुकयासी ह्मणती गांवकरी ॥ हें धान्य नेऊन सांठवीं घरीं ॥ तूं तरी उदास अंतरीं ॥ यास्तव श्रीहरी पावला ॥ ॥६१॥ ऐसे ग्रामस्थ सांगती मात ॥ परी तें न ऐके प्रेमळभक्त ॥ दुराशा नयेचि मनांत ॥ उदासयुक्त सर्वदा ॥६२॥ निरपेक्षा मुख्य वैराग्यलक्षण ॥ निरपेक्षासींच ह्मणावें सज्ञान ॥ निरपेक्षसाधक त्यासींच पूर्ण ॥ भक्ति सगुण ठसावे ॥ ६३ ॥ निरपेक्ष तेथें वसे शांती ॥ निरपेक्ष त्यासींच बाणे विरक्ती ॥ निरपेक्षापासींच उपरती ॥ संतोष चित्तीं सर्वदा ॥६४॥ निरपेक्षाचा साच

विवेक ॥ निरपेक्ष त्यांसींच मानिती लोक ॥ निरपेक्षापासीं सकळिक ॥ सिद्ध अनेक तिष्ठती ॥ ॥६५॥ इतरस्थितीची कायसी गोष्टी ॥ निरपेक्ष भक्ति निवडे शेवटीं ॥ तयासींच पावे जगजेठी ॥ इतर गोष्टी दांभिक॥६६॥ऐशास्थितीचीं सकळ लक्षणें ॥ तुकयाचे आंगीं बाणलीं चिन्हें॥ यास्तव नाना चमत्कार पूर्ण ॥ रुक्मिणीरमण दाखवी ॥ ६७ ॥ असो मागील गोष्ट ऐका ॥ धान्य देतांचि न घे तुका ॥ संकट पडलें गांवींच्या लोकां ॥ विचार निका सुचेना ॥६८॥ तेथील पांडया भाविक पूर्ण ॥ महादाजीपंत नामाभिधान ॥ त्याणें आपुले घरीं जाण ॥ धान्य नेऊन सांठविलें ॥६९॥ ह्मणे देवाच्या इच्छेनें पिकलें जाण ॥ तें सत्कर्मींच लावावें पूर्ण ॥ पुढिले अध्यायीं निरूपण ॥ ऐकतां सज्जन संतोषती ॥ १७० ॥ अहो भक्तलीलामृतग्रंथ ॥ निश्चित हें जाणावें परमामृत ॥ वैष्णवजन जे भाग्यवंत ॥ तेचि सेविती निजप्रीति ॥७१॥ जे षड्वैरी जिंकोनि निश्चित॥जनीं वर्तती द्वेषरहित॥त्यांसींच ती आवडी लागेल येथ॥अधिकार इतरातें असेना॥७२॥जयासीं भगवत्प्राप्तीची चाड॥श्रवणभक्ति लागे गोड॥त्यासींच हें चरित्र आवडे॥ इतरांसीं गोड लागेना॥७३॥ यास्तव तुह्मां संतासी जाण॥ सलगी करून धीटपणें॥ आर्ष नम्र बोलें वचन॥ नेणतपणें उद्धट ॥ ७४ ॥ श्रीमंतानें आपुले बोटीं॥ घातली पितळेची आंगुठी ॥ तयासी लोक देखोनि दृष्टी ॥ कांचन ह्मणोन भावितील॥७५॥ तैशाच परी तुह्मीं संतीं ॥ अवधान देतां मजप्रती ॥ तरी महिपतीची विशाळ मती ॥ प्रख्यात ह्मणती जन लोक ॥७६॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ षष्ठाध्याय गोडहा ॥ ॥ १७७ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीजगज्जीवनार्पणमस्तु ॥ ॥

अध्याय ७ वा.

तुकाराम.
विठोबा.
आवली.
आवलीचा कांटा देव काढितो.
भांडारप०

देव विमानांतून पुष्पवृष्टि करितात.
तुकाराम.
विठोबा.
आवली.

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ आजि अनंतजन्मींचें दैव साचें ॥ उदयासि आलें श्रोतियांचें ॥ ह्मणोनि उद्गार येती वाचे ॥ चरित्र संतांचें वर्णावया ॥१॥ प्रजेच्या भाग्यें करून निश्चिती ॥ अंबुधर अपार वर्षे क्षितीं ॥ कीं विबुधांच्या दैवयोगरीतीं ॥ रत्नें निघती सांगरांत ॥२॥ कीं राजहंसाचें थोर कपाळ ॥ यास्तव निपजती मुक्ताफळ ॥ कीं सुंदरासी व्हावया अलंकार तत्काळ ॥ निपजे सोज्वळ कांचन ॥३॥ कीं प्रकाशमान व्हावया क्षिती ॥ नभमंडळीं प्रकटे गभस्ती ॥ कीं शोभायमान दिसावया राती ॥ रोहिणीपति अव तरला ॥४॥ ना तरी सगुणमूर्तिचें व्हावया पूजन ॥ विधीनें निर्मिलीं दिव्य सुमनें जाण ॥ तैसीं संतचरित्रें झालीं निर्माण ॥ श्रवणासी भूषण श्रोतियांच्या ॥५॥ श्रवण झालिया मनन होय ॥ पुढें निज ध्यास लागताहे ॥ मग साधकांसी साक्षात्कार होय ॥ अनुभवें प्रत्यय पहावा ॥६॥ मागील अध्यायीं कथा निश्चित ॥ पक्षियांनीं खादलें शेत ॥ कौतुक केलें पंढरीनाथें ॥ पीक अद्भुत आलें कीं ॥७॥ तें तुकयानें धान्य टाकूनि सकळ ॥ भजन करीत सर्वकाळ ॥ सांडूनि प्रपंचतळमळ ॥ करी निश्चळ हरिभजन ॥८॥ घरीं कांता हळहळ करीत ॥ ह्मणे आलें धान्य न घेचि सत्य ॥ संसार घातला पाण्यांत ॥ खतेंही समस्त बुडविलीं ॥९॥ लोक ह्मणती पीक आलें ॥ घरीं तों उपवासीं मरती मुलें ॥ दैवें दिधलें कर्में नेलें ॥ तैसेंचि झालें आह्मांसी ॥१०॥ असो कांता ऐशापरी ॥ नित्य हळहळ करीतसे घरीं ॥ परी तुका आनंदयुक्त अंतरीं ॥ विचार करी तेधवां ॥११॥ पांडुरंगाचें देवालय जाण ॥ भंगलें होतें पुरातन ॥

तें नीट करावें उकलोन ॥ होईल जागरण हरिकथा ॥ १२ ॥ श्रवण झालिया होय मनन ॥ मनपाठीं निजध्यासन ॥ मग साक्षात्कारासी येऊनि आपण ॥ होय विज्ञान साधका ॥ १३ ॥ ऐसा संकल्प करून मनीं ॥ देवालय उकलिलें तयेक्षणीं ॥ आपुल्या हातीं कुदळि घेउनी ॥ चिखल पाणी करीतसे ॥ १४ ॥ एकला एकटा करील काय ॥ कैसें होईल देवालय ॥ ऐसें जाणोनि पंढरीराय ॥ होतसे साह्य कवणे रीती ॥ १५ ॥ महादाजीपंतासी दाविलें स्वप्न ॥ धान्य ठेविलें त्वां सांठवून ॥ तें देवालयाच्या कामासी लावणें ॥ अवंचकपणें सर्वार्थीं ॥ १६ ॥ तेचि आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ मग ग्रामस्थाशीं विचार करी ॥ म्यां स्वप्न देखिलें ऐशापरी ॥ समाचार सत्वर घेउं आतां ॥ १७ ॥ आश्चर्य करून आपुले चित्तीं ॥ देवालयासी पहावया येती ॥ तों तुका उकरीतसे भिंती ॥ कुदळीं हातीं घेऊनियां ॥ १८ ॥ ह्मणती दृष्टांत झाला साच ॥ आतां साह्य करावें याचें ॥ मग मजूर माणसें ठेविली पांच ॥ कारेगर त्याचे आणविले ॥ १९ ॥ विटा दुदांडचा घेऊनि विकत ॥ विष्णुआलयासी काम लावित ॥ देऊळ सिद्ध झालें त्वरित ॥ धान्य समस्त वेचलें ॥ २० ॥ पुढें उद्यापन राहिलें पाहीं ॥ ब्राह्मणभोजनासी धान्य नाहीं ॥ यासी उपाय करावा काई ॥ तुका देही चिंतातुर ॥ २१ ॥ ऐसें जाणूनि रुक्मिणीपती ॥ कौतुक केलें कैशा रीती ॥ महादाजीपंतासी एकांतीं ॥ दृष्टांत रात्रीं दाखविला ॥ २२ ॥ ह्मणे तुह्मीं ग्रामवासी समस्त ॥ पंचमहापातकी दिसत ॥ कैसी केली पंचाईत ॥ न्याय ध्यानांत न आणितां ॥ २३ ॥ शेतकन्यासी पीक भरून ॥ तुकयापासोनि देवविलें जाण ॥ आणि राखणावळीचा आदमण ॥ तो कां ठेवून घेतला ॥

॥२४॥आतां तरी सावधपणें॥ तयासी चावडिये बोलावणें॥ वाढीसुद्धां धान्य घेणें॥तरीच कल्याणसर्वांसी ॥२५॥ ऐसा दृष्टांत होतांचि पाहें ॥ महादाजीपंत विस्मित होय ॥ सकाळीं चावडीस जाऊनि पाहें ॥ स्वप्न लवलाहें सांगीतलें॥२६॥ ग्रामस्थ आश्चर्य करिती थोर ॥ ह्मणती यथार्थचि पडलें अंतर ॥ वेहरंण आलें आह्मांवर ॥ रुक्मिणीवर क्षोभविला ॥२७॥ मग त्या कुणब्यासीं बोलावून ॥ ग्रामस्थ बोलती अवघेजण ॥ पीक घेतलें त्वां भरून ॥ दाणे अदमण ठेविले कां ॥२८॥ मग तो बोले तयांप्रती ॥ म्यां दृष्टांत देखिला रातीं॥ नेदीच तरी पांडुरंगमूर्ती ॥ क्षोभेल मजप्रती निश्चित ॥२९॥ वाढीसुद्धां धान्य ते अवसरीं ॥ त्याणें आणोनि दिधलें सत्वरी ॥ आणीकही साहित्य झालें बहुतां परी ॥ चमत्कार भारी देखोनियां॥॥३०॥ कोणी कणीक कोणी तांदुळ ॥ कोणी घृत कोणी गूळ ॥ कोणी शाखा आणि डाळ ॥ साहित्य सकळ हें झालें ॥ ३१ ॥ सुदिन पाहूनि एके दिनीं ॥ मूर्ति स्थापिली सिंहासनीं ॥ मंत्रोक्त पंचामृतें करूनी ॥ चक्रपाणि न्हाणीला ॥३२॥ ब्राह्मण वैदिक स्वहस्तें देख॥देवासीं करिती अभिषेक ॥ वस्त्रें लेववोनियां सुरेख ॥ उपचार अनेक ते केले ॥३३॥ गंधाक्षता सुमनमाळा ॥ तुळसी बुका त्यावरी शोभला ॥ धूप दीप नैवेद्य अर्पिला ॥ नमस्कार घातला साष्टांग ॥ ३४ ॥ सप्रेम भरित होऊनि साचें ॥ तुका सभामंडपीं नाचे ॥ अद्भुत प्रेम त्यासमयींचें॥ नये वाचे वर्णितां॥३५॥ ऐशा रीती उपचार जाणा॥ देवासी केल्या प्रदक्षिणा ॥ मग ब्राह्मण बैसले भोजना ॥ विडे दक्षिणा त्यांसीं दिली ॥३६॥देउळउद्यापन ऐशा रीती॥होतां

तुकयासी संतोष चित्तीं ॥ नित्य पूजी तो सगुणमूर्ती ॥ आवडती चित्तीं नित्य नवी ॥ ३७॥ निजांगेंकरावें कीर्तन ॥ ऐसी इच्छा धरीली मनें ॥ संत बोलिले पुरातन ॥ त्यांची वचनें पाठ केलीं ॥ ३८ ॥ पहिला अभ्यास कांहींच नव्हता ॥ आवडी आतां उपजली चित्ता ॥ प्राकृत अभंग शतकोटिकर्त्ता ॥ नामदेव वार्ता बोलीले कीं ॥३९॥ त्या नामयाचे अभंग निश्चित ॥ पाठ करूनि गात नाचत ॥ हरिदिनीसीं उपास करित ॥ संतांसमवेत जागरण ॥४०॥ द्वादशी साधून करी पारणें ॥ यथाशक्ति ब्राह्मणासीं अन्न ॥ दिंडी पताका मिरवणें ॥ वैष्णवचिन्हें बाणलीं ॥ ४१ ॥ आणीक संताचें पाहिले ग्रंथ ॥ कबीरभक्त यवन विख्यात ॥ तयाचीं जें वचनामृत ॥ तें पठण करी प्रीतीनें॥४२॥आणीक अध्यात्मग्रंथ थोर॥स्वमुखें वदले ज्ञानेश्वर ॥ त्याची शुद्ध प्रती साचार ॥ वैष्णववीरें मिळविली ॥ ४३ ॥ श्रीविष्णुअवतार एकनाथ देखा ॥ त्यांणी भागवतावरी केली टीका ॥ त्याचा प्रयत्न करून निका॥ ग्रंथ नेटका मेळविला ॥४४॥ त्या ग्रंथाचें करावया मनन ॥ एकांतस्थळ योजिलें कोण ॥ रमणीय भांडारपर्वत जाण ॥ ते स्थळीं जाऊन बैसतसे॥४५॥ ग्रंथाचें पारायण करूनी ॥ अर्थान्वय ध्यानासि आणी ॥ पूर्वाभ्यासीं जो शिरोमणी ॥ कैवल्यदानी साह्य जया॥४६॥ ग्रंथ व्हावया पाठांतर ॥ तुकयासी श्रम न लागती फार ॥ मनन करितां अहोरात्र ॥ मुखीं अक्षरें बैसती ॥४७॥प्रासादिक एकनाथाचीं वचनें॥ जें कां भावार्थरामायण ॥ त्याचेंही पाठांतर पूर्ण॥ निजप्रीतीनें करीतसे॥४८॥ श्रीभागवतींच्या कथा सुरस ॥ स्वमुखें वदले महापुरुष ॥ त्यांही पाहिल्या सायासें ॥ लीला विशेष

श्रीहरीची ॥४९॥ योगवासिष्ठ अमृतानुभव पूर्ण ॥ श्रीज्ञानेश्वर बोलिले वचन ॥ त्याही ग्रं-
थांचें करूनि मनन ॥ अर्थ शोधून ठेविला ॥५०॥ आणीक पुराणें ऐकती फार ॥ परी मनन
न करिती साचार ॥ तेणेंचि त्याचा पडे विसर ॥ संसार घोर वागविती ॥५१॥ चित्तशुद्धि न-
सली जाणा ॥ आणि एकांतीं बैसला देवार्चना ॥ तरी पुढें आठवे मनकामना ॥ ते रानोरा-
न हिंडवी ॥५२॥ तैसी तुकयाची नव्हे बुद्धी ॥ आधीं करूनि चित्तशुद्धी ॥ मग जाऊनि ए-
कांतसंधीं ॥ अर्थ शोधी ग्रंथाचा ॥ ५३ ॥ भांडारपर्वतीं बैसे जाऊन ॥ परी तेथें सर्वथा नसे
जीवन ॥ तेंही झालें असे निर्माण ॥ निमित्तकारण तें ऐका ॥ ५४ ॥ तुकयाची कांता होती
कठिण ॥ ऐसें बोलती सर्वत्र जन ॥ परी तिचें स्वामिकाजीं असें मन ॥ त्याजविण अन्न न
सेवी ॥ ५५ ॥ भाकर पाणी घेऊनि नित्य ॥ पर्वतावरी नेऊनि देत ॥ दीडयोजन येर झार
नित्य ॥ करितां बहुत निर्बुजली ॥ ५६ ॥ पंचप्राण भ्रतारापासीं ॥ परी विरोध चालवी दे-
वाशीं ॥ दर्शना न जाय देउळासी ॥ ह्मणे काळा दृष्टीसीं न पडावा ॥ ५७ ॥ ह्मणे आमचा
पूर्वज विश्वंभर ॥ त्याणेंच आणिला दावेदार ॥ कुळीं समंध लागला थोर ॥ माझा भ्रतार वेडा
केला ॥५८॥ मुलें लेंकुरें कुटुंब फार ॥ यांसी मिळेना अन्नवस्त्र ॥ मजवरी टाकूनि संसार ॥
पर्वतावरी बैसला ॥ ५९ ॥ चार घटिका लोटतां रात्र ॥ हळूच येतो देउळांत ॥ काळ्यापुढें
नृत्य करित ॥ अगडधूत मिळवूनियां ॥ ६० ॥ प्रातःकाळीं करूनि स्नान ॥ त्या मेल्याचें क-
रितो पूजन ॥ कोणते जन्मीं घेतलें ऋण ॥ तेंचि उसणें फेडितो ॥६१॥ जवळ गांवांत राहता

जरी ॥ तरी ओली कोरडी देतें भाकरी ॥ येरझारा करूं किती तरी ॥ हें निर्धारीं उमजेना ॥ ॥६२॥ ऐसी तुकयाची कांता ॥ आपुल्या घरीं करीतसे चिंता ॥ मग करुणा आली पंढरीनाथा ॥ अनाथनाथा विठोबासी ॥ ६३ ॥ ह्मणे तुका जाऊनि बैसे डोंगरीं ॥ हे मज गांजिते नानापरी ॥ आतां इची येरझारा होईल दूरी ॥ तें चरित्र निर्धारीं दाखवूं ॥६४॥ ऐसें ह्मणवूनि चक्रपाणी ॥ कौतुक केलें तयेदीनीं ॥ एक भाकर भोंपळाभर पाणी ॥ आवली घेऊन जात होती ॥६५॥ उष्ण तीव्र झालें थोर ॥ दिवस आला दोन प्रहर ॥ तों कौतुक करी शार्ङ्गधर ॥ तें ऐका सादर भाविक हो ॥६६॥ पंथ क्रमितां साचार ॥ आवलीची दृष्टि डोंगरावर ॥ ह्मणे आतां कितीक उरलें दूर ॥ उष्ण तीव्र लागतसे ॥६७॥ पायीं पायतण नसेचि पाहीं ॥ खडे रुतती ते समयीं ॥ तेणें कासावीस होतसे हृदयीं ॥ तों विघ्न आणीकही ओढवलें ॥६८॥ करवंदीचा कांटा थोर ॥ मध्येंच होता वाटेवर ॥ पाय पडतांचि तयावर ॥ फुटोन साचार वरीं आला ॥ ६९ ॥ तेणें कासावीस होऊनि मनीं ॥ मूर्च्छा येऊन पडली धरणीं ॥ भोंपळाभर होतें पाणी ॥ तें उलंडोनी सांडलें ॥ ७० ॥ नेत्र उघडोनि पाहातसे पाय ॥ तों त्यांतून रुधिर वाहत आहे॥ ह्मणे म्यां आतां करावें काय ॥ ह्मणोनि धाय मोकलित ॥७१॥ जन्मांतरींचें होतें वैर ॥ तेंचि साधिलें साचार ॥ पाठीं बैसला दावेदार ॥ झाली मरमर संसारीं ॥ ॥७२॥ माझ्या कंठीं बांधून मणी ॥ फुकटचि झाला असे धणी ॥ दूर बैसतो जाउनी ॥ एकांतस्थानीं पर्वतीं ॥७३॥ ऐशा रीती करूनि रुदन ॥ कांटा पाहातसे उपटोन ॥ परी

तो सर्वथा न निंवेचि जाण ॥ ह्मणे उपाय कोण करूं आता ॥ ७४ ॥ माझ्या प्राक्तना-ची विचित्रगती ॥ विधीनें लिहिलें संचितीं ॥ तें न चुकेचि कल्पांतीं ॥ ह्मणोनि विपत्ति भोगीतसें ॥ ७५ ॥ बहुत खर्च करूनियां धन ॥ पितयानें केलें थोर लग्न ॥ पिशाचे पदरीं बांधिलें जाण ॥ शेवटीं प्राक्तन निवडिलें ॥ ७६ ॥ आणि कोणेरीती बंधूनें सहज ॥ महा-यात्रेसी नेलें मज ॥ तें पुण्य उभें न ठाके आज ॥ गेली लाज संसारीं ॥ ७७ ॥ बहुत द्रव्य खर्चोनि जाण ॥ माझी ही तुळा केली त्याणें ॥ येथें पोटभरी न मिळेचि अन्न ॥ गेलें पुण्य तें वायां ॥ ७८ ॥ ऐशा रीतीं ते राणी ॥ आवली शोक करीतसे मनीं ॥ परी देवा ह्मणोनि न बोलवे व-दनीं ॥ ह्मणे वैरी धांवूनि येईल तो ॥ ७९ ॥ माझा द्वंद्वी रुक्मिणीवर ॥ त्यासी न कळो हा समाचा र ॥ येथें अकस्मात आला जर ॥ तरी हांसेल साचार मजलागीं ॥ ८० ॥ ह्मणे शिव्या देतें रात्रंदिवस ॥ ह्मणोनि कांटा मोडला असे ॥ मग संतोष वाटेल तयास ॥ तरी न हो ऐसें ये-काळीं ॥ ८१ ॥ विषमकाळें घेतली धांव ॥ तें दुःख सोसिजे आपुल्या जीवें ॥ परी वैरियासी तें न सांगावें ॥ तरीच जन्मावें संसारी ॥ ८२ ॥ जीवीं विषय वाटे गोमटा ॥ परी निंदा करि-ती लोक चोहटा ॥ तरी मायबापांचिया पोटा ॥ व्यर्थ करंटा तो आला ॥ ८३ ॥ वर्म सांप-डलें वैरियाहातीं ॥ तयासी न यावें काकुळती ॥ प्राणांत ओडवल्या निश्चितीं ॥ शरण त्याप्र-ती न जावें ॥ ८४ ॥ ऐसा निश्चय करूनि मनें ॥ आवली हळूच करी रुदन ॥ कांटा न नि-घेचि प्रयत्नें ॥ उपाय कोण करावा ॥ ८५ ॥ हें जाणूनि वैकुंठविहारी ॥ ह्मणे तुका बैसला

उपवासीं डोंगरीं ॥ इचि तो ऐसी झाली परी ॥ यास्तव श्रीहरी पावला ॥ ८६ ॥ सांवळा सकुमार राजीवनयन ॥ दिव्य पीतांबर नेसला जाण ॥ मुकुटीं झळकती नाना रत्नें ॥ भास्करासी उणें आणिती ॥८७॥ दिव्य कुंडलें कानीं तळपती ॥ गळां कौस्तुभ वैजयंती ॥ पायीं नेपुरें वांक्या वाजती ॥ दृष्टीं अवचिती देखिला ॥ ८८॥ अवली ह्मणतसे ते वेळा॥ हा कां येथें पातला मेला॥ भ्रतार माझा वेडा केला॥ संसारीं अवकळा याचेनी॥८९॥ माझी अवस्था विपरीत ॥ देखोनी हांसे येईल यातें ॥ ह्मणोनि मुखचंद्र पश्चिमेतें॥ केला त्वरित तेसमयीं॥९०॥ तो लीलानाटकी जगदीश ॥ तिकडेही तैसाचि सन्मुख दिसे ॥ अष्टदिशा भोंवतें चुकवीतसे ॥ परी न्यून नसे कोठेंही ॥ ९१ ॥ तों श्रोते आशंकित होऊनि चित्तीं ॥ वक्त्यालागीं प्रश्न करिती ॥ अवलीची नसतां प्रेमभक्ती ॥ द्वेषें निंदीती सर्वदा ॥९२॥ ऐसें असतां तिजकारणें ॥ देव कां देतो बळेंचि दर्शन ॥ हाचि संशय वाटतो पूर्ण ॥ तरि तो निरसन करीं कां ॥ ९३ ॥ ऐसा सज्जनीं प्रश्न करितां ॥ उल्हासें उत्तर देतसे वक्ता ॥ द्वेषें करून देव भेटला बहुतां ॥ हे तों वार्त्ता पुराणीं ॥ ९४ ॥ भक्तिभावें पाहतां साचार ॥ ध्यानासी न येचि रामचंद्र ॥ द्वेषभावें लंकानगर ॥ रावणासकी सर्वत्र राम भासे ॥९५॥ तैसाची कंस द्वेष करी ॥ ह्मणे कृष्ण केवळ माझा वैरी ॥ याच्या दृष्टीपासूनि दूरी ॥ न होय श्रीहरी सर्वथा ॥ ९६ ॥ तैसी तुकयाची कांता ॥ ह्मणे दृष्टीस काळा न पाहें आतां ॥ ह्मणोनि सायास न करितां ॥ तिच्या भोंवता फिरतसे ॥९७॥ जैसी भिंगाचिया सदनीं॥ विष्णुमूर्ति स्थापिली कोणी ॥ जिकडे पाहे तिकडे

नयनीं ॥ चक्रपाणि दिसतसे ॥ ९८ ॥ हाही दृष्टांत न सरेचि येथें ॥ आवलीचें कंटाळलें चित्त ॥ मग नेत्र झांकूनि निवांत राहत ॥ तों आंतही दिसत जगदात्मा ॥९९॥ ह्मणे कांहीं इच्छा न धरितां पोटीं ॥ वैरी कां उगाचि पडतो दृष्टी ॥ कशास्तव घेतली माझी पाठी ॥ यास्तव पोटीं जल्पतसे ॥१००॥ ऐसी देखोनि तिची स्थिती ॥ काय ह्मणतसे वैकुंठपती ॥ जेणें आह्मांसी लावील प्रीती ॥ तेचि युक्ति करूं आतां ॥ १ ॥ मग प्रगट होऊनि पंढरीनाथ ॥ आवलीस निजकरें आश्वासित ॥ ह्मणे कन्या माझी तूं निश्चित ॥ चित्तीं द्वैत न धरावें ॥ २ ॥ तूं मज ह्मणसी दावेदार ॥ तरि म्यां कोणतें साधिलें वैर ॥ विदेही केला माझा भ्रतार ॥ हें व्यर्थचि उत्तर बोलसी ॥ ३ ॥ मुळींच फळ देंटीं सुटलें ॥ मग वारा लागतां खालीं पडिलें ॥ तेवीं तुकयाचें निमित्त भलें ॥ तैसेंचि आलें मजवरि ॥ ४ ॥ नावरूपीं लावूनि चित्त ॥ जाऊनि बैसतो अरण्यांत ॥ तुज ऐसें झालें मातें ॥ हिंडतसे नित्य मागें ॥५॥ तुह्मांसी खावया नाहीं अन्न ॥ यास्तव पीक आणिलें सघन ॥ परी तुका सर्वथा न घेचि धान्य ॥ अन्याय काय यांत माझा ॥ ६ ॥ ऐसें ह्मणवोनि पंढरीरायें ॥ मांडीवरी घेतला तिचा पाय ॥ कांटा काढूनि टाकिला पाहें ॥ दुःख नोहे अणुमात्र ॥७॥ कृपादृष्टी पाहतांचि देव ॥ मागील क्लेश विसरली सर्व ॥ तो मायालाघवी देवाधिदेव ॥ न कळे माव ब्रह्मादिकां ॥ ८ ॥ आवली ह्मणतसे ते अवसरीं ॥ मजला उशीर लागला भारी ॥ पिसा बैसला असे डोंगरीं ॥ जावें सत्वरी त्या ठायां ॥ ९ ॥ ऐसें बोलूनियां उत्तर ॥ कुरकुली

घेतली डोईवर ॥ जिजाई चालिली सत्वर ॥ शार्ङ्गधर तिजमागें ॥ ११० ॥ पर्वतीं येतांचि लवलाहें ॥ तुका नेत्र उघडोनि पाहे ॥ परम चित्तीं विस्मित होय ॥ ह्मणे अपूर्व आहे हे गोष्टी ॥११॥ आजि रजनी आणि गभस्ती ॥ एके ठायीं धरिली वस्ती ॥ कीं समुद्र आणि अगस्ती ॥ ऐक्यासी येती नवल हें ॥ १२ ॥ पंडित आणि अजापाळक ॥ सख्यपणें झाले एक ॥ विष अमृत मिळालें देख ॥ हेंचि कौतुक वाटतें ॥१३॥ कां ससाणा आणि राजहंस पाहीं ॥ सख्यत्वें मिळाले एके ठायीं ॥ तेवीं आवलीसहित शेषशायी ॥ हेचि नवाई अगाध ॥१४॥ ऐसें ह्मणोनि वैष्णववीर ॥ चित्तीं संतोष मानिला थोर ॥ ह्मणे उभयतांचें होतें वैर ॥ तें झालें दूर ये समयीं ॥१५॥ घरकलह वाईट जाणा ॥ विक्षेप वाटे क्षणक्षणां ॥ आवलीस भेटे वैकुंठराणा ॥ तरी आमुच्या मना संतोष ॥१६॥ ऐशा रीती भक्तप्रेमळ ॥ हर्षें ओसंडे तयेवेळ ॥ तों आवली आणि घननीळ ॥ आलीं जवळ उभयतां ॥ १७ ॥ तुका उठोनि लवलाहें ॥ श्रीहरीचे धरिले पाय ॥ मग अष्टभावें करूनि पाहे ॥ सद्गदित होय तेधवां ॥१८॥ तुका आवली जगज्जीवन ॥ स्वस्थ बैसलीं तिघेंजण ॥ मग प्रेमळ भक्त कांतेसि ह्मणे ॥ विठोबासी भोजन घालीं कां ॥ १९ ॥ ऐसी ऐकतांचि मात ॥ आवली लज्जित चित्तांत ॥ ह्मणे एक भाकर आंत ॥ कैसी दोघांते पुरेल हे ॥२०॥ मनांत परम होतसे कष्टी ॥ ह्मणे येथें काळ्यानें घेतली पाठी ॥ धष्टपुष्ट दिसतो माझे दृष्टी ॥ कैसी गोष्ट करूं आतां ॥ ॥२१॥ ऐसें मनांत बोलोनी उत्तर ॥ देवाच्या पात्रीं वाढिली भाकर ॥ वेंचिलें नाहीं अणु-

मात्र ॥ मग शार्ङ्गधर तुष्टला ॥ २२॥ अवंचकवृत्ति देखोनि हरी ॥ अन्नें निर्मिलीं नानापरी ॥ कुरकुलें भरूनि आलें वरी ॥ वस्त्र त्यावरी झांकिलें ॥ २३ ॥ मांगें क्षुधित होतां श्रीकृष्ण ॥ मग द्रौपदीनें दिधलें भाजीपान ॥ कांहींच वंचिलें नसतां जाण ॥ मग निर्मिलीं अन्नें नानापरी ॥ २४ ॥ तैसा आवलीचा भक्तिभाव नाहीं ॥ परी विरोधेंचि तुष्टले शेषशायी ॥ मग आवलीसी ह्मणती तेसमयीं ॥ तुकयासी लवलाहीं वाढीं कां ॥ २५ ॥ ऐसें बोलतां रुक्मिणीकांत ॥ जिजाई लज्जित मनांत ॥ वस्त्र काढोनी जंव पाहात ॥ तों भरलीं तयांत पक्वानें ॥ २६ ॥ परम विस्मित झाली मनीं ॥ ह्मणे मज पावली कुळस्वामिणी ॥ भैरव खंडेराव कीं भवानी ॥ त्यांहीं येऊन रक्षिलें ॥ २७ ॥ कोणांचें कर्तृत्व हें नेणवे जाण ॥ ज्याणें रक्षिला माझा मान ॥ तयासी मी सर्वभावें शरण ॥ जीवें प्राणें असें कीं ॥ २८ ॥ जाणोनि आवलीचें मनोगत ॥ काय बोलत रुक्मिणीकांत ॥ तूं जयासीं शरण निश्चित ॥ तोच मी अनंत नोळखसी ॥२९॥ अन्नें निर्मिलीं देखत देखत ॥ हें माझेंची कर्तृत्व जाण सत्य ॥ ऐसें सांगतां वैकुंठनाथ ॥ परी असत्य वाटत तिजलागीं ॥ १३० ॥ ह्मणे इतुकें सामर्थ्य असतें यया ॥ तरी विदुराच्या कण्या खातां कासया ॥ द्रौपदीसीं हात ओढवोनियां ॥ देंट लवलाह्या भक्षीतसे ॥ ३१ ॥ बहुत बराडी याचें लक्षण ॥ कीर्तनीं लोक ऐकती गाणें ॥ भिल्लिणीचीं खाय उच्छिष्ट बोरें जाण ॥ चित्तीं अनमान न करितां ॥ ३२ ॥ इतुकें सामर्थ्य असतें यया ॥ तरी महाराचे घरीं निघता कासया ॥ चोरुयाची ढोरें ओढोनियां ॥ तयासीं

खावया मागतसे ॥ ३३ ॥ ऐशा कल्पना नानारीती ॥ आवली आणीतसे चित्तीं ॥ अन्न घेऊनि आपुले हातीं ॥ दोघांप्रती वाढिलें ॥ ३४ ॥ जेव्हां कांटा मोडिला पायीं ॥ भोपळा लवंडला ते ठायीं ॥ पर्वतावरी जीवन पाही ॥ जवळ नाहीं सर्वथा ॥ ३५ ॥ आवलीस संकट झालें फार ॥ ह्मणे कैसा करावा विचार ॥ जाणोनि तिचें निज अंतर ॥ शार्ङ्गधर काय ह्मणे ॥ ३६ ॥ पैल ते खोंगळी माझी साचा ॥ जिव्हाळा दिसतसे पाणियाचा ॥ तेथें झरा लागेल उदकाचा ॥ सत्य त्रिवाचा हे माझी ॥ ३७ ॥ आवलीस सत्य न वाटेचि मात ॥ मग चीप उचलूनि पाहे हातें ॥ तों निर्मळ झरा आंतूनि येत ॥ आश्चर्य वाटत तिजलागीं ॥ ३८ ॥ ह्मणे निर्जळवनीं लाविलें पाणी ॥ हे तों अघटित याची करणी ॥ अन्नें निर्मिता ये ठिकाणीं ॥ याजवीण कोणी असेना ॥ ३९ ॥ नाना शाबरी मंत्र शिकून ॥ कपट विद्येंत झाला निपुण ॥ माझ्या भ्रतारासी घालूनि मोहन ॥ वेडा करून बैसविला ॥ ४० ॥ ऐशा कल्पना आणोनि फार ॥ भोंपळा भरूनि घेतलें नीर ॥ आपुल्या हातें वाढीत पात्रें ॥ मग रुक्मिणीवर जेवितसे ॥ ४१ ॥ विबुध बैसोनि विमानांत ॥ कौतुक पहावयासी आले तेथ ॥ ह्मणती धन्य भक्तमहिमा अद्भुत ॥ पुष्पें वर्षती ते वेळीं ॥ ४२ ॥ तुकयासी ह्मणे जगज्जीवन ॥ माझा प्रसाद जेवीं तूं प्रीतीनें ॥ कांहीं उद्वेग न करी मनें ॥ मी सिद्धि नेईन योग तुझा ॥ ४३ ॥ ऐसें ह्मणोनि भगवंतें ॥ ग्रास घालित आपुल्या हातें ॥ आवली सहित जेविले तेथें ॥ न धरित द्वैत जगदात्मा ॥ ४४ ॥ तो ब्रह्मरस सेवितां प्रीती ॥ तुकयासी झाली

५८

सुखप्राप्ती ॥ मग करशुद्धि देऊनि प्रीती ॥ बोले श्रीपती काय तेव्हां ॥४५॥ ह्मणेरे तुक-
या ऐक वचन ॥ मी जनी जनार्दन भरलों जाण ॥ चराचर मद्रूप पहाणें ॥ जैसें सुवर्ण अलं-
कारीं ॥ ४६ ॥ कीं पट पाहतां विचारून ॥ तरी काय त्यांत तंतूवांचून ॥ तेवीं विश्व नाहीं
मजवीण ॥ अनुभवें करून तूं पाहें ॥ ४७ ॥ तरी आजपासूनि या पर्वती ॥ नित्य न यावें
एकांतीं ॥ आवलीस कष्ट बहु होती ॥ ऐक वचनोक्ति हे माझी ॥ ४८ ॥ ऐसें सांगतां दीन-
दयाळ ॥ तुका चरणीं लोळे तत्काळ ॥ ह्मणे मी तुमचा लडिवाळ ॥ यास्तव कळवळा करी
तसा ॥ ४९ ॥ नेणें जप तप शास्त्रपठण ॥ नेणें अष्टांग योगसाधन ॥ न कळे अध्यात्मब्र-
ह्मज्ञान ॥ पतित संपूर्ण सर्वांगीं ॥ १५० ॥ तुह्मी दीनबंधु अनाथनाथ ॥ हे ब्रिदावळी जग
विख्यात ॥ कीर्तनीं गाती प्रेमळभक्त ॥ ते केली सत्य पांडुरंगा ॥ ५१ ॥ ऐकोनि तुकयाचें
सप्रेमवचन ॥ राहें ह्मणतसे कृपावन ॥ माता बाळकाचें करी रक्षण ॥ हा स्वाभाविक गुण
तीचा कीं ॥५२॥ तेविं तूं माझे निपटणें ॥ वृद्धपणाचें आहेसि तान्हें ॥ ऐसें बोलोनि मधु-
सूदनें ॥ दिधलें आलिंगन तुकयासी ॥ ५३ ॥ आपुल्या हृदयींची सुखविश्रांती ॥ ज्ञानि-
यांसी न सांगतां गुप्त होती ॥ ते तुकयासी देतसे श्रीपती ॥ सप्रेमभक्ती देखोनियां ॥५४
तये अवस्थेमाजी देख ॥ देव भक्त झाले एक ॥ कोण कोणासी नाहीं आर्तिक ॥ मग
वैकुंठनायक उमजले ॥ ५५ ॥ ह्मणे तुका मिळाला ऐक्यासनीं ॥ द्वैत भावासी घातलें
पाणी ॥ जैसें दुग्धांत मिळे धारवणी ॥ तें न दिसे परतोनी सर्वथा ॥५६॥ शरीरांत सुखा-

डला प्राण॥ कीं आकाशीं संचला पवन॥ कीं सुवर्ण कलिकेंत मकरंद पूर्ण॥ राहे लपोन ज्या-रीती ॥५७॥ घंटेमाजी लोपला नाद॥ कीं शर्करेमाजी जैसा स्वाद॥ तैसा झालिया अभे-द॥ मग सप्रेम बोध खुंटला ॥५८॥ आश्चर्य कांहीं वाटलें पोटीं॥ ते कोणासी बोलूं गुज-गोष्टी॥ कोणासी आलिंगूनि धरूं कंठीं॥ ह्मणोनि जगजेठी चिंतावला॥५९॥ तुका ऐक्यासीं आला जाण॥ तरी माझा धांवा करील कोण॥ मग मी करूं कोणाचें धांवणें॥ वर्णील कोण गुण माझे॥१६०॥ ऐसें जाणूनि दीनदयाळ॥ तुकयासी ह्मणे ते वेळे॥ तूं कीर्तनीं नाचतोसि जे वेळे॥ तेथें मी घननीळ तिष्ठतसें॥६१॥ ऐसें बोलतसे भक्तसखा॥ नेत्र उघडोनि पाहे तुका॥ प्रश्नाचें मीस करूनि देखा॥ देव भक्ति सुखा प्रतिपादी॥६२॥ ऐसीं देवभक्तांचीं उत्तरें॥ विमानीं बैसोनि ऐकती सुर॥ ह्मणती तुका वैष्णववीर॥ करी उ-द्धार बहुतांचा ॥६३॥ इंद्रपद घेऊनी निश्चिती॥ आह्मी ठकलों बहुतां रीती॥ प्रेमसुख लु-टोनि भक्ति॥ केला श्रीपती स्वाधीन॥६४॥ धन्य धन्य हा मृत्युलोक॥ याचा महिमा दिसतो अधिक॥ येथेंचि सामग्री असतां देख॥ स्वर्गपदीं सुख भोगिती ॥६५॥ धन्य हा भांडा-रपर्वत जाण॥ यासीं पांडुरंगाचे लागले चरण॥ धन्य देहू पुण्यक्षेत्र पूर्ण॥ जेथें वैष्ण-वजन अवतरला॥६६॥ धन्य पंचक्रोशी साचार॥ धन्य हे पाषाण मृत्तिका सार॥ या स्थळीं हिंडला इंदिरावर॥ महिमा अपार न वदवे॥६७॥ वासवें करूनि ऐसी स्तुती॥ स्वर्गासी तेव्हां विबुध जाती॥ मग तुकयासीं पुसोनि निजप्रीती॥ अंतर्धान श्रीपती पावले

॥ ६८ ॥ मजला ऐसें भासतसे जाण ॥ तुकयांचें हृदय कमळ पूर्ण ॥ त्यांत श्रीहरि मि-
लिंद होऊन ॥ निजप्रीतीनें राहिला ॥ ६९ ॥ कीं निजभक्ताचें हृदय सागर ॥ त्यांत मत्स्य
तळपे इंदिरावर ॥ अभाव हाचि शंखासुर ॥ निवटला साचार निजहस्तें ॥ १७० ॥ प्रासा-
दिक वाक्य निश्चिती ॥ तुका बोलिला सप्रेमभक्ती ॥ त्याच जाणाव्या निघाल्या श्रुती ॥
अन्यथा मति नव्हे ॥ ७१ ॥ तेंचि विश्वासें गाती आदरें ॥ तेच महर्षि जाणावें थोर ॥
त्या वचनाचा धरून आधार ॥ सांप्रदाय थोर वाढविती ॥ ७२ ॥ असो तयाचा अपार
महिमा ॥ निरुपमासीं न सरेचि उपमा ॥ अद्भुत बोलोनी भक्तिप्रेमा ॥ पुरुषोत्तमा वश
केलें ॥ ७३ ॥ कलियुगीं बौद्धावतार जाण ॥ हें तों पुराण प्रसिद्ध वचन ॥ परी तुकयाचा
मनोरथ व्हावया पूर्ण ॥ देव सगुण होतसे ॥ ७४ ॥ जैसें कामधेनूचें तान्हें जाण ॥ सांज-
वेळ न होतां चोखी स्तन ॥ पान्हा घालीत निजप्रीतीनें ॥ काळवेळ न ह्मणे सर्वथा ॥ ७५ ॥
कां कल्पतरूखालीं साचार ॥ अघटीत कामना धरिली थोर ॥ तो न विचारीतांचि जन्मां-
तर ॥ मनोरथ साचार पुरवीतसे ॥ ७६ ॥ तैशाच रीती दीनदयाळा ॥ अवतार घ्यावयाची
नसतां वेळ ॥ सगुणरूप धरून निर्मळ ॥ भक्तांसी तात्काळ भेटत ॥ ७७ ॥ असो हे
दृष्टांत झाले फार ॥ उबग मानितील श्रोते चतुर ॥ तुकयासी भेटोनि शार्ङ्गधर ॥ वैकुंठपुर
पावले ॥ ७८ ॥ मग आवलीच्या समागमें देखा ॥ गांवांत आला वैष्णव तुका ॥ पुढीले
अध्यायीं रसाळ ऐका ॥ वदवील सखा प्रेमळाचा ॥ ७९ ॥ प्रभंजनाच्या योगें करून ॥

डोले तृणाचें बुजावणें ॥ परी लोकांसी भास पडतसे जाण ॥ बैसला राखण शेतकरी ॥१८०॥
तेवीं ह्याच दृष्टीनें पाहतां सर्व ॥ तयासी भासे कवीचें लाघव ॥ सुज्ञान ह्मणती तैसें नव्हे ॥
पंढरीराव वदवीता ॥ ८१ ॥ किंगरी वाजे नाना लीळा ॥ ऐकूं येतसे लोकां सकळां ॥ परी
वाजविणारा असे वेगळा ॥ सज्ञान त्याजला पाहती ॥ ८२ ॥ तैसा पांडुरंग मायालाघवी ॥
तो भक्त चरित्रें स्वयें वदवी ॥ महीपति हें निमित्त दावी ॥ पोसणा कवी संतांचा॥ ८३ ॥
स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरवी मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥
सप्तमोध्याय गोडहा ॥ ओंवी ॥ ॥१८४॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ शुभंभवतु ॥ ॥

सप्तमोध्याय समाप्तः

अध्याय ८ वा.

तुकाराम ब्राह्मणस्त्रीस वस्त्र नेण्यास दाखवितो.
जिजाबाई भिंतीवर वस्त्र ठेवून स्नान करिते.

म्हातारी.
गांवकरी.
तुकाराम तेल आणावयास जातो.

वि.

तुकाराम.
काशीबाई.

जिजाबाई.
पितर जेवितात.
तुकाराम रूपी विठोबा.

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ श्रीकंसांतकाय नमः ॥ तुझ्या नामावांचून निश्चिती ॥ आणीक साधन
नेणें श्रीपती ॥ जप तप अनुष्ठान नाना रीती ॥ कांहींच मजप्रती कळेना ॥ १ ॥ व्रत करावें यथा-
विधीनें ॥ तरी अन्नावांचूनि व्याकुळ प्राण ॥ जरी हिंडावें तीर्थाटण ॥ तरी शक्तिहीन शरीरकीं ॥
॥ २ ॥ तुझी प्राप्ती व्हावया श्रीहरी ॥ सत्पात्रीं दानें द्यावीं जरी ॥ तरी धन नाहीं बहुत पदरीं ॥
केशापरी हें घडे ॥ ३ ॥ चराचर जें दिसतें कांहीं ॥ तेथें तुजचि पाहावें सर्वांठायीं ॥ तरी गुणदोष
दिसती सर्वेही ॥ समता नाहीं चित्तांत ॥ ४ ॥ श्रुतीअभ्यास करावा तत्त्वतां ॥ तरी बाळबुद्धी
नसेचि आतां ॥ अध्यात्मग्रंथ पाहूं ह्मणतां ॥ तरी तेथें आस्था न बैसे ॥ ५ ॥ तुझ्या भक्तकथेची
सांगड मोठी ॥ सप्रेमभावें बांधिली पाठी ॥ आतां पाहूनि कृपादृष्टी ॥ पाववीं जगजेठी पैलतीं-
रा ॥ ६ ॥ मागिले अध्यायीं कथासार ॥ आवलीस कांटा मोडला थोर ॥ तो काढोनियां रुक्मि-
णीवर ॥ तुकयासी सत्वर भेटले ॥ ७ ॥ गांवांत येऊनि वैष्णवभक्त ॥ संतसेवेसी झाला रत ॥
तयांसी आदर करूनि बहुत ॥ चरण प्रक्षाळित स्वहस्तें ॥ ८ ॥ तें तीर्थ घालितांचि वदनीं ॥
ब्रह्मरस त्याहूनि गौण मानी ॥ सकळ तीर्थें संतांच्या चरणीं ॥ निश्चय मनीं दृढ केला ॥ ९ ॥
तुळसीमाळा सुमनहार ॥ घालूनि पूजित वैष्णववीर ॥ तैसेच ब्राह्मण द्विजवर ॥ सद्भावें आदर
करी त्यांचा ॥ १० ॥ क्षुधित वैष्णव अथवा विप्र ॥ तुकयासी कळतां समाचार ॥ तयांसी प्रयत्न
करूनि फार ॥ भोजन आदरें घालीतसे ॥ ११ ॥ संतसेवेपरतें कांहीं ॥ आणीक साधन सर्वथा
नाहीं ॥ त्यांच्या वचनाचिया ठायीं ॥ विश्वास जीवीं धरियेला ॥ १२ ॥ संत गाती कीर्तनांत ॥
त्यांच्या मागें ध्रुपद धरित ॥ तेणें सहजचि श्रवण होत ॥ मग मनन करित एकांतीं ॥ १३ ॥

तुकयासी भेटला रुक्मिणीवर ॥ तरी करीतसे परोपकार ॥ खडे झाडितसे आपुल्या करें ॥ जेथें वैष्णववीर नाचती ॥ १४ ॥ प्रसंग पाहोनियां देखा ॥ कीर्तनांत धरितसे दिवटी तुका ॥ न धरूनि लौकिकाची शंका ॥ हरिनामें देखा जागवितसे ॥ १५ ॥ कीर्तनीं बैसती संतजन ॥ त्यांचें पांयतण करितसे जतन ॥ जातेसमयीं पुढें ठेऊन ॥ करितसे नमन सद्भावें ॥ १६ ॥ कीर्तनीं ध्रुपद धरितसे जेथें ॥ अद्भुत रंग येतसे तेथें ॥ प्रेमें कंठ होय सद्गदित ॥ नेत्रीं अश्रुपात वाहाती ॥ ॥ १७ ॥ हरिनामें गर्जोनि देखा ॥ सप्रेमभावें सांगे लोकां ॥ माया मेली उरला तुका ॥ विठोबा सखा याचि नामें ॥ १८ ॥ उत्तमभक्ताचें लक्षण ॥ श्रीभागवतीं बोलिलें जाण ॥ तुकयाच्या आंगींचें चिन्ह ॥ एकही न्यून असेना ॥ १९ ॥ देखोनि लोक ह्मणती त्यास ॥ तुकयासीं लागलें प्रेमपिसें ॥ भलती बडबड करितसे ॥ उसंत नसे निशिदिनीं ॥ २० ॥ सत्यवादी परोकारी ॥ भूतदया वसे अंतरीं ॥ काम सांगती नरनारी ॥ तें सत्वर करी निजांगें ॥ २१ ॥ आर्तभूत पदार्थ इच्छी मानसीं ॥ जवळी असतां देतसे त्यासी ॥ काया वाचा आणि मनेंसीं ॥ न वंची कोणासी सर्वथा ॥ २२ ॥ स्वमुखें लोकांसी सांगे ज्ञान ॥ अहंब्रह्मचि परिपूर्ण ॥ परी कवडीसाठीं देती प्राण ॥ तरी व्यर्थचि बोलणें तें गेलें ॥ २३ ॥ तैसी तुकयाची नव्हे करणी ॥ बोलल्या सारिखें वर्ते जनीं ॥ आत्मवत अवघें विश्व मानी ॥ द्वैत स्वप्नीं दिसेना ॥ २४ ॥ आपुलें आणि परावें तान्हें ॥ रडतां देखे निजदृष्टीनें ॥ दोहींची कळवळ तत्समान मानणें ॥ हेंचि लक्षण संतांचें ॥ २५ ॥ आपुली धनसंपत्ती निश्चित ॥ तस्करीं हरिली ऐकोनि मात ॥ चित्तीं खेद न आणी किंचित ॥ त्यांसींच संत ह्मणावें ॥ २६ ॥ रायें दिधले हिरे रत्न ॥ आणि

रंकें आणिलें भाजीपान ॥ दोहींचे वांटे तत्समान ॥ हेंचि लक्षण संतांचें ॥ २७॥ कीं नाना-
प्रकारें केली स्तुती ॥ कोणी दुरुत्तरें बोलती ॥ परि हर्षशोक नुपजे चित्तीं ॥ ऐसीच
स्थिती तुकयाची ॥ २८ ॥ तंव कोणेएके दिवसीं जाण ॥ तुकयाची कांता करीत स्नान ॥
एकचि वस्त्र होतें आडजुनें ॥ तें ठेविलें चुणोनि भिंतीवरी ॥ २९ ॥ बाहेर बैसला वैष्णव-
वीर ॥ भजन करित प्रेमादरें ॥ विश्वीं भरला रुक्मिणीवर ॥ त्याजविण दुजें आन नाहीं ॥ ३० ॥
तों एक दुर्बळ ब्राह्मणी येऊन तेथें ॥ तुकयासी काकुळती येत ॥ एक वस्त्र देसील मातें ॥ तरी
पुण्य अगणित होईल कीं ॥ ३१ ॥ ब्राह्मण संसार कठिण फार ॥ दुसरें पडदणीसीं नाहीं वस्त्र ॥
जुनेंपानें असेल जर ॥ तरी द्यावें सत्वर मज आतां ॥ ३२ ॥ ऐसें बोलतां ते ब्राह्मणी ॥ दया उ-
पजली तुकयाचे मनीं ॥ खुणेनें दाखवी तिजलागुनी ॥ वस्त्र नेऊनि जा ह्मणे ॥ ३३ ॥ आवली
परसांत स्नान करी ॥ वस्त्र ठेविलें भिंतीवरी ॥ ब्राह्मणी येऊनि ते अवसरीं ॥ ओढोनि सत्वरी तें
नेलें ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणी संतोषली चित्तीं ॥ ह्मणे सत्वशीळ याची वृत्ती ॥ आशीर्वाद देतसे प्रीतीं ॥
ह्मणे रुक्मिणीपति तुज पावो ॥ ३५ ॥ तुका खुणावित लवलाहें ॥ बोलूं नको सत्वर जाय ॥ ऐसी
सांगूनियां सोय ॥ आपणही जाय सत्वर ॥ ३६ ॥ मग बैसोनि इंद्रायणीचे तीरीं ॥ भजन करीत
सप्रेमभरी ॥ इकडे मंदिरीं कैसी वर्तली परी ॥ ते सादर चतुरीं परिसिजे ॥ ३७ ॥ स्नान करून जि-
जाबाई ॥ वस्त्र पाहतसे ते समयीं ॥ तों ठेविल्या जागीं दिसत नाहीं ॥ विस्मित जीवीं ते होय
॥ ३८ ॥ ह्मणे माझें कर्म विपरीत ॥ पुढें ओढवलें बळिवंत ॥ वस्त्र नेलें देखत देखत ॥ कल्पना
मनांत आणीतसे ॥ ३९ ॥ बुबाई दासी नाहीं घरीं ॥ शेणी आणावयासी गेली दूरी ॥ गंगा

तान्ही खेळे बाहेरी ॥ विस्मित अंतरीं होतसे ॥४०॥ महादेव स्नानासीं गेला जाण ॥ सवें विठोबासी घेऊन ॥ वडिलांचें लक्षण धरिलें त्याणें ॥ वाढवेळ जाऊन बैसला ॥ ४१ ॥ कोढ्याचें कोढी न होय निश्चिती ॥ तरी पांच डाग आंगीं दिसती ॥ ह्मणोनि खाण तैसी माती ॥ आहणा बोलती जनांत ॥४२॥ काशी भागीरथी शाहण्या दोन्ही ॥ सासुऱ्यां गेल्या जैंपासुनी ॥ घरीं रक्षण नसेचि कोणी ॥ देतसे उचलोनी भलत्यासी ॥४३॥ दादुला बैसला होता सदनीं ॥ वस्त्र मागत होती ब्राह्मणी ॥ तिचा आतांच शब्दध्वनी ॥ म्यांही श्रवणीं ऐकिला ॥४४॥ पिशानें च वसांडिली बरी ॥ धडचि घातलें कांब्यांवरी ॥ एकचि वस्त्र होतें घरीं ॥ तें देऊनि सत्वर पळाला ॥ ४५ ॥ मेला काळतोंडा साजणी ॥ यास्तव गेला चुकवोनी ॥ जैसा वृश्चिक अन्याय करूनी ॥ बैसे लपोनी आड कोठें ॥ ४६ ॥ येऱ्हवीं बाहेर जातांचि देखा ॥ काळ्याच्या नावें मारितो हाका ॥ यास्तव आज राहिला मुका ॥ अन्याय निका आठवोनि ॥ ४७ ॥ चोरटा खानोरी साचार ॥ पाटीं बैसोनि साधिलें वैर ॥ पती नोहे दावेदार ॥ पूर्वील जन्मांतर साधिलें ॥ ४८ ॥ कैंची रांड आली ब्राह्मणी ॥ वस्त्र दिधलें तिजलागुनी ॥ मजसीं न बोलतां गेला रानीं ॥ चुकवोनी बैसला ॥ ४९ ॥ माझ्या पित्या आपाजीनें ॥ वस्त्र घेतलें होतें जाण ॥ याच्या जोडीचें कधीं अन्न ॥ खादलेंचि नेणे सर्वथा ॥ ५० ॥ कंठीं बांधोनि काळे मणी ॥ फुकटचि मेला झाला धणी ॥ ठाउकी आहे त्याची करणी ॥ दिवाळें काढोनी बैसला ॥ ५१ ॥ अन्न अन्न करितां देख ॥ दुष्काळीं बाईल मेली एक ॥ त्याची लाज न धरी विवेक ॥ जनासी मुख दाखवितो ॥ ५२ ॥ रखुमाबाईच्या सुकृत होतें पदरीं ॥ ह्मणूनि गे-

ली माझ्या अगोदरी ॥ माझी विपत्ती होणार भारी ॥ यास्तव संसारीं वांचल्यें ॥ ५३ ॥ आतां घरांत जावें जरीं देख ॥ तरी समोर वागती गांविंचे लोक ॥ उपाय कांहीं न सुचे आणिक ॥ करितसे शोक या साठीं ॥ ५४ ॥ तों शरीर संबंधी आणि व्याही ॥ मिळोनि लग्नासी जाती पाहीं ॥ ते बोलवयासीं आले सर्वही ॥ ह्मणती जिजाई बाहेर या ॥ ५५ ॥ ऐसें बोलोनियां वचन ॥ घरांत प्रवेशले अवघे जन ॥ आवली शिळेवरी बैसली नग्न ॥ लज्जित मन होऊनियां ॥ ५६ ॥ ह्मणे आतां दावेदार असता घरीं ॥ तरी चडकणा मारित्यें उरावरी ॥ काय करावें ये अवसरीं ॥ उपाय अंतरीं सुचेना ॥ ५७ ॥ पिशुन सन्निध पातले त्वरित ॥ तेणें भयाग्नी पेटत ॥ शोकस्नेह त्यावरी पडत ॥ धडकला बहुत त्याचेनी ॥ ५८ ॥ प्रीतीच्या इंधनें प्रदीप्त झाला ॥ मोहाच्या वातें खवळला ॥ लज्जेच्या आंगीं लागती ज्वाळा ॥ चित्तीं व्याकुळ होतसे ॥ ५९ ॥ त्रितापें अग्नि जाळीतसे पाहीं ॥ आवली ह्मणे मी करूं कायी ॥ तों सत्वर धांवूनि विठाबाई ॥ कौतुक काय पैं केलें ॥ ६० ॥ मागें प्रावरणाचा पितांबर ॥ सत्वर टाकिला तिजवर ॥ लज्जा रक्षी रुक्मिणीवर ॥ करुणाकर दासांचा ॥ ६१ ॥ मजलाभासे ऐशा रीती ॥ त्रितापें आवली जळत होती ॥ तिजवरी मेघ रुक्मिणीपती ॥ सत्वरगती ओळला ॥ ६२ ॥ दिव्य वस्त्र देखूनि नयनी ॥ विस्मित झाली आपुले मनीं ॥ ह्मणे हे काळ्याची दिसते करणी ॥ त्याजवीण कोणी करीना ॥ ॥ ६३ ॥ दाखवितो नाना चमत्कार ॥ तरी मज काय त्याचा उपकार ॥ वेडा केला निजभ्रतार ॥ ह्मणोनि वारंवार सांभाळी ॥ ६४ ॥ दिव्य वस्त्र सत्वर नेसून ॥ घरांत गेली नलागतां क्षण ॥ मंदिरीं प्रकाश पडे तेणें करून ॥ आश्चर्य पिशुन ते करिती ॥ ६५ ॥ ह्मणती महावस्त्रें देखिली

फार ॥ परी ऐसें पाहिलें नाहीं अंबर ॥ तुकयानें बुडवोनी कोणाचें घर ॥ कांतेसी पीतांबर घेतला ॥ ६६ ॥ घरांत घरकुल करून देखा ॥ बाहेर आबावें दाखवी लोकां ॥ आतां बकध्यान धरिलें देखा ॥ दिसतो तुका वैरागी ॥ ६७ ॥ पीतांबराची पाहतां दीप्ती ॥ तेणें आमुचे नेत्र झांकती ॥ परिमळ न समाये मंदिराप्रती ॥ विस्मित चित्तीं ते झाले ॥ ६८ ॥ एक ह्मणती पेटारींत ॥ हें वस्त्र आजवरी ठेविलें गुप्त ॥ आतां नेसावया काढिलें त्वरित ॥ न कळेचि अंत तुकयाचा ॥ ६९ ॥ ऐसें बोलूनि येरयेरां ॥ जिजाईस ह्मणती त्या अवसरा ॥ तुमचा वृत्तांत आहे कीं बरा ॥ लग्नासी त्वरा चलावें ॥ ७० ॥ आवली ह्मणतसे ते समयीं ॥ आमुचा वृत्तांत विदित नाहीं ॥ संसार आशा टाकूनि सर्वही ॥ भ्रतार विदेही झाला कीं ॥ ७१ ॥ ऐसें सांगतां जिजाबाई ॥ पिशुन ह्मणती ते समयीं ॥ लग्नासी याल किंवा नाहीं ॥ हें लवलाहीं सांगावें ॥ ७२ ॥ जाणोनि दुर्बळ संसार ॥ ह्मणती हे कोठोनि आणील अहेर ॥ आशाबद्ध पिशुन सर्वत्र ॥ वरिवरी आदर करिताती ॥ ७३ ॥ जैसी अभ्रच्छाया अशाश्वत ॥ क्षण लोटतां नाहींच होत ॥ कीं उष्ण लागतां किंचीत ॥ पतंगी उडत रंग जैसा ॥ ७४ ॥ नातरी बकाचें ध्यान निश्चित ॥ एकनिष्ठ दुरोनि दिसत ॥ कीं नटाची जाया सुंदर होत ॥ तिजसीं एकांत करूं नये ॥ ७५ ॥ कीं पंगुळवेलीचें जैसें सुमन ॥ नेत्रासी साजिरें दुरून ॥ नाकासी लावितां दुर्गंधी घाण ॥ कंटाळे मन ज्या रीती ॥ ७६ ॥ ना तरी मुलाम्याची मोहर ॥ आंत अवघेंचि भरलें ताम्र ॥ तैसा पिशुनाचा आदर ॥ वरिच्यावर जाणावा ॥ ७७ ॥ परम अनास्था जाणोनि चित्तीं ॥ आवली तयांसी उत्तर देती ॥ अनुकूळ पडिलें संसाराहातीं ॥ तरी मागून निश्चिती येईन मी ॥ ७८ ॥ टाकणें टाकून

ऐशा परी ॥ पिशुन गेले ते अवसरीं ॥ पुढें चरित्र वर्तलें ते परी ॥ सादर चतुरीं परिसिजे ॥७९॥ ब्राह्मणीस चोरूनि दिधलें वस्त्र ॥ आवली बोले दुरुत्तर ॥ यास्तव तुका वैष्णववीर ॥ गेला सत्वर वनांत ॥८०॥ बैसोनियां सहजस्थिती ॥ ध्यानांत आणूनि पांडुरंगमूर्ती ॥ ह्मणे देवाधिदेवा रुक्मिणीपती ॥ माझी विनंती अवधारीं ॥८१॥ सकळदुरिताचा करूनि मेळा ॥ त्याचा निर्माण झालों पुतळा ॥ पतीतपावन दीनदयाळा ॥ निवेदन तुजला असोंदे ॥८२॥ मी सकळ पातकांची राशी ॥ परी सेवाचोर पायांपासीं ॥ परी मानखंडणा होईल जैसी ॥ तो दंड मजसीं करीं देवा ॥ ॥८३॥ मी तुमचा ह्मणवितों वरवर ॥ धूळ माती केला संसार ॥ परी तुका दोहींकडे चोर ॥ जाणसी अंतर विठोबा ॥ ८४ ॥ ऐसा अनुताप धरून चित्तीं ॥ भजन करीत प्रेमगती ॥ मग चार घटिका लोटतां राती ॥ देउळाप्रती येतसे ॥ ८५ ॥ हातीं दगडाचा घेऊनि टाळ ॥ सप्रेमें नाचे तये वेळ ॥ सन्निध घर होतें जवळ ॥ आवलीस कळे ह्मणे आला ॥८६ ॥ देवें नेसविला पीतांबर ॥ यास्तव राग केला दूर ॥ मग लेंकीहातीं भाजी भाकर ॥ तुकयासी सत्वर पाठविली ॥८७॥ तो स्वल्प आहार सेवनि प्रीती ॥ कीर्तनीं उभा सप्रेमयुक्ती ॥ कोणी भाविक लोक येती ॥ गाती ऐकती हरिकथा ॥ ८८ ॥ दोनप्रहरपर्यंत जाण ॥ तुकयानें देउळीं केलें कीर्तन ॥ तोंपर्यंत होते जन ॥ मग गेले उठोन घरासीं ॥ ८९ ॥ परी तुका न निजे निश्चिती ॥ देउळीं बैसला एकांतीं ॥ संतवाक्य ह्मणतसे प्रीती ॥ पाठांतर असती अभंग जे ॥९०॥ दिवसा सेवितसे वनांतर ॥ रात्रीं कीर्तन दोनप्रहर ॥ डुकली येतसे वारंवार ॥ परी चोळोनि नेत्र उघडीतसे ॥९१॥ साधक टाकुनि अहंकार ॥ पावले आत्मसाक्षात्कार ॥ परी देहस्वभावासी पडे अंतर ॥ मागिल्या भरें चाल-

तसे ॥ ९२ ॥ जैसा कापुर जळालियावरीं ॥ मागें सुगंध राहे क्षणभरी ॥ तैसी देहअहंता गेल्यावरी ॥ इंद्रियें व्यापारीं राहटती ॥ ९३ ॥ नातरी चक्र भवंडित कुंभार ॥ तो दंड काढोनि घेतल्या सत्वर ॥ परी मागील अंगीं असतां वारें ॥ तें चक्र फिरे गरगरां ॥९४॥ कीं वाहुटळी राहिल्या साचार ॥ परी क्षणभरी डोलती तरुवर ॥ मेघ वोसरल्या दिवस चार ॥ बोल थोर त्यामागें ॥९५॥ वासरमणी मावळल्या पाहें ॥ चार घटीका प्रकाश राहे ॥ तो एकाएकींच जाईल काय ॥ देहस्वभाव तयाचा ॥९६॥ ह्मणोनि तुकयासी साचार ॥ निद्रा येतसे वारंवार ॥ तीस जिंकावया सत्वर ॥ वैष्णववीर काय करी ॥९७॥ शेंडीस बांधोनियां दोरी ॥ आपुलेहातें टांगी वरी ॥ ह्मणे मानेंसीं आसडा बैसल्यावरी ॥ मग निद्रा दुरी पळेल हे ॥ ९८ ॥ चार दिवस करीतां ऐसें ॥ निद्रा जिंकिली निःशेषें ॥ सर्वथा चित्तीं नये आळस ॥ केलें तयास देशधडी ॥ ९९ ॥ न ऐकावें तें नायकती कान ॥ न पाहावें तें न देखती नयन ॥ न बोलावें तें जिव्हेसी ज्ञान ॥ स्वभावगुण तुकयाचे ॥१००॥ शाश्वतीं स्थीर नव्हेचि मन ॥ हातासीं न मिळे विष्णूअर्चन ॥ परोपकारीं धांवती चरण ॥ अगणित पुण्य ह्मणोनियां ॥ १ ॥ परोपकारीं जोकां नर ॥ शुद्ध असेल जन्मांतर ॥ तरी पुढें आरोग्य होय शरीर ॥ ते नाना उपचार भोगिती ॥ २ ॥ तुकयाची तों निष्कामवृत्ती ॥ प्राप्त व्हावया रुक्मिणीपती ॥ परोपकारीं वेंचितसे शक्ती ॥ कैशारीती तें एका ॥ ३ ॥ कोणी पांथस्थ वाटेवरी ॥ अकस्मात गांठ पडली जरी ॥ त्याचें ओझें घेऊन शिरीं ॥ विसावा क्षणभरी त्यास द्यावा ॥ ४ ॥ पर्जन्य मार्गीं लागतां सबळ ॥ पांथस्थ गावांत पाहती स्थळ ॥ तयांसी दाखवी चावडी देऊळ ॥ ना तरी तत्काळ ने घरा ॥ ५ ॥ पंथ क्रमितांचि

लवलाहें ॥ यात्रेकऱ्यांचे सुजले पाय ॥ मग उष्ण पाणी करूनि पाहें॥रगडित देह निजांगें॥६॥
गायी वृषभासी निर्बळपणीं ॥ मोकलोनि देती निर्दय धनी ॥ तयासी हातें कुरवाळोनि ॥ चारा-
पाणी घालीतसे ॥ ७ ॥ मैदा साकर आणि घृत ॥ एके जागीं करून ठेवित ॥ मुंगीयांच्या धांमीं
घालीत ॥ ईश्वरप्रीत्यर्थ नित्यकाळीं ॥ ८ ॥ अणुरेणुपर्यंत जाणा ॥ भूतमात्रीं धरीतसे करुणा ॥
हिंसा घडे तें कर्म जाणा ॥ सहसाही मना नावडे ॥ ९ ॥ परी चालतां हालतां दिसे जवळी ॥ तें
रगडेल अवचित पायांतळीं ॥ यास्तव जीव कळवळी ॥ जैसी मासोळी उदकाविण ॥ ११० ॥
उष्णकाळीं झालिया उबारा ॥ कीर्तनामाजी घालीतसे वारा ॥ अन्न न मिळतां क्षुधातुरा ॥
प्रयत्नें मेळवून दे त्यासी ॥ ११ ॥ उष्णकाळीं जीवन वाटेवर ॥ नसतां उपाय करीतसे थोर ॥
घागर भरूनि सत्वर ॥ मार्गावर ने तेथें ॥ १२ ॥ वाचा तप हेंचि थोर ॥ असत्य न बोले सर्वथा
उत्तर ॥ परोपकारीं वेंची शरीर ॥ आळस अणुमात्र असेना ॥ १३ ॥ पांथस्थासी व्याधी मार्गीं
होत ॥ जवळी नसतां सुहृद आप्त ॥ तयासी राहवोनि देउळांत ॥ औषध पथ्य करवीतसे ॥ १४ ॥
जडभरत वर्णिला भागवतीं ॥ तैसी तुकयाची झाली स्थिती ॥ संसारिक काबाड काम सांगती ॥
तें सत्वरगती करीतसे ॥ १५ ॥ ममता लोभ सांडोनि त्वरित ॥ सांगितलें तेंचि सत्वर करित ॥
एकदां इंद्रायणीच्या तटांत ॥ भजन करीत बैसला ॥ १६ ॥ तों नवलाख्याच्या उंबऱ्यांत ॥
बाजारा व्यवसाई जात होते ॥ ते विनोदें ह्मणती तुकयातें ॥ आह्मां सांगातें चाल आतां ॥
॥ १७ ॥ अवश्य ह्मणोनी भक्त वैष्णव ॥ सत्वर जातसे तयासवें ॥ भजन करीत सप्रेमभावें ॥
उगें नसावें क्षणभरी ॥ १८ ॥ तों एक दुर्बळ ह्मातारी ब्राह्मणीण ॥ शरीर झालें शक्तिहीन ॥

बाजारासीं जातसे जाण ॥ काठी टेंकून हळुहळू ॥१९॥ तें तुकयानें देखोनि दृष्टीसी ॥ दया
उपजली चित्तासीं ॥ ह्मणे माते तूं बहु श्रमलीसी ॥ तरी माझे पाठीसीं बैस आतां ॥१२०॥
ऐकोनि तुकयाची वाणी ॥ काय ह्मणतसे ब्राह्मणी ॥ माझें तेल देशील आणुनी ॥ तरी पर-
तोनि मी जात्यें ॥२१॥ अवश्य ह्मतणां प्रेमळ भक्त ॥ संतोषलें तिचें चित्त ॥ तुकयाच्या स्वा-
धीन पैसे करीत ॥ पात्रही देत बरोबरी ॥ २२ ॥ ह्मातारी परतोनि गेली घरा ॥ सुख झालें ति-
च्या अंतरा ॥ तुका जातसे बाजारा ॥ परोपकाराकारणें ॥२३॥ तेथें व्यवसायी काम सांगती ॥
तें करूं लागे तयांप्रती ॥ आणि भजन करीतसे प्रेमयुक्ती ॥ सात्विकवृत्ती बाणली ॥ २४ ॥
तेल घेऊनि दुसरे दिवसीं ॥ आणोनि दिधलें ब्राह्मणीसी ॥ ते ह्मणे उपकार फेडावयासीं ॥
कांहींच मजपासीं असेना ॥२५॥ कांहीं दिवस लोटतां जाणा ॥ मग ते स्वमुखें सांगे जना ॥
एक नवल वाटतें माझ्या मना ॥ सांगावें कोणा निजमुखें ॥ २६ ॥ आठ दिवसाचें तेल
निश्चित ॥ तुकयाहातीं आणविलें होतें ॥ परी तें गेलें दिवस बहुत ॥ नवल वाटत मज-
लागीं ॥ २७ ॥ ऐसें बोलतां ते ब्राह्मणी ॥ मात फांकली कानोकानीं ॥ ह्मणे तुका तेल देतो
आणुनी ॥ तें बहुत दिवस जात असे ॥ २८ ॥ एक ह्मणती सदैव खरा ॥ घरीं खावयासी
न मिळे पोरां ॥ अन्नार्वाण मेली दारा ॥ परी त्याच्या अंतरा लाज नाहीं ॥२९॥ कोणी चम-
त्कार पाहती ॥ तुकया हातीं तेल आणविती ॥ ते बहुत दिवस गेले ह्मणती ॥ आश्चर्य चित्तीं
वाटलें त्यां ॥१३०॥ आशाबद्ध जन त्या अवसरा ॥ ह्मणती तुकशेट जाऊनि बाजारा ॥ तेल
आणोनि द्यावें घरा ॥ तुमच्या उपकारा न विसरों ॥३१॥ बरें मायबाप बोले उत्तर ॥ नकळे आ-

णून दिधले फार ॥ गळ्यांत पिशवीसी बांधला दोर ॥ त्यांत पैसे सर्वत्र टाकिती ॥ ३२॥ मार्गा-
वरील गांव कोणी ॥ वृत्तांत कळतां त्यांजलागुनी ॥ पात्र पैसे देती आणुनी ॥ परी तुकयासी म-
नीं संतोष ॥ ३ ३॥ कांहीं नळे घेतले हातीं ॥ कोणी गळ्यांत अडकविती ॥ परी तुकयासीं उबग
नये चित्तीं ॥ विदेहस्थिती जाहला ॥३४॥ मग बाजारीं सत्वर जाऊन ॥ तेलियाचें पाहिलें
दुकान ॥ नळे पैसे त्याच्या स्वाधीन ॥ करीत संपूर्ण तेधवां ॥ ३५॥ तेली पुसे तुकयाप्रती ॥ को-
णते पात्रीं घालूं किती ॥ तुकाह्मणे हें नकळे मजप्रती॥ कळेल युक्ती ते करीं ॥ ३ ६॥ ऐसें तयासी
वचन बोलत ॥ तों आणीक व्यवसाई हाक मारित ॥ तुक्या पालें देऊं लाग त्वरित ॥ उशीर
बहुत जाहला ॥ ३ ७ ॥ परम हरिखें ते अवसरीं ॥ त्यांचीं ओझीं वाहातसे शिरीं ॥ हातीं खडे
झाडितसे सत्वरीं ॥ पालें बाजारीं देऊं लागे ॥ ३ ८॥ जो जें जैसें काम सांगत ॥ तितुकें करी वै-
ष्णवभक्त ॥ चारापाणी आणूनि देत ॥ पाठाळें बांधित निजांगें ॥ ३ ९॥ भूतमात्रीं पाहूनि देवा॥
अश्वांचीही करी सेवा ॥ तुका आवडे सर्वत्र जीवा ॥ कोणासी न व्हावा हें नाहीं ॥ १४०॥ रा-
त्रसमय होतांचि जाण॥ देउळांत जाऊन करी कीर्त्तन॥ भाविक सप्रेमें करित श्रवण॥ अनुताप
मना होय त्यांच्या ॥ ४१॥ प्रातःकाळ होतांचि देखा ॥ तों व्यवसाई मारिती हाका ॥ तयांचा
शब्द ऐकोनि निका ॥ येतसे तुका धांवोनी ॥ ४२ ॥ सप्रेमें नामस्मरण करित ॥ ऐकूं जातसे गां-
वांत ॥ ह्मणे हरिस्मरणावीण सत्य ॥ संसार व्यर्थ दवडूं नका ॥ ४ ३॥ ओझीं बांधोनि सत्वरग-
ती ॥ उचलूं लागे सकळांप्रती ॥ काम सांगतां नाना रीती ॥ उबग चित्तीं मानीना ॥४४॥ मग
तेलियापासीं जातां सत्वर ॥ तो ह्मणे स्नेह घातलें बरोबर ॥ अवश्य ह्मणे वैष्णववीर ॥ घेऊनि

सत्वर चालिला ॥४५॥मार्गींचे लोक जपत बैसती ॥ आपुलाली पात्रें ओळखूनि नेती ॥ परी कौतुक करितसे रुक्मिणीपती ॥ तें सादर श्रोतीं परिसावें ॥४६॥ नळयांत तेल घातलें समान ॥ हें तुका सर्वथा वांटूं नेणें ॥ परी जितुकें ज्याचें द्रव्य जाण॥ त्याच्या धारणें त्यासि दिसे ॥४७॥ जैसे अनंत प्राणी येथें मरती ॥ त्या देहांची एकवट होय माती ॥ परी पुढिले जन्मीं नाना रीती॥ संचितें निवडिती वेगळालीं ॥४८॥ त्या पृथ्वीऐसीच समता पाहीं ॥ बाणली तुकयाचे ठायीं ॥ अधिक उणें न दिसेचि कांहीं॥ परी शेषशायी निवडित॥४९॥ संतांचा तो समानभाव॥ सारिखा तयांसी रंक राव॥ परी प्रारब्ध नेमूनि देवाधिदेव॥ दरिद्रवैभव भोगवी ॥१५०॥ आतां असो वैष्णवभक्त ॥ प्रवेशतां देहूगांवांत॥ मग राउळासी जाऊनि त्वरित॥ घाली दंडवत सद्भावें॥५१॥ सांवळा श्रीरंग पाहून नयनीं ॥ परमानंद वाटे मनीं ॥ जैसी तान्हयासी भेटतां जननी॥ उल्हास मनीं तियेच्या ॥५२॥ मग लोक येऊनि सत्वरगती ॥ आपुलाले नळे ओळखोनि नेती ॥ तें आवलीनें देखोनि निश्चिती ॥ अपशब्द बोलती काय तेव्हां ॥५३॥ ह्मणे हे मेले लोक दुर्मती ॥ वेडा झालासे माझा पती ॥ त्या पिशाच्या हातीं कोलित देती ॥ काम सांगती आपुलें ॥ ॥५४॥ एका वृषभाचे ओझें निश्चिती ॥ मनुष्याहातीं हे आणविती ॥ मरोनी गेलिया माझा पती ॥ संतोष पावती मग तेव्हां ॥५५॥ आवली भांडतां ऐशा रीती॥ कोणी तिजला उत्तर देती ॥ लोकांचें न ऐकता तुझा पती ॥ तरी ते सांगती कासया॥५६॥ ज्याचा कां सद्गुण विशेष॥ तेणेंचि बंधन होतसे त्यास ॥ वनगाईचें पुच्छ शुभ्र दिसे ॥ यास्तव तयासी तोडिती ॥ ५७ ॥ रांवा शिकविलिया नायके मात ॥ तरी पिंजऱ्यांत बंधन कासया होत ॥ ज्याचा सद्गुण त्यास

बाधित ॥ समज चित्तांत आपुल्या ॥५८॥ दर्वेशानें सागता साचार ॥ सलाम लोकांस करी वा-
नर ॥ यास्तव बंधन पावूनि थोर ॥ घरोघरीं हिंडविती ॥५९॥ ह्मणोनि ऐकें जिजाबाई ॥ तुझा
भ्रतार झाला विदेही ॥ सांगितलें ऐके लवलाहीं ॥ तरी लोकांसी बोल काय आतां ॥१६०॥
याच्या हातें पुरतें तेल साचार ॥ हा बहुतांसी आला चमत्कार ॥ ह्मणोन नळे देऊनि फार ॥
तेल वारंवार आणविती ॥ ६१ ॥ तुका विदेही दिसतो वेडा ॥ आणि आह्मांसी बोल कां एव-
ढा ॥ आपला असतां दाम कुडा ॥ मग पराव्यासी झगडा कासया ॥६२॥ ऐसी ऐकोनियां दृष्टां-
तमात ॥ आवली राहिली मग निवांत ॥ ह्मणे खोटें आहे माझें संचित ॥ झाली जनांत फजी-
ती ॥ ६३ ॥ तुकयाची तों ऐसी स्थिती ॥ स्त्रीजात मानी प्रकृती ॥ पुरुष ते पांडुरंग भासती ॥
करुणाभूती यास्तव ॥६४॥ प्रातःकाळीं उठोनि जाण ॥ ब्राह्मणाचे घरीं वाहे जीवन ॥ आंगण
ओसरी झाडून ॥ सडासंमार्जन घालितसे ॥६५॥ हिंसक पक्षी धरिती फार ॥ तुकयाचे दृष्टीस
पडेल जर ॥ तयासी बोलून नम्र उत्तर ॥ नानाप्रकारें सोडवी ॥६६ ॥ साधुसंतांचा विक्रीत दास ॥
पायवणी प्रीतीनें घेतअसे ॥ त्यांच्या उच्छिष्टापुढें दिसे ॥ ब्रह्मरस उणाचि ॥ ६७ ॥ श्रीभाग-
वतामाजी जाण ॥ बोलिलीं भक्तांचीं लक्षणें ॥ तुकयाचे अंगीं तितुकीं चिन्हें ॥ एकहि उणें अ-
सेना ॥६८॥ आवली तों अविद्या साचार ॥ तुका तिजपासून झाला दूर ॥ ह्मणवोनि भांडे दिव-
सरात्र ॥ कठिणोत्तरें बोलोनियां ॥ ६९ ॥ एके दिवसीं जिजाबाई निश्चित ॥ तुकयाप्रति काय
बोलत ॥ आजि तुझ्या वडिलांची पुण्यतीथ ॥ साहित किंचित असेना ॥१७०॥ ऐकोनि ह्मणे

वैष्णव वीर ॥ मी रानांत जाऊनि सत्वर ॥ भाजी आणोनि देतों फार ॥ ते शिजवोनि पितर जेववीं ॥७१॥ ऐसें ह्मणवोनि प्रेमळ तुका ॥ विठ्ठलनामें मारितसे हाका ॥ मग रानांत जाऊनियां देखा ॥ वैकुंठनायका आठवी ॥७२॥ ध्यानांत आणोनि पांडुरंगमूर्ती ॥ लाविलीं दोन्हीं नेत्रपातीं ॥ सप्रेमभरित होऊनि चित्तीं ॥ करुणा एकांतीं भाकीतसे ॥७३॥ ह्मणे जयजयाजी रुक्मिणीवरा ॥ भक्तवत्सला कृपासागरा ॥ पतितपावना दीनोद्धारा ॥ करुणाकरा श्रीविठ्ठला ॥ ॥७४॥ काया वाचा मनें निश्चित ॥ मी तुझा जाहलों शरणांगत ॥ तूंचि माझा जिवलग आप्त ॥ नाना घात चुकविशी ॥७५॥ संसाराची भरोवरी ॥ मागें केली बहुतांपरी ॥ तों अधिक दुःखचि ये परी ॥ नाना प्रकारीं देखिली ॥७६॥ नाशिवंताची सांडोनि आस्था ॥ तुज शरण मी रुक्मिणीकांता ॥ सर्वभार तुझिया माथा ॥ करिसील आतां तें करीं ॥७७॥ ऐसें ह्मणोनि ते वेळे ॥ पुढें चालिला भक्त प्रेमळ ॥ तों गहूं पिकला असे प्रबळ ॥ मजूर सकळ संवंगिती ॥७८॥ ते तुकयासी विनोदें ह्मणती पाहीं ॥ गहूं उपडी कां लवलाहीं ॥ ऐसें ऐकोनि ते समयीं ॥ अवश्य विदेही ह्मणतसे ॥७९॥ मजूरांच्या बरोबरी ॥ आपण पांथ धरिली दूसरी ॥ सप्रेम नामाचिया गजरीं ॥ तुकया करी संवंगणी ॥१८०॥ वरकड काम करिती कुचर ॥ परी त्यांजपुढें जात वैष्णववीर ॥ तुकयाचें शुद्ध अंतर ॥ आंग अणुमात्र न राखी ॥८१॥ परी भाजी आणावयासी आलों वनीं ॥ घरीं वाटपाहील राणी ॥ हा आठव तुकयालागोनी ॥ सर्वथा मनीं न होय ॥८२॥ नामरूपीं जडलें चित्त ॥ ह्मणोनि झाली विदेही स्थित ॥ प्रेमाचें भोजन नित्य करित ॥ घष्ट पुष्ट दिसतसे ॥

॥८३॥ असो इकडे ते अवसरीं ॥ कांता शिव्या देतसे घरीं ॥ ह्मणे मेला चोरटा खानोरी ॥ गेला बाहेरी उठोनियां ॥८४॥ मी कोणाची बाईल होऊन ॥ घरीं पुरवूं वस्त्र अन्न ॥ घरीं पितर सांगितले जाण ॥ आपण तों वन हिंडतसे ॥८५॥ लोकांचे कष्ट करावयासी ॥ बहुत बळ येतसे त्यासी ॥ परी ऋणानुबंध नाहीं मजसीं ॥ आतां संसारासी काय करूं ॥८६॥ ऐसी तुकयाची कांता ॥ आपुले घरीं करीतसे चिंता ॥ करुणा आली पंढरीनाथा ॥ ह्मणे साहित्य आतां करावें॥ ॥८७॥ निजभक्तांचे पडतां उणें ॥ तरितें आपुल्यासीं अश्लाघ्यवाणें ॥ दासांचे दास्यत्व लागे करणें ॥ जे अनन्यभावें अनुसरले ॥८८॥ ऐसें ह्मणोनियां चित्तीं ॥ तुकयाचें रूप धरी श्रीपती ॥ सामग्रीची मोट मस्तकावरुती ॥ सदनाप्रती येतसे ॥८९॥ जें योगियांचें निजध्यान ॥ नीलग्रीवाचें देवतार्चन ॥ तो निजभक्तांचें पडतां उणें ॥ नाठवी थोरपण सर्वथा ॥१९०॥ जोकां क्षीरसागरविहारी ॥ लक्ष्मी ज्याचे चरण चुरी ॥ तो सामग्रीची मोट शिरावरी ॥ घेत श्रीहरी निजांगें ॥ ॥९१॥ ब्रह्मादिक महर्षी थोर ॥ जयासी ध्याती दिवसरात्र ॥ तो भक्तकैवारी राजीवनेत्र ॥ थोरपण अणुमात्र धरीना ॥९२॥ अष्टमासिद्धी सहित देख ॥ इंदिरा ज्याची आज्ञाधारक ॥ तो निजांगें कष्ट करी अनेक ॥ वैकुंठनायक जगद्गुरू ॥९३॥ मोट उतरून ते अवसरीं ॥ आवलीस ह्मणतसे श्रीहरी ॥ सामग्री काढोनि घे सत्वरी ॥ स्वयंपाक करी निजहस्तें ॥९४॥ आह्मीं बाहेर जाऊनि सत्वर ॥ भांडीं मिळवून आणितों चार ॥ ऐसें ह्मणवूनि शार्ङ्गधर ॥ ऊठिले सत्वर तेधवां ॥९५॥ जिजाबाई बाहेर येत ॥ मोट सोडोनि जंव पाहात ॥ तों सर्व सामग्री आहे त्यांत ॥

नवल वाटत तिजलागीं ॥ ९६ ॥ कणीक दाळ घृत तांदुळ ॥ शर्करा शाका आणि गूळ ॥ जिरें सुंठ मिऱ्यें सकळ ॥ देखे तत्काळ दृष्टीनें ॥ ९७ ॥ साहित्य घेऊनि ते समयीं ॥ स्वयंपाकासी निवे जिजाबाई ॥ तों भांडीं मिळवून लवलाहीं ॥ शेषशाई पातले ॥ ९८ ॥ मग गांवांत जाऊनि घरोघर ॥ आमंत्रण देत शार्ङ्गधर ॥ आमुच्या घरीं आहेत पितर ॥ यावें सत्वर भोजना ॥ ९९ ॥ ऐसें बोलतां जगज्जीवन ॥ लोक आश्चर्य करिती जाण ॥ ह्मणती आज तुकयानें मन ॥ घातलें असे संसारीं ॥ २०० ॥ एक ह्मणती शाश्वत काई ॥ घरीं साहित्य किंचित नाहीं ॥ तुका अविचारी विदेही ॥ गांव सर्वही सांगीतला ॥ १ ॥ असो यापरी त्रिविध जन ॥ नानापरी बोलती वचन ॥ ह्मणती लटक्याचें आमंत्रण ॥ जेविल्यावांचून साच नाहीं ॥ २ ॥ तों दिवस आला दोन प्रहर ॥ पाकनिष्पत्ती झाली सत्वर ॥ देवें हिंडोनि घरोघर ॥ भोजनासी सर्वत्र पाचारिलें ॥ ३ ॥ इंद्रायणी तीरीं जाऊन ॥ सर्व आले करूनि स्नान ॥ देवें तयांसी देऊनि आसन ॥ निजांगें पूजन करीतसे ॥ ४ ॥ सर्व धर्म टाकोनि निश्चित ॥ जे भक्त अनन्य शरण येत ॥ त्यांचीं सत्कर्में पूर्ण करित ॥ रुक्मिणीकांत कृपाळू ॥ ५ ॥ पादपूजा बुका गंध तुळसी ॥ निजागें करित हृषीकेशी ॥ जिजाई वाढी तयांसी ॥ उल्हास मानसीं धरूनियां ॥ ६ ॥ जे पदार्थ केले सर्वही ॥ ते ते पात्रीं वाढिले लवलाहीं ॥ घृत वाढोन शेषशायी ॥ संकल्प पाहीं सोडित ॥ ७ ॥ साहित्य करितां लक्ष्मीवर ॥ तें अन्न लागे रुचिकर ॥ लोक जेविती पोटभर ॥ घ्यावया नीर ठाव नाहीं ॥ ८ ॥ लीलानाटकी जगदोद्धार ॥ प्रार्थना करीत वारंवार ॥ जें जया रुचे तें सत्वर ॥ अन्न ग्राह्य करावें ॥ ९ ॥

करशुद्धि घेतांचि त्याणीं ॥ विडे दिधले त्रयोदशगुणीं ॥ लोक आश्चर्य करून मनीं ॥ आवलीलागूनी बोलती ॥२१०॥ ह्मणती जिजाबाई आजपासून ॥ संसारचिंता न करणें जाण ॥ तुकयानें प्रपंचांत मन ॥ घातलें दिसोन येतसे ॥ ११ ॥ ऐसें ऐकूनि ते समयीं ॥ आवली ह्मणे भरंवसा नाहीं ॥ लोक घरासीं गेले सर्वही ॥ संतोष जीवीं मानूनियां ॥ १२ ॥ आणीक अन्नार्थी याचक बहुत ॥ महार पोरें मागावयासी येत ॥ तयांसी अन्नें वाढिलीं बहुत ॥ रुक्मिणीकांतें तेधवां ॥ १३ ॥ आवली ह्मणे चित्तांत ॥ अन्नासीं बरकत आली बहुत ॥ मग भांडीं गोळा करूनि समस्त ॥ रुक्मिणीकांत काय ह्मणे ॥ १४ ॥ पात्रें आणिलीं मागून ॥ तीं ज्यांचीं त्यांस देतों नेऊन ॥ मग निश्चिंतपणें करूं भोजन ॥ उतावेळ मन न व्हावें ॥२१५॥ इंद्रायणीच्या जळांत ॥ पात्रें प्रक्षाळूनि समस्त ॥ ज्यांचीं त्यांस नेऊन देत ॥ मग अदृश्य होत जगदात्मा ॥१६॥ इकडे तुका वैष्णववीर ॥ निजांगें गहूं उपडिला फार ॥ शेतकरीयाणें कृतोपकार ॥ पेंढया चार दिधल्या ॥१७॥ त्या घेऊनि मस्तकावरी ॥ परतोनि माघारां येतसे घरीं ॥ तों मोहळासी कुसळ लागतां वरी ॥ त्या माशा सत्वरी उठल्या॥१८॥शरीरीं झोंबल्या समस्त ॥ परी तुका न उडवी कोणातें॥ ह्मणे हा देह नाशिवंत॥ परोपकारार्थ वेंचावा ॥ ॥१९॥ कीं आजि वडिलांची पुण्यतिथ ॥ ते मक्षिकारूपें आले समस्त ॥ ह्मणोनियां वैष्णवभक्त ॥ ब्रह्मार्पण सोडीत देहाचें ॥२२०॥ ऐसा देखोनि निश्चय अंतरीं ॥ तेथें गुप्तरूपें पातले श्रीहरी ॥ माशा उडवूनि वरिच्यावरी ॥ सौख्य शरीरीं दीधलें ॥२१॥ मग घरासी येऊन प्रेमळ-

भक्त ॥ कांतेप्रती काय बोलत ॥ यांचा सांजा भरडोनि त्वरित ॥ भोजन पितरांतें घालीं कां ॥ ॥२२॥ आवली तुकयासी बोलताहे ॥ ह्मणे वेड लागलें काय ॥ तुह्मींच करविलें सकळ ठाय ॥ मग स्वयंपाक लवलाहें दाखविला ॥२३॥ सांगीतलें आद्यंतवर्तमान ॥ ऐकोनि तुकया विस्मितमन ॥ अश्रुपातें भरले नयन ॥ ह्मणे जगज्जीवन कष्टविला ॥२४॥ कंठ सद्गदित होऊन पाहीं ॥ ह्मणे कृपावंत विठाबाई ॥ जरि तूं न येसील येसमयीं ॥ तरी मी न जेवीं सर्वथा ॥२५॥ तुकयाची करुणा ऐकोनि सत्वरी ॥ तत्काळ आले पीतांबरधारी ॥ दिव्य कुंडलें मकराकारी ॥ शंखचक्रकरीं मंडित ॥२६॥ ऐसें रूप देखोनि पाहे ॥ मग तुकयानें धरिले पाय ॥ जिजाई पात्रीं वाढोनि ठाय ॥ आणीत लवलाहें तेसमयीं ॥२७॥ मग शब्दांच्या उपचारें निश्चिती ॥ तुकयानें पूजिला रुक्मिणीपती ॥ देव आणि भक्त निजप्रीती ॥ एके पंक्ती जेविले ॥२८॥ भावाच्या उपचारें जाण ॥ तृप्त झाला रुक्मिणीरमण ॥ देव पावले अंतर्धान ॥ विस्मित मन जिजाईचें ॥ २९ ॥ अहो भक्तलीलामृत ग्रंथ सुंदर ॥ हेंचि मानससरोवर ॥ नाना चरित्रें साचार ॥ ह्या कमळणी थोर विकासती ॥२३०॥ आर्तवंत श्रोते चतुर ॥ जे कां प्रेमामोद सेवणार ॥ तेचि येथें जाणावे भ्रमर ॥ देती गुंजारव निजप्रीती ॥३१॥ पुढिले अध्यायीं रस अद्भुत ॥ वदविता श्रीरुक्मिणीकांत ॥ महिपती त्याचा लडिवाळ आप्त ॥ बोल बोलत शिकविले ॥३२॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत संत भक्त ॥ अष्टमाऽध्याय गोडहा ॥ ओंव्या ॥२३३॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ ॥

अध्याय ९ वा.

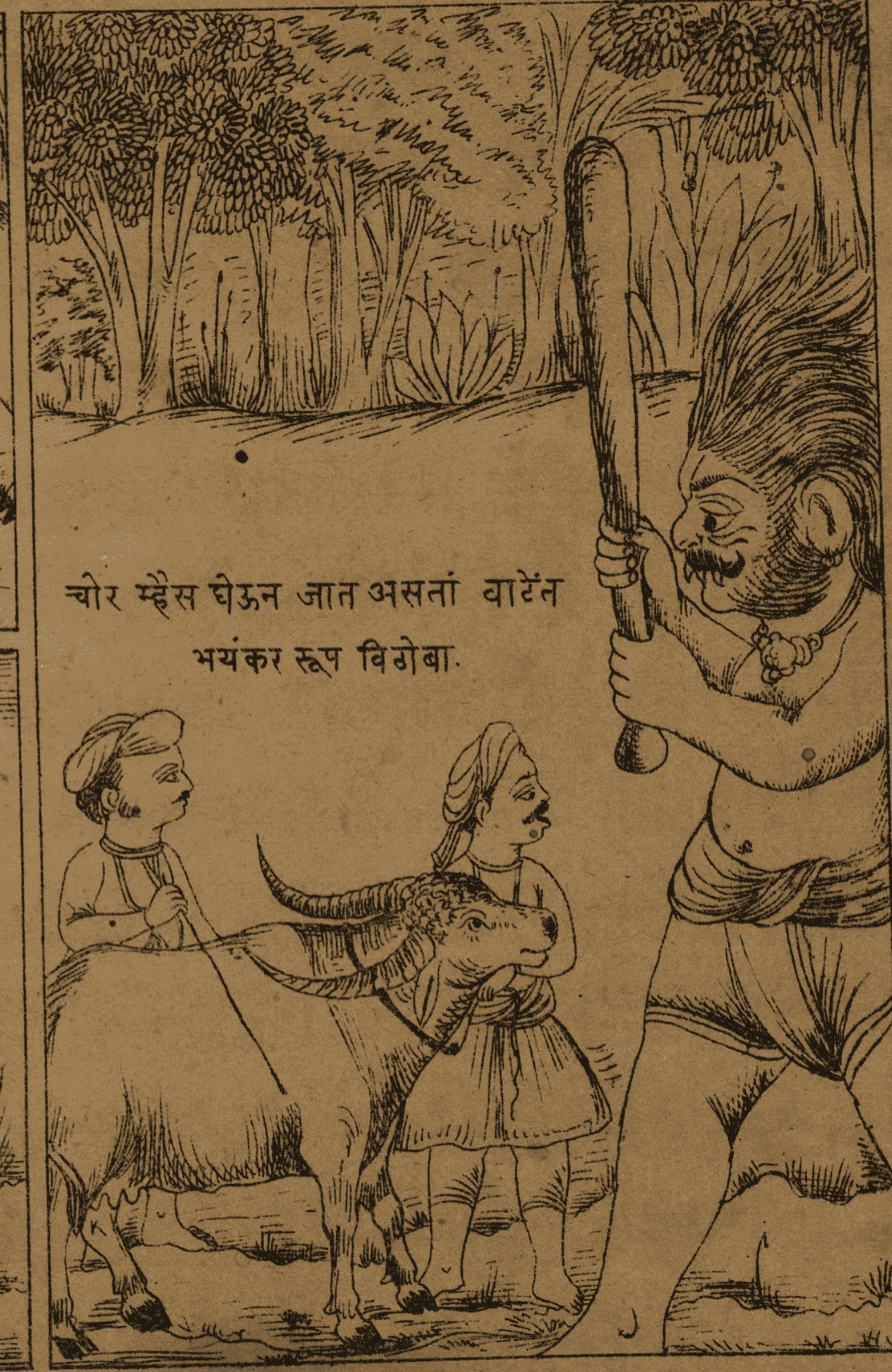
वि.
तुकाराम.

तुकारामाची म्हैस झाडें खाते.
मंबाजी बावा.

तुकारामास मंबाजी मारितो.

चोर म्हैस घेऊन जात असतां वाटेंत
भयंकर रूप विठोबा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ अज्ञान बाळक लडिवाळ साचें ॥ बोबडे बोल बोलतां वाचे ॥ मायबापासीं कौतुक त्याचें ॥ पुसती तेंच पडताळोनी ॥ १ ॥ श्रीमंताचे घरीं जाण॥ पक्वान्नांची कायसी वाण ॥ परि ते पालटासाठीं कंदन ॥ निजप्रीतीनें सेविती ॥२॥ जेवीं क्षीराब्धिपुढें साचार ॥ नैवेद्यासी ठेविलें तक्र ॥ तैसीं माझीं आर्ष उत्तरें ॥ संतांसमोर दिसती पैं॥ ३ ॥ना तरी उजळोनी काडवाती ॥ अर्चनीं ओंवाळिजे गभस्ती ॥ कीं शितळ व्हावया निशापती ॥ विंझणा हातीं पालवीजे ॥४॥ ना तरी कनकाद्रीसीं साचार ॥ केले बेगडेचे अलंकार ॥ तैसीं माझीं आर्ष उत्तरें ॥ संतां समोर दिसती पैं ॥५॥ मागील अध्यायाचे शेवटील कथन ॥ तुकयाच्यारूपें जगज्जीवन ॥ सर्व साहित्य घरीं आणून ॥ पितर संपूर्ण जेवविले ॥६॥ मग घरासि येतां वैष्णवभक्त॥ कांतेनें सांगितला वृत्तांत॥ ह्मणे आह्मानिमित्त रुक्मिणीकांत॥ श्रमला बहुत निजांगें ॥७॥ मग प्रातःकाळ होतांचि जाण ॥ इंद्रायणीसीं केलें स्नान ॥ श्रीमूर्तीचें करूनि पूजन ॥ सप्रेमें स्तवन करीतसे ॥८॥ ह्मणे कृपासागरा पंढरीनाथा ॥ तुवां मागें तारिलें शरणागता॥याती कुळ न विचारितां ॥ संकटीं अनंता रक्षिसी ॥९॥ नामयाचीं उपवासी मरतां पोरें॥ राजाई कष्टी होतसे थोर ॥ तूं केशवशेट होऊनि शार्ङ्गधर ॥ होन गोणीभर आणिले ॥१०॥ चोखामेळा जातीचा महार ॥ त्याचीं निजांगें ओढिलीं ढोरें ॥ देखोनि त्याची प्रीती थोर ॥ त्याच्या बरोबर जेविसी ॥११॥ ज्ञानदेवाचिये प्रीती ॥ तुवां निजांगें चालविली भिंती॥तुझे पवाडे रुक्मिणीपती ॥ वर्णिले संतीं बहुफार ॥१२॥ दामाजीपंत भक्त उदार ॥ त्याणें लुटविलें धान्य

अपार ॥ मग होऊन विठ्यानाक महार ॥ रसद सत्वर भरली त्वां ॥ १३ ॥ मिराबाईसाठीं नि-
श्चित ॥ तुवां विष घेतलें अनंतें ॥ तिची लज्जा रक्षोनि तेथें ॥ जगीं सत्कीर्तितें वाढविलें ॥ १४ ॥
नरसीमेहता भक्त वैष्णव ॥ त्याची हुंडी भरिली देवें ॥ निजांगें होऊन सावळशाव ॥ अपूर्व
लाघव दाखविलें ॥ १५ ॥ ऐसे तुझे भक्त श्रीपती ॥ वैष्णव गाती त्यांची कीर्ती ॥ माझी तों अल्प
मूढमती ॥ सप्रेमचित्तीं इच्छितसें ॥ १६ ॥ ऐसी स्तुती ऐकोनि कानीं ॥ संतुष्ट झाले चक्रपाणी ॥
ह्मणे तुका वदेल उचित वाणी ॥ तें उचित देऊनी गौरवूं ॥ १७ ॥ कायिक वाचिक मानसिक जा-
ण ॥ तुकयासी तपें घडलीं तीन ॥ परोपकाराचें महापुण्य ॥ तेथें शक्ति संपूर्ण वेंचिली ॥ १८ ॥
आणि आषाढी कार्तिकी निर्धारीं ॥ चालवीत पंढरीची वारी ॥ जैसी सासुरवासीण जात माहेरीं ॥
उल्हास अंतरीं धरूनियां ॥ १९ ॥ अश्ववाहनीं न बैसेचि देखा ॥ अनवाणी पंढरीस जाय तु-
का ॥ कीर्तनगजर ऐकोनि निका ॥ सप्रेमसुखा भोगीतसे ॥ २० ॥ संतसेवा परोपकार ॥ अन्ह-
वाणी यात्रा केल्या फार ॥ हेंचि कायिक तप साचार ॥ वैष्णववीर करीतसे ॥ २१ ॥ आतां वाचिक
तप कैशारीती ॥ असत्य न बोले वचनोक्ती ॥ नामस्मरण अहोरात्रीं ॥ विसर चित्तीं पडेना ॥
॥ २२ ॥ आतां मानसतपाचें लक्षण ॥ पांडुरंगचरणीं स्थिरावलें मन ॥ जैसें कां चातकपक्षी
जीवन ॥ मेघावांचोनि न घेती ॥ २३ ॥ कीं तान्हें बाळक रडतां पाहे ॥ तें मातेवांचूनि समजेल
काय ॥ तैसा तुकयाचा निश्चय ॥ पंढरीराय उपासिला ॥ २४ ॥ ऐकोनि आशंका वाटेल भाविकां ॥
पांडुरंगावीण नेणेचि तुका ॥ तरी परोपकारीं कां भजतसे लोकां ॥ उत्तर ऐका येविषयीं ॥ २५ ॥

एक श्रीहरीच्या सत्तेनें ॥ चराचर वर्त्ततसे जाण ॥ त्याचें मनोगत रक्षावया पूर्ण ॥ करितसे नमन सर्वांभूतीं ॥२६॥ जैसी सासुरवासिण पतिव्रता ॥ तिच्या चित्तीं आवडे भर्त्ता ॥ जाणोनि पतीच्या मनोगता ॥ परिवारा समस्ता आर्जवी ॥२७॥ सासू सासरा नणदा दीर ॥ हे बोलती नाना दुरुत्तर ॥ तरी त्यांचे कष्ट करीतसे फार ॥ जाणोनी अंतर पतीचें ॥२८॥ तरी प्राणनाथावीण साचार ॥ प्रीति नसेचि आणिकांवर ॥ तैसें तुकयाचें मन स्थिर ॥ पांडुरंगीं मुरे निजप्रीती ॥२९॥ एक न धरितां उपासना ॥ साधकें प्रयत्न केले नाना ॥ तरी साक्षात्कार नव्हेचि जाणा ॥ बहुतांचा पाहुणा उपवासी ॥३०॥ तैसें तुकयाचें नव्हेचि मन ॥ कर्म उपासना आणि ज्ञान ॥ तीन्ही कांडांत असे निपुण ॥ दाखवी वर्तून जनांसी ॥३१॥ कायिक तप तें कर्मकांड जाण ॥ वाचिक उपासना वर्णावे गुण ॥ पांडुरंगावीण कांहींच नेणें ॥ पूर्ण आत्मज्ञान नव्हेचि कीं ॥३२॥ हे तीन्ही तपाचे अलंकार जाण ॥ तुकयाच्या अंगीं बाणलें लेणें ॥ देव तुकासीं येईल जेणें ॥ तें सात्विकपुण्य जोडलें ॥३३॥ ऐसें जाणोनि श्रीकृष्णमूर्ती ॥ विचार करीत आपुले चित्तीं ॥ ह्मणे तुका वदेल माझी कीर्ती ॥ ते कवित्वस्फूर्ती त्यासि द्यावी ॥३४॥ मग नामदेवाचा धरूनि हात ॥ देहूसीं आले पंढरीनाथ ॥ तुका रात्रीं असतां निद्रित ॥ दृष्टांत दाखवित जगदात्मा ॥३५॥ निजकरें थापटोनि पाठी ॥ सावध करितसे जगजेठी ॥ ह्मणे रे तुक्या वेगीं उठीं ॥ सांगतों गोष्टी ते ऐक ॥३६॥ हा नामा माझा निजभक्त पूर्ण ॥ मागें संकल्प याणें केला जाण ॥ कीं शतकोटी ग्रंथ प्राकृत करीन ॥ इतुका पण बोलिला ॥३७॥ मग मीं त्यासी दिधली स्फूर्ती ॥ कवित्व लिहिलें

आपुल्या हातीं ॥ संख्या मोजितां झाले किती ॥ तेही तुजप्रती सांगतों ॥ ३८॥ चाळीस लक्ष च-
वऱ्यांणव कोटी ॥ नवलक्ष ललित आलें शेवटीं ॥ बाकी प्रेमा राहिला पोटीं ॥ मग आला वैकुंठीं
स्वइच्छें ॥ ३९॥ एकावन्न लक्ष पांच कोटी जाण ॥ शेष राहिलें याचें बोलणें ॥ तें तूं वदें प्रसाद-
वचनें ॥ सप्रेमदान मी देतों ॥ ४०॥ तुझेनियोगें करून साचा ॥ उद्धार होईल बहुतांचा ॥ आ-
तां व्यर्थ वाउगी न वेंची वाचा ॥ प्रारंभ कवित्वाचा करी कां ॥ ४१॥ इतुका दृष्टांत दाखवोनि
जाण ॥ देव पावले अंतर्धान ॥ जागृतीं येऊनि वैष्णवजन ॥ ह्मणे चमत्कार पूर्ण दाखविला ॥
॥ ४२॥ देवभक्त देखिले स्वप्नीं ॥ तें ध्यान सर्व आठवे मनीं ॥ ह्मणे प्रेमाचें उचित चक्रपाणी ॥
गेले देउनी मज आतां ॥ ४४॥ तुकयाचें अल्पसंतोषी मन ॥ पाठांतर इच्छित संतवचन ॥ मग
आज्ञा केली जगज्जीवनें ॥ प्रसादादिक वचनें बोलावीं ॥ ४४॥ मग तुकयासी आनंद चित्तीं ॥
वाटला तेव्हां कैशा रीती ॥ जैसा दिवटीचा प्रकाश इच्छितां राती ॥ तों तेथें गभस्ती उगवला ॥
॥ ४५॥ कीं औषधवल्ली धुंडितां वनीं ॥ तों अमृतकुंड देखिलें नयनीं ॥ कां ध्रुवराज्य इच्छितांमनीं ॥
तों अढळ पदीं नेऊनि बैसविला ॥ ४६॥ ना तरी उपमन्यु ब्राह्मण कुमर ॥ दुध मागतां वाटी-
भर ॥ मग प्रसन्न होऊनि लक्ष्मीवर ॥ क्षीरसागरीं बैसविला ॥ ४७॥ तुकयासीं उल्हास तैशाच
रीती ॥ जिव्हाग्रीं बैसली सरस्वती ॥ कवित्वासी प्रारंभ केला प्रीतीं ॥ सप्रेममती आपुल्या ॥
॥ ४८॥ बाळबोध अक्षरें लिहावीं पाहीं ॥ हा मागें अभ्यास नव्हता कांहीं ॥ कोऱ्या कागदांची
करूनि वही ॥ स्वमती लिहि आपुल्या ॥ ४९॥ वेदशास्त्राचें निज मथित ॥ व्यासें काढिलें श्री-

भागवत ॥ त्यांतही दशम हरिलीलामृत ॥ गोकुळीं क्रीडत जगदात्मा ॥५०॥ ते बाळक्रीडा तुकयानें आपले मती ॥ प्रथमारंभीं लिहिली ग्रंथीं ॥ नऊशें ओंव्या त्याच्या असती ॥ स्वानुभवें जाणती संत साक्षू ॥५१॥ कीर्तनामाजी साचार ॥ चरित्र नसलें पाठांतर ॥ त्याचा अभंग वरच्यावर ॥ वैष्णववीर करितसे ॥५२॥ प्रसादिक कविता ऐकोनि कानीं ॥ श्रोते आश्चर्य करिती मनीं ॥ कीर्तनीं रंग येतसे चौगुणी ॥ वरदवाणी ह्मणोनियां ॥५३॥ जैसा मेघ वर्षतां साचार ॥ अगणित उठती तृणांकुर ॥ कां सागरीं येती तरंग अपार ॥ संख्या न करवे तयांची ॥५४॥ तैशाचपरी तुकयाप्रती ॥ कीर्तनीं अनेकशब्द स्फूर्ती ॥ संशय न राहे कोणाप्रती ॥ खळ तेही होती भाविक ॥५५॥ पांडुरंगाच्या देउळी नित्य ॥ दोनप्रहर कीर्तन होत ॥ जवळील गांवचे भाविक भक्त ॥ श्रवणासी येती नित्यकाळीं ॥५६॥ एकादशीस हरिजागर ॥ कीर्तन होय चारप्रहर ॥ कीर्ती प्रकटली दुरीच्यादूर ॥ प्रतिष्ठा थोर वाढली ॥५७॥ तों मंबाजीबावा ब्राह्मण पाहीं ॥ चिंचवडीं होता दिवस कांहीं ॥ मग तो महापुरुष होऊनि गोसावी ॥ देहूगांवीं राहिला ॥५८॥ मठ बांधोनि तेठायीं ॥ कुटुंब आणिलें तेथें सर्वही ॥ शिष्यशाखा असती कांहीं ॥ योगक्षेम तेही चालविती ॥५९॥ तुकयाची प्रतिष्ठा वाढतां तेथें ॥ त्याचे मनीं द्वेष उपजत ॥ ह्मणे एका मेणांत दोन सुऱ्या निश्चित ॥ सामावतील कैशापरी ॥६०॥ याणें आह्मां देखतां साचार ॥ वह्या केल्या पाठांतर ॥ याची प्रतिष्ठा वाढली फार ॥ विप्र नमस्कार करिताती ॥६१॥ तुका तों शुद्ध जातीचा वाणी ॥ मी प्रतिष्ठित महंत ये ठिकाणीं ॥ याची कीर्ती प्रगटली जनीं ॥ मजला

कोणी न पुसती ॥६२॥ जैसी निरपेक्षाची सांगतां स्थिती ॥ आशाबद्ध ते मनीं जल्पती ॥ कां सहदेवमतासी हेळसिती ॥ ज्योतिषी जैसे निजद्वेषें ॥६३॥ केतु ह्मणे हा वासरमणी ॥ गांठ पडतां टाकीन वदनीं ॥ कीं संपूर्ण चंद्र देखोनि नयनीं ॥ राहू निजमनीं जल्पतसे ॥६४॥ तैशाच परी तुकयाचा ॥ मंबाजी द्वेष करीतसे साचा ॥ ह्मणे एकदां अपमान करूनि याचा ॥ सूड साचार घेईन मी ॥६५॥ इतका द्वेष वागवीत मनीं ॥ परी लौकिकार्थ बैसे कीर्तनीं ॥ तुकयासी तो शत्रु मित्र मनीं ॥ समान दोनी सारिखे ॥६६॥ देवालयामागें दक्षिणेस जाण ॥ झाडें लाविलीं असती त्याणें ॥ त्याजपासीं सर्वदा मन ॥ कूडरक्षण सभोंवता ॥६७॥ तों आवली तुकयाची निजकांता ॥ आपाजीगुळव्या तिचा पिता ॥ त्याणें लेंकीची धरून ममता ॥ ह्मैस तत्त्वता दीधली पैं ॥६८॥ ते पाण्यावर सोडितां निश्चित ॥ मंबाजीच्या बागांत शिरत ॥ कूड रेंटोनि गेली आंत ॥ झाडें बहुत भक्षिलीं ॥६९॥ हें दृष्टीसी देखोनि साचार ॥ चित्तीं विक्षेप वाटला थोर ॥ अपशब्द बोलोनी नानाप्रकार ॥ मग निवांत स्थिर राहिला ॥७०॥ कांहीं दिवस लोटतां यासी ॥ तों आली हरिदिनी एकादशी ॥ यात्रा आली देवदर्शनासीं ॥ अस्तमानासीं सूर्य जातां ॥७१॥ प्रदक्षिणेच्या वाटेवरी जाणा ॥ कांट्या रोहिल्या मंबाजीनें ॥ त्या निजकरें उपडिल्या तुकयानें ॥ मार्गाकारणें तेसमयीं ॥७२॥ हें वेषधारियानें देखोनि नयनीं ॥ क्रोधें पेटला जैसा वन्ही ॥ आधींच द्वेष होता मनीं ॥ त्यावरी पुरवणी ही झाली ॥७३॥ जैसा महासर्पें धरिला डाव ॥ त्याच्या शेपटीवरी पडिला पाय ॥ तो धुधुःकार टाकित धांवे ॥ घ्यावया जीव त-

याचा ॥७४॥ तैशापरी तो द्विजवर ॥ अपशब्द बोलत नानाप्रकार ॥ तुकयापासीं येऊन सत्वर ॥
काठी निजकरें घेतली ॥७५॥ प्रेमळ तुकयाच्या आंगावरी ॥ निकरें मारीत ते अवसरी ॥ परी
क्षमा शांति धरून अंतरीं ॥ प्रत्युत्तरीं न बोले ॥७६॥ निकरें मारितां सत्वर गती ॥ काठी पिंज
होऊन जाती ॥ मग दुसरी उपटोनि घेतली हातीं ॥ परी दया चित्तीं उपजेना ॥७७॥ निकरें
मारितां साचार ॥ दहा वीस काठ्या मोडल्या वर ॥ परी तेथोनि न ढळेचि वैष्णववीर ॥ सप्रेम
गजरें नाम जपे ॥७८॥ तुकयाची क्षमा वर्णितां साचार ॥ तरी दुजा न दिसे पृथ्वीवर ॥ दुसरा
दृष्टांत योजितां न सरे॥कुंठित अंतर कवीचें॥७९॥निर्दयासी नाहीं भूतदया॥मासखायिन्यासी
कैंची माया ॥ ब्राह्मणाची वर दिसतसे काया॥परी अनामिक तया ह्मणावें ॥८०॥ जैसा कुणबी
विरवड झोडित ॥ तैसा मारिला वैष्णव भक्त ॥ त्याचे हात दुखतां निश्चित ॥ मग निवांत राहिला
॥८१॥दुर्जन मठासी गेला जेव्हां ॥ तुका देउळासी येत तेव्हां ॥ गाऱ्हाणें सांगे रुक्मिणीधवा ॥
मार बरवा देवविला॥८२॥आणि शिव्यागाळ्यांसीं नाहीं मिती॥ हें तुझेंचि कर्तृत्व लक्ष्मीपती॥
आतां नको दुर्जनाची संगती ॥ विक्षेप चित्तीं होय तेणें ॥८३॥ ऐशारीती अभंग देख ॥ नि-
जमुखें तुका वदला एक ॥ कांटे मोडले जे सकळिक ॥ ते पाहती लोक दृष्टीसीं॥८४॥ सत्य हृ-
दयीं ज्याच्या कळवळा ॥ दृष्टीसीं तुकयाची देखिली अवकळा ॥ आसुवें आलीं त्यांच्या डो-
ळां॥ह्मणती भक्त प्रेमळा गांजिलें॥८५॥ मग आवलीनें नाचकंड घेऊनि करीं॥कांटे उपडि-
ले ते अवसरीं ॥ ह्मणे काळ्यानें पाठ घेतली पुरी ॥ केली संसारीं फजिती ॥८६॥ मग कृपादृष्टीं

पंढरीनाथें ॥ तुकयाकडे पाहिलें त्वरित ॥ तों कांट्यांचीं क्षतें मिळालीं समस्त ॥ आराम वाटत शरीरासी ॥ ८७ ॥ एकादशीस हरिजागर ॥ यात्रा मिळाली असे फार ॥ कीर्तनीं बैसले लोक समग्र ॥ मग वैष्णववीर काय ह्मणे ॥ ८८ ॥ मंबाजीबावा महापुरुष ॥ अखंड येताती कीर्तनास ॥ आजि कां उशीर लागला त्यांस ॥ मग बोलवावयासी पाठविलें ॥ ८९ ॥ त्याणें तुकयासीं घाडिलें उत्तर ॥ माझें अंगदुखतें फार॥ऐसें ऐकोनि वैष्णववीर॥ जात सत्वर त्यापासीं॥ ९० ॥ साष्टांग दंडवत घालोनि जाण॥ आंग रगडीत बैसे आपण ॥ ह्मणे निजांगें झोडितां कांटवण॥ आला शीण स्वामींसी ॥ ९१ ॥ म्या झाडासीं उपद्रव दिधला नसता ॥ तरी तुमचा विक्षेप कासया होता ॥ हा अपराध क्षमा करूनि तत्वता ॥ कीर्तनासीं आतां चलावें ॥ ९२ ॥ ऐसें ह्मणूनि वैष्णववीर ॥ रगडित बैसे घटिका च्यार ॥ मंबाजींचें लज्जित अंतर ॥ मग कीर्तनासी सत्वर चालिला ॥ ९३ ॥ जैसा समुद्रें झांकिला वडवानळ ॥ त्यातें वेष्टीत अवघेंचि जळ ॥ परी तो न विझेचि अळुमाळ ॥ शोषीन सकळ ह्मणतसे ॥ ९४ ॥ तैसाचि तुका शांतिसागर ॥ मंबाजी तयासी वैश्वानर ॥ शीतळ दिसतो बाह्यात्कार ॥ परी द्वेषें झुरे निजअंतरीं ॥ ९५ ॥ संतीं चमत्कार दाखविले फार ॥ परी खळाचें शुद्ध नव्हेचि अंतर ॥ येविषयीं दृष्टांत साचार ॥ ऐका चतुर निजकर्णीं ॥ ९६ ॥ व्यावया पांडवांचा कैवार ॥ देवें चरित्र दाखविलें फार ॥ परी दुर्योधनाचें कपटी अंतर ॥ तें साचार पालटेना ॥ ९७ ॥ तैसा कुचर बैसला करीत श्रवण ॥ परी गुणदोषांवरी त्याचें मन ॥ कीं बकाचें शुद्ध ध्यान ॥ कैंचें पुण्य तेठायीं ॥ ९८ ॥ सर्प न खाय अन्नासी ॥ तरी

त्यासीं काय घडली एकादशी ॥ जरी चित्तशुद्ध नसतां मानसीं ॥ तरी साधन तयासीं घडेना ॥
॥९९॥ दगड बोलत नाहीं कोणा ॥ तरी तो काय योगी अबोलणा ॥ राखेंत गाढवें लोळती जा-
णा ॥ परी अनुताप मना न होय ॥१००॥ उंदीर बिळांत बैसला परी ॥ तो सर्वदा आंत उकरी॥
तैसा कुचर बैसला कीर्तनीं जरी ॥ परी द्रवेना अंतरीं सर्वथा ॥१॥ परी तुकयाची समता जाण ॥
शत्रुमित्र तत्समान ॥ चित्तीं सर्वथा न धरीच कुडेपण ॥ सप्रेम कीर्तन करीतसे ॥२॥ नामरूपीं
जडलें चित्त ॥ ह्मणोनि झाला देहातीत ॥ कीर्तनामाजी बैसले श्रोते संत ॥ सप्रेमभरित ते झा-
ले ॥३॥ कृष्णा विष्णु हरि गोविंदा ॥ अच्युता माधवा आनंदकंदा॥ परमपुरुषा सच्चिदानंदा॥
सोडवी भवबंधापासुनी ॥४॥ अनाथरक्षका पांडुरंगा ॥ मदनताता रुक्मिणीरंगा ॥ कर्मकर्दम न
लिंपे अंगा ॥ ऐसें श्रीरंगा करावें ॥५॥ काळचक्रामाजी निश्चिती ॥ जीव भ्रमतो निजकर्मगती॥
येथोनि सोडवी सत्वरगती ॥ रुक्मिणीपती श्रीविठ्ठला ॥६॥ ऐसी करुणा भाकूनि फार ॥ कीर्त-
नी नाचे सप्रेमगजर ॥ टाळ विणें वाजती सुस्वर ॥ नादें अंबर कोंदलें ॥ ७ ॥ टाळ्या चुटक्यां-
ची घाई ॥ निद्रा आळस कोणास नाहीं ॥ कीर्तनीं श्रोते झाले विदेही ॥ हेचि नवाई अगाध ॥
॥८॥ संतचरित्रें रसाळ पूर्ण ॥ हेंचि लाविलें अनुसंधान ॥ श्रवण करिती भाविकजन ॥ वेधलें
मन तयांचें ॥ ९॥ असो तुका कीर्तन करित ॥ कांता निद्रिस्थ मंदिरांत ॥ तों दोघे तस्कर येऊ-
नी तेथ ॥ काय करिती ते ऐका ॥ ११०॥ दुभती ह्मैस बांधिली घरीं॥ ती सोडूनि नेली ते अव-
सरीं ॥ पुढें एक मोहरकी धरी ॥ मागून सत्वर एक हांकी॥ ११ ॥ गांवापासूनि पश्चिमेस ॥ बोड-

क्याची वाडी पावकोश ॥ तेथवरी जातां तस्करांस ॥ हें देवास श्रुत झालें ॥ १२॥ ह्मणे तुका तों रत झाला असे कीर्तनीं ॥ आवली निद्रित झाली सदनीं ॥ ह्मैस नेली तस्करांनीं ॥ ते सोडवूनी आणावी ॥ १३॥ आह्मीं न जातां ये अवसरीं ॥ तुकयासी गांजील नाना परी ॥ ऐसें ह्मणवूनि भक्तकैवारी ॥ कौतुक काय करित तेव्हां ॥ १४॥ महाविक्राळ पुरुष श्रीपती ॥ रूप नटला सहजस्थिती ॥ थोर टोणपा घेतला हातीं ॥ तस्करांप्रती मारावया ॥ १५॥ चोर पुढें जाती सत्वर ॥ तों विक्राळ पुरुष वाटेवर ॥ हातीं मुसळ घेतलें थोर ॥ मस्तकावरी हाणावया ॥ १६॥ एकमेकांसी बोलती उत्तर ॥ हा कोण पुरुष वाटेवर ॥ नेणों महद्भूत दिसे थोर ॥ कैसा विचार करावा ॥ १७॥ गाऊल लागलें होतें हातीं ॥ परी हें नाहीं आपुले संचितीं ॥ प्रारब्धाची विचित्र गती ॥ नेणों संचितीं काय आहे ॥ १८॥ ऐसें ह्मणवूनि ते तस्कर ॥ दुसऱ्या पंथें चालिले सत्वर ॥ तों तिकडेही टोणपा घेऊनि थोर ॥ शार्ङ्गधर उभा असे ॥ १९ ॥ परम भय वाटलें चित्तीं ॥ ह्मणती आतां कैसी करावी गती ॥ अष्टदिशा विलोकून पाहाती ॥ तों दिसे श्रीपती चहूंकडे ॥ १२०॥ ह्मणती काळपुरुष हा घटिंगण ॥ आडवा येतो आह्मांकारणें ॥ ब्रह्मराक्षस कीं पिशाच जाण ॥ घ्यावया प्राण पातल॥ ॥ २१ ॥ पहांट झाली उगवेल दिन ॥ मग भलताचि धरील आह्मांकारणें ॥ आतां उपाय करावा कवण ॥ उद्विग्न मन यासाठीं ॥ २२ ॥ मग एकमेकांसीं विचार करित ॥ तुका विठोबाचा ह्मणवितो भक्त ॥ त्याची ह्मैस नेतों निश्चित ॥ यास्तव भूत पुढें आलें ॥ २३॥ नेणों देवाची माव अघटित ॥ आपणासीं अपराध घडला सत्य ॥ आतां ह्मैस बांधावी जेथील तेथ ॥ तरीच आघात

६३

चुकेल हा ॥ २४॥ ऐसें ह्मणवूनि ते तस्कर ॥ गांवाकडे धरिली मोहर ॥ मागूनि येतसे रुक्मिणी-
वर ॥ टोणपा निजकरें घेऊनियां ॥ २५॥ तस्करां भय वाटे चित्ता ॥ ह्मणती मागूनि हाणील का-
य अवचिता ॥ ऐशा रीती धाकें घालितां ॥ गांवांत तत्वतां प्रवेशले ॥ २३ ॥ मग जाऊनि तुक-
याच्या वाडियांत ॥ ह्मैस बांधली जेथिंच्या तेथ ॥ लगबगां गांवाबाहेर जात ॥ तों तेथें जगन्नाथ
उभा असे ॥ २७ ॥ विक्राळरूप भयानक ॥ हातीं मुसळ घेतलें देख ॥ तस्करीं मार्ग धरिला
आणिक ॥ तों वैकुंठनायक उभा तेथें ॥ २८ ॥ गांवांत खिंडी ठायीं ठायीं ॥ निघों पाहती ल-
वलाहीं ॥ तों काळपुरुष सर्वांठायीं ॥ एकही नाहीं स्थळ रितें ॥ २९॥ तस्करांसी भय वाटलें फार॥
ह्मणती तुका करितो कीर्तनगजर॥ तेथें जाऊनियां सत्वर ॥ त्यासीं हा विचार सांगावा ॥ १३०॥
ऐसें ह्मणोनि ते अवसरीं ॥ कीर्तनामाजी आले सत्वरी ॥ लज्जा भय न धरूनि अंतरीं ॥ मधु-
रोत्तरीं बोलती ॥ ३१॥ हात जोडूनि ते चोर ॥ उभे राहाती तुकयासमोर॥ ह्मणती आह्मी दोघे
तस्कर ॥ अपराध थोर आचरलों ॥ ३२॥ तुमची ह्मैस सोडोनि देख ॥ नेत होतों तात्काळिक ॥
तों वाटेस काळपुरुष एक ॥ आडवा सम्यक देखिला ॥ ३३॥ टोणपा घेतलासे निजकरीं ॥ जि-
कडे जातों तिकडे येतसे समोरी ॥ तेव्हां ह्मैस आणोनी सत्वरी ॥ तुमचे घरीं बांधिली ॥ ३४ ॥
मग सत्वर पळोनि जातां पाहे ॥ तों गांवद्वारीं बैसलाच आहे ॥ जिकडे जातों तिकडेचि होय ॥
यासीं उपाय कोणता ॥ ३५॥ तूं विष्णुभक्त अद्वेष्टा पूर्ण ॥ शत्रुमित्र तत्समान ॥ आतां आमची
सुटका होईल जेणें ॥ तो उपाय करणें समर्था ॥ ३६॥ ऐसी तस्करांची वाणी ॥ सकळ लोक ऐ-

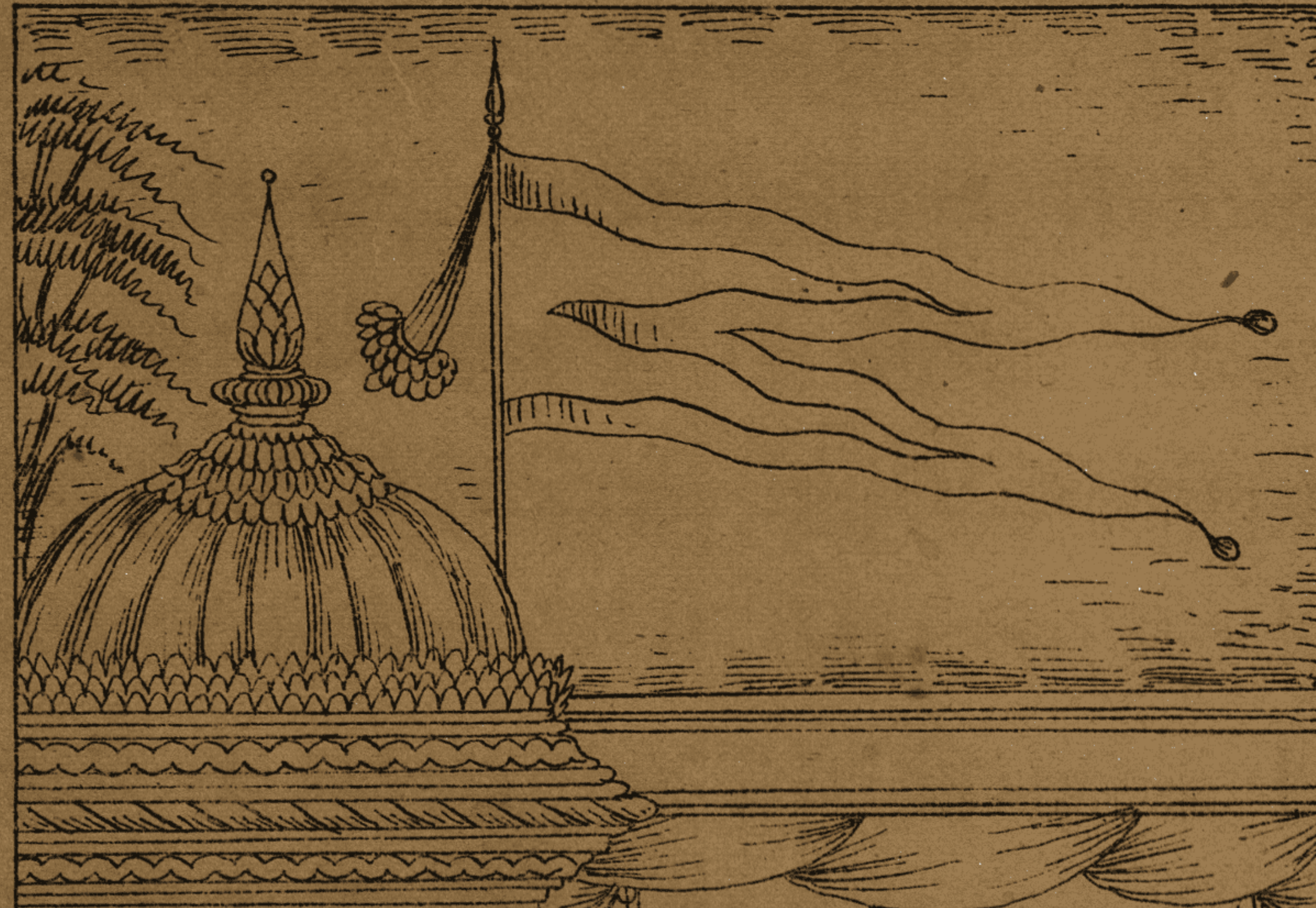
कती श्रवणीं ॥ ते विस्मित झाले आपुले मनीं ॥ चरित्र ऐकोनि अद्भुत ॥ ३७ ॥ तुकयासी आश्चर्य वाटलें चित्तीं ॥ मग ध्यानांत आणी पांडुरंगमूर्ती ॥ तों कीर्तनांत नाहीं रुक्मिणीपती ॥ ह्मणे यथार्थ सांगती तस्कर ॥ ३८ ॥ नेत्र झांकोनियां तेव्हां ॥ पांडुरंगाचा मांडला धांवा ॥ ह्मणे पंढरीनाथा देवाधिदेवा ॥ गेलासी केव्हां येथोनी ॥ ३९ ॥ आह्मीं करितों हरिजागरण ॥ तूं तरी फिरतोसी रानोरान ॥ ढोरें राखावयाची सवय जाण ॥ पहिल्यापासोन लागली ॥ १४० ॥ आह्मीं सद्भावें वर्णितों गुण ॥ येथें न रंजेचि तुझें मन ॥ आणि वेडें वांकडें रूप धरून ॥ देसी दर्शन तस्करांसी ॥ ४१ ॥ आतां प्रभातसमय झाला पाहीं ॥ आरतीचे समयीं तरी येईं ॥ कृपासागरा शेषशायी ॥ उचित नाहीं हें तुज ॥ ४२ ॥ आमच्या नावडती सप्रेमगोष्टी ॥ पळोनि गेलासी उठाउठी ॥ हातीं घेऊनि थोर काठी ॥ धांवसी पाठी चोरांच्या ॥ ४३ ॥ तूं सखा नसतां प्रेमळाचा ॥ कीर्तनीं रंग न भरे साचा ॥ ऐकोनि धांवा तुकयाचा ॥ आला देवांचा देव हरी ॥ ४४ ॥ तुका नाचतसे कीर्तनांत ॥ तों मागून आले पंढरीनाथ ॥ हातीं टोणपा घेतला निश्चित ॥ लोक पाहात सभोंवतें ॥ ४५ ॥ तस्करांसीं विक्राळ दिसे मोठा ॥ इतरलोकां साधारण गाठा ॥ तुका तस्करांसीं ह्मणे उठा ॥ आपुल्या वाटा क्रमावें ॥ ४६ ॥ ह्मैस लागेल तुह्मांकारणें ॥ तरी आतांचि सत्वर न्यावी सोडून ॥ तस्कर ह्मणती वांचला प्राण ॥ हेंचि तुझें देणें आह्मांसी ॥ ४७ ॥ ऐसें ह्मणूनियां ते चोर ॥ पळोनि गेले वरिच्यावर ॥ अद्भुत चरित्र देखोनि थोर ॥ करिती गजर नामघोषें ॥ ४८ ॥ चरित्र देखिलें ऐकिलें कानीं ॥ मंबाजी विस्मित झाला मनीं ॥ ह्मणे याची प्रतिष्ठा

वाढेल जनीं ॥ ऐसी करणी दिसताहे ॥ ४९ ॥ ऐसें ह्मणोनियां मानसीं॥आपुल्याजागीं उगाच मुसमुसी ॥ विष्णुभक्ताची महिमा कैसी ॥ द्वेषबुद्धीसी कळेना ॥ १५० ॥ असो या अभक्ताची कथा ॥ वारंवार येतसे दृष्टांता ॥ तेणें वाग्देवी श्रमतसे वृथा ॥ उबग श्रोतां न मानिजे ॥५१॥ अभक्त निर्माण होतसे क्षिती ॥ यास्तव भक्तांची वाढली कीर्ती ॥ जरी खोटीं नाणीं निर्मिलीं नसतीं ॥ तरी खरें ह्मणती मग कोणा ॥५२॥ जरी निर्मिली नसती यमपुरी ॥ तरी स्वर्गाची आशा कोण धरी ॥ हिंडणें नसतें चवऱ्यांसीं फेरीं ॥ तरी मोक्षाची धरी कोण आस्था ॥ ५३ ॥ साचपणेंचि देहासी मरण नसतें ॥ तरी मग अमृतासी कोण पुसतें ॥ तेंवी अभक्तांच्या योगें निश्चित ॥ भक्त प्रख्यात झाले कीं ॥५४॥ महाअंधकार नसतां रात्रीं॥तरी कैसी झळकती दीपकज्योती ॥ रावणाच्या योगें निश्चिती ॥ श्रीराम सत्कीर्ती पावला ॥५५॥ असोत ही भाषणें बहुवस ॥ तस्करांनीं नेली नसती ह्मैस ॥ मग कैसा दाखविता जगन्निवास ॥ चरित्र विशेष संतांचें ॥५६॥ मग वैष्णव तुका ते अवसरीं ॥ चरित्र गातसे नाना परी ॥ ह्मणे भक्तासीं पावला श्रीहरी ॥ कैशापरी तें ऐका ॥५७॥ विष्णूची कीर्ती नायके कानी ॥ ह्मणोनि हिरण्यकशिपू जल्पतसे मनीं ॥ प्ऱ्हादाचा धांवा ऐकोनीं ॥ खांबांत चक्रपाणी प्रगटला ॥५८॥ अपाय करितां निजभक्तास ॥ अधिकचि वाढे कीर्तिघोष ॥ दुर्योधनें गांजितां द्रौपदीस ॥ तों चरित्र विशेष वाढलें ॥५९॥ निजभक्तांचें न साहे उणें ॥ यास्तव धांवला श्रीकृष्ण ॥ अनंतवस्त्रें नेसविलीं जाण ॥ मग सकळ दुर्जन लाजले ॥१६०॥ पवित्र साधूंचा प्रतिपाळ ॥ स्वधर्म-

स्थापावे निजांगें सकळ ॥ ह्मणोनि न पाहतां काळवेळ ॥ अवतरे घननीळ निजांगें ॥ ६१ ॥ मजला भासे ऐशा रीती ॥ कलियुगाची तों अद्भुतख्याती ॥ भक्तांसाठीं नाना-विपत्ती ॥ रुक्मिणीपती सोसीतसे ॥ ६२ ॥ सांवता माळी भक्त प्रेमळ ॥ त्याजपासीं जाय घननीळ ॥ लपावयासी मागतां स्थळ ॥ उदर तत्काळ चिरीयेलें ॥६३॥ ज्याच्या रोमरंध्रीं सकळ सृष्टी ॥ तो निजभक्ताच्या सामावे पोटीं ॥ सांवत्यापासी गुजगोष्टी ॥ बोले जगजेठी प्रीतीनें ॥६४ ॥ तों नामा आला विलापत ॥ तों सांवत्यानें गिळिला रुक्मिणीकांत ॥ पीतांबराची दशी दिसत ॥ मग वोढोनि काढित निजहस्तें ॥६५॥ उदरांतूनि निघे घननीळ ॥ तरी तो सांवत्याच्या पोटींचा बाळ ॥ ऐसें तुकयानें ते वेळ ॥ चरित्र प्रेमळ गायिलें ॥६६॥ श्रोतयांस ह्मणे वैष्णव भक्त ॥ संसार अवघा अशाश्वत ॥ जो श्रीहरीभजनीं होईल रत ॥ तरी कलिकाळ अंकित होय त्याचा ॥६७॥ ऐसा उपदेश होतां कीर्तनीं ॥ तों उदय पावला वासरमणी ॥ जयजयकारें टाळ्या पिटोनी ॥ विठ्ठलस्मरणी गर्जती ॥६८॥ मग उजळोनि मंगळारती ॥ ओंवाळिला श्रीरुक्मिणीपती ॥ पुढिले अध्यायीं रसोत्पत्ती ॥ तरी सादर श्रोतीं परिसिजे ॥१६९॥ अहो भक्तलीलामृतग्रंथसार ॥ वदविता श्रीरुक्मिणीवर ॥ महिपती निमित्तासीं आधार ॥ हें सर्वज्ञ चतुर जाणती ॥ ७० ॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ नवमोध्याय रसाळहा ॥१७१॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीरुक्मिणीरमणप्रसन्नास्तु ॥ ॥

अध्याय १० वा.

आवली विठोबास
दूध पाजिते.

म्हातारी.
शेजारणी.
आवली.
मुलगा.

विठोबा.
तुकाराम.

वि.
तुकाराम.

ब्राह्मण.
तुकाराम.
शिष्य.

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीपूतनाप्राणहरणाय नमः॥ जय जय करुणासिंधु जगजेठी ॥ तूं भक्तांसी पाहासी कृपादृष्टी ॥ तैं त्यां संसाराची पाडोनि तुटी ॥ तोडिसी फांसाटी भवबंधा ॥ १ ॥ सगुण कांता देतां तयातें ॥ तेथें भक्ताची बैसेल प्रीत ॥ यास्तव कर्कशेची संगत ॥ देशी निश्चित त्यालागीं ॥ २ ॥ सत्पुत्र भक्तांसी देतां ॥ तरी संसारीं गुंतेल त्याची आस्था॥ ह्मणोनि बापलेकांत उभयतां ॥ बिघड अवचिता पाडिसी तूं ॥ ३ ॥ धनधान्य भक्तांसी देतां फार ॥ तरी सुखें करितील ते संसार ॥ मग माझ्या भजनीं पडेल विसर ॥ ह्मणोनि थोडेंच अन्नवस्त्र दे त्यांसी ॥४॥ तुझी करणी पंढरीराया ॥ बरी चित्तीं बिंबली माझिया ॥ कृपादृष्टीनें पाहसी जया ॥ त्याची माया निवारिसी ॥ ५ ॥ दुर्जनासी घालोनि अनिवार भ्रांती ॥ भक्तांसी छळविसी तयांहातीं ॥ मग आपुलें चरित्र नाना रीती ॥ श्रीरुक्मिणीपती दाविसी तूं ॥६॥ विष्णुसहस्रनामांत जाण ॥ तुझें नाम ठेविलें द्वैपायनें ॥ कीं तूं भयकृद्भयनाशन ॥ तें सत्यच दिसोन मज आलें ॥७॥ एवं तूंचि अवघा सत्ताधारी ॥ हालविसी प्राचीनाची दोरी ॥ निमित्त ठेवून मजवरी ॥ जड मूढ वैखरी वदविसी ॥८॥ मागिले अध्यायीं चरित्र सुरस ॥ तस्कर घेऊन जातां ह्मैस ॥ ती सोडवूनि हृषिकेशें ॥ कौतुक जनासी दाखविलें ॥९॥ काल हरिदिनीं व्रत थोर॥ चारी प्रहर झाला जागर॥ मग ओंवाळूनि रुक्मिणीवर ॥ वैष्णववीर काय करी ॥१०॥ इंद्रायणीतीरा जाऊन ॥ केलें तुकयानें प्रातःस्नान ॥ मग पांडुरंगाचें करितां अर्चन ॥ निजप्रीतीनें आपुल्या ॥११॥ आवलीस सकळ

लोक सांगती ॥ तुझी ह्मैस तस्करें नेली रातीं ॥ मग विठोबानें दाखवूनि प्रचीती ॥ आणविली मागुती माघारीं ॥१२॥ ऐसा चमत्कार ऐकोनि तेथें ॥ विस्मित झाली अपुल्या चित्तें ॥ तुकयासी बैसविलें भोजनातें ॥ अतिहर्षातें मानूनियां ॥१३॥ शिजविली होती भात भाकरी ॥ तयासीं भाजी वाढिली तिसरी ॥ मग दूध आणिलें वाटीभरी ॥ तेव्हां आश्चर्य करी विष्णुदास ॥१४॥ मग आवलीसीं तुका बोले उत्तर ॥ आपुलें शुद्ध करून अंतर ॥ दूध देशील तांब्याभर ॥ तरी देवासीं सत्वर पाजीन मी ॥१५॥ मग पितळेचें पात्र उठोनि हातें ॥ दूध भरूनि दिधलें त्यातें ॥ देउळीं जाऊन प्रेमळभक्तें ॥ मूर्तीसी पाजिलें तेधवां ॥१६॥ आतां पाषाणमूर्ती दिसते लोकां ॥ तिसीं दूध नित्य पाजीतसे तुका ॥ जो वश नव्हेचि ब्रह्मादिकां ॥ तो होतसे भाविकां स्वाधीन ॥१७॥ ऐसे लोटतांचि दिवस फार ॥ आवलीस विकल्प पातला थोर ॥ ह्मणे नित्य दूध नेतो तांब्याभर ॥ कैसा विचार कळेना ॥१८॥ घरीं पोरवंडा खावयासी साजणी ॥ कैसें होईल ताकपाणी ॥ संसार चालेल कैसेनी ॥ निघतें लोणी किंचित ॥१९॥ मग तान्ही कन्या भागीरथी ॥ देउळीं नित्य जात सांगाती ॥ जिजाई पुसे तयेसी एकांतीं ॥ गोंजारूनि प्रीती निजलोभें ॥२०॥ ह्मणे दूध मागूनि मजला ॥ देउळीं नेतो तुझा व्याला ॥ तें सत्यचि पीत असतो काळा ॥ ऐसें मजला सांगावें ॥२१॥ ऐकोनि ह्मणे भागीरथी ॥ सत्याचि दूध पीतसे मूर्ती ॥ उरलें शेष तें वडील घेती ॥ मजही देती किंचित ॥२२॥ ऐकोनि लेंकुराची वाणी ॥ आश्चर्य करीत आपुले मनीं ॥ मग तुकयासी ह्मणे एकदिनीं ॥ दूध

पाजोनि मी येत्यें ॥२३॥ अवश्य ह्मणतां प्रेमळ भक्त ॥ आवली जातसे देउळांत ॥ संकटीं पडिले पंढरीनाथ ॥ ह्मणती कैसी मात करावी ॥२४॥ दूध प्यावें जरी ये समयीं ॥ तरी सप्रेम इचा भावार्थ नाहीं ॥ आणि चमत्कार न दाखवितां कांहीं ॥ तुकयासी गृहीं गांजील हे ॥२५॥ ऐसें ह्मणोनि रुक्मिणीकांत ॥ उगेचि राहिले मग निवांत ॥ आवलीचें भय वाटलें बहुत ॥ विरोध चालवीत ह्मणोनि ॥२६॥ दूध प्यावें कीं न प्यावें येथ ॥ ऐसें कल्पीत पंढरीनाथ ॥ भक्तांसाठीं सगुण होत ॥ एऱ्हवीं गुणातीत जगदात्मा ॥२७॥ जो क्षीराब्धिवासी देवाधिदेव ॥ त्याचाही दुग्धांत पडिला जीव ॥ तरी नायके आकळिला शिव ॥ नवल अपूर्व मज वाटे ॥२८॥ आंधारें कोंडिला वासरमणी ॥ कीं चंद्र कांपतो हिवें करूनी ॥ काळासी भय वाटलें मनीं ॥ येतो ऐकूनी बागूल ॥२९॥ प्रभंजन कोंडिला पिंजऱ्यांत ॥ आकाश आडकलें घागरींत ॥ नक्षत्रतेजें आदित्य लोपत ॥ हें तों अघटित दिसतसे ॥३०॥ अविनाश निश्चळ परब्रह्ममूर्ती ॥ ज्यासी योगी हृदयीं ध्याती ॥ तो चिंताक्रांत जाहला चित्तीं ॥ सप्रेम भक्तीचे निजबळें ॥३१॥ मग दूध घेऊनि तांब्याभर ॥ आवली देउळासी आली सत्वर ॥ चित्तीं नसेचि प्रेमादर ॥ शुद्ध अंतर मग कैचें ॥३२॥ दूध उष्ण होतें फार ॥ बैसोनि निववावें क्षणभर ॥ हा आवलीस न कळेचि विचार ॥ दावेदार ह्मणे देवा ॥ ३३ ॥ ह्मणे वेडा करूनि घरधणी ॥ याणें लाविला आपुले भजनीं ॥ यास्तव विरोध चालवी मनीं ॥ मग चक्रपाणी करी काय ॥ ३४ ॥ उष्णतांब्या लाविला होटीं ॥ तेणेंचि पोळला जगजे-

ठी ॥ मान वांकडी करितां दिठी ॥ आवली पोटीं विस्मित ॥ ३५ ॥ ह्मणे काळा पाषाण दिसतो नयनीं ॥ परी जीव आहे यालागुनी ॥ दूध पाजितो नित्य घरधणी ॥ असत्य करणी हे नोहे ॥३६॥ आवली न्याहाळोनि पाहे कोडें ॥ उगीच विलोकी देवाकडे ॥ तों होटासी आला असे फोड ॥ ह्मणे नवल रोकडें हें दिसे ॥ ३७ ॥ ऐसा चमत्कार देखोनि पाहीं ॥ घरा आली जिजाबाई ॥ तों तुकयाचे ध्यानीं शेषशायी ॥ येऊन काय सांगतसे ॥३८॥ तुवां आळस धरूनि चित्तीं ॥ दूध पाठविलें आवलीहातीं ॥ तिणें उष्णतांब्या लाविला होटीं ॥ विचार पोटीं न केला ॥ ३९ ॥ तुवां टाकिला संसार ॥ यास्तव मजसीं चालवी वैर ॥ नांव ठेविलें दावेदार ॥ माया अणुमात्र असेना ॥४०॥ ऐसें सांगतां हृषीकेश ॥ तुका झाला कासाविस ॥ कांतेसी ह्मणे उष्ण कैसें ॥ दूध देवास पाजिलें ॥४१॥ मग आवली बोले प्रतिवचन ॥ तूं नित्य देउळीं गातोसी गाणें ॥ कीं द्वादशगावीं गिळिला अग्न ॥ तुझ्या श्रीकृष्णें गोकुळीं ॥४२॥ आणि माझें दूध किंचीत उष्ण ॥ यास्तव वांकुडी केली मान ॥ होंटासी फोड आला तरतरोन ॥ पाहें जाऊन देउळीं ॥४३॥ जरी मागील सत्य असतील लीळा ॥ तरी दूध पितां कैसा पोळला ॥ ऐकोनि आवलीच्या बोला ॥ तुका झाला सद्गदित ॥४४॥ मग धांवत धांवत ॥ देउळीं जाऊनि मूर्ती पाहत ॥ तों मान आंखडिली पंढरीनाथें ॥ फोड दिसत होटासी ॥४५॥ मग तुकयाचें सप्रेम मन ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ जैसें बाळक पोळतां देखोन ॥ कासाविस मन होय मातेचें ॥४६॥ तैशाचपरी प्रेमळ तुकया ॥ गहिंवरें कंठ दाटो-

नियां॥ह्मणे तूं पोळलासी पंढरीराया॥ अनाथसखया जगद्गुरू॥४७॥ स्तुति स्तोत्रें गातां पाहीं॥ फोड तो जिरला ते समयीं ॥ परी मान वांकुडी राहिली कांहीं ॥ ते पाहती सर्वही अद्यापी ॥४८॥ पुढें पाहावया चमत्कार ॥ साक्ष ठेवीत रुक्मिणीवर ॥ आपुल्या दासाची कीर्ति थोर ॥ करुणाकर वाढवीतसे ॥४९॥ एकदां चाकणाच्या रानांत ॥ तुकया एकटा जातसे पथें ॥ तों अकस्मात डांस येऊन अगणित ॥ झोंबले बहुत शरीरासीं ॥५०॥ हें देखोनियां वैष्णवभक्त ॥ त्याचें दुःख न मानी किंचित ॥ ह्मणे परोपकारीं देह लागत ॥ ह्मणउन निवांत बैसला ॥५१॥ आपण शरीर रक्षावें जाण ॥ तरी इतुक्या जीवांचें दुखवेल मन ॥ अशाश्वत देह जाईल जाण ॥ अनुतापें पूर्ण वोळखिलें ॥५२॥ डांस डसतां नाना रीती ॥ शरीरासी बहुत यातना होती ॥ परीं तो दुःख न मानोनि चित्तीं ॥ भजन प्रीतीनें करितसे ॥५३॥ तों वाटसऱ्याचे रूपें निश्चिती ॥ सत्वर पातले रुक्मिणीपती ॥ सिंदीचा फड घेतला हातीं ॥ डांस झोंबती ह्मणोनियां ॥५४॥ आणिकही पांथस्थ आले कोणी ॥ त्याणीं तुकयासी देखिलें नयनीं ॥ परी आपुल्या जीवाच्या भयें करूनी ॥ नुडविती कोणी सर्वथा ॥५५॥ तान्हयाचा कळवळा पाहे ॥ मातेवांचोनि कोणासी न ये ॥ तैसी कृपाळू विठ्ठलमाय ॥ येतसे लवलाहें तुकयाजवळी ॥५६॥ डांस उडवूनि आपुल्या करीं ॥ निजकरें कुरवाळीत श्रीहरी ॥ तेणें करून सुख झालें शरीरीं ॥ मग तुका सत्वरीं चालिला ॥ ॥५७॥ अस्तमानासी जातां दिनकर ॥ तुका पावला देहुक्षेत्र ॥ मग राउळासी येऊनि

सत्वर ॥ रुक्मिणीवर पाहिला ॥५८॥ जैसी दंडकाठी पडे खालती ॥ उठावें हें नेणें चित्तीं ॥ दंडवत घातलें तया रीती ॥ सप्रेमगती करूनी ॥५९॥ रात्रिसमय होतांचि सत्वरी ॥ कीर्तन मांडिलें ते अवसरीं ॥ जय पतितपावना श्रीहरी ॥ भवसागरीं तारावें ॥ ६० ॥ खावयासी न मिळो अन्न ॥ पुढें न वाढो संतान ॥ परी तुझी कृपा इच्छितसें जाण ॥ विचार आन नसे कीं ॥६१॥ शरीर विटंबो नाना रीती ॥ संसारीं होवोत कां विपत्ती ॥ परी तुझी कृपा इच्छितों चित्तीं ॥ नलगे श्रीपती आन कांहीं ॥ ६२ ॥ जैसी माझी वाचा मजसीं ॥ नित्य स्वमुखें उपदेशी ॥ आणीक कोणी पुसती त्यांसी ॥ याचि मार्गासी लावीन ॥ ६३ ॥ ऐसें ह्मणोनि वैष्णवभक्त ॥ सप्रेमभावें भजन करित ॥ रामकृष्णादि नाम गात ॥ ऐकवित जनांसीं ॥६४॥ तीन प्रहर लोटतां रात्री ॥ मग उजळिली मंगळारती ॥ ओंवाळूनि श्रीरुक्मिणीपती ॥ दंडवत प्रीतीं घातलें ॥ ६५ ॥ घरासी गेले श्रोते सज्जन ॥ मग तुकयानें घातलें आसन ॥ नामरूपीं लावूनि मन ॥ सप्रेमभजन करितसे ॥६६॥ ऐसें लोटतां कांहीं दिवस ॥ तों चरित्र वर्तलें अतिसुरस ॥ दोघे पुत्र असती तुकयास ॥ नामें तयांस कोणतीं ॥६७॥ वडील कुमर तो महादेव जाण॥ विठोबा धाकुट्यास नामाभिधान ॥ तंव ज्येष्ठपुत्राकारणें ॥ व्यथा दारुण जाहली ॥६८॥ मूत्रखडा लागला असे ॥ तेणें होतसे कासाविस ॥ आवली उपाय बहुवस ॥ करीतसे तेधवां ॥६९॥ जें जें औषध सांगती कोणी ॥ तें तें मिळवून आणीत नाना प्रयत्नीं ॥ पथ्य करवीत तयाकडोनी ॥ झुरे निशि-

दिनीं पुत्रलोभें ॥७०॥ वैद्य वाणी केले फार ॥ परी गुण नयेचि अणुमात्र ॥ कुलदैवतांचे अंगारे ॥ आणोनि साचार लावितसे ॥७१॥ पंचाक्षरी काढिती समंद ॥ त्यांच्या घरास जातसे सदा ॥ ते ह्मणती झाली भूतबाधा ॥ आमच्या शब्दा सत्य मानीं ॥ ७२ ॥ गंडे भालदोऱ्या आपुले हातीं ॥ मुलाच्या गळ्यांत आणोनि बांधिती ॥ सांडणी टाकिली नाना रीती ॥ ममता चित्तीं अनिवार ॥ ७३ ॥ ऐसे उपाय केले फार ॥ परी गुण नयेचि अणुमात्र ॥ यास्तव आवली चिंतातुर ॥ ह्मणे कैसा विचार करूं आतां ॥७४॥ रोगें मुलास व्यापिलें फार ॥ अन्न न खाय अणुमात्र ॥ यास्तव आवली मनीं चिंतातुर ॥ ह्मणे बरवा विचार दिसेना ॥ ७५ ॥ भ्रतार जाहला देवपिसा ॥ लेंकरांची तों ऐसी दशा ॥ भरंवसा नाहीं वांचेल ऐसा ॥ ह्मणोनि उसासा टाकितसे ॥७६॥ मुलासीं लघवी करितां देखा ॥ सर्वांगासीं उठती तिडका ॥ तेणें उदास होऊनि तुका ॥ एकांत सुखा जातसे ॥ ७७ ॥ आवली तळमळीतसे मनीं ॥ पाणिवठा सांगतसे गाऱ्हाणीं ॥ लेंकरूं पीडिलें व्यथेंकरुनी॥ काय साजणीं करूं आतां ॥७८॥ देव देव्हारे केले बहुत ॥ औषधासी तों नाहीं गणित ॥ अंगारे वाहतां दिवसरात्र ॥ जीव बहुत निर्बुजला ॥७९॥ मुलाच्या मुखाची करून मोरी ॥ औषधें दिधलीं नानापरी ॥ परी दिवसें दिवस अधिकोत्तरीं ॥ व्यथा शरीरीं थोरावे ॥८०॥ भ्रतार आधींच देवपिसा ॥ त्याणें टाकिली संसारआशा ॥ माझिया जीवाचा होतो वळसा ॥ विचार कैसा सुचेना ॥८१॥ ऐसें ऐकोनि शेजारणी ॥ घरीं पाहावयासी आल्या

कोणी ॥ मुलाची अवस्था देखोनी ॥ अशुभवाणी वदती त्या ॥८२॥ मुलासीं दृष्टीनें जंव पाहत ॥ तों हातपाय झालें काष्ठवत ॥ ह्मणती औषधें देऊनियां नित्य ॥ कासया व्यर्थ शिणसी तूं ॥ ८३ ॥ तुझ्या भ्रतारानें निश्चिती ॥ हृदयीं धरिला श्रीरुक्मिणीपती ॥ यास्तव विघ्नें नाना रीती ॥ अवचित उद्भवती संसारीं ॥ ८४ ॥ श्रीहरीचें भजन करितां ॥ प्रथमचि मेलीं पुत्रकांता ॥ हृदयीं धरितां पंढरीनाथा ॥ तैंहुनी आटता काळ आला ॥ ८५ ॥ ऐकोनि शेजारणीचें वचन ॥ हृदयीं धडकला क्रोधाग्न ॥ मर्कटासीं पाजिलें मदिरापान ॥ वृश्चिकें ताडण मग केलें ॥८६॥ मग ते छंद नाना रीती ॥ करितां नाकळे कोणाप्रती ॥ आवलीस झाली तैसीच रीती ॥ दांत खातसे करकरां ॥८७॥ आधींच देवद्रोह होता मनीं ॥ वरी साह्य झाल्या शेजारिणी ॥ दुर्योधनासी जैसा शकुनी ॥ कुबुद्धि कानीं सांगतसे ॥८८॥ हिरण्याक्षासीं साह्य देखा ॥ हिरण्यकशिपु पाठिराखा ॥ प्रीती लावून एकमेकां ॥ वैकुंठनायका निंदिती ॥८९॥ ना तरी विष्णुद्रोही दशानन ॥ तयासी साह्य कुंभकर्ण ॥ बुद्धिभ्रंश होऊनि रावणें जाण ॥ सीताहरण पैं केलें ॥९०॥ ना तरी ताटिका राक्षसिणी ॥ श्रीरामद्वेष वागवीत मनीं ॥ तिसरी शूर्पनखा भेटली वनीं ॥ दुर्बुद्धी कानीं सांगावया ॥ ९१ ॥ तैशा रीती जिजाबाई ॥ देवद्रोह वागवीतसे जीवीं ॥ आणि शेजारिणी सांगती सर्वही ॥ विठोबा जीवीं न धरावा ॥ ९२॥ त्याच्या भजनीं लागतां निश्चित ॥ संसार झाला वाताहत ॥ मुलासी व्यथा झाली अद्भुत ॥ हें नाहीं वांचत सर्वथा ॥९३॥ ऐसें बोलोनि तयेक्षणीं ॥ घरासी गेल्या शे-

जारिणी ॥ आवली तळमळ करितसे मनीं ॥ दृष्टिसीं पाहून पुत्रातें ॥९४॥ तों सायंकाळ होतांचि निश्चित ॥ मुलाचा निःशेष कोंडला मूत ॥ मृदंगा ऐसें पोट फुगत ॥ न हालवीत हातपाय ॥९५॥ माता पुसतां न बोले उत्तर ॥ हातपाय तों पडिले गार ॥ आवली ह्मणे न दिसे बरें ॥ कैसा विचार करूं आतां ॥९६॥ ह्मणे पोर तों मरतसे निर्धारीं ॥ हें सर्वथा न चुके ये अवसरीं ॥ तरी देउळांत जाऊन सत्वरी ॥ काळ्यावरी आपटावें ॥ ९७ ॥ ज्याणें मोडोनि संसार ॥ ध्यानीं लाविला निजभ्रतार ॥ तरी मरूं घातला आहे कुमर ॥ हा त्यावर आपटावा ॥ ॥ ९८ ॥ होणार तें न चुके निर्धारीं ॥ परी निमित्त घालावें तयावरीं ॥ ऐसें ह्मणोनि ते- अवसरीं ॥ महादेव करीं ओढिला ॥९९॥ फरफरां ओढीत साचा ॥ मार्ग धरी देउळा- चा ॥ मग एके हातीं घेतला मोचा ॥ सूड देवाचा घेईन ह्मणे ॥ १०० ॥ ऐसें बोलोनि जिजाबाई ॥ देउळासी आली ते समयीं ॥ हें जाणूनि शेषशाई ॥ विस्मित जीवीं होत- से ॥ १ ॥ मनांत ह्मणतसे रुक्मिणीपती ॥ आतां कोणती करावी युक्ती ॥ आवली मारितां मजप्रती ॥ होईल अपकीर्ति जनांत ॥ २ ॥ ऐसें ह्मणोनि परब्रह्मरूपडें ॥ पाहे रुक्मिणी- च्या मुखाकडे ॥ आतां हें कैसें निरसेल सांकडें ॥ तेंच रोकडें विचारीं ॥३॥ ऐसें ऐकोनि आदिमाया ॥ जी परब्रह्म आंगींची छाया ॥ ती ह्मणतसे जी पंढरीराया ॥ चिंता कासया करितसा ॥ ४ ॥ तुमच्या इच्छामात्रें निश्चिती ॥ अनंतसृष्टी मोडती घडती ॥ प्रकाशमान करावया क्षिती ॥ वृथा गभस्ती चिंतातुर ॥५॥ अवर्षण पडिलें कीं तत्वतां ॥ जीवन स-

वेंथा न मिळे आतां ॥ हे उदधीसीं कासया पाहिजे चिंता ॥ अनाथनाथा श्रीविठ्ठला ॥ ॥६॥ उष्णकाळीं होतो उबारा ॥ यास्तव पाहिजे विंझणवारा ॥ ही चिंता कासया रोहिणीवरा ॥ ऐसें विचारा अंतरीं ॥७॥ तुझी कृपादृष्टी जयाकडे ॥ पाहतसां निजनिवाडें॥ तरी पाषाण गोटे आणि खडे ॥ परीस रोकडे होतील कीं ॥८॥ तुझ्या दासाचें ऐसें सामर्थ्य ॥ कीं मृतप्रेत होईल जिवंत ॥ ऐसें रुक्मिणी बोलोनि मात ॥ मग निवांत राहिली ॥९॥ तों आवलीनें वोढीत फरफर ॥ देउळीं शीघ्र आणिलें पोर ॥ ह्मणे यासीं आपटोनि काळ्यावर ॥ मग मोचा वर मारीन मी ॥ ११० ॥ ऐसा निकर धरून मानसीं ॥ सन्मुख आली देवापासीं ॥ पोर उचलिलें आपटावयासी ॥ तों रुक्मिणी तिजसीं बोलत ॥११॥ दुसरें देउळी नसतांचि कोणी ॥ मूर्तीं आडोनि उमटली ध्वनी ॥ आतां आरोग्य केलें याजलागोनी॥ जाईं तूं सदनीं आपुल्या ॥१२॥ आवली चित्तीं विस्मित होय ॥ ह्मणे पाषाणमूर्ती बोलती काय ॥ सर्वेचि लेंकुराकडे पाहे ॥ तों मूत्र लवलाहें सूटलें ॥१३॥ देउळांत चिखल होईल फार ॥ मग लेंकरूं घेऊनि आली बाहेर ॥ घागरीस चोंचपडली थोर ॥ तैसा कुमर मुततसे ॥१४॥ नाना कुपथ्य होतें उदरीं ॥ तें बाहेर पडिलें इंद्रियद्वारीं ॥ मातेसी ह्मणे ते अवसरीं ॥ क्षुधा उदरीं मज वाटे ॥ १५ ॥ मग विस्मित होऊन निजअंतरा ॥ ह्मणे भय वाटलें रुक्मिणीवरा॥ यास्तव आरोग्य केलें कुमरा ॥ मग निजमंदिरा ते गेली ॥ १६ ॥ मुलासीं क्षुधा लागली बहुत ॥ मग जेवावया बैसविलें त्यातें ॥ हा तुकयासी कळतां वृत्तांत ॥ ह्मणे पंढरीनाथ

शिणविला ॥ १७ ॥ प्राणांत व्यथा होती मुला ॥ एकाएकींच आरोग्य झाला ॥ न कळे ई-
श्वराची लीळा ॥ त्याची कळा तो जाणे ॥ १८ ॥ मग भोजन करूनि वैष्णवभक्त ॥ स-
त्वर जातसे देउळांत ॥ चार घटिका लोटतां रात ॥ प्रारंभ करित कीर्त्तनासी ॥ १९ ॥
कीर्त्तन करितां वैष्णवजन ॥ तुकयासीं ध्रुपदी होते कोण ॥ त्यांचीं ऐका नामाभिधानें ॥
प्रेम जयांचेनी दुणावे ॥१२०॥ गंगाधर मवाळ साचार ॥ कडुसांत होता द्विजवर ॥ तो तु-
कयाचा लेखक निरंतर ॥ प्रसादिक उत्तर लिहितसे ॥२१॥ दुसरा संताजी तेली जाण ॥ उ-
पनांव जगनाडे याकारणें ॥ चाकणात होता बहुत दिन ॥ तुकयासीं शरण मग आला॥२२॥
ऐसे दोघे उभयतां ॥ सद्भावें शरण वैष्णवभक्ता ॥ सोडोनि संसाराची आस्था ॥ लिहित
कविता निजांगें ॥२३॥ हरिकीर्त्तन करितां नित्य ॥ तुकयामागें ध्रुपद धरित ॥ तेणें रंग वो-
ढवे अद्भुत ॥ सप्रेम नृत्य करिताती ॥ २४ ॥ दुराशा सांडूनि निश्चिती ॥ धरिली त्याणीं स-
त्संगती ॥ कीर्त्तनामाजी ध्रुपद धरिति ॥ सप्रेमगती करूनियां ॥ २५ ॥ जैसी पांथस्थाची
मनोवृत्ती ॥ जाणोनि रथ चालवीत सारथी ॥ कीं उपचार भोग इच्छितां पती ॥ तेथें अन-
कूळ असती पतिव्रता ॥ २६ ॥ कां हाडपी विडा देतसे राया ॥ सेवेसीं झिजवी आपुली
काया ॥ परी उपकार न दावीच तया ॥ स्वहिता आपुलिया लागुनी ॥२७॥ तैशाचपरी ते
दोघे जण ॥ गंगाजी मवाळ ब्राह्मण ॥ दुजा संताजी तेली जाण ॥ जीवें प्राणें अनुसरले
॥ २८ ॥ टाळ विणा घेऊन हातीं ॥ कीर्त्तनामाजी ध्रुपद धरिती ॥ मंजूळ स्वर मागूनि

देती ॥ सप्रेमगती करूनियां ॥ २९ ॥ असो चारघटका लोटतां रात ॥ कीर्तन आरंभीत वैष्णवभक्त ॥ करुणारसें पंढरीनाथ ॥ गीतीं आळवित निजप्रीती ॥३०॥ ध्यानांत आणूनि रुक्मिणीवर ॥ ह्मणे करिसी कीं न करिसी अंगीकार ॥ हाचि मज पडिला विचार ॥ दिवसरात्र झुरतसे ॥३१॥ पायांचें दर्शन देशी कीं नाहीं ॥ यास्तव झुरतसें आपुले जीवीं ॥ बोलसी कीं न बोलसी वचन कांहीं ॥ तळमळ देहीं वाटतसे ॥ ३२ ॥ होईल कीं न होईल आठव माझा ॥ हाचि संदेह गरुडध्वजा ॥ तुजवांचूनि केशवराजा ॥ साह्य तों दुजा नसे कीं ॥ ३३ ॥ मी तरी कर्माचा हीन ॥ यास्तव जीवीं वाटतो शीण ॥ तूं अनाथबंधु करुणाघन ॥ तें साच वचन करी आतां ॥ ३४ ॥ तुह्मां पडेल भीड फार ॥ तरी मी नावाचा नसें थोर ॥ सर्वप्रकारें सेवाचोर ॥ साक्ष अंतर मज माझें ॥ ३५ ॥ नाहीं याती शुद्ध कुळ कर्म ॥ तेणें ठायीं पडेल वर्म ॥ सर्वथा नेणें भक्तिप्रेम ॥ तूं पुरुषोत्तम जाणसी ॥३६॥ तपोनिधी दान धर्मशीळ ॥ आंगीं नसे एकही बळ ॥ भूमिभार झालों मी केवळ॥ हें तूं कृपाळ जाणसी ॥३७॥ ऐसी करुणा भाकोनि प्रीती ॥ देहींच तुका विदेहस्थिती ॥ हृदयीं आविर्भवली पांडुरंगमूर्ती ॥ सप्रेमभक्तीचेनि बळें ॥३८॥ कीर्तनीं नाचे प्रेमें करून ॥ क्षणक्षणा घाली लोटांगण ॥ तुकयासी नाठवे भक्तपण ॥ विसरला देवपण विठोबा ॥ ॥ ३९ ॥ हें जाणोनि शार्ङ्गधर ॥ मनांत झाले चिंतातुर ॥ ह्मणे तुका समरसीं मिळाला जर ॥ तरी कोणासी उत्तर बोलावें ॥ १४० ॥ संकट पडतां आळवील कोण ॥ मग मी

कोणाचें करूं धावणें ॥ ब्रह्मरूप काया केली याणें ॥ नामसंकीर्त्तन करूनियां ॥ ४१ ॥ ऐसें ह्मणोनियां देखा ॥ आलिंगुनी हृदयीं धरिला तुका ॥ मग देहभावासी येतां निका ॥ करुणा अनेक भाकीतसे ॥ ४२ ॥ ह्मणे दीनदयाळा पंढरीनाथा ॥ तूंचि माझी माता-पिता ॥ बहीण बंधु इष्टमित्र चुलता ॥ नसे अनंता तुजविण ॥ ४३ ॥ विठोबा तूं माझा सद्गुरू थोर ॥ निजांगें उतरी भवसागर ॥ नाम गाईन निरंतर ॥ ऐसा वर मज द्यावा ॥ ॥ ४४ ॥ कीर्त्तन करूनि ऐशा रीती ॥ मग उजळिली मंगळारती ॥ ओंवाळूनि श्रीरुक्मिणीपती ॥ दंडवत प्रीती घातलें ॥४५॥ यावरी ह्मणे शार्ङ्गधर ॥ तुका नामयाचा अवतार ॥ सगुणीं प्रेमा याचा थोर ॥ यास्तव साकार मी झालों ॥४६॥ अद्वैतशास्त्र नावडे यांसी ॥ यास्तव शरण न जाय सद्गुरूसी ॥ पुढें वाट पडेल ऐसी ॥ गुरुभक्तीसी अवरोध ॥४७॥ एक श्रेष्ठ आचरला जैसें ॥ जन पाहून वर्तती तैसें ॥ तरी आपण धरून विप्रवेष ॥ द्यावा तुकयासी अनुग्रह ॥ ४८ ॥ तंव रुक्मिणी ह्मणे पंढरीनाथा ॥ माझी विनंती परिसा आतां ॥ तुह्मी जयासी अनुग्रह देतां ॥ तरी अमर तत्वता तो होय ॥ ॥४९॥ याचविषयीं तुह्मांकारणें ॥ गोष्टी पुसतें पुरातन ॥ ब्रह्मशापें यादव निमाले संपूर्ण ॥ तेथें उद्धव आपण रक्षिला ॥१५०॥ तुह्मी अनुग्रह करितांचि पाहीं ॥ ब्रह्मशापाचें न चले कांहीं ॥ उद्धव वांचविला ते समयीं ॥ भागवत सर्वही सांगोनी ॥५१॥ रामावतारीं बिभीषण भक्त ॥ दुसरा अंजनीसुत हनुमंत ॥ ज्याच्या मस्तकीं ठेवितां हस्त ॥ अमर होत

देह त्याचा ॥५२॥ आतां तुकयाचे मस्तकीं ठेवितां कर ॥ तरी याचें शरीर होईल अमर ॥ ऐकोनि रुक्मीणीचें उत्तर ॥ शार्ङ्गधर हांसले ॥५३॥ ह्मणे यथार्थ बोलसी वाचा ॥ तुका जिवलग प्राण आमचा ॥ यासीं घात नलगे काळाचा ॥ तो मंत्र साचा देयीन मी ॥ ॥५४॥ ऐसें ह्मणोनि करुणाघन ॥ शुभ मूहुर्त पाहिला सुदिन ॥ माघशुद्ध दशमी जाण ॥ गुरुवार पूर्ण ते दिवसीं ॥ ५५ ॥ ध्यानांत आणोनि पांडुरंगमूर्ती ॥ तुका निद्रिस्त असतां राती ॥ स्वप्न देखिलें कैशा रीती ॥ तें सादर संतीं परिसिजे ॥५६॥ इंद्रायणीस करून स्नान ॥ देउळासी जात वैष्णवजन ॥ हातीं असती तुळसी पानें ॥ तों मार्गीं ब्राह्मण देखिला ॥५७॥ तुकयाची ऐसी असे रीती ॥ ब्राह्मण देखिला अथवा संत ॥ तयासी साष्टांग दंडवत ॥ सर्वथा घालीत निजप्रेमें ॥ ५८ ॥ जैसा कां जागृतीचा मोळा ॥ तरी स्वप्नही तैसेंचि दिसे डोळां ॥ हा तों अनुभव असे सकळां ॥ वैष्णवी लीळा मायेची ॥५९॥ असो आतां हीं भाषणें ॥ तुक्यानें मार्गीं देखतां ब्राह्मण ॥ तयासी वाहूनि तुळसीपान ॥ साष्टांग नमन पै केलें ॥ १६० ॥ मग संतुष्ट होऊनि द्विजवर ॥ तुकयाचे मस्तकीं ठेविला कर ॥ रामकृष्णनाम सांगीतला मंत्र ॥ जगदुद्धार होतसे जेणें ॥६१॥ गुरुपरंपरा ते अवसरीं ॥ निजमुखें सांगे तेव्हां श्रीहरी ॥ ते सादर होऊनि श्रवणद्वारीं ॥ श्रोतीं चतुरीं परिसिजे ॥६२॥ राघवचैतन्य भक्त वैष्णव ॥ तयासी शरण चैतन्य केशव ॥ बाबाचैतन्य माझें नांव ॥ तुकयासी देव बोलिले ॥६३ ॥ श्रीपांडुरंगाचें उपासन ॥ नको सोडुं तयाचे चर-

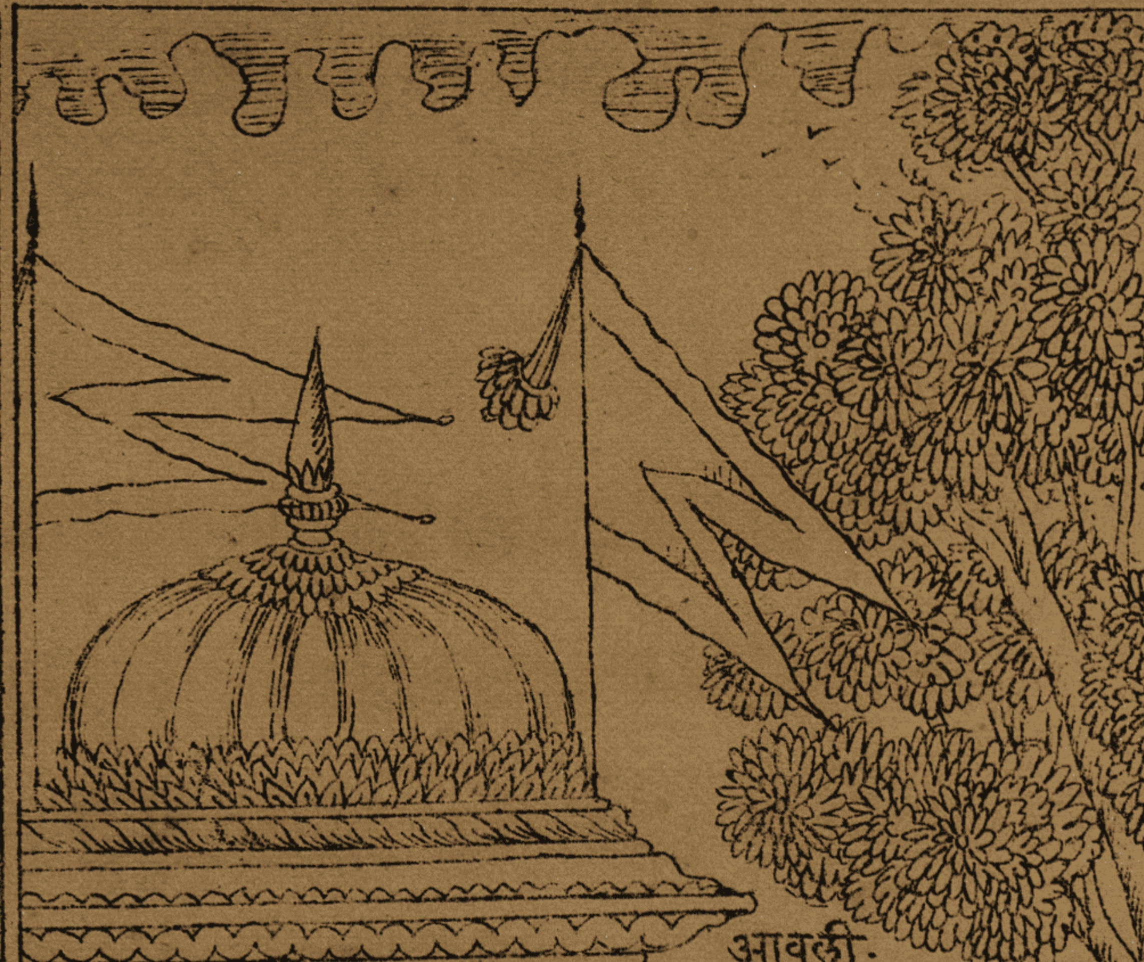
ण ॥ मग तुका संतुष्ट होऊनि मनें ॥ सद्गुरूकारणें विनवित ॥६४॥ स्वामी घरासी येऊन सत्वर ॥ माझा आश्रम करावा पवित्र ॥ स्वयंपाक करूनि आपुल्या करें ॥ जेवा पोटभर त्याठायीं ॥ ६५ ॥ ऐकोनि तयाची वचनोक्ती ॥ काय ह्मणतसे रुक्मिणीपती ॥ पावशेर तूप देशील प्रीती ॥ तरी सदनाप्रती मी येतों ॥६६॥ ऐकूनि द्विजवराची मात ॥ अवश्य ह्मणे वैष्णव भक्त ॥ मग ब्राह्मणाचा धरून हात ॥ तुका येत निजमंदिरीं ॥६७॥ मग कांतेसी ह्मणे भक्त वैष्णव ॥ आपुल्या मंदिरासी आले देव ॥ यांसीं साहित्य देऊनि सर्व ॥ घृत द्यावें मागती तें ॥६८॥ ऐसें तुका बोलतां वचन ॥ कांता झाली क्रोधायमान ॥ ह्मणे को-ठोनि आला मेला ब्राह्मण ॥ पावशेर तूप कोठूनि देऊं ॥६९॥ कोणे जातीचा द्विजवर ॥ घरीं आणितो निरंतर ॥ भांडीं जाळोनि केलीं खापर ॥ करूं संसार कैशापरी ॥ १७० ॥ ऐसा कलह वाढतां थोर ॥ तों सद्गुरु तेथूनि गेले सत्वर ॥ ऐसें स्वप्न वैष्णववीर ॥ देखत साचार ते दिवसीं ॥ ७१ ॥ जागृतावस्थे येऊन देखा ॥ चित्तीं पस्तावे वैष्णव तुका ॥ ह्मणे मज भेटोनि सद्गुरुसखा ॥ भवसागर देखा उतरिला ॥ ७२ ॥ भोजनासी तूप पावशेर ॥ निजमुखें मागती साचार ॥ घरीं कलह वाढला थोर ॥ यास्तव सत्वर देव गेले ॥ ७३ ॥ केशवचैतन्य राघव चैतन्य ॥ बाबाजी आपुलें सांगीतलें नामाभिधान ॥ रामकृष्ण हरि मंत्र जाण ॥ मजकारणें सांगीतला ॥७४॥ माघशुद्ध दशमी साचार ॥ सुदिन पाहूनि गुरुवार ॥ माझा करून अंगीकार ॥ गेले सत्वर सद्गुरू ॥७५॥ ऐसे तीन अभंग सप्रेमें ॥ निजमुखें

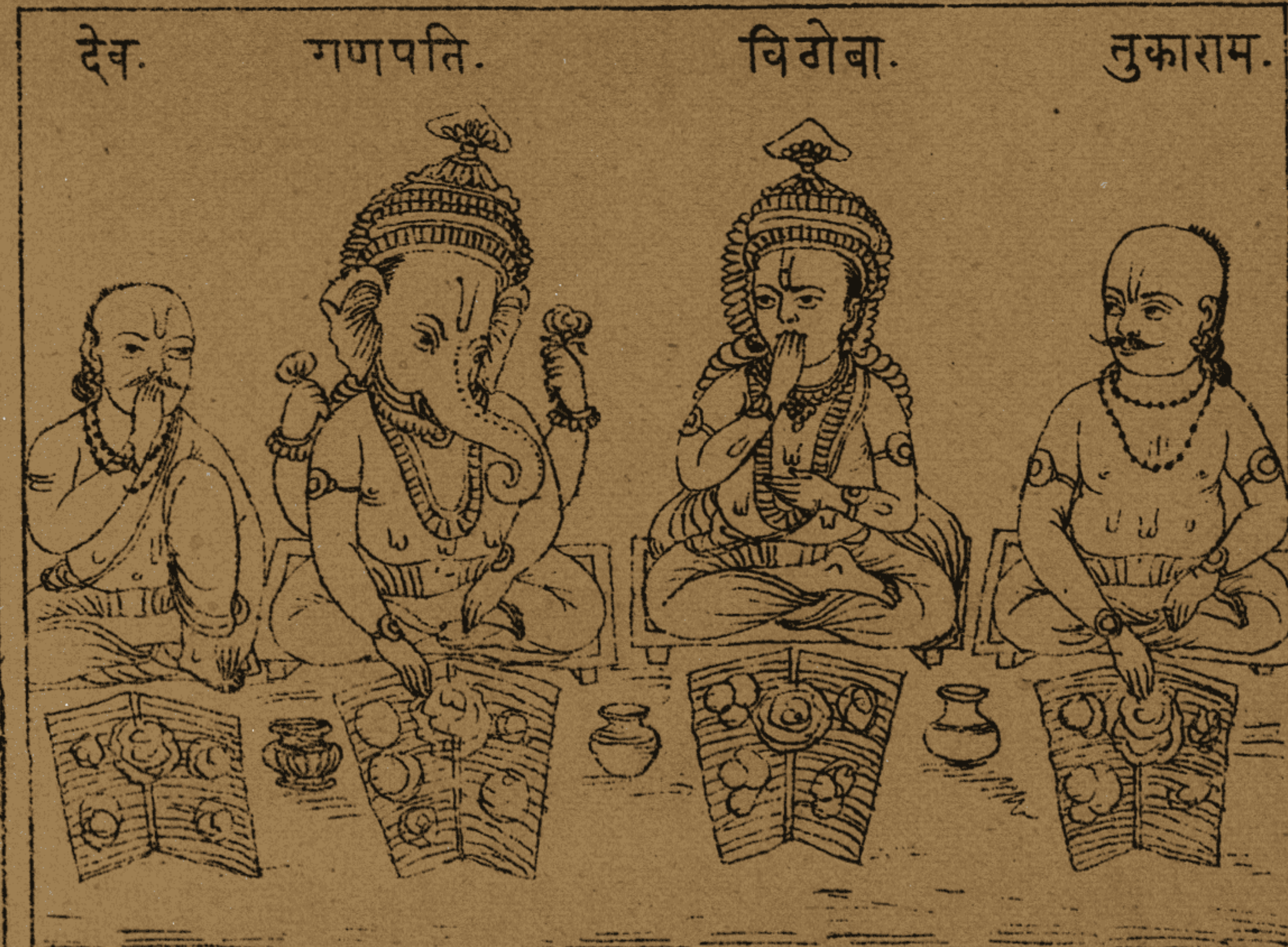
वदले तुकाराम ॥ ते सर्वदा गाईल जरी प्रेमें ॥ त्यासी भवश्रम बाधीना ॥७६॥ सद्गुरूकृपा ऐशा रीती ॥ तुकयासी स्वप्नीं झाली निश्चिती ॥ भाविक प्रेमळ अनुभवें जाणती ॥ चरित्र ऐकती हरिकीर्त्तनीं ॥ ७७ ॥ पुढें परंपरा ऐसी चालत ॥ जयासी तुकयाची अत्यंत प्रीत ॥ तयासी स्वप्नीं अनुग्रह देत ॥ अद्यापि चालत चमत्कार ॥ ७८ ॥ पुढील अध्यायीं रस अद्भुत ॥ वदविता श्रीरुक्मिणीकांत ॥ तें सादर ऐका प्रेमळभक्त ॥ एकाग्र चित्त करूनि-यां ॥७९॥ आपुल्या दासाची सत्कीर्त्ति ॥ प्रकट व्हावया जनांत ॥ यास्तव भक्तलीलामृ-त ॥ पंढरीनाथ वदवितो ॥१८०॥ लीलाविग्रही रुक्मिणीवर ॥ त्याचे हातीं असे सूत्र ॥ निमित्त दिधलें मजवर ॥ हाही विचार तो जाणे ॥८१॥ दोनी कर ठेवूनि जघनीं ॥ विटे-वरी उभा चक्रपाणी ॥ महिपती त्याचा वरदानी ॥ सद्गुण कीर्तनीं गातसे ॥ ८२ ॥ स्व-स्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ द-शमोध्याय गोडहा ॥१८३॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

अध्याय ११ वा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः ॥ ॥ मी अनाथ निराश्रय संसारीं ॥ पंगूहि असें सर्वांपरी ॥ परी तुझा ह्मणवितों श्रीहरी ॥ अभिमान अंतरीं तुज असे ॥ १ ॥ भक्तिहीन ज्ञानहीन ॥ शक्तिहीन वैराग्य नेणे जाण ॥ ऐसा जड मी अज्ञान ॥ कोण तुजविण आपंगिता ॥२॥ जैसें अमंगळ मोरींतील नीर ॥ तें कूपामाजी संचरलें जर ॥ तरी आडाचें नासेलही साचार ॥ त्यासीं पवित्र न सेविती ॥ ३ ॥ ना तेंच जरी अमंगळ पाणी ॥ गंगेसी मिळे जये दिनीं ॥ तरी पवित्र होय तेचक्षणीं ॥ वंदिती मुनी सिद्ध ऋषी ॥४ ॥ तैसा सर्वांविषयीं पतित ॥ आणि तुजला भलत्या भावें शरण येत ॥ तयासीं आपंगी वैकुंठनाथ ॥ गुणदोष किंचित न पाहतां ॥ ५ ॥ वेदीं निंदिले अंत्यजयाती ॥ ते जरी सद्भावें तुज भजती ॥ तरी तेही उंचासी वंद्य होती ॥ नाम श्रीपती जपतां तुझें ॥ ६ ॥ ऐसा तूं पतितपावन खरा ॥ जगद्गुरू होसील चराचरा ॥ ऐसें जाणोनि निजअंतरा ॥ रुक्मिणीवरा तुज शरण ॥७ ॥ आतां तूं आपुल्या निजउचितें ॥ करी घात अथवा हित ॥ ब्रिदावळी जगविख्यात ॥ ते नव्हे असत्य सर्वथा ॥ ८ ॥ अनंतभक्त तारिले श्रीपती ॥ पुराणप्रसिद्ध त्यांची कीर्ती ॥ त्यांमाजी एक मी मूढमती ॥ आपंगीं महिपती आपुला ॥९॥ मागिले अध्यायीं कथा ऐसी ॥ स्वप्नीं अनुग्रह तुकयासी ॥ मग येऊन जागृतीसी ॥ आश्चर्य मानसीं करितसे ॥ ॥ १० ॥ एकेदिवसीं प्रेमळ भक्त ॥ जाऊनि बैसे अरण्यांत ॥ ह्मणे कर्कशेची पडली संगत ॥ झाली जनांत फजिती ॥११॥ गृहस्थाश्रम यास्तव राखावा ॥ कीं अतीताभ्यागताची

घडावी सेवा ॥ हें तों न आवडे तिच्या जीवा ॥ चालवी दावा परमार्थीं ॥१२॥ स्वप्नीं-
तेंही मधुर वचन ॥ सर्वथा न बोले मजकारणें ॥ बरें देवें तोडिलें बंधन ॥ न गुंतेचि मन
कोठेंही ॥१३॥ ऐसें ह्मणोनि वैष्णवभक्त ॥ भजन करित सप्रेमयुक्त ॥ चार घटिका लो-
टतां रात ॥ मग देउळीं येत कीर्तनासी ॥१४॥ नानापरीचे करुणारस ॥ आळवूनि करित
कीर्तनघोष ॥ श्रवणासी येती श्रोते बहुवस ॥ प्रेमळ उदास भाविक जे ॥१५॥ चारी प्रहर
करूनि कीर्तन ॥ मग इंद्रायणीसी करितसे स्नान ॥ पांडुरंगाचें करूनि पूजन ॥ अरण्यां-
त जाऊन बैसावें ॥१६॥ कोणी भाकर आणूनि देत ॥ तरी स्वल्प आहार सेवितसे ते-
थ ॥ परी घरासी न जाय वैष्णवभक्त ॥ कर्कशासंगत ह्मणोनि॥१७॥ऐसे दोन मास गेले
लोटोनि ॥ तुका सर्वथा न जाय सदनीं ॥ कांता देतसे गाऱ्हाणीं ॥ शेजारिणी मिळवू-
नियां १८॥ ह्मणे पिसा गांवीं असोनि जाण ॥ मजकडे न पाहेचि परतोन ॥ माझी वाट
केली कोण ॥ त्याजकारणें पुसा वो ॥१९॥ भजन करित बैसतो रानीं ॥ खावयासी
आणूनि न देती कोणी ॥ रातीं देउळासी येउनी ॥ टाळ कुटोनी नाचतसे ॥२०॥
तंव एके दिवसीं वैष्णवभक्त ॥ स्नान करून देउळासी जात ॥ आवली उदक घेऊनि येत ॥
तों गांठ अवचित पडियेली ॥२१॥ मग धरूनि तुकयाचा पदर ॥ उभा केला वाटेवर ॥
मग काय बोले कठिणोत्तर ॥ चावोनि अधर तेधवां ॥ २२ ॥ तुकयासी ह्मणे त्या अवसरा ॥
तूं दोन महिने न येसी घरा॥ तरी मी कोणाची होऊं दारा॥ या संसारा चालवूं ॥२३॥

यावरी तुका बोलतसे काय ॥ विठोबा रखुमाई बाप माय ॥ यांचे पाय आठवीत जाय ॥ तरी आपदा न होय संसारीं ॥ २४ ॥ आवली ह्मणतसे त्या अवसरा ॥ तुह्मीं आतां चलावें वरा ॥ येरू ह्मणे ऐकसी विचारा ॥ तरी भाक सत्वरा मज देई ॥ २५ ॥ कांतेनें वचन देऊनि त्यासीं ॥ मग घरासी नेलें तुकयासी ॥ द्वारीं वृंदावनीं होती तुळसी ॥ तया स्थळासीं बैसले ॥ २६ ॥ ते दिवसीं होती हरिदिनी ॥ श्रवण करावयासी येती कोणी ॥ आवली तयांसी देखोनि नयनीं ॥ वसवसोनी पाठीं लागे ॥ २७ ॥ तुका ह्मणतसे त्या अवसरा ॥ कोण येतसे कोणाच्या घरा ॥ भूषण नावडे तुझिया अंतरा ॥ दांत करकरां कां खासी ॥ २८ ॥ देवासाठीं जाण साचार ॥ ब्रह्मांड झालें आमुचें सोइरें ॥ त्यांसी कोवळें बोलतां उत्तर ॥ जातो पदर काय तुझा ॥ २९ ॥ आपुला धंदा टाकोनि जाण ॥ माझ्या घरासीं येती जन ॥ हेंचि मानूनि न घेसी भूषण ॥ आणि वसवसोनी धांवसी ॥ ३० ॥ ऐसें बोलतां वैष्णवभक्त ॥ आवली राहिली मग निवांत ॥ परी लोक न येती वाडियांत ॥ भय बहुत वागविती ॥ ३१ ॥ तुका बैसोनि वृंदावनीं ॥ कांतेसी ह्मणे तयेक्षणीं ॥ आतां एकाग्र होऊनि मनीं ॥ कीर्तन श्रवणीं बैसावें ॥ ३२ ॥ आवली ह्मणे नायकावें जरी ॥ तरी वचन देऊनि आणिला घरीं ॥ यास्तव बैसोनि शेजारीं ॥ श्रवण करी तेधवां ॥ ३३ ॥ एकांत देखोनि वैष्णवभक्त ॥ निजकांतेसी उपदेश करित ॥ ह्मणे देहुक्षेत्र जाण येथ ॥ धरिलें उक्त पैं आह्मीं ॥ ३४ ॥ ऐसीं टक्के दिवाण धारा ॥ देणें लागतो याचा सारा ॥ ना तरी काळोजी हुलदारा ॥ दाखवी दरारा ब-

हुसाल ॥ ३५ ॥ ऐसीं टक्के ह्मणसील काय ॥ हा चित्तीं वाटेल संदेह ॥ तरी ऐसीं तत्त्वें करूनि देह ॥ वेष्टित होय उभारा ॥ ३६ ॥ इंद्रियें दमितां दिवसरात ॥ दहा टक्के झाडले यांत ॥ पंचवीस याची नाहीं आर्त्त ॥ संतोषचित्त सर्वदा ॥ ३७ ॥ आणीक कर्मेंद्रियें पांच ह्मणती जनीं ॥ तींहीं लाविलीं देवाकारणीं ॥ मी कर्त्ता नाठवे मनीं ॥ तरी गेलीं झडोनी सहजचि ॥ ३८ ॥ दहा टक्के तों ऐशा रीती ॥ झडोनि गेले सहज स्थिती ॥ सत्तर तत्वें देहीं असती ॥ त्यांची [illegible] न देववे ॥ ३९ ॥ पांडुरंग चौधरी जाण तेर्थींचा ॥ ह्मणे झाडा करीं सकळ बाकीचा ॥ हांडा भांडीं गुरें साचा ॥ ऐवज घरचा मागतसे ॥ ४० ॥ म्या पूर्वींच कुळवाडी केली नसती ॥ तरी कां सांपडतों याचे हातीं ॥ तरि तूं उदास होऊन चित्तीं ॥ सोडवीं मजप्रती निजकांते ॥ ४१ ॥ उदयीक द्वादशी सोमवार ॥ स्नान करून येईं सत्वर ॥ मग पाचारून द्विजवर ॥ लुटवी घर त्याहातीं ॥ ४२ ॥ अन्नवस्त्र याची चिंता ॥ मनांत नको करूं सर्वथा ॥ पांडुरंग बाप शिरीं असतां ॥ तो उणें तत्वतां पडों नेदी ॥ ४३ ॥ माझें ऐकसील जरी उत्तर ॥ तरी जगीं कीर्ती वाढेल थोर ॥ ह्मणावीं भांडीं नेलीं चोरें ॥ मेलीं गुरें चाऱ्याविण ॥ ४४ ॥ आशे निरसोनियां जाण ॥ वज्राऐसें करावें मन ॥ लेंकुरें झालीं नाहींत ह्मणोन ॥ करी सोडवण आपुली ॥ ४५ ॥ बळकट घालूनियां कांस ॥ सांडीं नाशिवंताची आस ॥ देव द्विज अतीत यांस ॥ पूजीं मंदिरास आणोनी ॥ ४६ ॥ वैष्णवांची दासी होऊनि भावें ॥ संतांसी अनन्य शरण जावें ॥ विठोबाचें नाम घ्यावें ॥ प्रेमभा-

वें करूनियां ॥ ४७ ॥ अकरा अभंग ऐशा रीती ॥ कांतेसी उपदेश केला प्रीती ॥ पूर्णबोध ग्रंथ त्यासी ह्मणती ॥ ऐकतां विरक्ती होय जीवा ॥ ४८ ॥ तीं तुकयाचीं अनुपम्य वचनें ॥ साधकीं करितां नित्य पठण ॥ भक्ति ज्ञान वैराग्य पूर्ण ॥ होईल तेणें निश्चयेसी ॥४९॥ तीं येथें संकळित बोलिलों उत्तरें ॥ नाहीं वाढविला विस्तार ॥ मग तुका करीत हरिजागर ॥ नाना चरित्रें गाऊनियां ॥५०॥ उदयासी येतांचि गभस्ती ॥ मग उजळिली मंगळारती ॥ कांतेसी क्षणभर बाणली विरक्ती ॥ बैसतां संगतीं तुकयाच्या ॥५१॥ मग प्रातःकाळीं करून स्नान ॥ जिजाबाई पाचारीत ब्राह्मण ॥ तेव्हां गुरें वासरें धन धान्य ॥ भांडीं संपूर्ण लुटविलीं ॥५२॥ तों चुलींत राख होती निश्चिती ॥ तेही संन्यासी घेऊन जाती ॥ ह्मणती आंगासी लावूं विभूती ॥ उदासवृत्ती बैसोनी ॥५३॥ कणगी उखळ मुसळ जातें ॥ रितीं मडकीही नेली समस्तें ॥ जीर्णवस्त्र कांतेसी होतें ॥ तें वाळूं परसांत घातलें ॥५४॥ तों महारणीच्या रूपें तत्वता ॥ तुकयासी ह्मणे रुक्मिणी माता ॥ कांहीं वस्त्र असेल आतां ॥ तरी द्यावें स-मर्था मजलागीं ॥५५॥ तुका विचारी मनांत ॥ ह्मणे हे महारिण विन्मुख जात ॥ मग वा-ड्यामागें होऊनि त्वरित ॥ वस्त्र हातें ओढितसे ॥५६॥ महारिणीस वस्त्र देऊनि जाण ॥ खुणावूनि सांगे तिजकारणें ॥ ह्मणे सत्वर जाई येथोन ॥ कोणासी वचन न बोलतां ॥५७॥ हें गांवींचीं मुलें देखोनि नयनीं ॥ आवलीस सांगती तये क्षणीं ॥ ह्मणती वस्त्र मागतां महा-रिणी ॥ दिधलें ओढोनी तिजलागीं ॥५८॥ ऐकोनि तयांची वचनोक्ती ॥ प्रपंचाकडे मुरडली

वृत्ती ॥ ह्मणे घरासी समजावूनि आणितां पती ॥ ह्मणोनि विपत्ती हे झाली ॥ ५९ ॥ म्या दळा कांडा करूनि घरीं ॥ संसार केला आजिवरी ॥ त्याचें तों बाहेर परिवारी ॥ भिकेवरी चालतें ॥ ६० ॥ ऐशा प्रकारें चालतां योग ॥ मज तों कोठें आठवला भोग ॥ वचन देऊनि आणितां मग ॥ सर्वत्याग करविला ॥ ६१ ॥ काळ्याचे पाय आठवीत जाय ॥ तोचि अन्न-वस्त्र पुरवील पाहे ॥ त्याचा विश्वास धरूनि माय ॥ घर लवलाहें लुटविलें ॥ ६२ ॥ एके रात्रींतूनि निश्चिती ॥ दोन वेळां आठविले पाय चित्तीं ॥ त्याची तों तत्काळ आली प्रचीती ॥ होती संपत्ती ते गेली ॥ ६३ ॥ मग पाषाण घेऊन मस्तकावर ॥ आवली देऊळासी चालिली सत्वर ॥ ह्मणे काळ्याचे पाय करीन चूर ॥ केलासे निकर मानसीं ॥ ६४ ॥ ऐसा निश्चय करूनि चित्तीं ॥ देउळासीं चालिली सत्वरगती ॥ तों थरथरां कांपे पांडुरंगमूर्ती ॥ ह्मणे कैसी गती करावी ॥ ६५ ॥ देउळामाजी येतां पाहे ॥ तों रुक्मिणी ह्मणे करितीस काय ॥ येरी ह्मणे फोडित्यें पाय ॥ घातकी आहे वर तुझा ॥ ६६ ॥ माझ्या भ्रतारानें रातीं ॥ उपदेश केला नाना-रीती ॥ एकदां पाय आठविले चित्तीं ॥ तों दरिद्र मजप्रती आले कीं ॥ ६७ ॥ धन धान्य गुरें समग्र ॥ तें घेऊनि गेले द्विजवर ॥ एक आड जुनें होतें वस्त्र ॥ ओढूनि सत्वर तें दिधलें ॥ ॥ ६८ ॥ वस्त्र अन्न नसेचि कांहीं ॥ भ्रतार तो केला विदेही ॥ यास्तव संताप वाटतो जीवीं ॥ ऐकूनि रुक्मिणी बोलतसे ॥ ६९ ॥ योगक्षेमाची चिंता पाहीं ॥ सर्वथा न करीं आपुले देहीं ॥ मग मुष्टी भर होन ते समयीं ॥ देत लवलाहीं आदिमाया ॥ ७० ॥ आणि साडी चोळी एक

पाहीं ॥ स्वहस्तें देतसे रखुमाबाई ॥ ती नेसोनि लवलाहीं ॥ बाहेर जिजाई येतसे ॥७१॥ तें तुकयानें देखोनि निश्चित ॥ ह्मणे उतावेळ केलें इणें चित्त ॥ देवें होन दिधले होते ॥ तो बोलावूनि द्विजांतें वांटिलें ॥७२॥ निराश होऊन प्रेमळ भक्त ॥ भजन करित सप्रेमयुक्त ॥ देशोदेशीं प्रकटली कीर्त ॥ दर्शनासी येत लोक तेव्हां ॥७३॥ चमत्कार देखोनि नाना रीती ॥ लोक परस्परें बोलती ॥ कीं साक्षात येऊनि पांडुरंग मूर्ती ॥ नित्य जेवित तुकया सवें ॥७४॥ हें चिंचवडीं देवांसीं झालें श्रुत ॥ ऐकोनि विस्मित तयांचें चित्त ॥ ह्मणती तुकयासीं पाचारूनि येथ॥कांहीं प्रचीत पाहावी ॥७५॥ मग चिंतामणी देवानीं ते समयीं॥ तुकयासी निरोप पाठविला पाहीं ॥ कीं येथवर येऊन येसमयीं ॥ भेटोनि लवलाहीं मग जावें ॥ ७६ ॥ जाणोनि तयाचें मनोगत ॥ चित्तीं विचारी प्रेमळ भक्त ॥ ह्मणे देवानीं केला आपुला हेत ॥ तरीं जावें त्वरित भेटावया ॥७७॥ ऐसें ह्मणोनि ते अवसरीं ॥ तेथूनि गमन केलें सत्वरी ॥ तों मार्गीं चालतां वाटेवरी ॥ भजन करीत निजप्रेमें ॥ ७८ ॥ अर्धपंथ क्रमितां त्वरित ॥ तों मनुष्य वाटेसी निरोप सांगत ॥ कीं देवांनीं धरूनि तुमचा हेत ॥ भेटीस निश्चित पाचारिलें ॥७९॥ अवश्य ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ आमचेंही हेंचि मनोगत ॥ मग चिंचवडासी येऊन त्वरित ॥ गजवदनातें नमस्कारी ॥८०॥ चिंतामणी देव तेसमयीं ॥ स्नानसंध्येसी बैसेले पाहीं ॥ परी तुकाराम पातले गृहीं ॥ हें विदित नाहीं तयासीं ॥ ८१ ॥ देवगृहीं एकांतीं बैसून ॥ मानसपूजा करिती जाण ॥ तों नावरेची चंचळ मन ॥ कैशारीती तें ऐका ॥ ८२ ॥ उपवनामाजी

देखा ॥ लाविली होती पुष्पवटिका ॥ त्याचा आठव उपासका ॥ झाला निका ते समयीं ॥ ॥ ८३ ॥ ह्मणे झाडांची अबाळ झाली बहुत ॥ केरकचरा पडला आंत ॥ तरी बनकरासी बोलावूनि येथ ॥ शिक्षा निश्चित करावी ॥८४॥ ऐसी कल्पना येतांचि जाण ॥ सर्वेचि एकाग्र केलें मन ॥ गजवदनाचें करूनि ध्यान ॥ सर्वोपचारें पूजितसे ॥८५॥ मानसपूजा करून त्वरित ॥ चिंतामणी देव बाहेर येत ॥ त्यांसी देखोनि वैष्णवभक्त ॥ घातलें दंडवत साष्टांगें ॥ ॥८६॥ चित्तीं विकल्प वाटला देवा ॥ ह्मणे शूद्रासीं नमस्कार न करावा ॥ मग स्वमुखें ह्मणे लाभ हा बरवा ॥ आलेत केंव्हां हें सांगा ॥८७॥ ऐकोनि ह्मणे प्रेमळ भक्त ॥ तुह्मीं मानसपूजा करितां निश्चित ॥ मग गेलांत पुष्पवाटिकेंत ॥ मी आलों त्वरित तेसमयीं ॥८८॥ ऐकोनि तयाची वचनोक्ती ॥ देवासी आश्चर्य वाटलें चित्तीं ॥ ह्मणे परचित्तपरीक्षक निश्चिती ॥ हें सत्यचि बोलती जनवार्ता ॥८९॥ आतां एक संशय वाटतो जीवें ॥ कीं विष्णुमूर्ती जेवितो याच्या सवें ॥ ऐसें जन बोलती सर्व ॥ तरि तें पुसावें भोजनांतीं ॥९०॥ याची प्रशंसा वाढली फार ॥ ब्राह्मणही करितात नमस्कार ॥ कांहीं चमत्कार दाखविला जर ॥ तरी सन्मान आदर आह्मीं करूं ॥९१॥ मायिक असेल वरच्यावर ॥ तरी शिक्षा करावयासी नाहीं उशीर ॥ तरी भोजनझालिया सत्वर ॥ मग तुकयासी विचार करावा ॥९२॥ आतां वैश्वदेवसमयीं आला अतीत ॥ तरी विष्णुसमान मानिजे त्यातें ॥ पात्र वाढविलें तुकयातें ॥ विप्रपंक्तींत तेसमयीं ॥९३॥ ब्राह्मणांपासोनि हात चार ॥ पात्र मांडविलें इतुक्या अंतरें ॥ तुकयानें आ-

णीक दोन पात्रें ॥ वाढविलीं साचार त्या हातीं ॥९४॥ देव पुसती तयेक्षणीं ॥ पात्रें वाढविलीं कोणालागुनी ॥ आणीक जेवणार असती कोणी ॥ त्यांजलागोनि पाचारा ॥९५॥ ऐकूनी ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ एके पात्रीं रुक्मिणीकांत ॥ दुसरें वाढिलें गजवदनातें ॥ बोलावा तयातें स्वामियां ॥९६॥ गायत्री मंत्रें प्रोक्षोनि पात्रें ॥ ध्यानांत आणिला लंबोदर ॥ नैवेद्य दाखवी झांकोनि नेत्र ॥ मग तुका उत्तर काय बोले ॥९७॥ समुद्रामाजी करितां स्नान ॥ एक भक्त बुडतां जाण ॥ त्याणें गजवदनाचें केलें चिंतन ॥ करी धांवणें ह्मणोनी ॥९८॥ तयासीं काढावया निश्चित ॥ समुद्रांत गेला गौरीसुत ॥ हा वृत्तांत झाला मातें श्रुत ॥ तुह्मीं नैवेद्य कोणातें दाखवितां ॥९९॥ याचा संशय वाटेल चित्तीं ॥ तरी क्षण एक बैसोनि पाहावी प्रचीती ॥ ऐकोनि देव आश्चर्य करिती ॥ ह्मणती याची स्थिती अनुपम्य ॥ १०० ॥ एक अर्धघटिका लोटतां जाण ॥ तों तत्काळ आले गजवदन ॥ पीतांबर पिळून पाहतां जाण ॥ तों क्षारजीवन लागतसे ॥ १ ॥ मग तुका विनंती करीतसे त्यांसीं ॥ आतां बोलावा गणपतीसीं ॥ साक्षात जेववावें त्यासी ॥ चित्त संतोषी तें होय ॥२॥ ऐकोनि देव ह्मणती त्यासीं ॥ प्रत्यक्ष मूर्ती जेवील कैसी ॥ नैवेद्य दाखवितां देवासीं ॥ सुवास तयासीं जातसे ॥ ३ ॥ यावरी ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ प्रत्यक्ष गणपती जेववावा येथ ॥ तेणेंचि समाधान पाविजे चित्त ॥ नाहीं तरी व्यर्थ उपासना ॥ ४॥ जैसें क्षेत्र पेरिलें गोमटें ॥ त्यासीं कणसें आलीं घणदाट ॥ परी त्यावरी कण न फुटे ॥ तरी व्यर्थचि कष्ट गेले कीं ॥५॥ कां गगनीं अभ्र दाटलें फार ॥ परी व-

र्षाव न होय अणुमात्र ॥ तेवीं दैवत न देतां साक्षात्कार ॥ उपासनामंत्र ते वायां ॥६॥ फळावांचून वृक्षलता ॥ कीं जळावांचून भ्यासुर सरिता ॥ संतानावीण सुंदरकांता ॥ शोभाहीन तत्त्वता ते दिसे ॥ ७ ॥ भ्रतारावीण अळंकार ॥ कां प्राणावांचूनि जैसें शरीर ॥ नातरी दृष्टीवांचूनि विशाळनेत्र ॥ व्यर्थचि साचार दिसती पैं ॥ ८ ॥ तरी साक्षात्कार न देतांची दैवत ॥ भजन पूजन तें गेलें व्यर्थ ॥ ऐकूनि तुकयाचा वचनार्थ ॥ आश्चर्य करित चिंतामणी ॥ ९ ॥ मग काय ह्मणतसे तयाप्रती ॥ आह्मीं उपासिला श्रीगणपती ॥ परी साक्षात येऊन जेवील मूर्ती ॥ हें सामर्थ्य निश्चिती असेना ॥११० ॥ तुह्मी ह्मणवितां वैष्णववीर ॥ स्वाधीन केला रुक्मिणीवर ॥ तैसाचि आणोनि लंबोदर ॥ जेववा सत्वर ये समयीं ॥ ११ ॥ साक्षात न येतां गजवदन ॥ तरी आह्मीं सर्वथा न करूं भोजन ॥ देखोनि देवाचें निर्वाण ॥ काय ह्मणे विष्णुदास ॥ १२ ॥ मी तुमच्या कृपेनें निश्चिती ॥ प्रत्यक्ष जेववीन गणपती ॥ मग दोन अभंग केली स्तुती ॥ सप्रेमगती करूनियां ॥ १३ ॥ जयजयाजी लंबोदरा ॥ चवदाविद्या गुणसागरा ॥ सकळसिद्धिच्या दातारा ॥ फरशधरा गजवदना ॥ १४ ॥ तूं घागऱ्या बांधोनी पायीं ॥ नृत्य करिसी जे समयीं ॥ नारद तुंबर तटस्थ सर्वही ॥ तुझी नवाई देखोनी ॥ १५ ॥ तूं जया पाहासी कृपादृष्टी ॥ विघ्नें पळती बारा वाटीं ॥ भक्तांसी रक्षिसी महासंकटीं ॥ भवबंधफांसाटी तोडूनियां ॥ १६ ॥ ऐशाप्रकारें केली स्तुती ॥ परी सर्वथा न येचि तेथें गणपती ॥ तुका विनवीतसे मागुती ॥ संकोच चित्तीं न धरावा ॥ १७ ॥ तुवां चिंतामणीच्या भक्तीस्तव-

पाहीं ॥ येथें दोहविल्या वांझ्या गायी ॥ ऐसें मी तों मागत नाहीं ॥ आईतेंचि जेवी अन्न आतां ॥ १८ ॥ ऐकूनि तुकयाचें करुणा उत्तर ॥ संतुष्ट झाले गौरीकुमर ॥ मग सगुणरूपें लंबोदर ॥ पात्रावरी बैसले ॥ १९ ॥ चिंतामणीदेव आराध्यमूर्ती ॥ देखोनि संतुष्ट झाले चित्तीं ॥ साष्टांग नमस्कार घालोनि प्रीती ॥ सप्रेम गती करूनियां ॥ १२० ॥ मग तुकयाप्रती ह्मणतसे तेव्हां ॥ आतां विठोबासीं बोलावा ॥ तेणेंचि आनंद आमुच्या जीवा ॥ येथें जेववा साक्षात ॥ २१ ॥ तुकयानें झांकूनि नेत्रपातीं ॥ हृदयीं चिंतली पाडुरंग मूर्ती ॥ देखोनियां सप्रेमभक्ती ॥ रुक्मिणीपती पातले ॥ २२ ॥ सांवळा सकुमार श्रीपती ॥ शंख चक्र आयुधें हातीं ॥ मुकुटीं रत्नकिळा फांकती ॥ तेणें गभस्ती लोपला ॥ २३ ॥ दिव्य कुंडलें मकराकार ॥ कांसेसी झळकतसे पीतांबर ॥ श्रीमुख साजिरें मनोहर ॥ चरणीं तोडर मिरवतसे ॥ ॥ २४ ॥ ऐसी मूर्ती भव्यवाणी ॥ देखतसे देव चिंतामणी ॥ साष्टांग नमस्कार घातला धरणी ॥ आनंद मनीं न समाय ॥ २५ ॥ एके पात्रीं लंबोदर ॥ चतुर्भुज मूर्ती सुंदर ॥ एक दंत दिसे शुभ्र ॥ सर्वांगीं शेंदुर चर्चिला ॥ २६ ॥ निजभक्त तुका वैष्णव जाण ॥ आणिक देव चिंतामण ॥ उभयतांसीं साक्षातदर्शन ॥ मग इतरा कारणें न दिसती ॥ २७ ॥ पात्रीं अन्नें वाढिलीं प्रीती ॥ तीं निजकरें जेविती दोनी मूर्ती ॥ सरतां अन्न ते ब्राह्मण देखती ॥ विस्मित चित्तीं मग झाले ॥ २८ ॥ देवभक्तांचिये पंक्ती ॥ ब्राह्मण जेविती यथानिगुती ॥ जें जयासी रुचे तें सेविती ॥ झाली तृप्ती सकळांची ॥ २९ ॥ श्रीपाडुरंगमूर्ती आणि मोरया ॥ तयांसी करशुद्धी

घालीत तुकया ॥ मग मुखशुद्धी विडे देऊनियां ॥ लागतसे पायां निज प्रेमें ॥३०॥ मग निजभक्तासीं पुसोनि निश्चिती ॥ अंतर्धान पावल्या दोनी मूर्ती ॥ देवें तुकयासी आलिंगून प्रीती ॥ दंडवत घालिती तेधवां ॥३१॥ तुकयानें देखोनि लवलाहें ॥ निजकरें उठवी धरूनि बाहे ॥ ह्मणे आह्मांसीं पूज्य तुमचे पाय ॥ अनुचित काय हें स्वामी ॥३२॥ माझा स्वामी पंढरीनाथ ॥ भृगूची हृदयीं वागवितो लाथ ॥ तीर्थेंही तुमच्या चरणीं समस्त ॥ तेथें मी हीनयात काय आहें ॥३३॥ ऐकूनि तुकयाची वचनोक्ती ॥ चिंतामणीदेव उत्तर देती ॥ विष्णुभक्त ह्मणोंनये हीनयाती ॥ ऐसें भागवतीं बोलिलें ॥ ३४ ॥ पर्वतामाजी कनकाद्री थोर ॥ कीं धनुर्द्धरांत श्रीजानकीवर ॥ कीं योगियांमाजी श्रेष्ठ शंकर ॥ वैष्णववीर तूं तैसा ॥ ३५ ॥ भागीरथी श्रेष्ठ तीर्थांत ॥ कीं नामधारकांत नारद भक्त ॥ कीं सिद्धांमाजी अनसूयासुत ॥ तैसाचि भागवत तुकया तूं ॥३६॥ श्रीहरिकीर्तन करूनियां ॥ पुढें ब्रह्मरूप करिसील काया ॥ ऐसेंचि येतसे माझ्या प्रत्यया ॥ तुझी सत्क्रिया देखोनी ॥३७॥ देवें स्वमुखें ऐशा रीती ॥ स्तविलें तेव्हां तुकयाप्रती ॥ ह्मणे तुमच्या प्रसादें निश्चिती ॥ आजि देखिले श्रीपती साक्षात ॥३८॥ यावरी ह्मणे प्रेमळ भक्त ॥ हा आपुल्या कृपेचा महिमा निश्चित ॥ मग आज्ञा मागुनि तयातें ॥ देहुग्रामातें पातले ॥३९॥ तुकयाची निरपेक्ष स्थिती ॥ द्रव्य देतां न घेचि हातीं ॥ ऐकोनि श्रोते आशंकित होती ॥ वक्तयासी पुसती तेधवां ॥ ४० ॥ गृहस्थाश्रमी वैष्णव भक्त ॥ मुलें लेकुरें होतीं निश्चित ॥ तरी उजविलीं कोणत्या पंथें ॥ हें आह्मातें परि-

सर्वीं ॥४१॥ ऐसा प्रश्न करितां श्रोतयां ॥ वक्ता उत्तर देतसे तयां ॥ तिघी कन्या होत्या तुकया ॥ उजविल्या तयांतें कोणे रीती ॥४२॥ वडिलीचें नांव काशीबाई ॥ दुसरी भागी-रथी पाहीं ॥ धाकुटीचें नांव गंगाबाई ॥ सत्कुळाठायीं जन्मल्या ॥४३॥ उपवर होत्या तिघी-जणी ॥ आवली चिंताक्रांत मनीं ॥ ह्मणे मुली उजवाव्या कैसेनी ॥ तुकयालागुनी पुसतसे ॥ ॥ ४४ ॥ ऐकूनि कांतेची वचनोक्ती ॥ बाहेर जातसे सत्वरगती ॥ स्वयातीचीं मुलें खेळत होतीं ॥ तीं घराप्रती आणिली ॥ ४५ ॥ ते दिवसीं होती लग्न तिथ ॥ मग विप्र बोलावूनि वैष्णवभक्त॥ हळदी लावूनि वधूवरातें ॥ लग्न त्वरित लाविलें ॥४६॥ दूधभात करूनि घरां-त ॥ जेऊं घातलें पंचामृत ॥ दुसरेदिवसीं वरबापातें ॥ वर्तमान श्रुत झालें कीं ॥४७॥ मग व-ऱ्हाड घेऊनि तिघे सोइरे भले ॥ देहूगांवास मागून आले ॥ तेव्हां भाविकानीं साहित्य केलें ॥ सोहळे झाले चार दिवस ॥ ४८ ॥ ज्याणें सखा केला श्रीहरी ॥ तरी विश्व त्यावरी कृपा करी ॥ निजदासांसी वैकुंठविहारी ॥ भवसागरीं बुडों नेदी ॥४९॥ मोसे गाडे जांबुळकर ॥ हे सोइरे करी वैष्णववीर ॥ परी प्रपंचीं न गुंते अणुमात्र ॥ पडिला विसर देहाचा॥१५०॥ विश्व तारावयासीं देखा ॥ कलीमाजी अवतरला तुका ॥ महिमा न कळे अज्ञानलोकां ॥ परि तो विश्वसखा जगद्गुरू ॥ ५१ ॥ ज्याणें कीर्तन करूनि वैकुंठीं सहज ॥ देहासहित लाविला ध्वज ॥ तो वैष्णवभक्त महाराज ॥ उपदेशी मज निजकृपें ॥ ५२ ॥ तुकयाची सप्रेम कळा ॥ आळंदीस जाय वेळोवेळां ॥ पंढरीची वाट पाहात डोळां ॥ सद्गदित गळा

होतसे ॥ ५३ ॥ आणीक चरित्र वर्तलें गहन ॥ तें सादर ऐका भाविकजन ॥ बीड परगण्याचा देशपांड्या ब्राह्मण ॥ पंढरीस धरणें बैसला ॥५४॥ तामस अनुष्ठान मांडिलें त्याणें॥ उपवासीं राहात न सेवी अन्न ॥ पुराणव्युत्पत्ती मजकारणें ॥ व्हावी ह्मणून इच्छितसे ॥ ॥५५॥ दहा दिवस बैसतां तेथ ॥ स्वप्नीं सांगती पंढरीनाथ ॥ तुवां सत्वर जाऊनि आळंदीतें ॥ ज्ञानेश्वरातें आराधीं ॥ ५६ ॥ ते सांगतील जैसी युक्ती ॥ ऐकतां मनोरथ पूर्ण होती ॥ ऐसें सांगतां रुक्मिणीपती ॥ आला जागृतीं ब्राह्मण ॥५७॥ स्वप्नींचा दृष्टांत आठवूनि चित्तीं ॥ मग तो पातला अलंकावती ॥ ह्मणे मज व्हावी भुक्तिमुक्ती ॥ आणि पुराणव्युत्पती तत्काळ ॥५८॥ ऐसी कामना धरूनि मनें ॥ ज्ञानदेवीं बैसला धरणें ॥ सर्वथा न सेवींच अन्न ॥ तेणें शरीर क्षीण जाहलें ॥५९॥ बारा दिवस लोटतां सत्वर ॥ संकटीं पडिला ज्ञानेश्वर ॥ ह्मणती प्राक्तनहीन हा द्विजवर ॥ वायांचि शरीर दंडितसे ॥ १६० ॥ मग ह्मणे तूं देहूगांवीं जाईं त्वरित ॥ तेथें तुकाराम वैष्णवभक्त ॥ जो नामयाचा अवतार साक्षात ॥ जगदोद्धारार्थ अवतरला ॥६१॥ ते जे अनुग्रह करितील तुज ॥ तेथें विश्वास धरितां होईल काज ॥ ऐसें सांगतां ज्ञानराज ॥ तों आला द्विज जागृतीसीं ॥६२॥ स्वप्नींचा वृत्तांत आठवितां मनीं ॥ तों विकल्प पातला अंतःकरणीं ॥ ह्मणे तुका तों शूद्रजातीचा वाणी ॥ ऐकतों कानीं परस्परें ॥६३ ॥ त्याजपासीं जातां पाहे ॥ कैसेनि मनोरथ पूर्ण होय ॥ ऐसा विकल्प आणोनि पाहे ॥ देहूसीं लवलाहें चालिला ॥ ६४ ॥ मग येऊनि तु-

कयाजवळ ॥ वृत्तांत सांगीतला सकळ ॥ ऐकूनि विस्मित भक्त प्रेमळ ॥ भविष्य कळलें सर्वही ॥६५॥ ह्मणे ज्याच्या वरदहस्तें निश्चिती ॥ रेडा स्वमुखें वदला श्रुति ॥ चांगदेव प्रचीत पाहावयासी येती ॥ मग चालविली भिंती प्रतापें ॥६६॥ भुक्तिमुक्ती त्याचे द्वारीं ॥ सदा तिष्ठती कामारी ॥ सोन्याचा पिंपळ असे द्वारीं ॥ तो काय एक न करी स्वामी माझा ॥६७॥ ऐसें असतां ज्ञानेश्वरीं ॥ येथें पाठविला धरणेकरी ॥ काय उणें त्याचे घरीं ॥ तुका अंतरीं विस्मित ॥ ६८ ॥ मी तरी दास नव्हे खरा ॥ परी जनांत गेला डांगोरा ॥ कां हे उपाधी पाठविली घरा ॥ ज्ञानेश्वरा दीनबंधू ॥६९॥ मी तुमचा लडिवाळ जनीं ॥ अक्षरें जोडूनि सांगतां कानीं ॥ जैसी माता बाळकालागुनी ॥ मंथोनि लोणी चारितसे ॥१७०॥ तैसें तुह्मीं दिधलें उचित ॥ तीं आयतीं वचनें बोलें जनांत ॥ समर्थापासीं उणें होतें ॥ ह्मणूनि धरणें येथें पाठविलें ॥७१॥ यापरी विस्मित होऊनि मनें ॥ मग अकरा अभंग लिहिले जाण ॥ त्या ग्रंथासीं उत्तम ज्ञान ॥ ह्मणती सज्ञान अनुभवी ॥७२॥ धरणे करी बैसला जवळ ॥ त्यापासीं देत भक्त प्रेमळ ॥ आणि प्रसाद दिधलें महाफळ ॥ तें ब्राह्मणें तत्काळ टाकिलें ॥७३॥ ह्मणे मी पुराणव्युत्पत्ती इच्छितों मनीं ॥ आणि प्राकृत जत्या दिधल्या लिहूनी ॥ तरी व्यर्थचि आलों ये ठिकाणीं ॥ ऐसें ह्मणोनि चालिला ॥७४॥ मग अलकावतीस जाऊन ॥ ज्ञानदेवीं बैसला धरणें ॥ ह्मणे माझे मनोरथ करीं पूर्ण ॥ यास्तव निर्वाण करीतसे ॥७५॥ मग तेरा अभंग सत्वर ॥ ज्ञानेश्वरासी लिहिलें पत्र ॥ तुह्मीं जाणूनि त्याचें जन्मांतर ॥ मग येथें द्विजवर पाठविला॥७६॥

इच्छिली वस्तु नाहीं संचितीं ॥ ऐसें जाणुनि आपुले चित्तीं ॥ अपेश दिधलें मजप्रती ॥ केली युक्ति हे कळली ॥ ७७ ॥ जैसी लटकीयाची ग्वाही ॥ ते निवडिजे दुसरे ठायीं ॥ मी तों सेवा समर्पूनि पायीं ॥ झालों उतराई ज्ञानदेवा ॥७८॥ तुमची आज्ञा नुल्लंघवे मजसीं ॥ मग एकादश अभंग दिधले त्यासीं ॥ एक महाफळ प्रसादासीं ॥ देऊनि तयांसी गौरविलें ॥७९॥ परी त्याचे दैवींच नसे निश्चित ॥ त्यागोनि गेला येथील तेथें ॥ यापरी तुका ज्ञानदेवातें ॥ पत्र त्वरित पाठवीलें ॥ १८० ॥ मग ज्ञानराजें ते अवसरीं ॥ पिटोनि लाविला धरणेकरी ॥ निजकर्माची ऐशी परी ॥ विकल्प अंतरीं उद्भवला ॥८१॥ जेवीं कल्पतरूच्या तळवटीं ॥ बैसोनि झोळीसीं देताती गांठी ॥ परी भोगणें लागे तेंच सृष्टीं ॥ होतें अदृष्टीं तें झालें ॥ ८२ ॥ सुधारसाचा घट जाण ॥ अकस्मात लाधला आयुष्यहीन ॥ तें तया भासलें क्षार जीवन ॥ यास्तव लवंडोनी सांडिलें ॥८३॥ निधान सिद्धि देखिली डोळां ॥ दैवहीन गेला त्याजवळा ॥ तयासी भासती अग्निज्वाळा ॥ काय कपाळा करावें ॥८४॥ ना तरी दैवहीन करंटा ॥ तयासीं परिस लाधला गोमटा ॥ चित्तीं भासला पाषाण गोटा ॥ भिरकावूनि चोहटा देतसे ॥ ८५ ॥ तेवीं तुकयाने अभंग दिधले उचित ॥ जे कां श्रुतिशास्त्रांचें मथित ॥ परी धरणेंकरीयासी भासलें प्राकृत ॥ कर्म विपरीत ह्मणोनी ॥ ८६ ॥ आणि महाफळाचा त्याग करूनी ॥ आळंदीस गेला परतोनी ॥ मग ज्ञानदेवें लाविला पिटोनी ॥ हे कथा सज्जनीं परिसिली ॥ ८७ ॥ इकडे देहूसीं तुका वैष्णवजन ॥ अभंग

पत्रावरील पाहून ॥ ह्मणे हे निर्मिले कोणाकारणें ॥ हें मी नेणेंचि सर्वथा ॥८८॥ तों एक कोंडोबा नामाभिधान ॥ धष्टपुष्ट टोणपा हो ब्राह्मण ॥ सहज मार्गीं चालतां त्याणें ॥ घेतलें दर्शन तुकयाचें ॥ ८९ ॥ अक्षर पडला नव्हता कांहीं ॥ यास्तव अभिमान नसेचि जीवीं ॥ सद्भावें नमस्कार तेसमयीं ॥ घालीत लवलाहीं तुकयासी ॥१९०॥ देखोनि तयाचा भावार्थ ॥ प्रसन्न झाला वैष्णव भक्त ॥ अकरा अभंग लिहिले होते ॥ ते कोंडोबातें दिधले ॥ ॥९१॥ आणि धरणेकरी याणें टाकिलें फळ ॥ तोही दिधला नारळ ॥ त्याणें फोडिला तत्काळ ॥ तों आंत सुढाळ मुक्ताफळें ॥९२॥ अमदाबादेंत सावकार ॥ त्याणें नवसिला होता ज्ञानेश्वर ॥ कीं लक्ष रुपयांचें जवाहिर ॥ समाधीवर वाहीन मी ॥९३॥ नवस पुरतांची सत्वर ॥ दर्शनासी आला सावकार ॥ मग दृष्टांतीं सांगे ज्ञानेश्वर ॥ तुकयासमोर हे ठेवीं ॥९४॥ मग नारळ कोरूनि ते अवसरीं ॥ ठेविले तुकयाचे समोरी ॥ तेदिनींच आला धरणे करी ॥ तयासीं सत्वर दिधलें ॥९५॥ मग दैवीं नसतां टाकिले त्याणें ॥ तें कोंडोबासी दिधलें धन ॥ आणि अभंग वाचितां निजप्रीतीनें ॥ भाषा गीर्वाण कळों येत ॥९६॥ शिवाजीराजापासीं पंडित जाण ॥ नित्य सांगतसे पुराण ॥ कोंडोबा तयाचा ब्राह्मणजन ॥ तो आला शरण तुकयासी ॥९७॥ सहज कृपा केली संतीं ॥ यास्तव लाधला भुक्तीमुक्ती ॥ तत्काळ झाली पुराण व्युत्पत्ती ॥ अर्थ भागवतीं प्रवीण ॥९८॥ रायासीं कळतां वर्तमान ॥ कोंडोबासीं दिधली वस्त्रें भूषणें ॥ मग चित्तीं विचारीत नृपनंदन ॥ घ्यावें दर्शन तुकयाचें

॥९९॥ दिवसें दिवस अधिकोत्तर ॥ जगीं प्रशंसा वाढली फार ॥ भाविक करिती सन्मान आदर ॥ कीर्तनगजर ऐकोनी ॥२००॥ एकदा आळंदिसी वैष्णवभक्त ॥ महाद्वारीं कीर्तन करित ॥ तेथें लोहगांवकर आले समस्त ॥ सज्ञान विरक्त भाविकजे ॥१॥ ह्मणती तुकयासी विनीत होऊनि पायीं ॥ एकवेळ यावें आपुले गांवीं ॥ ऐसा निश्चय करून जीवीं॥ सद्भावें पायीं लागले ॥ २ ॥ ह्मणती स्वामी येऊनि तेथवर ॥ आश्रम करावा पवित्र ॥ देखोनि त्यांचा भावार्थ थोर ॥ वैष्णववीर अवश्य ह्मणे ॥ ३ ॥ मग लोहगांवास दुसरे दीनीं ॥ तुकोबास नेलें बहुतां प्रयत्नीं ॥ दिव्य पक्कान्नें स्वयंपाक करूनीं ॥ ब्राह्मण भोजनीं तृप्त केले ॥४॥ मंडप कनाता देऊनि फार ॥ स्थळ विस्तीर्ण केलें थोर ॥ रात्रीं तुका वैष्णववीर ॥ कीर्तनगजर करितसे ॥ ५ ॥ टाळ विणे मृदंग घोष ॥ नाद ब्रह्मचि आलें मुसे ॥ कीर्तनीं ओळला ब्रह्मरस ॥ ब्रह्मादिकांस दुर्लभ जो ॥ ६ ॥ प्रसादिक तुकयाची वाणी ॥ भाविक लोक ऐकती श्रवणीं ॥ प्रेमाश्रु वाहती लोचनीं ॥ तटस्थ होऊन राहिले ॥७॥ सप्रेमें सेवितां कथारस ॥ कोणासी निद्रा नये आळस ॥ मग भास्कर येतां उदयास ॥ पंढरीनाथ ओंवाळिला ॥८॥ पुढिले अध्यायीं कथा अद्भुत ॥ वदविता श्रीरुक्मणीकांत ॥ महिपती त्याचा मुद्रांकित ॥ पवाडे वर्णित संतांचे ॥९॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत वैष्णवभक्त ॥ एकादशोध्याय गोडहा ॥१०॥ ओंव्या ॥२१०॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीमज्जगदीश्वरार्पणमस्तु ॥ ॥

अध्याय १२ वा.

दहा ब्राह्मण भोजन करितात.
म्हातारी.
तुकाराम.

वृंदावन.
तुकारामानें देवद्वारीं धरणें धरिलें आहे.

रामेश्वरब्रा.
तुकाराम अभंगांचीं पुस्तकें बुडवितो.

अनगडशा फकीर
दोघे विद्यार्थी.
बागेंत विहीर.
रामेश्वर ब्रा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ अनाथबंधु नाम तुझें श्रीहरी ॥ हें सत्यचिवाटे मज अंतरीं ॥ पाय जोडूनि विटेवरी ॥ भीमातीरीं उभा असती ॥ १ ॥ ठाण साजिरें सकुमार ॥ जंघनीं ठेविले दोनी कर ॥ ऐसें ध्यान दिगंबर ॥ पाहातांचि विरे देहभाव ॥ २ ॥ मूर्ती सकुमार साजिरी ॥ बुका उधळिलाअसे वरी ॥ दृष्टी ठेविली नासाग्रीं ॥ टोपी शिरीं विराजित ॥ ३ ॥ भाविक भक्त येती भेटी ॥ ते तुज सप्रेमें धरिती पोटीं ॥ तुळसीहार घालिती कंठी ॥ इतुकेन संतुष्ट तूं देवा ॥ ४ ॥ नानापातकी चोर जार ॥ ब्रह्मद्वेषी गोहत्यार ॥ त्यांचा दर्शनेंच होय उद्धार ॥ दिधला वर पुंडरीका ॥ ५ ॥ वैकुंठासीं जावया निर्धारी ॥ साधकां सायास पडती भारी ॥ ह्मणोनि मृत्युलोकावरी ॥ क्षेत्र पंढरी वसविली ॥ ६ ॥ तीनलोकींचीं नानातीर्थें ॥ माध्यान्हीं चंद्रभागेसीं येत ॥ यास्तव विमानिं बैसोनि नित्य ॥ विबुध येती स्नानासी ॥ ७ ॥ ऐसा अनुपम क्षेत्रमहिमा ॥ आणीक दावयासी नाहीं उपमा ॥ मज ग्रंथ निरोपणीं देयीं प्रेमा ॥ आत्मारामा जगद्गुरू ॥ ८ ॥ आयतीच घडोनियां ओंवी ॥ माझ्या हृदयीं ठेविसी बरवी ॥ ती मीं पत्रीं लिहितों आघवी ॥ अटक कांहीं पडेना ॥ ९ ॥ तूं आपुल्या दासांचीं चरित्रें ॥ स्वयें वदविसी राजीवनेत्रें ॥ निमित्तासी मज केलें पात्र ॥ परी अवघें सूत्र तुझ्या हातीं ॥ १० ॥ मागील अध्यायीं कथा कायी ॥ तुकाराम गेले लोहगांवीं ॥ कीर्तन करूनि तेठायीं ॥ लोक सर्वही वेधले ॥ ॥ ११ ॥ बहुत प्रयत्नें एक मास ॥ राहविले त्याणी विष्णुदास ॥ रात्रंदिवस कीर्तनघोष ॥

परी उबग कोणास न वाटे ॥ १२ ॥ तुका तों सर्वदा निराश चित्तीं ॥ सारिखी जयासी सोनें आणि माती ॥ परी ब्राह्मणसंतर्पण लोक करिती ॥ यथाशक्ती आपुलीया ॥ १३ ॥ धर्मस्थापना राखावया जगीं ॥ संत अवतरले कलियुगीं ॥ पाप पुण्य नलगेचि अंगीं ॥ सप्रेमरंगीं रंगले ॥ १४ ॥ तेथें एक विधवा ह्मातारी ब्राह्मणीण ॥ तुकोबासीं विनवी करजोडून ॥ माझे घरीं करून भोजन ॥ करावें कीर्तन ये ठायीं ॥ १५ ॥ देखोनि तीचा सप्रेम भाव ॥ अवश्य ह्मणे भक्तवैष्णव ॥ ती ह्मणे साहित्य करीन बरवें ॥ मग ते दिनीं यावें निश्चित ॥ १६ ॥ मग तिणें करून मोलमजुरी ॥ दाहा ब्राह्मणांचें साहित्य करी ॥ तों विघ्न वोढवलें तेअवसरीं ॥ तें सादर चतुरीं परिसावें ॥ १७ ॥ शेजारीयाचा वाडा निश्चित ॥ तेथें बाहेर भिंतीसीं खोपट होतें ॥ पर्जन्य पडतांचि बहुत ॥ झाली भिंत पडावया ॥१८॥ मग तुकयापासीं येऊन ब्राह्मणी ॥ रुदनकरित तयेक्षणीं ॥ ह्मणे भिंत पडेल आजचेदिनीं ॥ कैसी करणी करूं आतां ॥ १९ ॥ तुमच्या भोजनानिमित्त ॥ घरीं केलें सर्व साहित्य ॥ तुका तिजला अभय देत ॥ ह्मणे चित्त स्वस्थ असोंदे ॥२०॥ आह्मी जेविल्यावांचून पाहीं ॥ भिंत सर्वथा पडत नाहीं ॥ विघ्न निरसील विठाबाई ॥ संदेह नाहीं सर्वथा ॥ २१ ॥ गांवींचे लोक पाहावयासी येत ॥ भिंत लवंडली परी न पडेचि सत्य ॥ देखोनियां तें आश्चर्यकरित ॥ नवल अद्भुत देखोनी ॥ २२ ॥ च्यार दिवस लोटलीयावरी ॥ ब्राह्मणी स्वहस्तें स्वयंपाक करी ॥ मग तुकयासी आणून मंदिरीं ॥ सर्वोपचारीं पूजिलें ॥ २३ ॥ ब्राह्म-

णांसमवेत वैष्णवभक्त ॥ सद्भावें जेवूनि झाले तृप्त ॥ मग ब्राह्मणीसीं तुका ह्मणत ॥ जेऊ-
नित्वरित वेई कां ॥ २४ ॥ तीचें भोजन झालियावरी ॥ वस्तभाव काढविली सर्व बाहेरी ॥
मंदिरींहून निघतां सत्वरी ॥ तों भिंत माघारी रिचवत ॥ २५ ॥ मग गांवकरीयांस सांगू-
न ॥ तीस दुसरें घर देवविलें जाण ॥ तेठायीं रात्रीं केलें कीर्तन ॥ प्रेमेंकरून तेधवां ॥
॥ २६ ॥ संत जाती ज्याचे घरीं ॥ त्याचीं विघ्नें पळती दूरी ॥ सुदर्शन घेऊनि श्रीहरी ॥
नानापरी रक्षितसे ॥ २७ ॥ एकमास लोटतांचि तेथें ॥ सत्वर निघे वैष्णवभक्त ॥ जेथें
मान्यता वाढली बहुत ॥ तरी तेथें विरक्त न राहाती ॥ २८ ॥ तुकयाची सत्कीर्ती थोर ॥
दिवसेंदिवस वाढली फार ॥ जैसा शुक्लपक्षींचा चंद्र ॥ होतसे थोर तेजस्वी ॥ २९ ॥
चांदणें देखोनि प्रकाशमान ॥ संतुष्ट होती इतर जन ॥ परी तस्कराचें संतापे मन ॥ त्या-
जकारणें असाह्य ॥ ३० ॥ तैसी तुकयाची सत्कीर्ती ॥ ऐकोनि भाविकांसी विश्रांती ॥
निंदक कुटिळ जे दुर्मती ॥ ते संतापती मनांत ॥ ३१ ॥ विद्या वय रूप जाण ॥ याती कुळाचा
अभिमान ॥ त्यासीं नावडे संतवचन ॥ जैसें पयःपान ज्वरितासीं ॥ ३२ ॥ एक रामेश्वरभट
ब्राह्मण ॥ वाघोलींत असतसे जाण ॥ त्यासीं चार शास्त्राचें अध्ययन ॥ राजमान्य असे
तो ॥ ३३ ॥ त्याणें तुकयाची सत्कीर्ती पूर्ण ॥ परस्परें केली श्रवण ॥ ऐकोनि द्वेष उपजला
मनें ॥ ह्मणे पाखंड पूर्ण माजविलें ॥ ३४ ॥ यासीं उपाय योजावा निका ॥ देशधडी करावा
तुका ॥ त्याचा अपमान होईल देखा ॥ तैसें करूं कां येसमयीं ॥ ३५ ॥ ऐसें ह्मणोनियां

मनांत ॥ भीड खर्चिली दिवाणांत ॥ ह्मणे तुका शूद्रजातीचा निश्चित ॥ आणि श्रुतिमथितार्थ बोलतो ॥ ३६ ॥ हरिकीर्तन करून तेणें ॥ भाविकलोकांसी घातलें मोहन ॥ त्यासी नमस्कार करिती ब्राह्मण ॥ हें आह्मांकारणें अश्लाघ्य ॥ ३७ ॥ सकळ धर्म उडवूनि निश्चित ॥ नाममहिमा बोले अद्भुत ॥ जनांत स्थापिला भक्तिपंथ ॥ पाखांडमत हें दिसे ॥ ३८ ॥ ऐसें सांगतां रामेश्वरीं ॥ चित्तीं क्षोभला ग्रामाधिकारी ॥ मग देहूच्या पाटिलासीं ताकीद करी ॥ कीं तुक्यासीं बाहेरी दवडावा ॥ ३९ ॥ चिटी देखोनि ग्रामवासी ॥ दाखवितेझाले तुकयासी ॥ मग एक अभंग त्या समयासी ॥ करुणारसीं बोलिले ॥ ४० ॥ आतां आह्मीं काय करावें ॥ कवणा देशांतरा जावें ॥ गावांत वस्तीसी राहावें ॥ आश्रय देवें न दिल्हा ॥ ॥ ४१ ॥ कोपले पाटील गांवचे लोक ॥ आतां कोण आह्मासी घालील भीक ॥ यांच्या संगतीचें कायसें सुख ॥ वैकुंठनायक शोधावा ॥ ४२ ॥ ऐसें ह्मणोनि वैष्णववीर ॥ विठ्ठलनामाचा करून गजर ॥ ह्मणे वाघोलीसी जाऊन सत्वर ॥ रामेश्वरभट पाहावा ॥ ४३ ॥ ऐसें ह्मणऊनि प्रेमळभक्त ॥ तैसाचि निघे अतित्वरित ॥ रामेश्वरभट बैसले स्नानसंध्येंत ॥ तयांसीं दंडवत घातलें ॥ ४४ ॥ सप्रेम नामाच्या गजरें जाण ॥ ते स्थळीं मांडिलें हरिकीर्तन ॥ कवित्व बोले प्रसादवचन ॥ संकोच मनीं न धरितां ॥ ४५ ॥ यावरी रामेश्वर काय बोलत ॥ तूं तरी यातीचा शूद्र निश्चित ॥ कवित्व बोलसी कीर्तनांत ॥ त्यांत अर्थ उमटत श्रुतीचे ॥ ४६ ॥ अधिकार नसतां बोलसी कैसें ॥ शास्त्रविरुद्ध आह्मासी दिसे ॥ तरी वक्तया

आणि श्रोतयांस ॥ रौरव असे यातना ॥४७॥ तरी आजपासूनि हे कविता ॥ तुवां न बोलावी सर्वथा ॥ ऐसी ऐकोनियां वार्ता ॥ वैष्णवभक्त संतोष ॥ ४८ ॥ मनांत ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ मज आज्ञा केली पंढरीनाथें ॥ ह्मणोनि वल्गना केली बहुत ॥ खर्चिली व्यर्थ हे वाणी ॥ ॥ ४९ ॥ मग रामेश्वरासीं बोले पुढती ॥ तुह्मी ब्राह्मण ईश्वरमूर्ती ॥ आज्ञा केली जे मज-प्रती ॥ तरी न बोलें पुढती सर्वथा ॥ ५० ॥ तुह्मी आज्ञा केली जाणा ॥ तरी आतां कवित्व न करी लेखन ॥ परीं मागें झालें जें निर्माण ॥ तरी वाट कोण तयाची ॥ ५१ ॥ ऐसें पुसतां वैष्णव भक्त ॥ मग रामेश्वर उत्तर देत ॥ लिहिलें कवित्व आपुल्याहातें ॥ बुडवीं उदकांत नेवूनी ॥ ५२ ॥ अवश्य ह्मणे तेअवसरीं ॥ तुमची आज्ञा वंदिली शिरीं ॥ मग देहूसी येऊनि सत्वरीं ॥ देउळाभीतरीं प्रवेशे ॥ ५३ ॥ पांडुरंगमूर्तीसी देखोन ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ साष्टांग घातलें लोटांगण ॥ प्रेमेंकरून तेधवां ॥ ५४ ॥ मग जोडोनियां दोनीकर ॥ उभा श्रीमूर्ती समोर ॥ ह्मणे सर्व कर्ता रुक्मिणिवर ॥ मी तरी पामर मूढमती ॥ ५५ ॥ तुझ्या आज्ञेनें विठाबाई ॥ अबद्ध वांकुडें वदलों कांहीं ॥ आतां उदकांत बुडवावें तेंही ॥ शेषशायी तुझी इच्छा ॥ ५६ ॥ ऐसें ह्मणऊनि प्रेमळभक्त ॥ लिहिल्यावह्या घेतल्या समस्त ॥ मग इंद्रायणीच्या डोहांत ॥ नेऊन बुडवित स्वहस्तें ॥ ५७ ॥ वस्त्रांत गांठोडें बांधोनि जाण ॥ त्यामाजी घातले पाषाण ॥ विठ्ठलनामें करूनि गर्जन ॥ देतसे सोडूनि उदकांत ॥ ५८ ॥ भाविक प्रेमळ जे निश्चिती ॥ ते परम हळहळ करिती चित्तीं ॥ कुटिळ मान तुकाविती ॥

संतोष मानिती चित्तांत ॥ ५९ ॥ ह्मणती कविता करून जगीं ॥ महंती आणिली आपुले अंगीं ॥ परि तें सर्वथा न टिकेचि जगीं ॥ रंग पतंगी उडाला ॥ ६० ॥ विद्वान ब्राह्मण रामेश्वर खरा ॥ जैसा अपसूर्यचि दुसरा ॥ त्यानें असत्याचा मोडिला थारा ॥ आमुच्या अंतरा सुखवाटे ॥ ६१ ॥ जैसें जैमिनीनें भारत केलें ॥ तें द्वैपायनें संपूर्ण बुडविलें ॥ कीं जैनमत उदकांत सोडिलें ॥ शंकराचार्यें जैशारीती ॥ ६२ ॥ जैमिनीच्या कवित्वांत निश्चित ॥ एक अश्वमेध राखिला ग्रंथ ॥ आणि अमरकोश जैनमत ॥ आचार्य ठेवित प्रीतीनें ॥ ॥ ६३ ॥ आणि तुकयाचें कांहींच राखिलें नाहीं ॥ अवघ्याच वह्या बुडविल्या डोहीं ॥ ऐसें कुटिल बोलती सर्वही ॥ विष्णुमहिमा जीवीं न कळतां ॥ ६४ ॥ तुकयाचें तों संतोष चित्त ॥ असे हर्ष शोक विरहित ॥ ह्मणे भगवत्सत्ता प्रमाण येथ ॥ मी अतिशय व्यर्थ कां करूं ॥ ६५ ॥ ऐसें ह्मणऊन चित्तास ॥ सप्रेम भजन करितसे ॥ उदकांत वह्या बुडविल्या त्यांस ॥ पांच दिवस लोटले ॥ ६६ ॥ तंव कुटिल ब्राह्मण आणिक याती ॥ मिळोनि तुकयापासीं येती ॥ नाना दुरुत्तरें तयासीं बोलती ॥ तीं ऐका निजभक्त भाविकहो ॥ ६७ ॥ तुकयासीं ह्मणती ते समर्थी ॥ तुवां मागें खतें घातलीं डोहीं ॥ तेव्हां प्रपंच बुडविला सर्वही ॥ अनुताप जीवीं धरूनियां ॥ ६७ ॥ मग कवित्व केलें परमार्थलेखन ॥ तेंही उदकीं बुडविलें जाण ॥ आणीक असता तरी प्राण ॥ न ठेविता जाण सर्वथा ॥ ६९ ॥ प्रपंच परमार्थ बुडविले दोनी ॥ आणि मुख दाखविसी लोकां लागुनी ॥ ऐसीं दुरुत्तरें बोलोनी ॥ कुटिल सदनीं

ते गेले ॥ ७० ॥ ते तीक्ष्ण शब्दबाण लागतां पाहे ॥ तुकयाचें दुखंड झालें हृदय ॥ ह्मणे प्राण द्यावा जरी लवलाहें ॥ तरी आत्महत्या होय संसारीं ॥ ७१ ॥ येऱ्हवीं अपसुखेंतों न जाय प्राण ॥ यासीं उपाय करावा कवण ॥ तरी आतां अन्नउदक वर्जोनि जाण ॥ बैसावें धरणें देवद्वारीं ॥ ७२ ॥ देवालयाच्या द्वारा समोर ॥ वृंदावनीं होती पाथर ॥ वैष्णव तुका तिजवर ॥ बैसे सत्वर जाऊनियां ॥ ७३ ॥ पस्तावा झाला चित्तास ॥ ते अभंग असती एकुणीस ॥ ह्मणे माझे भक्तीचा झाला कळस ॥ वस्तीसीं दोष आलाकीं ॥ ७४ ॥ हरि-कीर्तन एकादशी ॥ जागरण केलें जें सायासीं ॥ शेवटीं फळ आलें त्यासीं ॥ तळमळ चित्तासीं लागली ॥ ७५ ॥ अहा सेवा केली सहज ॥ त्याची साक्ष आली मज ॥ लोकांत मुख दाखवितां लाज ॥ वाटती मज ऐसें झालें पैं ॥ ७६ ॥ ॥ जीवाचा त्याग केलाच नाहीं ॥ तोंवरी देवा बोल कायी ॥ आतां तुझी जोड विठाबाई ॥ किंवा नाहींच करीन जीवा ॥ ॥ ७७ ॥ मागें मनांत आलें ऐसें ॥ एकांतीं जाऊनि वनांत बैसें ॥ तें घडोनि आलें अ-नायासें ॥ वर्जावया नसे कोणी ॥ ७८ ॥ माझें खरें झालियावर ॥ मग मी पुढें बोलेन उत्तर ॥ आतां कवित्व करावें जर ॥ तरी लज्जा साचार मज नाहीं ॥ ७९ ॥ निवाड्याचा दिवस शेवटला ॥ तोचि अनायासें आतां आला ॥ अनुभवावीण परिपाक भला ॥ रित्या शब्दाला कोण पुसे ॥ ८० ॥ आतां मज न धरवे धीर ॥ कैसेंनि जीव होईल स्थीर ॥ तुह्मी ऐकिले नाहींत बोल तर ॥ व्यर्थचि भुसपोल उपणिलें ॥ ८१ ॥ सकळ उपाय त्वां

विठ्ठलें ॥ अवघे करावे ते केले ॥ आतां वास पाहावया भलें ॥ नाहीं उरलें सर्वथा ॥ ॥ ८२ ॥ आतां भक्तिमार्गासीं आला शेवट ॥ पायांकडे मी झालों नीट ॥ शब्दासीं रुची नये स्पष्ट ॥ विश्वीं बोभाट जाहला ॥ ८३ ॥ जांत्यावरील लटक्या ओंव्या ॥ परी त्या खऱ्या मापें घ्याव्या ॥ तैसी गती पंढरीराया ॥ वाटे माझिया जीवासीं ॥ ८४ ॥ आतां नेम झाला हाचि कळस ॥ कासया व्यर्थ उपणूं भूस ॥ लेखणी न धरी अनायासें ॥ निश्चय मानसीं हा केला ॥ ८५ ॥ मी बोलतों करुणा उत्तरें ॥ तुह्मी झालां पाठमोरे ॥ अवघे फंद तुमचे खरे ॥ निश्चय निर्धार हा केला ॥ ८६ ॥ अनंत भक्त पांडुरंगे ॥ तुवां रक्षिले अ-सती मागें ॥ आतां एके जीवाचा आला उबग ॥ न करिसी भवभंग कां माझा ॥ ८७ ॥ तुह्मी चित्तापासूनि श्रीहरी ॥ निकर धरिलासे मजवरी ॥ आतां भक्तीचें दुकान न करीं ॥ निश्चय अंतरीं हा केला ॥ ८८ ॥ करुणा भाकितां श्रीपांडुरंगा ॥ तयावरी येतसां रागा ॥ कठिणोत्तरें लागतसां मागां ॥ ऐसा स्वभाव पैंगा तुमचा असे ॥ ८९ ॥ तुमचा दास मी नव्हे कैसा ॥ हें सांगावें पंढरीशा ॥ कोणासाठीं प्रपंच आशा ॥ सांडोनि दुर्दशा हे केली ॥ ९० ॥ माता न पुर-वितां आळ ॥ देशधडी झालें बाळ ॥ कीर्ति सांगावी कोणाजवळ ॥ प्रेमळ सकळ विसरले ॥ ॥ ९१ ॥ कैसी आतां करावी स्तुती ॥ कैसी वाखाणूं सत्कीर्ती ॥ मुख दाखवावें जनाप्रती ॥ उरली रीती हे नाहीं ॥ ९२ ॥ अवघ्याच माझ्या वेचल्या शक्ती ॥ बळबुद्धि कांहीं न चले यु-क्ती ॥ आतां करिसील तें होईल निश्चिती ॥ रुक्मिणीपति श्रीविठ्ठला ॥ ९३ ॥ ऐशारीती करून

स्तवन ॥ नेत्र झांकिले तुकयानें ॥ सगुणरूपीं गोंविले लोचन ॥ चरणीं मन स्थिर केलें ॥ ९४ ॥
देउळासमोर वृंदावन ॥ तेथें शिळेवरी केलें शयन ॥ नघे फलमूल अथवा जीवन ॥ समूळ
देहभान सांडिलें ॥ ९५ ॥ लोकीं अपमान बहुत होता ॥ समाचार सर्वथा न घेचि कांता ॥
आधींच परमार्थीं द्वेष होता ॥ त्यावरी कथा हे झाली ॥ ९६ ॥ वरकड भावार्थी जे जन ॥
ऐकत होते हरिकीर्तन ॥ विकल्पें विटाळे त्यांचें मन ॥ विघ्न दारुण देखोनी ॥ ९७ ॥ जैसें
पक्कदशेसी येतां फळ ॥ त्यासी देंठ सोडी तत्काळ ॥ तैसें स्नेह होतसे खुळ ॥ कृपा कल्लोळें
श्रीहरीच्या ॥ ९८ ॥ तुकयासीं आग्रह वरिच्यावर ॥ येऊनि करिती भाविक नर ॥ परी
कोणासी न बोले प्रत्युत्तर ॥ निश्चय नढळे सर्वथा ॥ ९९ ॥ उपवास करितां जावा प्राण ॥
यास्तव देवद्वारीं घेतलें धरणें ॥ मेला कीं जिवंत कोणाकारणें ॥ निश्चय न बाणें सर्वथा ॥
॥ १०० ॥ असो इकडे श्रोते चतुर ॥ वाघोलींत ब्राह्मण रामेश्वर ॥ त्यासीं भक्तद्रोह घड-
ला थोर ॥ ह्मणऊनि ईश्वर क्षोभला ॥ १ ॥ रावण कुंभकर्ण रामद्वेषी ॥ तेही नेले मोक्षप-
दासी ॥ परी मुक्ति नाहीं भक्तद्वेषीयांसी ॥ ते रौरवासीं अधिकारी ॥ २ ॥ भक्तासीं रक्षावया
श्रीहरी ॥ गदा चक्रें वागवीत करीं ॥ बुद्धीचा प्रेरक होऊनि अंतरीं ॥ अपाय करी अभक्ता
॥ ३ ॥ भक्तांचा द्वेष करितां पाहे ॥ तेणें निजपुण्याचा होतसे क्षय ॥ तेथें सकळ दुरितांचा
मेळा होय ॥ वस्तीसीं ठाय लक्षुनी ॥ ४ ॥ रामेश्वर तपस्वी ब्राह्मण ॥ जैसा कां सूर्यनारा-
यण ॥ चहूंशास्त्रीं अध्ययन ॥ राजमान्य सर्वोपरी ॥ ५ ॥ परी विष्णुभक्ताचा करितां द्वेष ॥

तेणेंचि निजपुण्याचा झाला नाश ॥ एकेदिवसीं पुण्यास ॥ आला दर्शनास शिवाच्या ॥६॥
नागनाथ ह्मणऊनि दैवत पाहीं ॥ जाग्रत असे तयेठायीं ॥ रामेश्वराची आस्था सर्वही ॥
त्याच्या पायीं जडली असे ॥ ७ ॥ द्वादशी प्रदोष सोमवार ॥ पर्वकाळ पाहूनि थोर ॥
पुण्यासी आले रामेश्वर ॥ तों काय चरित्र वर्तलें ॥८॥ तेथें अनगडशासिद्धह्मणऊनि थोर ॥
अनुष्ठानी होता फकीर ॥ त्याच्या बागेंत रामेश्वर ॥ नेणतां सत्वर प्रवेशले ॥ ९ ॥ दोघे
विद्यार्थी असती जवळ ॥ प्रातःस्नानाची झाली वेळ ॥ स्वच्छ निर्मळ देखोनि जळ ॥
आंत तत्काळ प्रवेशले ॥ ११० ॥ स्नान करितां रामेश्वर ॥ अनगडशासिद्ध होता दूर ॥
त्याणें कानीं ऐकतां प्रयोग मंत्र ॥ मग शापोत्तर बोलतसे ॥११॥ ह्मणे माझें निमाज क-
रावयाचें जीवन ॥ तें ढवळोनि टाकिलें ज्याणे ॥ त्याच्या देहाचा होईल अग्न ॥ जळा-
वांचून सर्वदा ॥१२॥ ऐसा शाप वदतां फकीर ॥ उदकावांचूनि पोळे रामेश्वर ॥ मग वि-
द्यार्थीयांसी बोले उत्तर ॥ ह्मणे कैसा विचार करूं आतां ॥ १३ ॥ उदकांतूनि निघतांचि
पाहे ॥ अधिकचि देहाचा अग्न होय ॥ यासीं उपाय करावा काय ॥ ह्मणोनि धाय मोक-
लित ॥१४॥ मग विद्यार्थी बोलती पाहीं ॥ फकीरानें प्रयोग केला कांहीं ॥ तयासीं शरण
लवलाहीं ॥ येच समयीं चलावें ॥१५॥ मग ह्मणतसे रामेश्वर ॥ मी तों उत्तमयाती द्विज-
वर ॥ आणि यवन हीनजातीचा फकीर ॥ मी न जाय साचार त्यापासीं ॥ १६ ॥ अहंता
धरूनि निजमनें ॥ ऐसा निश्चय केला त्याणें ॥ परी उदकांतूनि निघतांचि जाण ॥ होतसे

अन्न देहाचा ॥१७॥ च्यार वटिका लोटिलियावरी ॥ मग तैसाचि निघतसे बाहेरी ॥ वोलींधोत्रें आंगावरी ॥ निथळत त्यावरी ठेवितसे ॥१८॥ विद्यार्थी हातीं घेऊनि झारी ॥ पाणी घालिती वरच्यावरी ॥ ह्मणे आतां परतोन जावें घरीं ॥ व्यथा शरीरीं दारुण ॥१९॥ याजपासून वांचेन आतां ॥ ऐसें तंव न दिसे सर्वथा ॥ विपत्तीचें मरण आलें तत्वता ॥ ह्मणऊनि चिंताक्रांत मानसीं ॥ २० ॥ निजतां उठतां चालतां पाहे ॥ सर्वदा अन्न जाळिताहे ॥ केलें अनुष्ठान कामा नये ॥ झालें काय तें कळेना ॥२१॥ देखोनि रामेश्वराची विपत्ती ॥ त्रिविध जन काय बोलती ॥ फकीरें प्रयोग केला ह्मणती ॥ अन्यथा मती हें नव्हे ॥ २२ ॥ सज्ञान बोलती प्रतिवचन ॥ तुकयाचे अभंग बुडविले याणें ॥ यास्तव क्षोभला रुक्मिणीरमण ॥ निमित्तासी कारण अनगडशा ॥ २३ ॥ अंबरीषराजा विष्णुभक्त पूर्ण ॥ दुर्वासें शापितां त्याजकारणें ॥ मग पाठीसीं लागे सुदर्शन ॥ तैसेंच कारण हें झालें ॥ २४ ॥ ऐशारीती बोलती सर्व ॥ परी कोणासी न सुचे उपाव ॥ ह्मणती रामेश्वरा ऐसा भूदेव ॥ पीडिला पाहाहो व्यथेनें ॥ २५ ॥ शरीरीं रोग होतां दारुण ॥ नावडे पुत्र घरदार धन ॥ मग आळंदिसी येऊनि त्याणे ॥ घेतलें धरणें ज्ञानदेवीं ॥ २६ ॥ अजानवृक्षासी बांधोनि गळती ॥ त्याजखालीं बैसे दिवसराती ॥ ह्मणे देहासीं आली महा विपत्ती ॥ नकळे संचितीं काय आहे ॥ ॥ २७ ॥ भक्तद्वेषीयासी झालें ऐसें ॥ इकडे चरित्र वर्तलें कैसें ॥ अन्नउदक त्यजितां तुकयास ॥ मग पंढरीनिवास काय करी ॥ २८ ॥ बाळरूप धरूनी श्रीहरी ॥ तुका आश्वासित निजकरीं ॥

ह्मणे मी पाठिराखा कैवारी ॥ असतां शिरीं कायचिंता ॥ २९ ॥ माझें नाम जपतां निरंतरीं ॥ ह्मणऊनि प्रल्हाद गांजिला नानापरी ॥ हिरण्यकशिपु आमुचा वैरी ॥ तो द्वेष निर्धारी करी त्याचा ॥ १३० ॥ पर्वतीं लोटतां त्याजकारणें ॥ म्या अनंत हस्तें उचलिला जाण ॥ बुडऊं न शके समुद्रजीवन ॥ म्यां कांसव होऊनि उचलिला ॥ ३१ ॥ हिण्यकशिपु महा खळ ॥ अग्नींत टाकिला प्रल्हाद बाळ ॥ परी कृशान वाटे तया शीतळ ॥ कृपाकल्लोळें माझिया ॥ ३२ ॥ महावारण जे उन्मत्त ॥ दैत्यें सोडिले तयावरुतें ॥ तयासीं प्रल्हाद सिंह दिसत ॥ मग ते होत रानभरी ॥ ३३ ॥ मग सर्प डसवितां निश्चिती ॥ तयासीं प्रल्हाद दिसे खगपती ॥ पोटीं पाय त्यांसी निघती ॥ मग सत्वर शिरती वारुळीं ॥ ३४ ॥ माझ्या भक्तासीं यावया मरण ॥ महाविष पाजिलें त्याणें ॥ प्रल्हाद करितां नामस्मरण ॥ अमृतासमान तें होय ॥ ३५ ॥ त्याणें हाक मारितांचि सत्वरी ॥ मी खांबांत प्रगटलों नरहरी ॥ दैत्य विदारून नखावरी ॥ दासासीं सत्वरी रक्षिलें ॥ ३६ ॥ ऐसीं माझीं चरित्रें अद्भुत ॥ गाइलीं ऐकिलीं तुवा बहुत ॥ ते असत्य सर्वथा नव्हेचि मात ॥ पुराणीं गर्जत पवाडे ॥ ३७ ॥ तुझ्या वह्या धरूनि पोटीं ॥ मी उदकांत बैसलों जगजेठी ॥ तेही चरित्र देखसी दृष्टी ॥ मग तुकयासीं पोटीं धरियेला ॥ ३८ ॥ ऐसें ह्मणऊनि ते अवसरी ॥ देव अंतर्धान पावले सत्वरी ॥ किं तुकयाच्या हृदयकमळा भीतरीं ॥ तो मिलिंद श्रीहरी गुंतला ॥ ॥ ३९ ॥ भाविक कोणी कुटिळ नर ॥ तुकयासी पाहती वारंवार ॥ तों श्वासोश्वास नयेचि फार ॥

काष्ठवत शरीर पडियेलें ॥ १४० ॥ ज्या आंगावरी केलें शयन ॥ तेथोन अंग हालवूंचि नेणें ॥ खितपणीचें आलें मरण ॥ निंदकजन बोलती ॥ ४१ ॥ एक ह्मणती याची कांता ॥ दुष्काळीं मेली अन्नअन्न करितां॥तैसेंचि तुकयासी झालें आतां ॥ क्षुधेनें मरतां प्राण जाती॥ ॥ ४२ ॥ भाविक ह्मणती तेअवसरीं ॥ तुकयासीं रक्षीत आहे श्रीहरी ॥ अन्न उदकावीण शरीरीं ॥ तेज निर्धारीं दिसतसे ॥ ४३ ॥ जरी साह्य नसतां जगज्जीवन ॥ तरी मागेंच गेले असती प्राण ॥ नामस्मरणाची उमटे ध्वनी जाण ॥ ऐक जाऊन संनिध ॥ ४४ ॥ ऐशारीती बोलती जन ॥ परी तुका तों आनंदयुक्त मनें ॥ बाहेर दिसे लोकांकारणें ॥ घेतलें धरणें देवद्वारीं ॥ ४५ ॥ ऐसे लोटतां तेरा दिवस ॥ काय करीत जगन्निवास ॥ रात्रीं दृष्टांत बहुतांस ॥ दाखवीतसे जगदात्मा ॥ ४६ ॥ ह्मणे तुकयाचे अभंग निश्चित ॥ म्या कोरडेचि रक्षिले जळांत ॥ आतां वह्या तरंगोनि वरत्या येत ॥ तरी काढाव्या त्वरित जाउनी ॥४७॥ ऐसा दृष्टांत देखतां रातीं ॥ प्रभातसमयीं लोक येती ॥ तों उदकावरी वह्या दिसती ॥ जेवीं तुंबे तरती जळांत ॥ ४८ ॥ मग नामघोषें पिटोनि टाळी ॥ आनंदली भक्तमंडळी ॥ ह्मणती तुकयासीं पावला वनमाळी ॥ अनुपम्य नव्हाळी दीसत ॥ ४९ ॥ त्यामाजी कोणीं पोहणार होते ॥ त्यांणीं उड्या टाकिल्या डोहांत ॥ वह्या काढिल्या हातोहात ॥ ह्मणती पंढरीनाथ पावला ॥ १५० ॥ नेत्र उघडोनि प्रेमळभक्त ॥ पाहे तंव यथार्थ दिसत ॥ मग सात अभंग केली स्तुत ॥ करुणा बहुत त्यांमाजी ॥ ५१ ॥ मग देउळासी

येऊन सकळ जन ॥ तुकयासीं सांगती वर्तमान ॥ तुझा भक्तिभावार्थ पूर्ण ॥ रुक्मिणीरमण पावला ॥ ५२ ॥ मग ह्मणे रुक्मिणीकांता श्रीविठ्ठला ॥ म्यातरी थोर अन्याय केला ॥ लागोनि जनाचिया बोला ॥ श्रमविलें तुला निश्चित ॥ ५३ ॥ तुझें तों चित्त दों ठायीं ॥ वाटलें असे विठाबाई ॥ माझा सांभाळ केला देहीं ॥ आणि कागद डोहीं रक्षिले ॥५४॥ शरीर अन्नउदकाविण ॥ तेरा दिवस वांचविले प्राण ॥ आणि कोरे कागद उदकीं राहाणें ॥ हें अघटित विंदान दाविलें ॥५५॥ अनाथनाथा विश्वंभरा ॥ मींतरी पतितचि आहें खरा ॥ महा अन्याय केला दुसरा ॥ धरणें दारां बैसलों ॥ ५६ ॥ होणार तें होऊन गेलें पाहें ॥ ते गोष्टी सर्वथा परतोनि नये ॥ आतां तुजवरी विठ्ठलमाये ॥ भार न वाहे सर्वथा ॥५७॥ अवघे मिळोनि हे दुर्जन ॥ कापितील जरी माझी मान ॥ परी तुज होईल शिण ॥ तें न करीं कारण सर्वथा ॥ ५८ ॥ चूक पडली एकवेळां ॥ म्या तुज कष्टविलें घनसांवळा ॥ अन्याय आठवोनि वेळोवेळां ॥ सद्गदित गळा होतसे ॥५९॥ जळांत उभा राहूनि श्रीपती ॥ कोरड्या वह्या राखिल्या प्रीती ॥ ब्रिदावळी संत वर्णिती ॥ सत्य प्रतीति त्वां केली ॥१६०॥ तुज संकट घालावयासीं पाहीं ॥ मज सर्वथा अधिकार नाहीं ॥ परीं लौकिक रक्षावया देहीं ॥ विचार जीवीं न केला ॥ ६१ ॥ किंचित अन्याय करितां पाहे ॥ मारूं पाहती बाप माय ॥ त्यांची उपमा देतांचि नये ॥ सदय हृदय तूं एक ॥ ६२ ॥ पुरेपुरे हा संसार आतां ॥ दुस्तरकर्म नावरे सर्वथा ॥ करी चित्ताची स्थिरता ॥ रुक्मिणीकांता जगद्गुरू ॥ ६३ ॥ अनंतबुद्धीचे

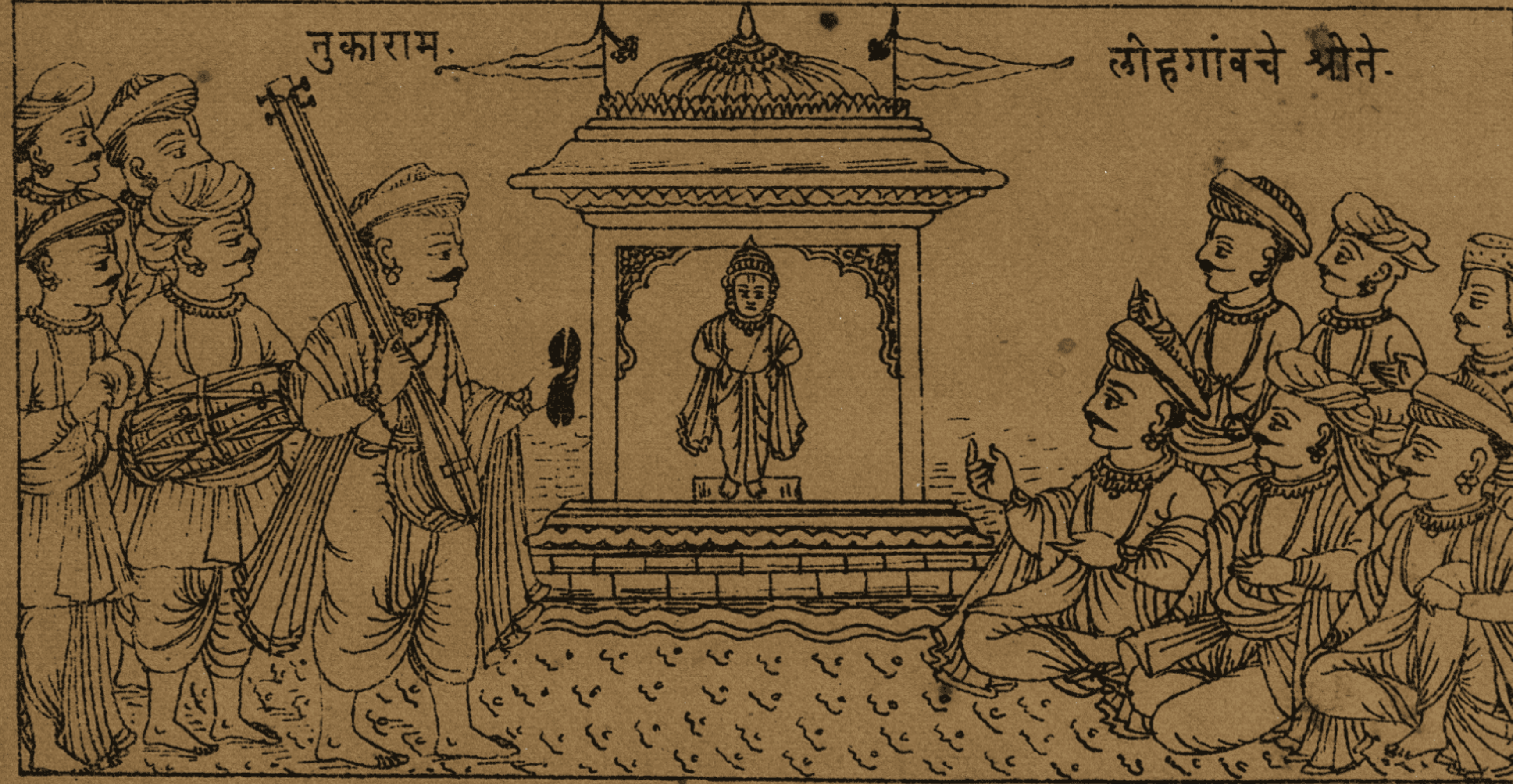
तरंग फार ॥ चित्तीं उठती वारंवार ॥ याचा संग धरितां साचार ॥ बद्ध अंतर होतसे ॥ ६४ ॥
आतांचि निवारूनि चिंताआस ॥ माझे हृदयीं करी वास ॥ सदा सेवीन सप्रेमरस ॥ आणीक
उद्देश कांहीं नको ॥ ६५ ॥ कोरड्या वह्या निघतां निश्चित ॥ तेव्हां सात अभंग केली
स्तुत ॥ तो सप्रेमरस अतिअद्भुत ॥ सेविती संत धणीवरी ॥ ६६ ॥ तेरा दिवस बुडवितां
सेखीं ॥ कोरड्या वह्या निघाल्या उदकीं ॥ त्यातरी लुटोनि नेल्या भाविकीं ॥ प्रख्यात
लोकीं व्हावया ॥ ६७ ॥ कोरडे कागद उदकांत ॥ स्वयें रक्षिले रुक्मिणीकांतें ॥ हे देशो-
देशीं प्रगटली मात ॥ प्रतितिनें प्रत उतरिती ॥ ६८ ॥ जैसीं पुष्पें असती एकेस्थळीं ॥ परी
सुवास धांवे नभमंडळीं ॥ तैसी तुकयाची कीर्ति भूमंडळीं ॥ होय तेवेळीं प्रख्यात ॥ ६९ ॥
असो इकडे अनुसंधान ॥ अलंकारपुत्र क्षेत्र पावंन ॥ तेथें रामेश्वरभटजी बैसले धरणे ॥
होतसे अन्न देहाचा ॥ ७० ॥ अजानवृक्षासी लाऊन गळ्ती ॥ त्याखालीं बैसे दिवसराती ॥
वोलींच वस्त्रें आंगावरुतीं ॥ सर्वदा असती तयाच्या ॥ ७१ ॥ चित्तीं कामना धरूनि थोर ॥ आरा-
धिला श्रीज्ञानेश्वर ॥ ह्मणे सिद्धाचा शाप होय दूर ॥ ते कृपा सत्वर मजकरी ॥ ७२ ॥ या
दुःखें करून निश्चित ॥ मीतरी पीडा पावलों बहुत ॥ तूं विष्णुअवतार साक्षांत ॥ विश्वो-
द्धारार्थ कलियुगीं ॥ ७३ ॥ रामेश्वरभट्ट ऐशा रीती ॥ ज्ञानेश्वराची करितसे स्तुती ॥ तों त्यासी
दृष्टांत दाखविला राती ॥ तो सादर संतीं परिसिजे ॥ ७४ ॥ सकळ भक्तांत श्रेष्ठ थोर ॥
प्रेमळ नामा वैष्णववीर ॥ तुका तयाचा अवतार ॥ आला जगदोद्धार करावया ॥ ७५ ॥

त्याची निंदा घडतां द्वेष ॥ तेणे सुकृताचा झाला नाश ॥ पदरीं सांचले अविनाश दोष ॥ देह दुःखास कारण हें ॥ ७६ ॥ आतां सद्भाव धरून अंतरीं ॥ तयासी शरण जासील जरी ॥ तरी महारोग होऊनि दूरी ॥ भवसागरीं तरसील ॥ ७७ ॥ विष्णुभक्ताचा द्वेष करितां ॥ तें पाप न जाय तीर्थीं न्हातां ॥ तरी तुकयासी शरण जाय आतां ॥ तरीच हे व्यथा निरसेल ॥ ७८ ॥ ज्ञानदेवें स्वप्न निश्चिती ॥ दाखविलें रामेश्वराप्रती ॥ मग सत्वर येऊनि जागृती ॥ अनुताप चित्तीं धरियेला ॥ ७९ ॥ कांहीं न बैसतां आंच संसार-ताप ॥ प्राणीयासी नव्हेचि अनुताप ॥ अनुतापें वीण न जाय पाप ॥ सत्य संकल्प हे वाणी ॥ ८० ॥ शंकरें घेतलें हळाहळ ॥ तेणेंचि त्याचें सर्वांग जळे ॥ मग श्रीरामभजन करितां निश्चळ ॥ झाला शीतळ धूर्जटी ॥ ८१ ॥ असो आतां भाषण बहुत ॥ दृष्टांत योजितां वाढेल ग्रंथ ॥ रामेश्वरासीं पश्चात्ताप सतत ॥ झाला दृष्टांत देखोनी ॥ ८२ ॥ मग एक पत्र दे लिहून ॥ विद्यार्थीयापासीं दिधलें त्याणें ॥ ह्मणे तुह्मीं देहूस जाऊन ॥ वृत्तांत सांगणें तुकयासीं ॥ ८३ ॥ मनांत ह्मणे रामेश्वर ॥ आतांचि दर्शना गेलों जर ॥ तरी दुसरा अपाय करील ईश्वर ॥ अन्याय थोर म्यां केला ॥ ८४ ॥ कोरडे कागद उदकांतुनी ॥ नि-घाले ही कीर्ती ऐकिली श्रवणीं ॥ त्यावरी ज्ञानदेवें येऊनी ॥ दृष्टांत स्वप्नीं सांगितला ॥ ८५ ॥ हा चमत्कार देखोनि बहुत ॥ पत्र लिहिलें भीत भीत ॥ तुकयाची करूनि बहूत स्तुत ॥ देहु-सीं त्वरित पाठविलें ॥ ८६ ॥ रामेश्वराचे विद्यार्थी ॥ साकल्य वृत्तांत तुकयासी सांगती ॥

अनगडशासिद्धें शापिलें ह्मणती ॥ उपाय पुसती यास काय ॥ ८७ ॥ रामेश्वराचा वृत्तांत॥ ऐकोनि तुकयासी करुणा येत ॥ ह्मणे सुशील ब्राह्मण पंडित ॥ त्यासी हें विपरित कां झालें ॥८८॥ शत्रुमित्र समान तुकया ॥ मागिल विरोध नाठवेचि तया ॥ विश्वीं पाहे पंढरीराया ॥ ब्रह्मरूप काया करीलकीं ॥ ८९ ॥ रामेश्वराच्या करुणावचनें ॥ दयेनें द्रवला वैष्णवजन ॥ मग एक अभंग दिधला लिहून ॥ निजकृपेनें आपुल्या ॥९०॥ तो विद्यार्थीयाणीं घेऊनि हातीं ॥ आळंदिसी आले सत्वरगती ॥ मग सद्गुरूपासीं पत्र देती ॥ वृत्तांत सांगती निजमुखें ॥९१॥ तुकयाने लिहिलें पत्र ॥ तें वांचूंनि पाहे रामेश्वर ॥ त्याचा अर्थ संकळित सार ॥ तो ऐका चतुर भाविकहो ॥९२॥ आपुलें चित्त असतां शुद्ध निश्चिती ॥ तरी शत्रु ते मित्र होती ॥ व्याघ्र सर्प जवळ येती ॥ परि ते न खाती सर्वथा ॥ ९३ ॥ विष घेतां होय अमृत ॥ घात करितां होय हित ॥ अपशब्द हेळणा कोणी बोलत ॥ ते शब्द विनीत वाटती ॥९४॥ दुःख प्रयोग करितां सबळ ॥ तें सर्व सुखाचें देयील फळ ॥ अग्निज्वाळा होतील शितळ ॥ दीनदयाळ तुष्टतां ॥९५॥ एकभाव सकळां अंतरीं ॥ प्राणीयासी आवडे जीवाचियेपरी ॥ तरी कृपाकटाक्षें लक्षील हरी ॥ अनुभव अंतरीं होय तेणें ॥९६॥ ऐशारीती अभंग एक ॥ रामेश्वरें वाचितां देख ॥ तों अद्भुत वर्तलें कौतुक ॥ तें ऐका भाविक निजकर्णीं ॥ ९७ ॥ शितळ होतील अग्निज्वाळा ॥ हे ओवी वाचितांचि त्याजला ॥ अनगडशासिद्धें शाप दिधला ॥ तो अग्नि शमला तत्काळ ॥ ९८ ॥ सिद्धाच्या शापें रामेश्वर ॥ पोळत होता

निरंतर ॥ तो दाह राहिला समग्र ॥ प्रत्यय थोर हा आला॥९९॥ मग अनुताप धरूनियां मनें॥ तुकयासी घाली लोटांगणें ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ ह्मणे धन्य महिमान संताचें ॥२००॥ उपनिषद् आणि वेदांत ॥ आह्मीं पढलों समस्त ॥ परी कोरडे कागद उदकांत ॥ राखावया सामर्थ्य मज नाहीं ॥ १ ॥ ऐसा जो सद्गुरू देखा ॥ तोचि भवसागर तारिल तुका॥ ऐसा भावार्थ धरूनि निका ॥ सप्रेमसुखा भोगीतसे ॥२॥ रामेश्वर येती दर्शनासी ॥ हें अंतरीं कळलें तुकयासी ॥ ह्मणे आपण सामोरें जाऊन त्यासी ॥ द्विजवरासी भेटावें ॥३॥ ऐसें ह्मणऊनि ते अवसरीं ॥ मग तेथोनि निघाले सत्वरी ॥ मार्गीं अर्धवाटेवरी ॥ परस्परें भेटती ॥४॥ तुकयासी ह्मणे रामेश्वर ॥ तुह्मी परमभक्त वैष्णववीर ॥ हें मी नेणतां पामर ॥ वह्या साचार बुडविल्या ॥५॥ जगदोद्धाराकारणें ॥ मृत्युलोकीं अवतार घेणें ॥ ऐसें नेणोनि महिमान ॥ केलें छळण व्यर्थ आह्मीं ॥६॥ ऐसें बोलतां रामेश्वर॥ काय ह्मणे वैष्णववीर ॥ मीतरी हीनयाती पामर ॥ कृपा निरंतर इच्छितसें ॥७॥ ऐसें ऐकोनियां उत्तर ॥ काय ह्मणती रामेश्वर ॥ तुह्मीं अभंग लिहिला निजकरें ॥ तो अनुग्रह साचार मज आला ॥ ८ ॥ आतां हा समागम सोडोनि पाहीं ॥ परतोनि गृहासी जाणेंचि नाहीं ॥ ऐसा निश्चय करून जीवीं ॥ पुढती पायीं लागतसे ॥ ९ ॥ पुढिले अध्यायीं रस अद्भुत ॥ वदविता श्रीरुक्मिणीकांत ॥ महिपतीसी देऊन अभयहस्त ॥ स्वयें ग्रंथार्थ आपण वदे ॥ २१० ॥ ॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ द्वादशोध्याय गोडहा ॥ १२ ॥

अध्याय १३ वा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥ भवाब्धी तरावयाकारणें ॥ साधक करिती अनुष्ठान ॥ मी निजभक्तांचे गुण वर्णीन ॥ कांहींच नेणें यापरतें ॥ १ ॥ एकीं देह आशा सोडोनि स्पष्ट ॥ हिमाचळाची धरीली वाट ॥ मी तरी संतांचा होऊनि भाट ॥ पवाडे स्पष्ट गातसें ॥ २ ॥ कोणी बैसले योगसाधनीं ॥ कोणी भ्रमती तीर्थाटणीं ॥ मज संताच्या चरित्रावांचोनी ॥ कांहींच मनीं नावडे ॥ ३ ॥ कोणी आर्जवें मेळवूनियां धन ॥ योग याग करिती नाना प्रयत्न ॥ म्यां हेचि इच्छा धरिली मनें ॥ करावें स्तवन भक्तांचें ॥४॥ कोणी सत्कर्मीं धरून प्रीती ॥ पंचमहायज्ञ नित्य करिती ॥ कोणी अध्यात्मग्रंथ पहाती ॥ मग अर्थ आणिती ध्यानांत ॥ ५ ॥ कोणी करूनि प्राणायाम ॥ सर्वांभूतीं पाहती सम ॥ कोणी मानसपूजेचा धरूनि नेम ॥ लाविलें प्रेम तेठायीं ॥ ६ ॥ कोणी देहींच विदेहस्थित ॥ कोणी बैसले अरण्यांत ॥ कोणी पढोनि अध्यात्मग्रंथ ॥ ज्ञान सांगती जनांसी ॥ ७ ॥ कोणी करून सद्गुरुभक्ती ॥ मग इच्छिती सायुज्यमुक्ती ॥ म्यां हेचि कामना धरिली चित्तीं ॥ कीं वर्णावी कीर्ति संतांची ॥ ८ ॥ याजविण कांहीं असेल हेवा ॥ तरी अंतरसाक्ष तूं जाणसी देवा ॥ केला पण तो सिद्धीस न्यावा ॥ आश्रय जीवा आमुच्या तूं ॥ ९ ॥ मागील अध्यायीं कथा सुंदर ॥ तुकयासी छळिलें रामेश्वरें ॥ उदकांत वह्या बुडविल्या समग्र ॥ त्या करुणाकरें रक्षिल्या ॥१०॥ सिद्धाच्या शापें रामेश्वर ॥ देहदुःख पावले फार ॥ धरणें घेतांचि ज्ञानेश्वरें ॥ स्वप्नीं सविस्तर सांगितलें ॥ ११ ॥ मग परम अनुताप धरून पोटीं ॥ देहूसी

चालिले उठाउठी ॥ अर्धमार्गावरी येतांच शेवटीं ॥ झाल्या भेटी परस्परें ॥ १२ ॥ पुढें आ-
ळंदीसी येऊन तुका ॥ दृष्टीसीं ज्ञानदेव पाहिला सखा ॥ सत्कीर्ती कळतांचि सकळ लोकां ॥
दर्शनासी देखा ते येती ॥ १३ ॥ कोरड्या वह्या उदकांत ॥ देशोदेशीं प्रगटली मात ॥ भाविक
लोक दुरूनि येत ॥ दर्शन घेती तुकयाचें ॥ १४ ॥ मग ज्ञानदेवासी पुसोनि सत्वर ॥ देहूसी
येतसे वैष्णववीर ॥ सवें षट्शास्त्री रामेश्वर ॥ तो नव्हेचि दूर सर्वथा ॥ १५ ॥ विद्यारूप-
कुलाभिमान ॥ पुत्र कांता संपत्ति धन ॥ मान्यता प्रतिष्ठा सांडून ॥ धरिले चरण सद्गुरूचे ॥
॥ १६ ॥ हें अनगडशा बोवासीं वर्तमान ॥ परस्परें कळलें जाण ॥ कीं रामेश्वराचें शाप-
मोचन ॥ केलें तुकयानें निश्चित ॥ १७ ॥ ह्मणे आह्मासी न येतांचि शरण ॥ आरोग्य केलें
तुकयानें जाण ॥ तरी आतां जाऊन घ्यावें दर्शन ॥ चमत्कार पाहणें तो कैसा ॥ १८ ॥ ऐसें
ह्मणवोनि तो महंत ॥ पुण्यांतूनि निघाला त्वरित ॥ मार्गीं चिंचवड ग्राम लागत ॥ तेथें
असती भक्त गणपतीचे ॥ १९ ॥ देवाचे द्वारीं जाऊन सत्वर ॥ भिक्षा आणा ह्मणतसे फ-
कीर ॥ साहनक घेतली निजकरें थोर ॥ ह्मणे भरूनि सत्वर हे द्यावी ॥ २० ॥ त्याचे का-
रभारी कोठीवर होते ॥ ते शिधा आणोनि घालिती बहुत ॥ परी साहनक न भरेचि किंचि-
त ॥ मग विस्मित चित्त सकळांचें ॥ २१ ॥ देवघरांत बैसे चिंतामणी ॥ त्याजवळ सांगती
जाउनी ॥ एक फकीर आला असे अंगणीं ॥ साहनक घेऊनि हातांत ॥ २२ ॥ उदंड शिधा
घातला त्यांत ॥ परि ते न भरेचि किंचित ॥ चिंतामणी तयांसीं आज्ञा करित ॥ विन्मुख अतीत

दवडूं नका ॥ २३ ॥ जितुकें धान्य असेल घरीं ॥ तितुकें घाला त्याचे पात्रीं ॥ परी साहनक न भरे ते अवसरीं ॥ मग पेवें सत्वरी काढिती ॥ २४ ॥ ऐसी आज्ञा होतांचि सत्वरी ॥ जितुकें साहित्य होतें घरीं ॥ तितुकें घातलें त्याचे पात्रीं ॥ मग काय कारभारी करिताती ॥ २५ ॥ खंड्याच्याखंड्या ओतिल्या त्यांत ॥ परी तितुक्या फकीराचे पात्रीं मावत ॥ चिंतामणी-देव बाहेर येत ॥ मग सिद्धी करित उभ्या तेथें ॥ २६ ॥ त्याणी निजकरें भरिलें पात्र ॥ मग तेथोनि निघतसे फकीर ॥ देहूग्रामासी येऊन सत्वर ॥ प्रवेशे मंदिरीं तुकयाचे ॥ २७ ॥ आवली स्वयंपाक करी मंदिरीं ॥ तों फकीर बाहेर हाकामारी ॥ माझें पात्र भरूनि सत्वरी ॥ पीठ लवकरी आण माते ॥ २८ ॥ आवली ह्मणे ते अवसरीं ॥ कोण मेला आला भिकारी ॥ मागत्यांनीं पाठ घेतली बरी ॥ धान्य तों घरीं असेना ॥ २९ ॥ गंगा तान्ही कन्या जाण ॥ तिणें पीठ घेतलें मूठ भरून ॥ आवली हातासीं झोंबतसे जाण ॥ पाडिलें पीठ त्यांतून कांहीं ॥ ३० ॥ आधींच लेंकुराचा लहान हात ॥ मातेनें हिरून घेतलें त्यांत ॥ फकीर बाहेर उभा राहात ॥ कौतुक पाहात दृष्टीसीं ॥ ३१ ॥ गंगाकन्या बाहेर येत ॥ किंचित पीठ तयासी घालित ॥ पात्र भरूनि आलें वरुतें ॥ अनगडशा विस्मित मानसीं ॥ ३२ ॥ आ-पली करामत दाखवीत पाहीं ॥ परि ते न चले तयेठायीं ॥ मग परम आश्चर्य करून जीवीं ॥ मुलीस लवलाहीं पुसतसे ॥ ३३ ॥ तुकोबा नांव तुझेंचि काई ॥ ऐकूनि ह्मणे गंगाबा-ई ॥ वेडियासारिखें बोलसी पाहीं ॥ विदित नाहीं तुजलागीं ॥ ३४ ॥ प्रातःस्नान करूनि

तत्वता ॥ देउळीं बैसला माझा पिता ॥ अनगडें ऐकोनि हे वार्ता ॥ ह्मणे दर्शन आतां घेऊं त्याचें ॥ ३५ ॥ मग देउळीं येऊनि सत्वर गती ॥ त्याणें पाहिली तुकयाची स्थिती ॥ तों पूर्ण ब्रह्म सनातनमूर्ती ॥ निष्काम चित्तीं सर्वदा ॥ ३६ ॥ अनगड होऊनि प्रेमभरित ॥ घातलें साष्टांग दंडवत ॥ दोन दिवस राहूनि तेथ ॥ श्रवण करित हरिकथा ॥ ३७ ॥ कीर्तन होतां च्यार प्रहर ॥ तोंवरि उभा तिष्ठे समोर ॥ अनगडाचा सन्मान आदर ॥ वैष्णववीर करितसे ॥ ३८ ॥ तुकयाच्या ऐकोनि गोष्टी ॥ फकीर संतोष पावला पोटीं ॥ तुकयासी पुसोनि आपुले मठीं ॥ उठाउठी तो गेला ॥ ३९ ॥ नित्य देहूंत कीर्तनगजर ॥ श्रवणासी यात्रा येत फार ॥ तों एक परस्त्री सुंदर सकुमार ॥ कामातुर अंतरीं ॥ ४० ॥ कीर्तन होतांच निश्चिती ॥ तुकयासी सांपडविलें एकांतीं ॥ ह्मणे माझा हेत उपजला चित्तीं ॥ कीं तुह्मासी रती करावी ॥ ४१ ॥ बहुतदिवस जपतां निश्चित ॥ तों आजि फावला एकांत ॥ ऐसें ऐकोनि विष्णुभक्त ॥ थरथर कांपत तेधवां ॥ ४२ ॥ जैसी रंभा देखोनि नयनीं ॥ शुकयोगींद्र त्रासला मनीं ॥ तैसेंच झालें तुकयालागुनी ॥ बैसे उठोन सत्वर ॥ ४३ ॥ मग दोन अंभग बोलोनि जाण ॥ उपदेशिलें तिजलागुन ॥ परस्त्री मज मातेसमान ॥ अन्यथा वचन हें नव्हे ॥ ४४ ॥ षड्वैरी जे कां असती देहीं ॥ ते ठेविले विठोबाचे पायीं ॥ महासिद्धी त्यजिल्या सर्वही ॥ तेथें पाड काई प्रकृतीचा ॥ ४५ ॥ आतां सत्वर जाई वो माते ॥ उगेचि सायास करिसील व्यर्थ ॥ ऐसें बोलूनि वैष्णवभक्त ॥ जाऊनि बैसत एकांतीं ॥ ४६ ॥ सप्रेम भावें

भजनकरी ॥ तों उदयास पातला तमारी ॥ यात्रा मिळाली विष्णुमंदिरीं ॥ जयजयकारीं नामघोष ॥ ४७ ॥ तों लोहगांवकरी एके दिवसीं ॥ तुकयासी आले न्यावयासी ॥ बहुत प्रयत्नें प्रेमळासी ॥ घेऊनि ग्रामासी ते गेले ॥ ४८ ॥ तुकयाच्या सवें वैष्णवजन ॥ श्रेष्ठ निघडे असती कोण कोण ॥ रामेश्वर पंडित थोर ब्राह्मण ॥ जो न जाय परतोन गृहासी ॥ ॥ ४९ ॥ तुक्या धाकुटा सहोदर जाण ॥ कान्होबा त्याचें नामाभिधान ॥ गंगाजी मवाळ तिसरा ब्राह्मण ॥ कीर्तन गायन करूं लागे ॥ ५० ॥ आणि संताजी तेली बहुत प्रेमळ ॥ अभंग लिहित बैसे जवळ ॥ धन्य त्याचें भाग्य सबळ ॥ संग सर्वकाळ तुकयाचा ॥ ५१ ॥ हे प्रथम मुख्य चवघे असती ॥ आणीकही पुढें बहुत मिळती ॥ कीर्तनामाजी ध्रुपद धरिती ॥ सप्रेमगती करूनियां ॥ ५२ ॥ असो आतां प्रेमळ भक्त ॥ लोहगांवासमीप जात ॥ नगरवासी सामोरे येत ॥ घालिती दंडवत सद्भावें ॥ ५३ ॥ तुकयाचें कीर्तन ज्याचे घरीं ॥ परम उल्हास त्याचे अंतरीं ॥ दिव्यान्नें करूनि नाना परी ॥ ब्राह्मण मंदिरीं जेवविती ॥ ५४ ॥ ज्याची जैसी शक्ती जाणा ॥ तैसी घालिती समाराधना ॥ धनवंत घालोनि सहस्त्रभोजना ॥ मग तुकयाच्या कीर्तनातें करिती ॥ ५५ ॥ गांवांत भाविक झाले सकळ ॥ परी एक शिवजी कांसार महाखळ ॥ तो निंदक कुटिल कृपण खळ ॥ याहींवरी दुर्बळ संसारीं ॥ ५६ ॥ तुका सांगतसे सकळ जना ॥ शिवजीस कीर्तनीं बोलावूनि आणा ॥ परि तो सर्वथा न येचि जाणा ॥ अपशब्द हेळणा करीतसे ॥ ५७ ॥ तंव एक ब्रह्मस्वासाठीं ब्राह्मण ॥ अलंकापुरीं

बैसला धरणें ॥ दहासहस्त्र कर्ज त्याकारणें ॥ त्यजिलें अन्न यासाठीं ॥ ५८ ॥ षण्मास लोटतां साचार ॥ दृष्टांतीं सांगे ज्ञानेश्वर ॥ तूं तुकयापासीं जाईं सत्वर ॥ तो ब्रह्मस्व सत्वर वारील तुझें ॥ ५९ ॥ मग तो धुंडीत द्विजवर ॥ लोहगांवासी आला सत्वर ॥ तुकयासीं बोले उत्तर ॥ मज ज्ञानेश्वरें पाठविलें ॥ ६० ॥ त्याचे मनींचा गुह्यार्थ ॥ न सांगतां जाणे प्रेमळ भक्त ॥ मग गांवींच्या लोकांसी सांगत ॥ देशावर यातें करून द्या ॥ ६१ ॥ शिवाजी कांसारापासोनि जाणा ॥ भीड खर्चोनि कांहीं आणा ॥ न मोडवे तुकयाच्या वचना ॥ गेले सदना तयाच्या ॥ ६२ ॥ परमबलात्कारें त्याणें ॥ ढबु पैसे दिधले दोन ॥ मग खडा उचलोनि जाण ॥ तुकयाने त्यांकारणें घांसिला ॥ ६३ ॥ तंव तें सुवर्ण तत्काळ झालें ॥ धरणेकरीयाचे हातीं दिधलें ॥ तो ह्मणे इतुकेन वहिलें ॥ कर्ज फिटलें न जाय ॥ ६४ ॥ कांहीं तांबें असेल दे कां ॥ ऐसें बोलतो वैष्णव तुका ॥ आश्चर्य वाटलें गांवींच्या लोकां ॥ संसारसुखा भुलले जे ॥ ६५ ॥ मग गवाळ्यांतील उपकरण ॥ तुकयासीं दाखवीत ब्राह्मण ॥ सत्वर खडा लावोनि जाण ॥ केलें कांचन तयाचें ॥ ६६ ॥ मग संतोष पावून अंतरीं ॥ आळंदीस गेला धरणेकरी ॥ तुकयानें खडा उचलोनि सत्वरी ॥ बारवेमाझारी टाकिला ॥ ६७ ॥ शिवाजी कांसार अभक्त खळ ॥ आश्चर्य करी तये वेळ ॥ ह्मणे परीस आहे तुकयाजवळ ॥ ह्मणोनि भक्तीसीं तत्काळ लागला ॥ ६८ ॥ ह्मणे याचे सेवेसीं लागोनि तत्वता ॥ दरिद्रविच्छिन्न करावें आतां ॥ यास्तव ऐके कथावार्ता ॥ परी चित्तीं आस्था आणिकचि ॥ ६९ ॥

जैसें वृंदावन कडुवट अंतरीं ॥ परी मोहोर वाळुक दिसतें वरी ॥ तैसा कामनिक अनुष्ठान तीव्र करी ॥ परी फळाशेवरी चित्त त्याचें ॥ ७० ॥ एक संवत्सरपर्यंत जाण ॥ त्याणें ऐकिलें हरिकीर्तन ॥ तों प्रसन्न झाला रुक्मिणीरमण ॥ तें ही कारण अवधारा ॥ ७१ ॥ कथील आणावया मुंबईतें ॥ छत्तीस बैल पाठविले होते ॥ गुमास्ते खेप भरून येत ॥ तों रुपें समस्त तें झालें ॥ ७२ ॥ जयापासीं खरीद केलें होतें ॥ परतोनि बैल पाठविले तेथें ॥ सावकार आपला हिशेब पाहत ॥ ह्मणे आमचें निश्चित हें नोहे ॥ ७३ ॥ तैसेच बैल भरिले पाहीं ॥ परतोनि आणिले लोहगांवीं ॥ शिवजीस आश्चर्य वाटलें जीवीं ॥ मग तुकयासी लवलाहीं पुसतसे ॥ ७४ ॥ सद्गुरु ह्मणती तये क्षणीं ॥ तुझ्या दैवें आलें घडोनी ॥ तुज पावले चक्रपाणी ॥ तरी सत्कारणीं लावीं कां ॥ ७५ ॥ बारव त्याणें बांधिली थोर ॥ तिजला ह्मणती कांसार विहीर ॥ अन्नदानें केलीं फार ॥ दानें द्विजवर तोषविले ॥ ७६ ॥ तैंपासोनि तो कांसार ॥ चित्तीं विरक्त झाला फार ॥ त्यजिलें घरदार आणि संसार ॥ निरंतर तुकयापासीं ॥ ॥ ७७ ॥ तयाची पत्नी साचार ॥ तुकयाचा द्वेष करितसे फार ॥ ह्मणे वेडा करून माझा भ्रतार ॥ निरंतर बैसविला ॥ ७८ ॥ अहोरात्र कीर्तन करी ॥ निजावयासी येऊं नेदी घरीं ॥ तुकयासी मारावया निर्धारीं ॥ उपाय अंतरीं योजिला ॥ ७९ ॥ च्यार हांडे कढत पाणीं ॥ तावोनि तिणें ठेविलें सदनीं ॥ घरीं तुकयासीं आली घेउनी ॥ कपटखाणी कळेना ॥ ८० ॥ जोत्याखालीं वैष्णववीर ॥ तिणें बैसविला पाटावर ॥ वरूनि रिचविलें कढत नीर ॥

पोळलें अंतर तुकयाचें ॥ ८१ ॥ मग ह्मणे धांव देवाधिदेवा ॥ माझ्या कायेसी लागला वणवा ॥ एक अभंग बोलिले तेव्हां ॥ तों आला विसांवा भक्तांचा ॥ ८२ ॥ कढत पाणीं होतें जळत ॥ तेंचि तुकयासीं शीतळ लागत ॥ स्नान झालिया फराळ घालित ॥ परी सोमल आंत मेळविला ॥ ८३ ॥ निज भक्तासी सुखदुःखें होती ॥ तीं निजांगें सोसीत रुक्मिणीपती ॥ तुकयाची तों विदेहस्थिती ॥ विष त्याजप्रती बाधीना ॥ ८४ ॥ तेथोनि जातां प्रेमळ भक्त ॥ तिजवर क्षोभला पंढरीनाथ ॥ गलितकुष्ठ झाली त्वरित ॥ प्राण होत कासाविस ॥ ८५ ॥ शिवजी कांसार घरासी येतां ॥ तों व्याकुळ पडली असे कांता ॥ पुष्पहार मांडवासीं घातला होता ॥ ओळखे तेव्हां दृष्टीसी ॥ ८६ ॥ ह्मणे रात्रीं होतां किर्तन-गजर ॥ तुकयाच्या गळां होता हार ॥ इणे आणुनि वैष्णववीर ॥ केला प्रकार छळणेचा ॥ ॥ ८७ ॥ मग रामेश्वरभटजींनें सांगितलें जाण ॥ जेथें तुकयासी घातलें स्नान ॥ तेथिंचा चिखल आंगांसीं लावणें ॥ आरोग्य तेणेंचि होईल हें ॥८८॥ सांगीतलें करिती धरूनि भाव ॥ मग तीस पावला सत्वर देव ॥ गलितकुष्ठ गेला सर्व ॥ तेव्हां आराम जीव पावला ॥ ८९ ॥ त्यादिवसापासूनी पाहीं ॥ तिचीही भक्ती जडली पायीं ॥ कीर्तन ऐके सर्वदाही ॥ द्वेष सर्वही टाकिला ॥ ९० ॥ असो तुकयाचीं चरित्रें फार ॥ बहुतांसीं आले साक्षात्कार ॥ वह्या बुड-विल्या रामेश्वरें ॥ त्या रुक्मिणीवरें रक्षिल्या ॥ ९१ ॥ ऐसी सत्कीर्ती ऐकूनि श्रवणीं ॥ शिवाजी राजा विस्मित मनीं ॥ ह्मणे तुकयासीं येथें बोलावूनी ॥ कीर्तन कानीं ऐकावें ॥९२॥

मग छत्री घोडा कारकून पाहीं ॥ बोलावूं पाठवित लोहगांवीं ॥ वैष्णवभक्तासी ते समयीं ॥ निरोप सर्वही सांगीतला ॥ ९३ ॥ कीं तुमचे भेटीचा धरून हेत ॥ राजा बहुत आर्तभूत ॥ तेथवरी येऊनि निश्चित ॥ करावें सनाथ त्यालागीं ॥ ९४ ॥ ऐसा निरोप ऐकोनियां ॥ परम अनुताप झाला तुकया ॥ ह्मणे देवाधिदेवा पंढरीराया ॥ गोविसी कासया मज येथें ॥ ९५ ॥ दंभ मान चेष्टा पूर्ण ॥ हें तों सुकरविष्ठेसमान ॥ तूं दयासागर चैतन्यघन ॥ माझे सोडण्या धांव आतां ॥ ९६ ॥ ऐशा रीती वैष्णवभक्त ॥ चार अभंग लिहून देत ॥ कारकून परतोनियां जात ॥ तुका बोलत काय त्यासीं ॥ ९७ ॥ घोडा पाठविला आह्मातें ॥ याजवरी तुह्मी बैसा त्वरित ॥ तो ह्मणे हा जलाल बहुत ॥ बैसों न देत कोणासी ॥ ९८ ॥ ऐसी गोष्टी ऐकोनि त्याची ॥ पाठ थापटिली अश्वाची ॥ घोडा सौम्य झाला तेव्हांची ॥ लीला संतांची अद्भुत ॥ ९९ ॥ कारकून सांगतां वर्तमान ॥ राजा आश्चर्य करीत मनें ॥ चार अभंग दिधले लिहून ॥ तेही वाचून पाहिले ॥ १०० ॥ निरपेक्ष देखोनि स्थिती ॥ काय ह्मणतसे भूपती ॥ आपण तेथवरी जाऊन प्रीती ॥ तुकोबासी निश्चिती भेटावें ॥ १ ॥ वस्त्रें भूषणें अलंकार ॥ आणीक पूजा उपचार ॥ मोहोरा होन बरोबर ॥ घेऊनि नृपवर निघाला ॥ २ ॥ सर्वे प्रधान थोरथोर लोक ॥ लोहगांवांत आले देख ॥ तों तेथिंचे जन अवघे भाविक ॥ सप्रेमसुख भोगिती ॥ ३ ॥ मथुरेसी कृष्ण जन्मला पाहीं ॥ परी गोकुळींच्या सुखासी पार नाहीं ॥ तैसा तुकयाचा प्रेमा सर्वही ॥ लोहगांवीं लूटिला ॥ ४ ॥ रात्रीं ऐकती

श्रीहरिलीला ॥ दिवस उगवतां गोपाळकाला ॥ पार नसेचि त्या सुखाला ॥ सप्रेम कळवळा जेठायीं ॥ ५ ॥ असो शिवाजी नृपनाथ ॥ तुकयाच्या भेटीस आला त्वरित ॥ साष्टांग घातलें दंडवत ॥ प्रधानासमवेत तेधवां ॥ ६ ॥ बुका तुळसी सुमनहार ॥ राजा वाहतसे आपुल्या करें ॥ सुवर्णमुद्रा तबकभर ॥ पुढें नृपवर ठेवितसे ॥ ७ ॥ तें राजद्रव्य देखोनि नयनीं ॥ तुका कंटाळे तयेक्षणीं ॥ मग काय बोले प्रसादवाणी ॥ तें सादर कर्णीं ऐकिजे ॥ ८ ॥ कासया पाहिजे द्रव्यठेवा ॥ एक विठ्ठलचि आह्मां व्हावा ॥ त्याजवांचूनि आमच्या जीवा ॥ आणीक हेवा नसेची ॥ ९ ॥ तुमची बहुत ऐकिली कीर्ती ॥ आजी उदारत्व कळलें नृपती ॥ आह्मा वैष्णवां नावडे चित्तीं ॥ तें देसील प्रीती कासया ॥ १० ॥ जरी भास्कराच्या जावें भेटी ॥ तेथें कासया पाहिजे दिवटी ॥ सागरावरी मेघ करितां वृष्टी ॥ परी आर्त पोटीं त्या नाहीं ॥ ११ ॥ हिमाचळासी विंझणवारा ॥ कासया पाहिजे नृपवरा ॥ चंदन चर्चिजे रोहिणीवरा ॥ तरी त्याच्या अंतरा आर्त नाहीं ॥ १२ ॥ क्षीरसागरासी दुधाळू गाय ॥ देतां संतोष वाटेल काय ॥ कनकाद्रीसी कांचन वाहिलें पाहें ॥ तरी संतुष्ट काय होईल तो ॥ १३ ॥ तुवां भेटीं आणिलें धन ॥ हें आह्मां गोमांससमान ॥ आतां तुमचें जेणें समाधान ॥ तरी तेंही कारण सांगतों ॥ १४ ॥ तुह्मीं कंठीं मिरवा तुळसी ॥ व्रत करावें एकादशी ॥ याविरहित धन वित्त देसी ॥ तें मृत्तिका ऐसें मजवाटे ॥ १५ ॥ तुमचे चित्तीं इतुकीच आस ॥ ह्मणावें विठोबाचे दास ॥ ऐकोनि तुकयाच्या वचनास ॥ राजा संतोष

पावला ॥ १६ ॥ तुकयासीं द्यावया आणिलें धन ॥ तें ब्राह्मणासी वांटी नृपनंदन ॥ रात्रीं ऐकिलें हरीकीर्तन ॥ प्रसादिक वचन तुकयाचें ॥ १७ ॥ प्रथमारंभीं मंगलाचरणीं ॥ हरिस्मरणें गर्जवी वाणी ॥ टाळ विणे मृदंगध्वनी ॥ नाद गगनीं कोंदला ॥ १८ ॥ आवडीचेनि सुखें निश्चित ॥ परमानंदें गात नाचत ॥ टाळ्या चुटक्या वाजती बहुत ॥ रंग अद्भुत ओढवला ॥ १९ ॥ कीर्तनरंगीं हेचि वार्ता ॥ विठ्ठल आमुची मातापिता ॥ विठ्ठल बंधु सखा चुलता ॥ त्याजविण ममता मज नाहीं ॥ १२० ॥ विठ्ठल मित्र सखा सज्जन ॥ विठ्ठल माझें संपत्ति धन ॥ विठ्ठल माझें गुप्त ठेवणें ॥ जिवलग प्राण विसावा ॥ २१ ॥ विठ्ठल माझा एकांत जाण ॥ विठ्ठल माझा लोकांत पूर्ण ॥ विठ्ठलावांचून देखें आन ॥ तरी जातील फुटोन नेत्र माझे ॥ २२ ॥ विठ्ठलावांचोनि आणिकाच्या स्तवना ॥ करितां तत्काळ झडेल रसना ॥ त्याजवीण आणीक आवडे मना ॥ तरी मानखंडना हो माझी ॥ २३ ॥ पंढरीच्या मार्गीं न चालता पाहे ॥ तरी तत्काळ पांगुळ होतील पाय ॥ विठ्ठलपायीं अर्पिला देह ॥ संसार सोय सांडिली ॥ २४ ॥ विठ्ठलावांचूनि ब्रह्मज्ञानी ॥ वायांच शब्द वेंचिती वाणी ॥ तरि ते बोल संतसज्जनीं ॥ न ऐकावे कानीं सर्वथा ॥ २५ ॥ श्रोतयांसी ह्मणे ते अवसरा ॥ नाशिवंत संसार जाईल खरा ॥ तुह्मीं विठोबाचें भजन करा ॥ तरींच भव तराल बापानों ॥ ॥ २६ ॥ ऐसें ह्मणोनि ते अवसरीं ॥ नामघोषें गर्जना करी ॥ गुप्तरूपें सुरवर अंबरी ॥ कौतुक नेत्रीं पाहताती ॥ २७ ॥ विठ्ठल श्रोता वक्ता निश्चिती ॥ ह्मणऊन सर्वत्र गाती ऐकती ॥

ऐसें कीर्तन ऐकोनि भूपती ॥ चित्तीं विरक्ती बाणली त्या ॥ २८ ॥ ह्मणे राज्य टाकोनि येचक्षणीं ॥ वनांत बैसावें श्रीहरिभजनीं ॥ मग नृपवर शिरस्त्राणकाढोनी ॥ ठेवित धरणीं तत्काळ ॥२९॥ अरुणोदय होतांचि निश्चिती ॥ मग उजळिली मंगलारती ॥ तुकयासी नमस्कार करूनि भूपती ॥ अरण्यांत एकांती बैसला ॥ १३० ॥ मग सांगत प्रधानादिकां ॥ मज जवळ सर्वथा येऊं नका ॥ राजा विरक्त होऊनि देखा ॥ सप्रेमसुखा तो भोगी ॥ ॥ ३१ ॥ दिवसा बैसोनि अरण्यांत ॥ रात्रीं कीर्तनासी गांवांत येत ॥ मग प्रधान साकल्य वृत्तांत ॥ लिहून पाठवित मातेसी ॥३२॥ जिजाबाई ऐकूनि तत्त्वता ॥ धाय मोकली सर्वा-देखतां ॥ तुकयानें राज्य बुडविलें आतां ॥ उत्तम वार्ता हे नव्हे ॥३३॥ मग शिबिकेंत बैसोन तेअवसरीं ॥ लोहगांवासी येत सत्वरी ॥ तुकयासीं देखोनि धरणीवरी ॥ नमस्कार करी साष्टांग ॥३४॥ मग पदर पसरोनियां जाण ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ ह्मणे एक पुत्र तों तुझ्याकीर्तनें ॥ विदेही होऊनि बैसला ॥ ३५ ॥ त्याच्याही पोटीं नाहीं पुत्र ॥ कोण चाल-वील राज्यभार ॥ ऐकोनि जिजाईचें उत्तर ॥ वैष्णववीर काय ह्मणे ॥३६॥ शिवाजी येईल कीर्तनासी ॥ मग चारगोष्टी सांगूं त्यासी ॥ तुह्मीं स्वस्थ राहावें मानसीं ॥ विठोबासी भ-जावें ॥३७॥ ऐकोनि तुकयाचें वचन ॥ जिजाबाई करी पुढती नमन ॥ ह्मणे मज देसील पुत्र-दान ॥ तरी होऊं उत्तीर्ण कैसेनी ॥३८॥ रात्रीं मांडिता हरिकीर्तन ॥ श्रवणासी आला नृप-नंदन ॥ मग कर्मकांडीचें निरूपण ॥ प्रसंग पाहून लावितसे ॥३९॥ ह्मणे भवांब्धि तरावया

कारणे ॥ एक सत्कर्मचि प्राधान्य असणें ॥ ज्याचा स्वधर्म आचरावा त्याणें॥ उपाय आन
असेना ॥ १४० ॥ दुसऱ्याचा धर्म उत्तम होय ॥ ह्मणोनि आचरे लवलाहें ॥ तरी तेणें न
होयचि तरणोपाय ॥ धर्मशास्त्रीं आहे निर्णय हा ॥ ४१ ॥ पाणी सांडोनियां मासा ॥ तुपांत
निघतां वांचेल कैसा ॥ पक्षीयांनीं सोडोनि आकाशा ॥ बिळांत सहसा रिघों नये ॥ ४२ ॥
घुसी उंदीर धांवा आंत ॥ बाहेर निघतां न वांचती सत्य ॥ सर्प भक्षितां अन्नातें ॥ तरी
प्राणांत त्यातें तोचि कीं ॥ ४३ ॥ तरुवरासी तों चालतां नये ॥ उगवल्याठायीं वाढताहे ॥
तैसाचि मान राहील काय ॥ चंचळ देह त्याचा ॥ ४४ ॥ आरबी घोडा असला जर ॥
तरी तयासी ओढितां नये नांगर ॥ शिपाई बैसला बैलावर ॥ तरी युद्ध साचार नोहे कीं॥
॥ ४५ ॥ नानापरीचीं दृष्टांतवचनें ॥ बोलावयासी काय कारण ॥ कीं आपुला स्वधर्म टा-
किला ज्याणें ॥ दुस्तर मरण तेंच कीं ॥ ४६ ॥ ईश्वरें सृष्टी निर्मूनियां ॥ ज्याचें कर्म सांगी-
तलें तया ॥ उत्पत्ती सांगीतली ब्रह्मया ॥ पालन आपल्याकडे लावी ॥ ४७ ॥ शेषानें उच-
लोनि धरावी धरणी ॥ वासुकीनें हालूं न द्यावी मेदिनी ॥ समुद्रें पृथ्वीसीं वेढा घालूनी ॥
मर्यादा धरून असावें ॥ ४८ ॥ भास्करें तीव्र तापोनि थोर ॥ प्रकाश पाडावा जनांवर ॥ शी-
तलत्वासीं नेमिला चंद्र ॥ वर्ते साचार त्या रीती ॥ ४९ ॥ शीत उष्ण पर्जन्यकाळ ॥ आपु-
लाल्यासमयीं होती प्रबळ ॥ आयुष्य सरतांचि तत्काळ ॥ दंडितसे काळ देहासी ॥ १५० ॥
हे ईश्वराची आज्ञा निश्चिती ॥ नेमिल्याऐसेंच अवघे वर्तती ॥ श्रुतिवचन जे उल्लंघिती ॥

ते तत्काळ जाती अधःपाता ॥ ५१ ॥ विप्राचें हें कर्म साचार ॥ ब्रह्मचर्यें घोकावें अक्षर ॥ गृहस्थाश्रम केलियावर ॥ षट्कर्मविचार तयासी ॥ ५२ ॥ वानप्रस्थ तो जाणा साचार ॥ विषय जिंकावे अहो रात्र ॥ संकल्पत्यागें संन्यास थोर ॥ शास्त्रीं विचार बोलिला ॥५३॥ कुलधर्म याती नाठवे निःशेष ॥ तोचि जाणावा परमहंस ॥ हें श्रुतिवाक्य ब्राह्मणास ॥ आज्ञा असे श्रीहरीची ॥५४॥ आतां क्षत्रियाचें आचरण ॥ तेंही सांगतों करा श्रवण ॥ शत्रूसीं सन्मुख जिंकोन ॥ स्वधर्मपालन प्रजेचें ॥ ५५ ॥ जैसे आपुले अवयव पोसितां पाहे ॥ विलासी परम सुखी होय ॥ कां कुटुंबवत्सल घरासीं जाय ॥ मग परिवार पाहे प्रीतीनें ॥ ५६ ॥ तैशाचपरी प्रजांच्या सुखें देख ॥ राजा चित्तीं मानी हरिख ॥ त्याहूनि पुण्य नसेचि अधिक ॥ सद्विवेक ज्या अंतरीं ॥ ५७ ॥ ईश्वरप्राप्तीस्तव जाण ॥ क्षत्रियांनीं करावीं दानें ॥ काया वाचा आणि मनें ॥ न वंचणेंची सर्वथा ॥ ५८ ॥ मुख्य आदि करून द्विजवर ॥ क्षत्रिय वैश्य चवथा शूद्र ॥ आणीक नाना याती इतर ॥ त्यांहीं स्वधर्मीं तत्पर असावें ॥ ५९ ॥ समता धरूनि चित्तांत ॥ भूतीं पाहिजे भगवंत ॥ न करावा कोणाचा घात ॥ आणि भजनीं प्रीत असावी ॥१६०॥ आपुलाला करितां व्यापार ॥ परी असत्य बोलूं नये उत्तर ॥ असत्यापरीस पाप थोर ॥ नसती साचार दुसरीं पैं ॥ ६१ ॥ सर्वांभूतीं दया असावी पूर्ण ॥ क्षुधार्थीयासी द्यावें अन्न ॥ असत्य न बोलावें वचन ॥ आणि हरिस्मरण सर्वदा ॥ ६२ ॥ ऐसी स्थिती धरूनी बरी ॥ मग सुखें असावें संसारीं ॥ कासया जावें

वनांतरीं ॥ घरींच श्रीहरी भेटे तया ॥ ६३ ॥ ऐसी तुकयाची उपदेशवाणी ॥ सकळ श्रोते ऐकती श्रवणीं ॥ राजा तटस्थ झाला मनीं ॥ अश्रुपात नयनीं वाहात ॥ ६४ ॥ मग हरि-नामें गर्जोनि प्रीती ॥ उजळिली मंगळारती ॥ ओंवाळूनि रुक्मिणीपती ॥ दंडवत प्रीती घातलें ॥ ६५ ॥ सकळ श्रोतयांसी निश्चिती ॥ प्रसाद वांटला खिरापती ॥ जाणूनि तुक-याची मनोवृत्ती ॥ वस्त्रें भूपती घेत तेव्हां ॥६६॥ मग शिवाजी राजा याची आई ॥ तुको-बाच्या लागतसे पायीं ॥ ह्मणे तुमचें उतराई व्हावें कायी ॥ तो पदार्थ कांहीं दिसेना ॥ ॥ ६७ ॥ आणीक च्यार दिवसपर्यंत जाण ॥ तेथें राहिला नृपनंदन ॥ तों आणीक चरित्र वर्तलें गहन ॥ तें ऐका सज्जन भाविकहो ॥ ६८॥ एक नावजी माळी तये ठायीं ॥ परम भाविक होता पाहीं ॥ कीर्तन होतां एके समयीं ॥ तुकयासी काय बोलतसे ॥६९॥ क्षण एक उभे राहतों आह्मीं ॥ तुह्मी विसांवा घ्यावा जी स्वामी ॥ मग सप्रेमभरित होऊनि नामीं ॥ मनोधर्मी नाचतसे ॥ ७० ॥ विठ्ठलनामाचे निज छंदें ॥ नाचत तेव्हां परमानंदें ॥ टाळ्या वाजवीतसे आनंदें ॥ वेधलें गोविंदें मन तेव्हां ॥ ७१ ॥ च्यारघटिकापर्यंत पूर्ण ॥ कीर्तनीं नृत्य केलें त्याणें ॥ स्वेद निघत आंगांतून ॥ मग निःशक्त होऊनि बैसला ॥ ७२ ॥ मग तुकाराम उठती कीर्तनीं ॥ रंग ओढावे अनंतगुणी ॥ नावजी माळी तैपासूनी ॥ दिवसा जाऊनि काय करी ॥७३॥ सूतकांतूनि गोंवरीवर ॥ पुष्पाच्या माळा करितसे फार ॥ कीर्तनीं बैसती द्विजवर ॥ तयांसीं हार ते घाली ॥ ७४ ॥ नावजी कीर्तनासी येतसे जेव्हां ॥ ह्मणे

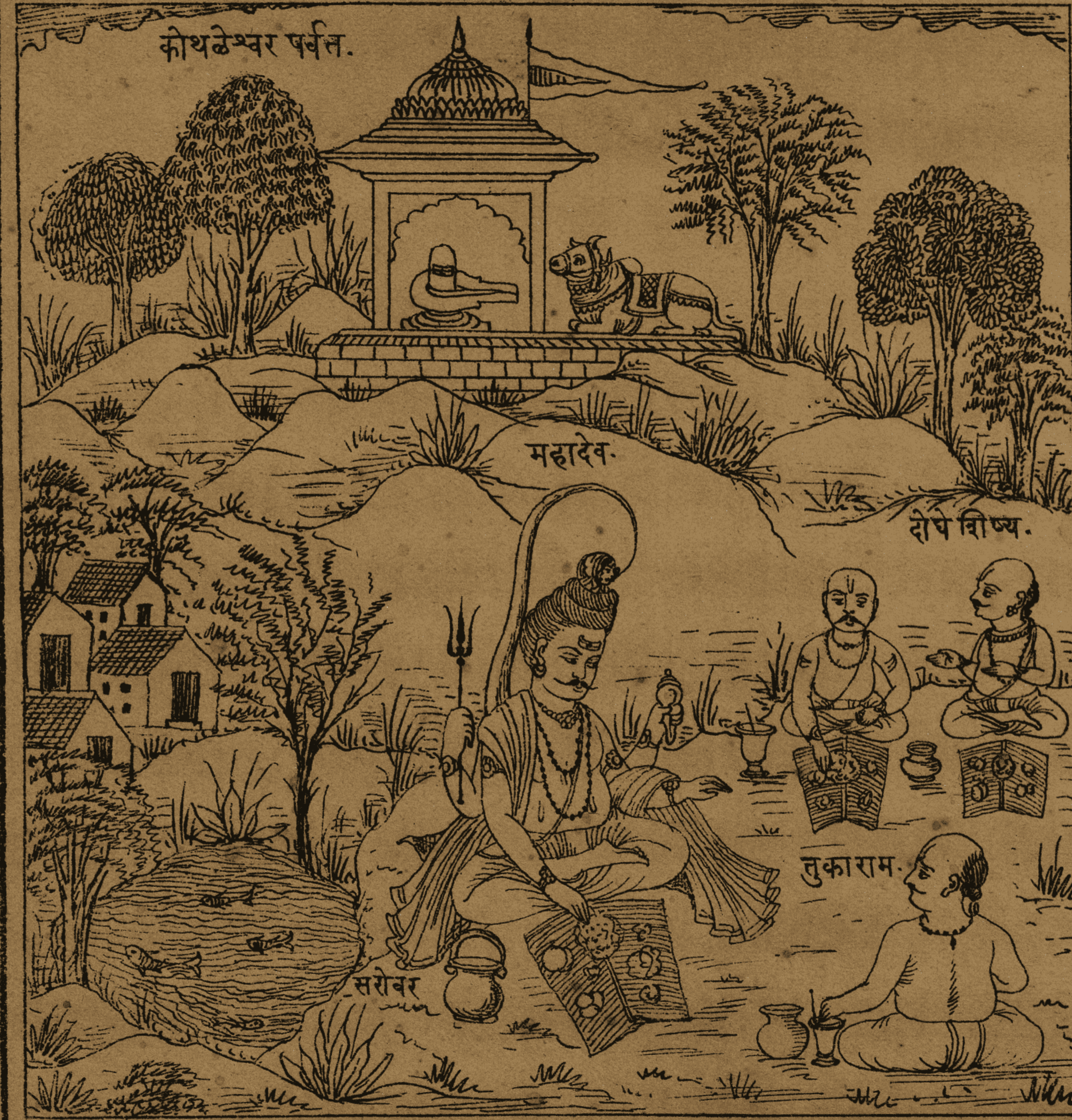
आला आमुचा प्राणविसावा ॥ ऐसें बोलतां भक्त वैष्णवा ॥ आश्चर्य तेव्हां लोक करिती ॥ ७५ ॥ सेलकानें चवाळें करून सत्वर ॥ तुकयाचे हातीं देतसे पदर ॥ पंचंग घालोनियां सत्वर ॥ वैष्णवांसमोर नाचतसे ॥ ७६ ॥ द्वारकेचें केणें निश्चित ॥ पंढरीस आलें चोजवित ॥ ऐसेंअवघड नयेचि त्यातें ॥ मग चोदवित ह्मणत तेधवां ॥ ७७ ॥ ऐकोनि नांवजीचें वचन ॥ गदगदां हांसती सर्वत्र जन ॥ नावजी अधिक संतुष्टमन ॥ प्रेमेंकरून नाचतसे ॥ ॥ ७८ ॥ तंव तेथील सुज्ञ होता ब्राह्मण ॥ तो मळ्यांत गेला करावया स्नान ॥ नांवजीस फजित केलें त्याणें ॥ ह्मणे अबद्ध वचन बोलसी तूं ॥ ७९ ॥ द्वारकेचें केणें चोदवित ॥ पंढरीस आलें ह्मणसी नित्य ॥ येणें दोष अधोगत ॥ होईल निश्चित तुजलागीं ॥ १८० ॥ ऐसें ऐकोनि तेअवसरीं ॥ नावजी काढितसे नाक दूरी ॥ ह्मणे आजपासूनि हें न करीं ॥ दिधली बरी शिकवण ॥ ८१ ॥ ऐसा विकल्प घालोनि अंतरीं ॥ ब्राह्मण गेला आपुले घरीं ॥ तों त्याची वाचा खुंटली सत्वरी ॥ कांहींच वैखरी न बोलवे ॥ ८२ ॥ झालें वर्तमान ते अवसरी ॥ लिहून दिधलें पाटीवरी ॥ आश्चर्य करूनि रामेश्वरीं ॥ तुकयासी सत्वरी सांगितलें ॥ ८३ ॥ तों इतुक्यांत एका कुणबियानें ॥ कोंवळें वाळूक आणिलें जाण ॥ मनांत इच्छा धरिली त्याणें ॥ कीं हें तुकयानें भक्षावें ॥ ८४ ॥ जाणूनि तयाचें अंतर ॥ निजांगें चिरीत वैष्णववीर ॥ चार फांका करून सत्वर ॥ तीन आपण भक्षिल्या ॥ ८५ ॥ एक खालीं राहिली जाण ॥ मग रामेश्वरभट बोलती वचन ॥ सर्वत्रांसी प्रसाद कांहीं देणें ॥ मग

काय ह्मणे विष्णुदास ॥ ८६ ॥ हें तुह्मांयोग्य नसेचि देख ॥ यास्तव भक्षिलें सकळिक ॥ वाचा गेली त्यासीं अर्ध फांक ॥ देतांचि कौतुक काय झालें ॥ ८७ ॥ तुकयाचा प्रसाद भक्षितां वदनीं ॥ बोलों लागला तये क्षणीं ॥ राहिले फांकेचे भाग करूनी ॥ सर्वां लागोनी दीवले ॥ ॥ ८८ ॥ मुखांसी लावितां निश्चित ॥ कुसमुसिती आंतच्या आंत ॥ आड लपोनि थुंकोनी टाकित ॥ कडू बहूत ह्मणोनी ॥ ८९ ॥ असो रात्रीं कीर्तन मांडत ॥ तों नावजी माळी आला तेथ ॥ तुकयापासीं सांगीतली मात ॥ कीर्तन निश्चित न करिसी ॥ ९० ॥ तुका तयासीं बोले वचन ॥ हें आह्मींच चुकलों होतों जाण ॥ तुझें शुद्ध प्रेमाचें बोलणें ॥ देवाकारणें आवडे ॥ ९१ ॥ ऐकोनि तुकयाची वाणी ॥ नावजी हर्षला बहुत मनीं ॥ मग चार घटिका ठाकोनि कीर्तनीं ॥ प्रेमेंकरून नाचला ॥ ९२ ॥ असो चार दिवसपर्यंत ॥ शिवाजी राजा राहिला तेथ ॥ कीर्तनघोष श्रवण करित ॥ सप्रेमयुक्त नित्यकाळीं ॥ ९३ ॥ स्वस्थाना जावया निश्चिती ॥ आज्ञा मागावया येतसे भूपती ॥ मनकामना धरूनि चित्तीं ॥ प्रसाद इच्छिती काय तेव्हां ॥ ९४ ॥ आमचें राज्य सुटेल जर ॥ तरी स्वामी देतील आजी भाकर ॥ पोटीं संतान असेल होणार ॥ तरी देतील नारळ मजलागीं ॥ ९५ ॥ जाणोनि तयाचें मनोगत ॥ भाकर नारळही तयासीं देत ॥ घालूनि साष्टांग दंडवत ॥ निघे नृपनाथ तेसमयीं ॥ ॥ ९६ ॥ कोंडभट पुराणीक सर्वकाळ ॥ राहे तेव्हां तुकयाजवळ ॥ आणि रामेश्वर होते पहिले खळ ॥ भक्तप्रेमळ ते झाले ॥ ९७ ॥ हे उभयतां दोघे ब्राह्मण ॥ वेदांतवक्ते असती

पूर्ण ॥ आणीक चवदा वैष्णवजन ॥ संसार त्यजूनि राहिले ॥ १८ ॥ कोणासी न पुसतां निश्चिती ॥ तुकाराम ज्या गांवासी जाती ॥ तिकडे अवघे धुंडित येती ॥ श्रवणें निजप्रीती लावूनियां ॥ १९ ॥ श्रीभक्तलीलामृत ग्रंथ सुंदर ॥ हाचि क्षीराब्धि पूर्ण सागर ॥ शेषशयनीं लक्ष्मीवर ॥ ये स्थळीं निरंतर पहुडला ॥ २०० ॥ सभाग्य श्रोते प्रेमळ निश्चिती ॥ तेचि विबुध दर्शनासी येती ॥ संतचरित्रें सुधारस प्रीती ॥ नित्य सेविती प्रीतीनें ॥ १ ॥ त्यांच्या योगें करूनि निश्चिती ॥ जन्ममरणापासून मुक्ती ॥ सर्वथा नाहीं पुनरावृत्ती ॥ सायुज्य भोगिती पद जे कां ॥ २ ॥ जो अनाथबंधु करुणाकर ॥ भक्तवत्सल कृपासागर ॥ तो महिपतीसीं देऊनि अभयवर ॥ वदवीत अक्षरें ग्रंथार्थीं ॥ ३ ॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ त्रयोदशोध्याय गोडहा ॥ ॥ २०४ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीमज्जगदीश्वरार्पणमस्तु ॥ श्रीविश्वेश्वरार्पणमस्तु ॥

अध्याय १४ वा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीगोवर्द्धनोद्धारणाय नमः ॥ ॥ नभीं नीळिमा दिसती जयारीती ॥
तैसी श्रीहरी तुझी सुंदरकांती ॥ मुक्तरत्नें मुकुटीं झळकती ॥ जैसे बाळगभस्ती उगवले ॥
॥ १ ॥ शोधीं वसुधारसाचे कवळ ॥ ओतिलें मंडित मुखकमळ ॥ अब्जनीपत्राऐसे निर्मळ ॥
नेत्र विशाळ तळपती ॥ २ ॥ माणिकें बैसऊनी हेमकोंदणीं ॥ त्याचीं कुंडलें वळिलीं दोनीं ॥
मकराकार तळपती कर्णीं ॥ स्थिरगमनीं डोलदेती ॥ ३ ॥ जैसीं महारत्नें बैसविलीं पंक्ती ॥
तैसे दंत वदनीं झळकती ॥ कौस्तुभाची सतेज दीप्ती ॥ जेंवि कां निशापती उगवला ॥ ४ ॥
श्यामतनु घनाकृती ॥ चंदन पातळ चर्चिला निगुती ॥ विद्युल्लता चमके जैशारीती ॥ पीतां-
बरदीप्ती तेविं दिसे ॥ ५ ॥ मनगटीं वीरकंकणें घातलीं ॥ उदरीं सुंदर शोभे त्रिवळी ॥
भ्रमरपडळा रोमावळी ॥ श्रीवत्सनव्हाळी तेच पैं ॥ ६ ॥ ठाण साजिरें सकुमार ॥ कंठीं
कोमळ तुळसीचे हार ॥ जंघनीं ठेविले दोनी कर ॥ आणि पाउलें सकुमार विटेवरी ॥ ७ ॥
जें योगियांचें निजध्यान ॥ नीलग्रीवाचें देवतार्चन ॥ तो तूं निजभक्तांचा रक्षावया मान ॥
साकार सगुण पैं होसी ॥ ८ ॥ हृदयीं रूप आठवलें सुंदर ॥ तींच पत्रीं लिहिलीं अक्षरें ॥
आतां मज देऊनि अभयवर ॥ वदवी चरित्रें संतांचीं ॥ ९ ॥ मागिले अध्ययीं कथा गोमटी ॥
तुकयाची सत्कीर्ती ऐकोनि मोठी ॥ शिवाजीराजा घेऊनि भेटी ॥ संतोष पोटीं पावला ॥
॥ १० ॥ च्यार मास लोटतां तये ठायीं ॥ मागुती आले देहूगांवीं ॥ चरित्र वर्तलें तेथें
कांहीं ॥ तेचि नवाई अवधारा ॥ ११ ॥ भीमाशंकरासी जावें पाहीं ॥ पुण्याची यात्रा घेऊन

कांहीं ॥ चिंतामणी देव देहू गांवीं ॥ एके समयीं पातले ॥ १२ ॥ तयासीं देखोनि वैष्णव-भक्त ॥ सद्भावें घालित दंडवत ॥ परस्परें भेटतां निश्चित ॥ संतोष होत मानसीं ॥ १३ ॥ यात्रेकरी बाहेर आले ॥ यास्तव वाणीयाणें दिधलीं पालें ॥ सर्व साहित्य घेऊनि बैसले ॥ तेव्हां तुकयासी बोले चिंतामणी ॥ १४ ॥ तूं प्रेमळ वैष्णव भक्त ॥ कांहीं प्रसाद द्यावा येथ ॥ जरी साहित्य द्याल आह्मां पुरतें ॥ तरी मनोरथ पूर्ण होती ॥ १५ ॥ ऐसी ऐकोनियां वाणी ॥ तुकयासीं संतोष झाला मनीं ॥ मग सत्वर जाऊन आपुले सदनीं ॥ साहित्य घेऊनि पातले ॥ १६ ॥ कणीक दाळ तांदुळ घृत ॥ तुकयानें आणिलें एकापुरतें ॥ तों सकळ यात्रा येऊनि तेथें ॥ ह्मणे प्रसाद आह्मांसी कांहीं द्या ॥ १७ ॥ ऐसी देखोनि त्यांची आस्था ॥ संकट पडिलें प्रेमळ भक्ता ॥ ह्मणे देवाधिदेवा रुक्मिणीकांता ॥ साहित्य समस्तां पुरवावें ॥ १८ ॥ ऐसें चिंतितां वैष्णव भक्त ॥ गुप्तरूपें येत पंढरीनाथ ॥ एकाचें साहित्य पदरीं होतें ॥ तें वांटितां पुरे सकळांसी ॥ १९ ॥ ऐसी देखोनि अघटित करणी ॥ चिंतामणी देव विस्मित मनीं ॥ ह्मणे सिद्धी न येतां ये ठिकाणीं ॥ कैसी पुरवणी हे झाली ॥ २० ॥ ऐसें ह्मणोनि आपुले चित्तीं ॥ तुकयासी आलिंगन दिधलें प्रीती ॥ मग स्वयंपाक करूनि यथा-स्थिती ॥ तुकयासी पंक्तीं बैसविलें ॥ २१ ॥ एकरात्र राहूनि जाण ॥ तुकयाचें कीर्तन करी श्रवण ॥ अरुणोदय होतांचि पूर्ण ॥ यात्रा तेथोनि चालिली ॥ २२ ॥ तों आणिक दुसरा ब्राह्मण ॥ ज्ञानदेवीं जाऊन घेतलें धरणें ॥ देखोनि तयाचें निर्वाण ॥ दाखवी स्वप्न

सद्गुरू ॥ २३ ॥ तुकयाजवळ जाऊन पाहीं ॥ जें देयील तें घेऊनि येई ॥ दृष्टांत होतांचि तेसमयीं ॥ मग देहूगांवीं तो आला ॥ २४ ॥ स्वप्नींचा सांगतांचि वृत्तांत ॥ तुकायाचें कंटाळलें चित्त ॥ ह्मणे हे उपाधि पंढरीनाथें ॥ कासया जनांत वाढविली ॥ २५ ॥ मी तरी अनाथ दुबळा ॥ नेणे सिद्धीची दाखवूं कळा ॥ धरणें येतसे वेळोवेळां ॥ त्यांची लीळा जाणती ते ॥ २६ ॥ मग धरणेकरीयासी ह्मणती पाहीं ॥ तूं लोहगांवासी सत्वर जाईं ॥ शिवजी कांसार तयेठायीं ॥ तो देईल तें घेयीं उगाची ॥ २७ ॥ अवश्य ह्मणोनि तो द्विजवर ॥ लोहगांवांसी गेला सत्वर ॥ वृत्तांत ऐकोनि तो कांसार ॥ विस्मित अंतर तयाचें ॥ ॥ २८ ॥ शिवजी कांसाराचे सदनीं ॥ समाराधना तयेदिनीं ॥ विडे दक्षिणा देऊनी ॥ सकळां लागुनी तृप्त केले ॥ २९ ॥ भोजन झालिया सत्वर ॥ घरांत नेला तो द्विजवर ॥ मग लोहाच्या पासा उचलोनी चार ॥ डोईवर दे तयाच्या ॥ ३० ॥ ह्मणे देहूसीं जाऊन लवलाहीं ॥ तुकयाच्या दृष्टीसीं दाखवी ॥ ब्राह्मण चिंतातुर जीवीं ॥ ह्मणे काय करावें याजला ॥ ३१ ॥ दरिद्र विच्छिन्न व्हावया पाहीं ॥ अनुष्ठान केलें ज्ञानदेवीं ॥ परी संपत्ति माझे प्राक्तनीं नाहीं ॥ करितील कायी त्याजला ॥ ३२ ॥ मस्तकीं ओझें घेतलें जाण ॥ यारतव दुखोनि आली मान ॥ मग कऱ्हे रेके पर्वत दोन ॥ तेथें पासा तीन टाकिल्या ॥ ३३ ॥ एक घेऊनि मस्तकावर ॥ देहूसीं आला तो द्विजवर ॥ एकांतीं तुका वैष्णववीर ॥ तयासमोर उभा ठाके ॥ ३४ ॥ प्रेमळ भक्त पुसतसे पाहीं ॥ तुह्मासी दिधली दक्षिणा कांहीं ॥

पास दाखवितां लवलाहीं ॥ तों कांचन सर्वही तें झालें ॥ ३५ ॥ मग तुकाराम बोलती वाचे ॥ हें तुज देणें ज्ञानदेवाचें ॥ कोणासी न सांगतां साचें ॥ संसाराचें कार्य साधीं ॥ ३६ ॥ ऐसें बोलतां वैष्णववीर ॥ घेऊनि चालिला तो द्विजवर ॥ तीन पासा टाकिल्या मार्गावर ॥ जाऊनि सत्वर पाहे तेथें ॥ ३७ ॥ जेथें मनुष्याचें आगमन नाहीं ॥ ठेविल्या होत्या तये ठायीं ॥ पाहूं जातां कांहींच नाहीं ॥ मग विस्मित जीवी होय तो ॥ ३८ ॥ मग ह्मणे आपुले प्राक्तनी ॥ होतें तेंचि आलें घडोनी ॥ ऐसें समजोनि आपुले मनी ॥ गेला सदनी ब्राह्मण तो ॥ ३९ ॥ आणीक चरित्र रसाळ गहन ॥ मुळा भिवरा संगमी जाण ॥ तये तीर्थीं करावया स्नान ॥ देहूग्रामीहून चालिले ॥ ४० ॥ तों मार्गीं ओसाड अरण्य पाहीं ॥ मेंढयाचें खिल्लार होतें तये ठाईं ॥ एक श्वान माजला नावरे कोणाही ॥ मारील लवलाहीं मनुष्यासी ॥ ॥ ४१ ॥ वाटेस मनुष्य आलें जर ॥ नरडी फोडोनी पीतसे रुधिर ॥ त्याचा बोभाट जाहला फार ॥ परी श्वान नावरे कोणातें ॥ ४२ ॥ तुकयासी लागतां तेचि वाट ॥ तों श्वान धांवून आला नीट ॥ परी चिंता भय कांहीं न वाटे ॥ तंव कुतरा निकट पातला ॥ ४३ ॥ नरडी धरितां लवलाहीं ॥ तों प्रेमळ भक्त बोले ते समयीं ॥ आह्मांपासीं गुरगुर नाहीं ॥ तूं आपुले देहीं धरिसी कां ॥ ४४ ॥ ऐसें बोलतां तुका त्याप्रती ॥ श्वानासी तात्काळ आली शांती ॥ उगाचि निश्चित पडिला क्षितीं ॥ तों मेंढेही येती तयेठायीं ॥ ४५ ॥ पाहती तों कुतरा धरणीवर ॥ दिसे जैसा पाळींव मांजर ॥ सर्वथा न भुंके कोणावर ॥ नवल थोर वाटलें त्यां ॥

॥ ४६ ॥ मग तुकाराम ते अवसरीं ॥ भजन करित सप्रेमगजरीं ॥ मार्ग क्रमोनियां सत्वरी ॥
भीमातीरीं स्नान केलें ॥ ४७ ॥ शिवालयीं बेटावर ॥ एकांतीं बैसले वैष्णववीर ॥ ध्यानांत
आणूनि रुक्मिणीवर ॥ सगुण चरित्र गातसे ॥ ४८ ॥ माध्यान्हसमय होतांचि पाहीं ॥
भिक्षेसी गेले रांजणगांवीं ॥ तों एका ब्राह्मणाचे गृहीं ॥ वैश्वदेवसमयीं पातले ॥ ४९ ॥
विष्णुभक्तासी देखोनि नयनीं ॥ चित्तीं संतोषे घरधनी ॥ तुकयासीं भोजन घालूनी ॥
विनीतवचनीं काय बोले ॥ ५० ॥ ह्मणे हा पुत्र आठवर्षांचा ॥ परी मुका अजूनि न
बोले वाचा ॥ ह्मणोनि व्रतबंध राहिला याचा ॥ गायत्रीमंत्राचा शब्द न ये ॥ ५१ ॥ मग
समीप मूल आणोनि त्याचा ॥ ह्मणे विठ्ठल विठ्ठल बोलकीं वाचा ॥ अनुग्रह होतांचि सं-
तांचा ॥ पुत्र ब्राह्मणाचा बोलतसे ॥ ५२ ॥ मग तुकयासीं राहावूनि त्याणीं ॥ व्रतबंध केला
दुसरे दिनीं ॥ ह्मणती अघटित संतांची करणी ॥ मुक्यासी वदनीं बोलवीतसे ॥ ५३ ॥ परतूनि
मार्गीं येतां जाण ॥ तों मेंडके बोलती तुक्याकारणें ॥ कुतरा गेला कामांतून ॥ यासी घेऊनि
जा वेगीं ॥ ५४ ॥ पुढें चालतां वैष्णवजन ॥ त्याज मागें लागला श्वान ॥ एकादशीस न
खाय अन्न ॥ ऐके कीर्तन सर्वदा ॥ ५५ ॥ यावरी येलवडकरजांवई ॥ तुकयासी पुसे एके
समयीं ॥ मज नित्यनेम सांगा कांहीं ॥ ह्मणोनि पायीं लागला ॥ ५६ ॥ भावार्थ देखोनी
तत्वता ॥ मग वाचावयासी दिधली गीता ॥ नित्यनेम पारायण करितां ॥ तें पंढरिनाथा
आवडलें ॥ ५७ ॥ त्याचे घरीं खेडकर जोशी ॥ अकस्मात आला एके दिवसीं ॥ ह्मणे तूं

अशुद्ध गीता वाचितोसी ॥ परी नरकासीं जाशील निश्चिती ॥ ५८ ॥ मालजी गाडद्यास मानलें वचन ॥ ह्मणे मी न वाचीं आजपासोन ॥ ऐसा विकल्प घालोनी पूर्ण ॥ मग गेला ब्राह्मण तो घरा ॥ ५९ ॥ तंव स्वप्नीं येऊन पंढरीनाथ ॥ जोशीयासी शिक्षा काय करित ॥ आमचें चित्त रंजत होतें तेथ ॥ आणि विकल्प व्यर्थ त्वां घातला ॥ ६० ॥ तरी आतां जाऊनि त्याच्या घरासीं ॥ लावीं गीता वाचावयासी ॥ तरीच कल्याण होईल तुजसी ॥ मग शब्द आह्मांसीं असेना ॥ ६१ ॥ ऐसा दृष्टांत देखोन ॥ परम भय पावला तो ब्राह्मण ॥ सकाळीं येलवडीस जाऊन ॥ ह्मणे पारायण करीत जा ॥ ६२ ॥ मालजी तयासी उत्तर देत ॥ मग अबद्ध न वाचीं मी निश्चित ॥ मग चार महिने राहूनि तेथ ॥ घोकूं सांगत तयांसीं ॥ ६३ ॥ भावाचा भुकेला रुक्मिणीपती ॥ शहाणपणें शिणल्या श्रुती ॥ भाविक अबद्ध वांकुडें ह्मणती ॥ त्याची प्रीती बहु देवा ॥ ६४ ॥ यावरी बाळक्रीडेंत शब्दरत्नें जाण ॥ श्रीकृष्णाचें मुख मलीन ॥ कडिये घेतला यशोदेनें ॥ ऐसें वचन तुकयाचें ॥ ६५ ॥ हें देखोनि रामेश्वरभटीं ॥ आपुल्या हातें अक्षरें पालटी ॥ मुख म्लान जगजेठी ॥ गीर्वाण गोष्टी मोडिली ॥ ६६ ॥ मग स्वप्नीं येऊन पंढरीनाथ ॥ रामेश्वरभटासीं काय बोलत ॥ तुवां तुकयाचें वचन मोडूनि निश्चित ॥ आपलें मत स्थापिलें ॥ ६७ ॥ तरी म्लानमुख व्हावयासी तत्वतां ॥ आह्मा कायसी होती चिंता ॥ बाळपणीं माती खादली असतां ॥ यास्तव मलिनता सहजचि ॥ ६८ ॥ अवतारा अवतारींचा निश्चिती ॥ तुका जिवलग सांगाती ॥ जैसें

पाहिलें आह्मांप्रती ॥ तैशाचरीती वदला तो ॥ ६९ ॥ इतुका चमत्कार दाखवून ॥ मग पावले अंतर्धान ॥ रामेश्वर जागृतीस येऊन ॥ विस्मित मन होय तेव्हां ॥ ७० ॥ जैसी तुकयाची वचनोक्ती ॥ तैसेंच स्वहस्तें करीत पुढती ॥ कीर्तनीं बैसल्या संतमूर्ती ॥ साकल्य त्यांप्रती सांगितलें ॥ ७१ ॥ यावरी एकदां चैत्रमासीं ॥ तुकाराम चालिले यात्रेसी ॥ शंभूचें शिखर पाहावयासी ॥ हेत मानसीं धरियेला ॥ ७२ ॥ सवें सोबती दोघे जण ॥ गंगाजी मवाळ ब्राह्मण ॥ दुसरा संताजी तेली जाण ॥ वैष्णवजन घेतले ॥ ७३ ॥ पंथ क्रमितां भजन करित ॥ रात्रीं मुक्कामीं कीर्तन होत ॥ सातवे मजलीस शिखर दिसत ॥ मग सद्भावें दंडवत घालीतसे ॥ ७४ ॥ कोथळेश्वर पर्वत थोर ॥ त्यावरी वसे पार्वतीवर ॥ तळवटीं क्षेत्र सिंगणापुर ॥ तेथें सरोवर एक असे ॥ ७५ ॥ पर्वतीं उदक नसेचि जाण ॥ यास्तव तळ्यांत केलीं स्नानें ॥ सोबती ह्मणती तुकयाकारणें ॥ आतां घ्यावें दर्शन शंभूचें ॥ ७६ ॥ यावरी ह्मणे वैष्णवजन ॥ आधीं शंभूसीं घालोनी भोजन ॥ मग घाल्या पोटीं घेऊं दर्शन ॥ गुंता उरकणे येठायीं ॥ ७७ ॥ जाणुन तुकयाचें मनोगत ॥ चवघांचा स्वयंपाक केला तेथ ॥ तों नग्न दिगंबराच्या रूपें अकस्मात ॥ कैलासनाथ पातले ॥ ७८ ॥ जटामुकुट मस्तकीं शोभत ॥ सर्वांगासीं चर्चिली विभूत ॥ आंगावरी तेज नसे मावत ॥ तुंबा हातांत एक असे ॥ ७९ ॥ तुकयाप्रती बोले वचन ॥ आह्मासीं येथें घालीं भोजन ॥ बहुत दिवस क्षुधित जाण ॥ तुझें दर्शन इच्छितसें ॥ ८० ॥ ऐसें बोलतां तो अतीत ॥ अवश्य ह्मणे वैष्णव भक्त ॥ बैसावया-

सी देऊन त्वरित ॥ सद्भावें दंडवत घातलें ॥ ८१ ॥ पाकसिद्ध होतांचि जाण ॥ च्यार पात्रें मांडिली गंगाजीनें ॥ आधीं अतीताचें होऊं द्या भोजन ॥ जेऊं आपण मागून तिघे ॥ ८२॥ ऐकोनि तुकयाची वचनोक्ती ॥ मग एकेच पात्रीं अन्न वाढिती ॥ देखोनि तुकयाची सप्रेम भक्ती ॥ कैलासपती जेवितसे ॥ ८३ ॥ चवघांचें रांधलें होतें अन्न ॥ तितुकेंही भक्षिलें अ-तीतानें ॥ मग ढेंकर दिधला जाण ॥ आशीर्वचन बोलतसे ॥ ८४ ॥ ओंपळाभर पीऊन जीवन ॥ करशुद्धी घेतली त्याणें ॥ मुखशुद्धी विडा भक्षून ॥ ह्मणे होईल कल्याण तुकया तुझें ॥ ८५ ॥ ऐसें वचन बोलोनी निश्चित ॥ कोथळपर्वतीं गेला अतीत ॥ गंगाजी मवाळ विस्मित होत ॥ तुकयासीं बोलत काय तेव्हां ॥ ८६ ॥ तुह्मीं बरी सांगितली यु-क्ती ॥ नाहीं तरी क्षुधित राहता अतिथी ॥ सामग्री आणावयासी सत्वरगती ॥ संताजीस धाडिती गांवा ॥ ८७ ॥ माशा घोंगती भांड्यावर ॥ ह्मणोनि वस्त्र झांकिलें तयावर ॥ गांवांतून साहित्य आणिलें सत्वर ॥ तों अद्भुत चरित्र वर्तलें ॥ ८८ ॥ स्वयंपाक करावा लवलाहें ॥ गंगाजी भांडीं घेऊनि उघडिताहे ॥ तों अन्न तयांत भरिलें आहे ॥ अववेंचि ठाय परिपूर्ण ॥ ८९ ॥ मग उभयतांसी खुण बाणली निश्चिती ॥ कीं अतीतरूपें जेविला कैलासपती ॥ साक्षांत दर्शन झालें निश्चिती ॥ धरितां संगती संतांची ॥ ९० ॥ मग तो प्रसाद पात्रीं वाढोन ॥ तिघे जेविले निजप्रीतीनें ॥ तेव्हां पर्वतावरी सत्वर जाऊन ॥ घेतलें दर्शन शंभूचें ॥ ९१ ॥ सप्रेमभरित ते अवसरीं ॥ कीर्तन केलें महाद्वारीं ॥

कावडीचे अभंग सप्रेमभरी ॥ नानापरी बोलिले ॥ ९२ ॥ पंचरात्री क्रमोनि पाहीं ॥ परतोनि गेले देहूगांवीं ॥ देहींच तुका झाला विदेही ॥ हेचि नवाई अगाध ॥ ९३ ॥ एके दिवसीं वैष्णवभक्त ॥ अभंग बोलिले कीर्तनांत ॥ कीं नामस्मरणें क्रमितां पंथ ॥ त्यासीं यज्ञ घडत पदोपदीं ॥ ९४ ॥ तों कीर्तनामाजी भाविक पूर्ण ॥ लोहगांवकर होता ब्राह्मण ॥ त्याणें चित्तीं विश्वास धरून ॥ ह्मणे अन्यथा वचन हें नव्हे ॥ ९५ ॥ मग एक पाऊल टाकितां निश्चित ॥ सुतळीस स्वहस्तें गांठी देत ॥ एक संवत्सर लोटतां यातें ॥ तों चरित्र अद्भुत वर्तलें ॥ ॥९६॥ एक गृहस्थ नामांकित असे ॥ परी ब्राह्मणसमंध लागला त्यास ॥ मग जाऊन हरिहरेश्वरास ॥ सेवा विशेष पैं केली ॥ ९७ ॥ मग समंध आंगास येऊन ॥ ह्मणे एका यज्ञाचें देसील पुण्य ॥ तेंव्हां सोडिन तुजकारणें जाण ॥ मुक्त होईन तत्काळ ॥९८॥ ऐसा निवाडा ऐकोनि कांनीं ॥ ब्राह्मण चिंताक्रांत मनीं ॥ ह्मणे यज्ञ करावयालागुनी ॥ सामर्थ्य येक्षणीं असेना ॥ ९९ ॥ मग देशोदेशीं फिरे द्विजवर ॥ स्वमुखें लोकांसीं बोले उत्तर ॥ यज्ञ घडला असेल जर ॥ तें सुकृत सत्वर मज द्यावें ॥ १०० ॥ थोरथोर क्षेत्रें पाहिलीं बहुत ॥ परी कोठें न साधे कार्यार्थ ॥ तों लोहगांवास अकस्मात ॥ फिरत फिरत पातला ॥ १ ॥ एका यज्ञाचें सुकृत ॥ घडलें असेल जरी कोणातें ॥ तरि तें सत्वर द्यावें मातें ॥ परोपकारार्थ ये समयीं ॥ २ ॥ नाम घेऊनि क्रमितां पंथ ॥ पाउलापाउलीं यज्ञ होत ॥ गांठी दिधल्या असती बहुत ॥ त्याणें हे मात ऐकिली ॥ ३ ॥ मग समंध्यासीं घरीं बोलावून ॥ एक गांठ कापिली

त्याणें ॥ ती पाणीयांत धुवोनि जाण ॥ त्याजकारणें पाजित ॥ ४ ॥ नामप्रताप अद्भुत भला ॥ समंधें सोडोनि दिधलें त्याला ॥ मग ब्राह्मण अचेतन पडिला ॥ प्रेतवत झाला एकप्रहर ॥ ५ ॥ सकळ ग्रामवासी जन ॥ कौतुक पाहती निजदृष्टी करून ॥ ह्मणती तुकयाचें यथार्थ वचन ॥ प्रत्यक्ष दृष्टीनें देखिलें ॥ ६ ॥ समंधें पीडिलें ज्यासी थोर ॥ तो सुख पावला द्विजवर ॥ बहुतानी देखिला चमत्कार ॥ द्रवलें अंतर तयाचें ॥ ७ ॥ तुकयाची तों ऐसी स्थिती ॥ ज्ञान वैराग्य सात्विकवृत्ती ॥ त्याहीवरी सप्रेम भक्ती ॥ भजन एकांतीं करितसे ॥ ८ ॥ आषाढी कार्तिकी पंढरीसी ॥ नेम न टळेचि यात्रेसी ॥ तों अकस्मात एकेदिवशीं ॥ व्यथा शरीराशीं उद्भवली ॥ ९ ॥ शीतज्वरें करूनि जाण ॥ देह परम झाला क्षीण ॥ ह्मणे यात्रेशी आलें महाविघ्न ॥ उपाय कोण करावा ॥ १० ॥ गाय देखतां वत्स हुंबरे ॥ कीं चंद्रावीण तळमळी चकोर ॥ चातक न देखतां जळधर ॥ तेवी चित्तीं झुरे सर्वदा ॥ ११ ॥ मत्स्य तळमळी जळाविण ॥ कीं माते वांचोनि आक्रंदे तान्हें ॥ किंवां कृपणाचें हारपतां धन ॥ न पडे चैन तयासी ॥ १२ ॥ तैसी पंढरीची अंतरतां वारी ॥ तुकयाशी खेद वाटे अंतरीं ॥ मार्गीं न चालवे पाऊलभरी ॥ यास्तव अंतरीं झुरतसे ॥ १३ ॥ तुकयाचें सप्रेम कीर्तन ॥ ऐकोनि भक्तीसीं लागले जन ॥ ते चवदाशें पताका घेऊन ॥ पंढरीस जाण चालिले ॥ १४ ॥ तुकयासमागमें जावया पाहीं ॥ वारकरी आले देहूगांवीं ॥ मग चोवीस अभंग लवलाही ॥ पत्र तेसमयीं पाठविलें ॥ १५ ॥ यात्रेकऱ्यांसीं बोळवावया देखा ॥

॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ११५

बाहेर येतसे प्रेमळ तुका ॥ मग कंठ सद्गदित होऊन देखा ॥ लिहितसे पत्रिका ते समयीं ॥
॥ १६ ॥ तुज विनवावें विठाबाई ॥ ऐसें सामर्थ्य नसेचि देहीं ॥ परी धीट होऊनि लवला-
हीं ॥ सलगी पाईं करितसें ॥ १७ ॥ वेदशास्त्रांशीं न कळे पार ॥ पुराणें वदले महर्षी थोर ॥
परी तुझ्या चरित्राचा नेणती निर्धार ॥ तेथें मी पामर काय वाणूं ॥ १८ ॥ जैसीं तैसीं आर्ष
उत्तरें ॥ अंगीकारावीं रुक्मिणीवरें ॥ विटेवरी पाउलें सकुमार ॥ मस्तक त्याजवर ठेविला ॥
॥ १९ ॥ अनंत जडजीव शक्तिहीन ॥ पांडुरंगा तूं तयांचें जीवन ॥ आणि माझा विसर तु-
जकारणें ॥ कवण्या गुणें पडियेला ॥ १२० ॥ कशास्तव पाठविसी मूळ ॥ ह्मणोनि वाटतसे
तळमळ ॥ चित्तीं झुरतों सर्व काळ ॥ दीन दयाळ विठाबाई ॥ २१ ॥ एव्हडें संकोच तुझें
अंतर ॥ तरी मग कशासी व्यालासी पोर ॥ ज्याचा जार त्यासींच भार ॥ आणिकासीं जो-
जार तान्हयाचा ॥ २२ ॥ हरणी दृष्टीस न पडे पाडसा ॥ तें टुकटुकां पाही दाही दीशा ॥
मजही तैसीच झाली दशा ॥ पंढरीशा तुज ठावें ॥ २३ ॥ चातकासीं मेघ वोळतां देख ॥
तृषेनें न पुरे त्याचा शोक ॥ मजही तैसें वाटे दुःख ॥ प्रकार अनेक काय सांगूं ॥ २४ ॥ कां
मातेनें टाकून दिधलें तान्हें ॥ तें जनांत दिसे किलवाणें ॥ तैसीच दशा मजकारणें ॥ रु-
क्मिणीरमणा जाणसी तूं ॥ २५ ॥ कां कृपणाचें धन हारपतां सकळ ॥ त्यासीं रात्रदिवस
लागतो चळ ॥ तैसा तळमळी सर्वकाळ ॥ हें तूं घननीळ जाणसी ॥ २६ ॥ मत्स्य तळमळी
तुटतां जीवन ॥ प्राणांत ओडवे त्याजलागुन ॥ तैसी दशा मजकारणें ॥ संत सज्जन सांगती

तुज ॥ २७ पांयांखालील पायरी ॥ उठूं नेणें चिता तरीं ॥ तैसें दंडवत श्रीहरी ॥ ये अवसरीं तुज पावो ॥ २८ ॥ नातरी दंडकाठी देतां सोडोनी ॥ निचेष्टितपणें पडतसे धरणीं ॥ तैसें दंडवत चक्रपाणी ॥ तुझिये चरणीं करीतसें ॥ २९ ॥ कां माता न पुरवितां आळ ॥ बाळ गडबडां धरणी लोळे ॥ तैसें दंडवत तुझिया जवळ ॥ सांगती सकळ वारकरी ॥ ३० ॥ संतांसीं सांगे लवलाह्या ॥ तुह्मीं विनवा पंढरीराया ॥ काय अन्याय आचरला तुकया ॥ ह्मणोन पायां अंतरला ॥ ३१ ॥ कृपा करील रुक्मिणीरमण ॥ तरी मी येईन धांवून ॥ भेटतील संतसज्जन ॥ हर्षें नाचेन कीर्तनीं ॥ ३२ ॥ ऐशा रीती लिहून ग्लांत ॥ संतांसी घातलें दंडवत ॥ कंठ झाला सद्गदित ॥ नेत्रीं अश्रुपात वाहती ॥ ३३ ॥ एकमेकांसी नमस्कार ॥ घालिती तेव्हां वैष्णववीर ॥ विठ्ठलनामें करूनि गजर ॥ यात्रा सत्वर चालिली ॥ ३४ ॥ चवदाशें पताका घेऊनि करीं ॥ पंढरीस चालिले वारकरी ॥ परी तुकयाचा वियोग अंतरीं ॥ ह्मणोनि सत्वरीं न चालवे ॥ ३५ ॥ तुका प्रेमळ अंतरंग ॥ हळूहळू येत मागें मागें ॥ ह्मणे माझाचि कां आला उबगा ॥ श्रीपांडुरंगा तुजलागीं ॥ ३६ ॥ ऐसें बोलतां ते अवसरीं ॥ सद्गदित झाले वारकरी ॥ मग तुकयासीं पुसोनि सत्वरीं ॥ क्षेत्र पंढरी पावले ॥ ३७ ॥ टाळ विणें मृदंग घोष ॥ नादब्रह्मचि आलें मुसें ॥ कीर्तनीं नाचती विष्णुदास ॥ सप्रेमरसें करूनियां ॥ ॥ ३८ ॥ दृष्टीसी देखतां पंढरपुर ॥ चित्तीं संतोष झाला फार ॥ एकमेकांसी नमस्कार ॥ वैष्णववीर करिताती ॥ ३९ ॥ एकमेकांसी आलिंगुन ॥ मग ओंवाळिला रुक्मिणीरमण ॥

करून चंद्रभागेसीं स्नान ॥ पुंडरीकदर्शन मग घेती ॥ ४० ॥ सप्रेमभरित नाचत ॥ क्षेत्र-
प्रदक्षिणा केली समस्त ॥ मग महाद्वारीं जाऊन त्वरित ॥ सद्भावें दंडवत घालिती ॥ ४१ ॥
चोवीस अभंग तुकयानें ॥ पत्र दिधले होतें लिहून ॥ तें गरुडपारीं करितां कीर्तन ॥ देवासीं
वाचून दाखविती ॥ ४२ ॥ आधींच तुकयाचीं सप्रेम उत्तरें ॥ आदरें गाताती वैष्णववीर ॥
भाविक ऐकोनि श्रवणद्वारें ॥ नेत्रीं नीर वाहे तयांच्या ॥ ४३ ॥ कीर्तन करून ऐशा रीती ॥
मग ओंवाळिला रुक्मिणीपती ॥ लोटांगणें घालोनि प्रीती ॥ दर्शना जाती विठोबाच्या ॥
॥ ४४ ॥ पत्र घेऊनि आले कोण ॥ परिसा त्यांचीं नामाभिधानें ॥ रामेश्वरभट थोर
ब्राह्मण ॥ जो अनन्य शरण तुकयासी ॥ ४५ ॥ गंगाधर मवाळ कडुसकर ॥ आणि
संताजी तेली वैष्णववीर ॥ आणीक वारकरी असती फार ॥ ते ग्रंथीं कोठवर लिहावे ॥
॥ ४६ ॥ तुकयाचें पत्र घेऊनिहातीं ॥ अंतर्गाभारांत प्रवेशती ॥ तों विटेवरी देखिला
रुक्मिणीपती ॥ जघनीं शोभती करकमळें ॥ ४७ ॥ जे कां परब्रह्ममूर्ती सगुण ॥ पाहतांचि
देती आलिंगन ॥ चरणावरी मस्तक ठेवून ॥ मागुती वदन विलोकिती ॥ ४८ ॥ पुढें
पत्र ठेवूनि सत्वरी ॥ निरोप सांगती ते अवसरीं ॥ तुकयासी समाधान नाही शरीरीं ॥
ह्मणोनि येथवरी न चालवे ॥ ५९ ॥ भक्तवत्सला करुणामूर्ती ॥ पत्र लिहिलें तुजप्रती ॥
अंतरसाक्ष तूं चैतन्यमूर्ती ॥ सांगणें तुजप्रती नलगेचि ॥ ५० ॥ ऐसा निरोप ऐकोनि कानीं ॥
सद्गदित झाले चक्रपाणी ॥ जवळ बोलावून रुक्मिणी ॥ कैवल्यदानी काय ह्मणे ॥

॥ ५१ ॥ तुका माझा निजभक्त जाण ॥ सावकाश नाहीं त्याज कारणें ॥ यास्तव पंढरीस न होय येणें ॥ पत्र लिहून पाठविलें ॥ ५२ ॥ आतां आपण निजांगें तेथवर ॥ जाऊनि घ्यावा समाचार ॥ ऐसें पुसतां शार्ङ्गधर ॥ रुक्मिणी उत्तर काय बोले ॥ ५३ ॥ तुह्मासी पाहावया जगजेठी ॥ भाविक भक्त पातले भेटी ॥ सगुणरूप न पडतां दृष्टी ॥ होतील कष्टी भक्तराज ॥ ५४ ॥ तरी गरुडासी पाठवूनियां ये अवसरीं ॥ तुका आणावा येथवरी ॥ ऐसें ऐकोनि श्रीहरी ॥ मग आज्ञा करी खगेंद्रा ॥ ५५ ॥ विनतासुतासीं शार्ङ्गधर ॥ ह्मणे आतां देहूसीं जाय सत्वर ॥ तुकयासी बैसवूनि पाठीवर ॥ आणीं येथवर भेटावया ॥ ॥ ५६ ॥ ऐसें सांगतांचि श्रीहरी ॥ गरुडें आज्ञा वंदिली शिरीं ॥ नमस्कार करून सत्वरी ॥ मग फडत्कारीं चालिला ॥ ५७ ॥ निमिष न लोटतांचि सत्वर ॥ खगेंद्र पातला देहूक्षेत्र ॥ तों तुका प्रेमळ वैष्णववीर ॥ गांवांबाहेर उभा असे ॥ ५८ ॥ वारकरीयांसी बोळविलें जेथें ॥ तेथेंचि उभा वैष्णवभक्त ॥ देहभान तों नाहीं किंचित ॥ वाट पाहात पंढरीची ॥५९॥ सप्रेमें आठवितां पंढरीराया ॥ ब्रह्मरूपचि झाली काया ॥ तरीं अद्वैतबोध नावडेचि तया ॥ प्रेमळ तुकया भक्तराज ॥ ६० ॥ जैसा वृक्षाचा खुंट साचार ॥ न चाले न हाले अणुमात्र ॥ तैसें तुकयाचें शरीर ॥ मार्गावर दिसतसे ॥ ६१ ॥ हें खगपतीनें देखोन नयनीं ॥ मग विस्मित होय अंतःकरणीं ॥ मग हळूच उतरूनि मेदिनीं ॥ मधुरवचनीं बोलतसे ॥ ६२ ॥ सावध करून तुकयाप्रती ॥ देवाचें पत्र दिधलें हातीं ॥ ह्मणे तुझ्या वियोगें रुक्मिणीपती ॥ करितसे

खंती मनांत ॥ ६३ ॥ तुझें शरीर शक्तिहीन ॥ ह्मणोनि पंढरीस न झालें येणें ॥ मग आज्ञा केली रुक्मिणीरमणें ॥ तुजकारणें आणावया ॥ ६४ ॥ ऐसें बोलतां विनतासुत ॥ तों तुका झाला सद्गदित ॥ देवाचें पत्र वाचोनी पाहत ॥ तें ऐका निजभक्त भाविक हो ॥ ६५ ॥ वैकुंठ कैलास आहे जोंवरी ॥ चिरंजीव तुका असे तोंवरी ॥ आणि माझें ऐश्वर्य चराचरीं ॥ तूंचि अधिकारी तयाचा ॥ ६६ ॥ माझा वियोग न साहे तुज ॥ तैसेंचि येथें झालें मज ॥ ह्मणोनि येथें आणावया तुज ॥ गरुडासीं आज पाठविलें ॥ ६७ ॥ तरी बैसोनि याच्या पाठीवर ॥ दृष्टीसी पाहें क्षेत्र पंढरी ॥ तेणें संतोष होय अंतरीं ॥ अनमान न करिं सर्वथा ॥ ६८ ॥ पत्र वाचून वैष्णवभक्त ॥ नेत्रीं वाहती अश्रुपात ॥ मग गरुडासीं काय बोलत ॥ हें मी अनुचित केविं करूं ॥ ६९ ॥ तूं तरी स्वामीचें वाहन थोर ॥ मी तरी सेवक पादुकाधर ॥ सोन्याचा पोल्हारा झाला जर ॥ तो मस्तकावर घेऊं नये ॥ १७० ॥ माझी अवस्था सांगोनि तया ॥ येथें आणावें पंढरीराया ॥ ह्मणोनि गरुडाचिये पायां ॥ प्रेमळ तुकया लागतसे ॥ ७१ ॥ निजभक्ताचें जाणोनि अंतर ॥ तेथोनि निवाला खगेश्वर ॥ मग पंढरीस येऊनि सत्वर ॥ केला नमस्कार देवासीं ॥ ७२ ॥ सकळ वृत्तांत सांगितला हरी ॥ ह्मणे तुका न बैसे मजवरी ॥ परी तुमची वाट पाहातसे बरी ॥ उभा बाहेर तिष्ठत ॥ ७३ ॥ ऐसें ऐकोनि जगजेठी ॥ मग सद्गदित झाले कंठीं ॥ तेव्हां रुक्मिणीसीं बोलती गोष्टी ॥ आतां जावें भेटी तुकयाच्या ॥ ७४ ॥ असो चार दिवस लोटल्यावरी ॥ वैष्णव गेले गोपाळपुरीं ॥ काला

करूनि प्रेमगजरीं ॥ स्वानंदभरीं डुल्लती ॥ ७५ ॥ ऐसा महोत्साह झालिया पाहे ॥ फुटला यात्रेचा समुदाय ॥ देवासी पुसोनि लवलाहें ॥ बोलती काय वारकरी ॥ ७६ ॥ देवाधि-देवा रुक्मिणीवरा ॥ जावें तुकयाच्या समाचारा ॥ ऐसें ह्मणोनि त्या अवसरा ॥ आपु-लाल्या घरा चालिले ॥ ७७ ॥ पंथ क्रमितां नित्यानित्य ॥ देहूसी वारकरी आले समस्त ॥ तों तुका बोळवीत आला पंथ ॥ उभा तेथेंचि असे कीं ॥ ७८ ॥ निढळावरी ठेवूनि कर ॥ वाट पाहत निरंतर ॥ देखोनि विस्मित वैष्णववीर ॥ ह्मणती ऐसा निर्धार नव्हे कोणा ॥ ७९ ॥ श्रीहरीकीर्तन करितां स्वयमेव ॥ काया ब्रह्मचि झाली सर्व ॥ तरी न सोडीच सप्रेमभाव ॥ ऐसा वैष्णव कोण असे ॥ ८० ॥ राजा घाली लोटांगण ॥ गांवमोकासे घ्या जी ह्मणे ॥ परी घेतलें नाहीं तुकयानें ॥ निष्काम मन सर्वदा ॥ ८१ ॥ लोहपासा पाहतां नयनीं ॥ कांचन झालें तत्क्षणीं ॥ परी कांतेवरी नाहीं फुटका मणी ॥ विटाळ मानी सोन्या-चा ॥८२॥ चालतां पाऊल पडे जेथें ॥ अष्टमा सिद्धी वोळंगती तेथें ॥ परी एका दिवसाचें धान्य किंचित ॥ घरीं निश्चिती न ठेवी ॥ ८३ ॥ असो आतां पंढरीहून ॥ वारकरी आले परतोन ॥ ते तुकयाने दृष्टीसी देखोन ॥ लोटांगण घाली तयां ॥ ८४ ॥ रामेश्वराऐसा ब्राह्मण पाहीं ॥ ह्मणवी तुकयाचा सांप्रदायी ॥ त्यासीं लोटांगण घालितसे विदेही ॥ महंती नाहीं किंचित ॥८५॥ आपुला शिष्य देखोनी ॥ तयासीं देवासमान मानी ॥ तोचि जगद्गुरू पूर्ण ज्ञानी ॥ अद्वैतभजनीं निवाला ॥ ८६ ॥ जैसें अमंगळ मिळतां पाणी ॥ तें समुद्र

आपल्या समान मानी ॥ कां हिंगण चंदन काष्टें दोनी ॥ पडतां कृशानीं सारखीं त्या ॥८७॥
तैसा तुकयाचा सप्रेम भाव ॥ अपूज्य पूज्य नाठवे सर्व ॥ सेवक ह्मणती जीवें भावें ॥
तेही देवचि भासती ॥ ८८ ॥ असो तयाचा भक्तिप्रेमा ॥ निरुपमासीं कैंची उपमा ॥ ज्याणे
वाढवोनी भक्तिमहिमा ॥ पुरुषोत्तमा वश केलें ॥ ८९ ॥ वारकरी आलिया परतोन ॥
तयांसीं घालित लोटांगण ॥ परस्परें देती आलिंगन ॥ निजप्रीतीनें तेधवां ॥ ९० ॥
प्रसाद देती वारकरी ॥ तो आवडीनें सेवित ते अवसरीं ॥ ह्मणे सुखी आहेत कीं श्रीह-
री ॥ टाकिलें दुरी मज येथें ॥ ९१ ॥ उत्साह झाला कैशा रीती ॥ तो साकल्य वृत्तांत
भक्त सांगती ॥ तुह्मासी भेटावया रुक्मिणीपती ॥ सत्वरचि येती आज येथें ॥ ९२ ॥
इतुका निरोप कर्ण संपुटीं ॥ ऐकतां बांधिली शकुनगांठी ॥ भेटीचें आर्त बहुत पोटीं ॥
ह्मणे चाल जगजेठी सत्वर ॥ ९३ ॥ ऐसें ह्मणवूनि वैष्णववीर ॥ निढळावरी ठेविला कर ॥
वाट पाहे धरूनि धीर ॥ करुणास्वरें आळवोनी ॥९४॥ तुकयाचा निश्चय देखोनि अंतरीं ॥
मग गांवांत प्रवेशले यात्रेकरी ॥ जाऊनियां आपुल्या घरीं ॥ प्रपंच व्यापारीं गुंतले ॥
॥ ९५ ॥ पत्र पाठवितां पंढरीस ॥ तुका तेथेंचि उभा असे ॥ मागें अभंग एकुणवीस ॥
वैष्णवदास बोलिला ॥ ९६ ॥ त्याचा प्रयत्न करून समस्तीं ॥ वचन ध्यानासी आणिजे
संतीं ॥ पुढेंही वाट पाहतसे प्रीतीं ॥ ह्मणे रुक्मिणीपती कां नये ॥ ९७ ॥ कोणत्या निजभ-
क्ताची पूजा ॥ घेत बैसलासी गरुडध्वजा ॥ तेथेंचि प्रेमा गुंतला तुझा ॥ आणि विसर माझा

पडिला कीं ॥९८॥ कां आणिक संकट घातलें कोणी ॥ तेथें गुंतलासी चक्रपाणी ॥ आणि माझा विसर पडिला मनीं ॥ टाकिलें वनीं एकटें ॥९९॥ ऐशा रीती प्रेमळ तुका ॥ चित्तीं आठवी वैकुंठ नायका ॥ तों गगनीं झळके गरुडहटका ॥ निजभक्तसखा येतसे ॥२००॥ खगवाहनी वैकुंठपती ॥ अकस्मात उतरले क्षितीं ॥ पीतांबराची झळके दीप्ती ॥ तेणें गभस्ती लोपला ॥१॥ ठाण साजिरें सकुमार ॥ जघनीं शोभती दोनीकर ॥ दिव्य कुंडलें मकराकार ॥ श्रीमुख मनोहर हरीचें ॥ २ ॥ दिव्य कौस्तुभ वैजयंती ॥ मयूरपिच्छें शिरीं असती ॥ तुलसीहार गळां मिरविती ॥ देखतां विश्रांति होय जीवा ॥ रुक्मिणीसहित शार्ङ्गधर ॥ उभा तुकयाचे समोर ॥ चहूंभुजीं करुणाकर ॥ आलिंगन सत्वर दे तया ॥ ४ ॥ मग सावध होऊनि उठाउठी ॥ उघडोनि पाहे जों दृष्टी ॥ तों सगुणस्वरूप पाहिलें जगजेठी ॥ चरणीं मिठी घातली ॥ ५ ॥ जैसी माता तान्हयाकारणें ॥ हृदयीं धरित निजप्रीतीनें ॥ तैशाच रीती जगज्जीवन ॥ तुकयाकारणें संबोखी ॥ ६ ॥ पुढिले अध्यायीं रसोत्पत्ती ॥ वदविता श्रीरुक्मिणीपती ॥ श्रोतयांसी विनवी महिपती ॥ श्रवणीं सद्भक्ती असों द्या ॥ ७ ॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविकभक्त ॥ चतुर्दशोध्याय गोडहा ॥ २०८ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीकाशीविश्वेश्वरार्पणमस्तु ॥ ॥

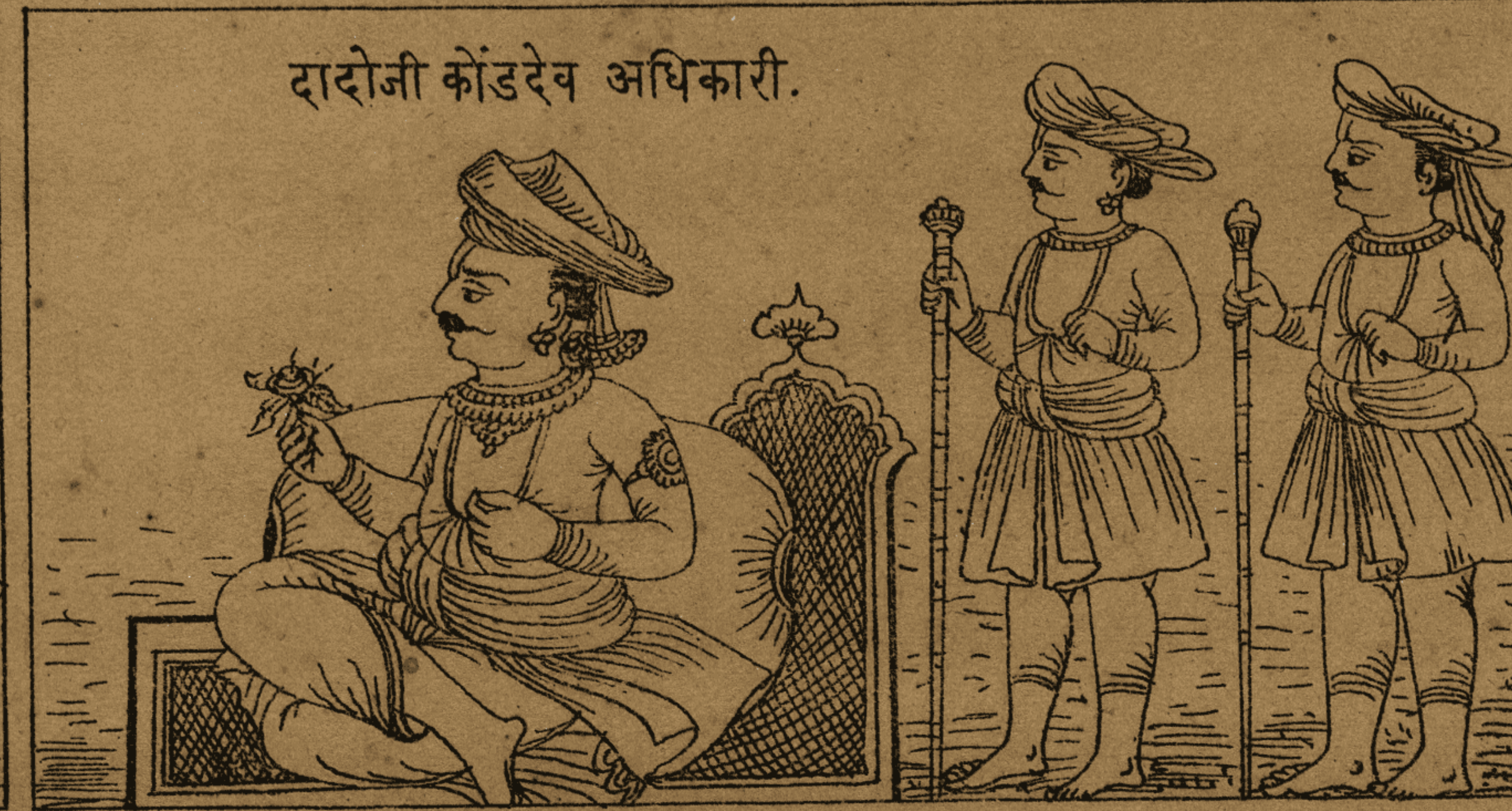
अध्याय १५ वा.

वि.
तुकाराम कीर्तन करितात.
स्त्री.
जोशी.
गाढवें.
लोहगांवकर श्रोते.
आजारी मुलगा.

तुकाराम
आध्यात्मिक
इंद्रायणी

दादोजी कोंडदेव अधिकारी.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीद्वारकाधीशाय नमः ॥ जय भीमातीरवासी रुक्मिणीपती ॥ सच्चिदा-
नंदा करुणामूर्ती ॥ जगविख्यात तुझी कीर्ती ॥ पवाडे गर्जती पुराणीं ॥१॥ श्रुतिशास्त्रें वर्णिती
गुण ॥ त्यांसी न कळेचि तुझें महिमान ॥ तेथें मी मूढमती अज्ञान ॥ प्राकृत मतीनें काय
वाणूं ॥२॥ नाहीं अंगीं चातुर्यकुशळता ॥ नव्हे बहुश्रुत व्युत्पन्नता ॥ वायांच उपजला धि-
वसा चित्ता ॥ तरी शेवटासी ग्रंथा पाववीं ॥३॥ तुझ्या आधारें चक्रपाणी ॥ म्यां हातीं धरिली
असे लेखणी ॥ तरी सर्वदा हृदयस्थ राहुनी ॥ आठव मनीं देयींजे ॥४॥ संतचरित्रें वदतां
आतां ॥ तरी सर्वथा हा भार तुझिया माथां ॥ न्यून वचन पडिलें अवचिता ॥ तरी संपूर्ण
अनंता तूं करीं ॥५॥ त्रितापाचे आवर्त्त पूर्ण ॥ पुढें आलिया अनंत विघ्नें ॥ त्यांवरी धाडून
सुदर्शन ॥ ग्रंथ निर्विघ्न सिद्धी न्यावा ॥६॥ हे अघटित आळ निश्चिती ॥ घेतली असे म्यां
रुक्मिणीपती ॥ परी शेवट करणें तुझ्याहातीं ॥ ह्मणोनि महिपती विनवीतसे ॥७॥ मागिले
अध्यायीं कथा सुरस ॥ तुकयासी नव्हतें सावकाश ॥ मग लिखित पाठवितां देवास ॥ पंढ-
रीनिवास पातले ॥८॥ सगुण स्वरूपें देऊनि भेटी ॥ तुकयासीं आलिंगूनि धरिलें पोटीं ॥
येरें चरणीं घातली मिठी ॥ आनंद सृष्टीं नसमाये ॥९॥ मग तुकयाचा धरूनि कर ॥ घरासी
आले शार्ङ्गधर ॥ मोडकें खोपट असे जर्जर ॥ प्रभंजन भरे दशदिशा ॥ १० ॥ तुकयासी
ह्मणे वैकुंठविहारि ॥ मी क्षुधातुर झालों अंतरीं ॥ भोजन इच्छितों पोटभरी ॥ तरी साहित्य
लवकरी करावें ॥११॥ आवलीसीं विचारी तेअवसरीं ॥ देवाधिदेव आले घरीं ॥ यांसीं भो-

जन घालीं सत्वरीं ॥ शुद्ध अंतर करूनियां ॥१२॥ मग कण्या रांधोनी सत्वरी ॥ आणीक कांहीं भाजी भाकरी ॥ वाढोनियां पात्रावरी ॥ बैसले श्रीहरी जेवावया ॥ १३ ॥ महर्षी याग करीतां जाण ॥ तेथें न घे जो अवदान ॥ तो निजभक्ताचे वरींचें कदान्न ॥ अतिआदरें जेवितसे ॥१४॥ यज्ञामुखीं काढीतसे खोडी ॥ तो भिल्लणीची देखोनी आवडी ॥ उच्छिष्ट बोरें अतितांतडी ॥ लवडसवडी भक्षितसे ॥१५ ॥दुर्योधनें पक्कान्नें निर्मिलीं फार ॥ तेथें न जायचि शार्ङ्गधर ॥ धुंडोनी विदुराचें घर ॥ कण्या सत्वर भक्षितसे ॥१६॥ ऐसा भक्तीचा बांधला देव ॥ जाणती सर्वज्ञ भक्त वैष्णव ॥ तो तुकयाचा देखोनि निष्काम भाव ॥ कदान्नें पहाहो जेवितसे ॥१७॥ भावाच्या उपचारें करून ॥ तृप्त झाला जगज्जीवन ॥ मग मुखशुद्धी तुळसीपान ॥ निजप्रीतीनें अर्पिलें ॥१८॥ यापरी तुकयासीं तोषवुन ॥ देव पावले अंतर्धान ॥ कीं भक्तहृदयकमळ पूर्ण ॥ तेथें मिलिंद होऊन बैसले ॥१९॥ आणिक कथा ऐका रसिक ॥ एक ब्राह्मण होता अध्यात्मिक ॥ तेणे विवेकसिंधु लिहून पुस्तक ॥ वाचितसे देख निजप्रीती ॥२०॥ त्याणें तुकयाची कीर्ती ऐकोनि कानीं ॥ धिक्कारूं लागे आपुले मनीं ॥ मग ह्मणे हृदयस्थ देव असोनी ॥ रानोरानीं कां जावें ॥२१॥ ऐसें ह्मणोनि तो द्विजवर ॥ चित्तीं करितसे विचार ॥ ह्मणे विवेकसिंधु ऐकिलियावर ॥ समजेल अंतर तुकयाचें॥२२॥मग देहुग्रामीं येऊन॥ तुकयासीं पाहे तो ब्राह्मण ॥ तों इंद्रायणीचे तीरीं वैष्णवजन ॥ नामस्मरण करितसे ॥२३॥ होतां तुकयाचें दर्शन ॥ मग परस्परें केलें नमन ॥ ब्राह्मण बोले विनीतवचन ॥ निजप्रीतीनें तेधवां ॥२४॥

श्रीमुकुंदराजविरचित ॥ विवेकसिंधू अध्यात्मग्रंथ ॥ मी पारायण करितों येथें ॥ करा श्रवणार्थ निजप्रीती ॥२५॥ त्याचा रक्षावया मान ॥ प्रेमळ भक्त अवश्ये ह्मणे ॥ मग गोवडी आंगावर घेऊन ॥ सर्वांग तेणें झांकिलें ॥२६॥ ब्राह्मणाप्रती बोले वचन ॥ चराचर पाहतां फांके मन ॥ यास्तव आह्मीं झांकिले नयन ॥ तुह्मीं पारायण करावें ॥२७॥ ऐकूनि तुकयाचें उत्तर ॥ ग्रंथासी आरंभ करी तो द्विजवर ॥ अर्थही सांगे नानाप्रकार ॥ परी कांहींच उत्तर न बोलती ॥२८॥ एक प्रहर लोटतां निश्चित ॥ तोंपर्यंत वाचिला ग्रंथ ॥ परी तुका न हाले न बोले मात ॥ मग ब्राह्मण करित काय तेव्हां ॥२९॥ गोवडी उचलोनि पाहे नयनीं ॥ तों तुकयानें विपरीत केली करणी ॥ दोनी बोटें घातलीं कानीं ॥ नामस्मरणीं डुल्लत ॥३०॥ ब्राह्मण विरस चित्तांत ॥ ह्मणे दूरी आलों क्रमोनि पंथ ॥ एक प्रहर वाचिला ग्रंथ ॥ श्रम व्यर्थ मी केले ॥३१॥ तुमची संगती करून पाहीं ॥ अर्थ अन्वय कळेल कांहीं ॥ तों कांन बुजोनि झाला विदेही ॥ आर्त नाहीं श्रवणार्थी ॥ ॥३२॥ ऐसें ऐकोनि वैष्णववीर ॥ स्वमुखें बोले अभंग सत्वर ॥ यासाठीं त्यजूनि घर ॥ वनांतर सेवितों ॥३३॥ नामरूपीं धरिला नेम ॥ माझें दिठावेल प्रेम ॥ बुद्धी होईल कीं निष्काम ॥ अहंब्रह्म सम तोची ॥३४॥ याजकारणें अद्वैतवार्ता ॥ कानीं न ऐकें मी सर्वथा ॥ विक्षेप होईल देवभक्तां ॥ तो श्रम वृथा करूं नये ॥३५॥ मुखें सांगती आत्मज्ञान ॥ कीं ब्रह्मरूप अवघे जन ॥ आणि कवडी साठीं देती प्राण ॥ करिती भांडण बाजारीं ॥३६॥ अवघें ब्रह्मरूप भासलें आहे ॥ तरी गेल्या आल्याची हळहळ काय ॥ निर्गुणीं कांहींच बोल नये ॥ शब्द

ठाय खुंटला ॥३७॥ यालागीं देवभक्तपण ॥ खंडितां होय अधःपतन ॥ देवें मर्यादा लाविली जाण ॥ त्याप्रमाणें चालिजे ॥३८॥ उदंड ब्रह्मनिष्ठ झाला नर ॥ तरी ईश्वरी सत्ता अनिवार॥ सृष्टी उत्पत्ती आणि संहार ॥ याचेनी साचार नव्हे कीं ॥३९॥ तिन्हीं देव आपुलाल्या गुणें॥ जोंवरी असती कां सगुण ॥ तोंवरी असावें मर्यादेनें जाण ॥ अद्वैतवचन बोलूं नये ॥४०॥ ऐसें सांगतां वैष्णवभक्त ॥ ब्राह्मणा अनुभवें आली प्रचीत ॥ सगुणभजनीं त्याचें चित्त ॥ जडलें निश्चित तेसमयीं ॥४१॥ करुणापर जें कां भाषण ॥ संत बोलिले पुरातन ॥ तें गात ऐकत आवडी करून ॥ मग सर्वांगीं पूर्ण निवाला ॥४२॥ एके दिवसीं लोहगांवकर ॥ गृहस्थ येऊनि थोर थोर ॥ तुकयासीं घेऊन गेले सत्वर ॥ कीर्तनगजर ऐकावया ॥४३॥ पक्वान्नें निर्मूनियां नाना ॥ घालिती विप्रांच्या समाराधना ॥ रात्रीं प्रारंभ करिती कीर्तना ॥ भवाब्धितारणा लागुनी ॥४४॥ हुताशनीची लोटतां राती ॥ तों उदयास पावला गभस्ती ॥ तेथें क्षार उदकाची वापिका होती ॥ जीवन न घेती कोण्ही तीचें ॥४५॥ त्यामाजी येऊन तुकयानें ॥ अकस्मात केलें सचैल स्नान ॥ तत्काळ गोड झालें जीवन ॥ चमत्कार दारुण अद्यापी हा ॥४६॥ कांसारविहीर नाम तीस ॥ लोहगांवीं अद्यापी असे ॥ निजभक्तांचा कीर्तिघोष ॥ पंढरीनिवास वाढवी ॥४७॥ तेथें एक ब्राह्मण भक्त वैष्णव ॥ तुकयाचे ठायीं त्याचा भाव ॥ कीर्तनघोष ऐकतां अपूर्व ॥ प्रपंच सर्व टाकूं पाहे ॥४८॥ स्वरूपें सुंदर त्याची कांता ॥ द्वेष उपजला तिच्या चित्ता ॥ ह्मणे वेडा केला माझा भर्ता ॥ कसूनि आतां यासी पाहूं ॥४९॥ भ्रतार गांवांस

गेलियां जाण ॥ कडु भोंपळे रांधिले तिणें ॥ मग तुकयासी मंदिरीं आणून ॥ ह्मणे करावें भोजन येठायीं ॥ ५० ॥ रसना जिंतोनि वैष्णव भक्त ॥ इंद्रियां नेम केला निश्चित ॥ कडू गोड न कळेचि त्यातें ॥ विदेहस्थिती ह्मणूनी ॥ ५१ ॥ बहुत गोड जाहली शाख ॥ ऐसें ह्मणतां वाढी अनेक ॥ तुकयास जेऊनि जातां देख ॥ तों वैकुंठनायक क्षोभला ॥ ५२ ॥ तीच्या सर्वांगासी भर्ली ॥ आंवळ्याऐसीं गुल्में आलीं ॥ तीं न जातीच औषधें केलीं ॥ गती फळली कर्माची ॥ ५३ ॥ देवाचा द्वेष करितां सदा ॥ तेणें पावले मोक्षपदा ॥ परी भक्तद्वेषीयासीं रौरव सदा ॥ न चुके आपदा तयांची ॥ ५४ ॥ लोहगांवीं एक ब्राह्मण ॥ परम भाविक असे पूर्ण ॥ सोमवार व्रत त्याजकारणें ॥ तुकयासीं आमंत्रण दिधलें ॥ ५५ ॥ स्त्रीपुरुष दोघें उभयतां ॥ तिसरें साहित्य नसेचि देता ॥ तों दिव्यांतील तेल सरलें जेवितां ॥ ह्मणोनि चिंताक्रांत मनीं ॥ ५६ ॥ कोरडी पडिली असे वात ॥ आतां कोण जाईल बाजारांत ॥ देखोनि तुका प्रेमळ भक्त ॥ काय बोलत तयासीं ॥ ५७ ॥ रिता बुधला घरांत ॥ ह्मणे तेल असेल पाहा त्यांत ॥ मग घरस्वामीण विलोकित ॥ तों स्नेह आंत बहु दिसे ॥ ५८ ॥ तें दिव्यांत आणून तत्काळ घालितां ॥ हर्षें आनंदली उभयतां ॥ जेथें देव भक्ताची आस्था ॥ तरी सिद्धि समस्ता आंदण्या ॥ ५९ ॥ तीं उभयतां होतीं जोंवर ॥ स्नेह सरलें नाहीं तोंवर ॥ आणीक एक चमत्कार ॥ ऐका सादर भाविक हो ॥ ६० ॥ शिळा होती पाटलाचे द्वारीं ॥ तुकाराम बैसती तिजवरी ॥ तों तुंबडीवाला घालितसे फेरी ॥ तों नृत्य करी त्याजपुढें ॥ ६१ ॥ एकमासपर्यंत जाण ॥ गावांत फेरी घा-

तली त्याणें ॥ खात्याचींघरें फिरून ॥ लोखंड घेऊन तो आला ॥ ६२ ॥ मग येऊन तुक्या समोर ॥ ह्मणतसे माझी तुंबडी भर ॥ तयासी ह्मणे वैष्णववीर ॥ मिळालें साचार काय आजी ॥ ६३ ॥ लोहाचे तुकडे होते जाण ॥ ते शिळेवरी रिचविले त्याणें ॥ त्यांचें तत्काळ झालें कांचन ॥ ह्मणती नेई भरूनि सत्वर ॥ ६४ ॥ याचक पावोनि संतोष चित्तीं ॥ कनक नेलें सत्वरगती कामनिक लोक आश्वर्य करिती ॥ लोखंड घांसती शिळेवरी ॥ ६५ ॥ परी तें सर्वथा न पालटे जाण ॥ ह्मणती परीस नव्हे हा पाषाण ॥ तुंबडीवाला सभाग्य पूर्ण ॥ लाधलें धन त्यालागीं ॥ ६६ ॥ तुकयाचे जेथें लागले पाय ॥ ते शिळा अद्यापी तेथेंचि आहे ॥ आणीक चरित्र वर्तलें काय ॥ ऐकतां तन्मय संत साधु ॥ ६७ ॥ एके दिवसीं वैष्णवभक्त ॥ लोहगांवांत कीर्तन करित ॥ मंडप उभारिले असती बहुत ॥ पताका फडकत सभोंवत्या ॥ ६८ ॥ तुकयाची सत्कीर्ती ऐकोनि थोर ॥ यात्रा मिळाली दोन सहस्त्र ॥ गांवींचे सकळ लाहान थोर ॥ श्रवणासीं सादर बैसले ॥ ६९ ॥ तेथील जोशी भाविक पूर्ण ॥ नित्य ऐके हरिकीर्तन ॥ त्याच्या पुत्रासीं व्यथा दारुण ॥ होताती प्राण कासाविस ॥ ७० ॥ घरीं टाकूनि त्याज कारणें ॥ श्रवणासी आला तो ब्राह्मण ॥ ह्मणे होणार तें न चुके जाण ॥ उदास होऊन बैसला ॥ ७१ ॥ एक प्रहर लोटतां रात्र ॥ मुलासी नेती यमदूत ॥ कांतेनें उचलोन तें प्रेत ॥ हरिकीर्तनांत आणिलें ॥ ७२ ॥ तुकयासी ह्मणे ते अवसरीं ॥ यासीं सत्वर उठविसील जरी ॥ तरींच विष्णुभक्त निर्धारी ॥ नाहींतरी दांभिक ॥ ७३ ॥ भ्रतार लागला तुझे ध्यानीं ॥ तैंपासोनि होतसे हानी ॥ आपुल्या

संसारासी घातलें पाणी ॥ तैशाचवाणी आह्मां केलें ॥७४॥ हें कीर्तनामाजी येतांचि विघ्न ॥ विक्षेप पावलें सकळांचें मन ॥ जैसीं पात्रीं जेवितां पक्वान्नें ॥ त्यांत विष आणून काल-विलें ॥ ७५ ॥ ऐसें संकट देखोनि जाण ॥ नेत्र झांकिले तुकयानें ॥ मांडिलें पांडुरंगाचें ध्यान॥ एकाग्र मन करूनियां ॥७६॥ ह्मणे जयजयाजी पुराणपुरुषा ॥ भक्तवत्सला वैकुंठाधीशा ॥ विश्वव्यापका सर्वसाक्षा ॥ पंढरी निवासा श्रीविठ्ठला ॥७७॥ तुवां मागें पवाडे केले बहुत ॥ ते सत्कीर्ती गाती वैष्णवभक्त॥ ते सत्य करूनि दाखवीं येथें॥ अनुभवें प्रचीत दाखवूनि॥ ७८॥ भजनांत विक्षेप झाला पूर्ण ॥ याहुनि आह्मांसी कोणतें मरण ॥ हातीं घेऊनि आतां सुदर्शन ॥ निवारीं विघ्न विठोबा ॥ ७९ ॥ जरि तूं न येसील येथें ॥ तरी प्राण मी न ठेवींच सत्य ॥ ऐसें ह्मणोनि प्रेमळभक्त ॥ अश्रु वाहात नेत्रांतुनी ॥८०॥ ऐसा धांवा करीतांच तेथें ॥ तत्काळ आले पंढरीनाथ ॥ तुकयासी सावध करूनि ह्मणत ॥ तूं चिंताक्रांत कासया ॥८१॥ तुजपासीं भक्तशिरोमणी ॥ असे अमृतसंजीवनी ॥ ते उच्चारितां हरिकीर्तनीं ॥ प्राण परतोनी येतील ॥ ॥८२॥ ऐसें आश्वासन देतां श्रीहरी ॥ तुकयासी संतोष झाला अंतरीं ॥ मग नेत्र उघडोनि ते अवसरीं ॥ सावध करी श्रोतयां ॥८३॥ ह्मणे टाळ्या चुटक्या वाजवोनि हातें ॥ विठ्ठलनामें गर्जा समस्त ॥ तेणें महाविघ्नें निवारत ॥ संशय चित्तांत न धरावा ॥८४॥ आज्ञापितांचि वैष्णव भक्त ॥ सकळ श्रोते भजन करित ॥ नादब्रह्मचि मूर्तिमंत॥ अवतरलें निश्चित ते समयीं ॥८५॥ टाळ विणे मृदंग सुस्वर ॥ विठ्ठलनामें होतसे गजर ॥ टाळ्या चुटक्या वाजती थोर ॥

रंग अपार ओढवला ॥८६॥ एकप्रहर ऐशारीती ॥ सकळ श्रोते भजन करिती ॥ तेणेंचि विसरूनि देहभ्रांती ॥ विदेहस्थिती तुकयाची ॥८७॥ तों कौतुक करी पंढरीनाथ ॥ श्रोते परिसा सभाग्यवंत ॥ कीर्तनामाजी टाकिलें प्रेत ॥ परतले निश्चित प्राण त्याचे ॥८८॥ उठोनि बैसे हरिकीर्तनीं ॥ भजन करी सप्रेमें करूनी ॥ सन्निध होती त्याची जननी ॥ ती लागली चरणीं तुकयाच्या ॥८९॥ जयजयकारें पिटोनि टाळी ॥ आनंदली भक्तमंडळी ॥ हरिस्मरणीं वृत्ती वेधली ॥ अधिकोत्तर तेधवां ॥९०॥ इतुकें चरित्र वर्तलियावर ॥ तों रात्र झाली दोन प्रहर ॥ तों श्रीपादसंन्यासी येऊनि थोर ॥ कीर्तनांत समोर बैसले ॥९१॥ नाममहिमा भक्तिपर ॥ स्थापीत तेव्हां वैष्णववीर ॥ नाम सकळ साधनांत सार ॥ नाम परात्पर परब्रह्म ॥९२॥ कर्म प्रारंभ करितांचि पूर्ण ॥ आधीं केशव नारायण ॥ व्यंग पडतां ब्रह्मकर्म ॥ विष्णुस्मरणें ॥ ब्रह्म होय ॥ ९३ ॥ करितां वधूवरांचें लग्न ॥ घटित पाहती छत्तीस गुण ॥ शेवटीं लक्ष्मीकांताचें स्मरण ॥ केल्यावांचूनि सरेना ॥ ९४ ॥ पितृश्राद्धें सांग आचरती ॥ शेवटीं जनार्दन स्वरूपीं अर्पिती ॥ हरिनामांवांचोनि निश्चिती ॥ सत्कर्मासी गती असेना ॥ ९५ ॥ ऐसें वदोनि प्रेमळ भक्त॥ विठ्ठलनामें गर्जना करित ॥ तेथें संन्यासी खळ दोघे होते ॥ ते बोलती कुचित एकमेकां ॥ ९६ ॥ शूद्रमुखींचें नामस्मरण ॥ हें सर्वथा नायकावें आपण ॥ ऐसें ह्मणऊनि ते दुर्जन ॥ गेले उठोनि सत्वर ॥ ९७ ॥ शिखा टाकिली बोडूनी ॥ परी अहंता वाढली दशगुणीं ॥ भक्तांचा द्वेष धरितां मनीं ॥ तरी अधःपतनी ते जाती ॥ ९८ ॥ दादुकोंडदेव मोकासी ॥

पुण्यांत होता तेदिवसीं ॥ फिर्याद गेले तयापासीं ॥ दोघे संन्यासी श्रीपाद ॥ ९९ ॥ सक्रोध होऊनि तयेक्षणीं ॥ दंड कमंडलु टाकिला धरणीं ॥ मस्तक पिटोनि तये क्षणीं ॥ सांगती गाऱ्हाणीं तीं ऐका ॥१००॥ तुका शूद्रजातीचा वाणी ॥ त्याणें विपरीत मांडिली करणी ॥ भाविक जनासी घालोनि मोहनी ॥ नामस्मरणीं लाविलें ॥१॥ भक्तिमहिमा वाढविला थोर ॥ कर्ममार्ग बुडविला समग्र ॥ जातीचा असोनियां शूद्र ॥ करिती नमस्कार ब्राह्मण ॥२॥ तूं तरी देशींचा अधिकारी ॥ यास्तव सांगावया आलों सत्वरी ॥ तुह्मावांचोनि निर्धारी ॥ आमचा कैवारी कोण असे ॥३॥ तरी तुक्यासी बोलावून येथवर ॥ शिक्षा करावी सत्वर ॥ जरी आमचें न ऐकसील उत्तर ॥ तरी प्राण सत्वर त्यजुं आह्मीं ॥४॥ ऐसा निग्रह देखोनि थोर ॥ दादुकोंडदेव बोले उत्तर ॥ तुमचें स्वस्थ असोंद्या अंतर ॥ तुक्यासीं येथवर बोलावितों ॥५॥ तुमचा त्याचा प्रतिवाद झालिया ॥ जो हरेल शिक्षा करीन तया ॥ ऐसें श्रीपादांसी बोलूनियां ॥ दूत लवलाह्या पाठवित ॥ लोह गांवींच्या ब्राह्मणांला ॥ पन्नास रुपये लिहिला मसाला ॥ कीं संन्यासी आले सांगावयाला ॥ पत्रीं लिहिला वृत्तांत ॥७॥ दादुकोंडदेवाचे भृत्य ॥ लोहगांवासी आले त्वरित ॥ ब्राह्मण गोळा करूनि समस्त ॥ मग पत्र देत त्यांहातीं ॥८॥ ऐसें अरिष्ट देखोनि निश्चिती ॥ अधीरांसीं भय उपजलें चित्तीं ॥ ह्मणती कैसी होईल गती ॥ ह्मणोनि कांपती थरथरां ॥९॥ हा तुकयासीं कळतां वृत्तांत ॥ सकळ ब्राह्मणांसीं अभय देत ॥ शिरीं असतां पंढरीनाथ ॥ चिंता किमर्थ करावी ॥११०॥ विप्रांसी ह्मणती राजकिंकर ॥ मसा-

ला भरूनि द्यावा शीघ्र ॥ तेथेंच देऊं चला सत्वर ॥ अवघे द्विजवर बोलती ॥११॥ निग्रह करावा जरी त्याणी ॥ तरी तुक्याची प्रतिष्ठा बहुत जनीं ॥ राजा येतसे लोटांगणीं ॥ हें सकळांलागूनि दिसत असे ॥१२॥ मग टाळ विणे मृदंग दोन ॥ सवें ध्रुपदे चववेजण ॥ दिंड्या पताका उभारून ॥ करीत कीर्तन चालिले ॥१३॥ गांवींचे ब्राह्मण सकळ लोक ॥ पाहावयासी आले कौतुक ॥ मग येऊनि पुणियाच्या सम्यक ॥ संगमीं सकळिक उतरले ॥१४॥ स्नानें करून सकळिकांनीं ॥ नित्यनेम सारिले कोणी ॥ मग बैसोनि तुक्याचे कीर्तनीं ॥ सादर श्रवणीं ऐकती ॥१५॥ घ्यावया तुकयाचें दर्शन ॥ आणीक यात्रा आली दुरून ॥ समुदाय एकवट होतां जाण ॥ दिसतसे सैन्य उतरलें ॥१६॥ कीर्तनगजर ऐकती प्रीती ॥ गांवीचे लोक दर्शनासी येती ॥ पूजेचें साहित्य नाना रीती ॥ भाविक आणिती तबकांत ॥१७॥ केळें नारिकेळें खर्जूर ॥ बुका तुळसी सुमनहार ॥ पुढें ठेवूनियां सत्वर ॥ करिती नमस्कार सद्भावें ॥१८॥ मोकासी जाऊनि उपरीवरीं ॥ बाहेर विलोकोनि पाहे सत्वरी ॥ ह्मणे कोणाचें सैन्य दिसतें दूरी ॥ ह्मणोनि विचारी भृत्यांतें ॥ १९ ॥ ते ह्मणती लोहगांवकरी तुका विष्णुभक्त ॥ संगमीं येऊनि कीर्तन करित ॥ गांवींचे लोक मिळोनी समस्त ॥ दर्शना जाती तयाच्या ॥ ॥ १२० ॥ ऐसा वृत्तांत ऐकुन ॥ दादुकोंडदेव द्रवला मनें ॥ ह्मणे आपणही पुजा घेऊनि त्वरेने ॥ घ्यावें दर्शन तुकयाचें ॥ २१ ॥ ऐसें ह्मणोनि चित्तासीं ॥ चालिला गांवींचा मोकासी ॥ तों आडवे येऊनि संन्यासी ॥ ह्मणती हें काय करिसी अधिकारिया ॥ २२ ॥

१२४

तूं सर्वस्व आमुचा कुंवसा ॥ हा धरिला होता भरंवसा ॥ आणि त्याच्या दर्शनासीं जातोसि केसा ॥ तरी आमुची आशा व्यर्थ गेली ॥२३॥ ऐसें बोलतां संन्यासी ॥ प्रतिउत्तर देत मोकासी ॥ जनाबरोबर दर्शनासीं ॥ जाणें आह्मांसीं अगत्य ॥२४॥ तुकयासी भेटोनि ये अवसरीं ॥ गांवांत घेऊन येतों सत्वरी ॥ तुह्मीं तयासी जिंतिलें जरी ॥ तरी शिक्षा बरी त्यासी लावूं ॥२५॥ अथवा त्याणें तुह्मांस जिंतिलें जर ॥ तरी मर्यादा न धरीं अणुमात्र ॥ स्वस्थ असोंद्या अंतर ॥ बळकट विचार करूनि ॥२६॥ इतुकें श्रीपादांसी बोलोनी उत्तर ॥ पूजेचें साहित्य घेतलें सत्वर ॥ सवें गृहस्थ थोरथोर ॥ तुकयासीं सत्वर भेटले ॥२७॥ टाळ विणे मृदंगघोष ॥ कीर्तनीं ओतला प्रेमरस ॥ नृत्य करिती विष्णुदास ॥ परि त्या सुखास पार नाहीं ॥२८॥ श्रीहरिचरित्र नाना लीळा ॥ गातां सद्गदित होतसे गळा ॥ आनंदें अश्रु येती डोळां ॥ पाझर खळासीं तत्काळ ॥२९॥ तों कौतुक वर्तलें ते अवसरीं ॥ सादर ऐकिजे भक्तचतुरीं ॥ एक नग्न दिगंबर जटाधारी ॥ कीर्तनाभीतरीं प्रगटला ॥१३०॥ तेजें लखलखित दिव्यकांती ॥ त्यावरी चर्चिली दिव्यविभूती ॥ तुकयासी आलिंगन देऊनि प्रीती ॥ घातलें क्षितीं दंडवत ॥३१॥ तुकयाप्रती बोले उत्तर ॥ दर्शनाची आस्था फार ॥ मनोरथ पुरले समग्र ॥ इतुकें उत्तर बोलला ॥३२॥ ऐसें ह्मणोनि तुकयासीं ॥ निराळमार्गें जाय तापसी ॥ लोक बैसले कीर्तनासी ॥ ते कौतुक दृष्टीसी पाहती ॥३३॥ एकमेकांसी बोलती काय ॥ हा तरी कैलासवासी होय ॥ एक ह्मणती दत्तात्रेय ॥ परी प्रत्यया नयेचि सर्वथा ॥३४॥ संन्यासी होते ते समयीं ॥ त्याणी

पुसावें जों कांहीं ॥ हें चरित्र देखोनियां तिहीं ॥ कुंठित सर्वही ते झाले ॥३५॥ ब्रह्मरस ओ-
तला निखळ ॥ राहिली सकळांची तळमळ ॥ ह्मणती धन्य तुका वैष्णव प्रेमळ ॥ वैकुंठपाळ
साह्य यासीं ॥ ३६ ॥ विठ्ठलनामें गर्जोनि प्रीती ॥ मग उजळिली मंगलारती ॥ ओंवाळूनि
रुक्मिणीपती ॥ खिरापती वांटिल्या ॥३७॥ खर्जूर केळें आणि साकर ॥ वांटिले नानाप्रकार॥
ह्मणती आजी धन्य सुदिन थोर ॥ झाला उद्धार सकळांचा ॥३८॥ दादुकोंडदेव सन्निध ये-
ऊन ॥ तुकयासी विनीत बोले वचन ॥ आतां नगरामाजी येऊन ॥ सनाथ करणें मजलागीं
॥३९॥ देखोनि तयाचें आर्त्त ॥ मान्य करीत वैष्णवभक्त ॥ संन्यासी मनीं चिंताक्रांत ॥ ह्म-
णती प्रांत बरा नाहीं ॥१४०॥ तुक्याचा व्हावया अपमान ॥ यास्तव सांगितलें गाऱ्हाणें ॥
तों अधिकचि कीर्ति वाढली जाण ॥ उपाय कोण करावा ॥४१॥ असो आतां ते अवसरीं ॥
तुकयासी नेलें नगरांतरीं ॥ हवेली थोर पाहून बरी ॥ ठाव सत्वरी दीधला ॥ ४२ ॥ लोह-
गांवकर ब्राह्मण ॥ मसाला करूनि आणिला जाण ॥ त्यांस बहुत सन्मान करून ॥ साहित्य
आणून दीधलें ॥ ४३ ॥ नगरवासी सावकार ॥ त्याणें साहित्य केलें फार ॥ तुक्याच्या
पंक्तीस दोन सहस्त्र ॥ जेविले द्विजवर ते दिवसीं ॥४४॥ तृतीय प्रहर येतां निश्चित ॥ मग
कीर्तनासी प्रारंभ करित ॥ दादुकोंडदेव संन्याशासी ह्मणत ॥ आतां घालिजे वादार्थ तुकयासी
॥४५॥ जो हारीस येईल दोघांतून ॥ त्यास मी रासभावरी बैसवीन ॥ संन्यासी ह्मणती न
लगतां क्षण ॥ त्याजकारणें जिंतूं आह्मी ॥४६॥ आणिक खळ कुटिल कोणी ॥ त्यांसही आ-

णिलें बोलावूनी ॥ जेवीं कावळ्याचा शब्द ऐकोनि कानीं ॥ स्वयात धांवोनी येतसे ॥४७॥ कीं सारमेय शब्द करितां जाण ॥ भुंकों लागती गांवींचे श्वान ॥ कां विष्णुद्रोही दशानन॥ त्यासी कुंभकर्ण पाठिराखा ॥४८॥ कां दुर्योधनाचे प्राणसखे ॥ शकुनी शिशुपाळ पाठिराखे ॥ तैसें संन्याशानी साह्य देख ॥ पंडित वादक मेळविले ॥४९॥ एक्याच मतें ते समयीं ॥ कीर्तनांत येऊन बैसले पाहीं ॥ परी द्वेषवार्ता तुक्यासी नाहीं ॥ नमन सर्वांसी करितसे ॥५०॥ वक्तया-च्या सन्मुख जाण ॥ श्रीपाद बैसती प्रतिष्ठेनें ॥ विष्णुभक्ताच्या द्वेषें जाण ॥ पदरींचें पुण्य वेचिती ॥५१॥ विठ्ठलनामें गर्जोनि हाका ॥ कीर्तनासी प्रारंभ करी तुका ॥ सावध करित सकळ लोकां ॥ वैकुंठनायका भजावें ॥५२॥ प्रहर घटिका पळ पळ ॥ आयुष्य भक्षितो महाकाळ ॥ जैसा उंदिर सांडोनि निघतां बीळ ॥ बोका तत्काळ भक्षी तया ॥५३॥ कां व्रतस्थ करितां एकादशी ॥ राताळें घातलीं शिजावयासी ॥ पाकासी येतां क्षुधित ग्रासी ॥ तैसा देहासी काळ जपे॥५४॥ कां सावध असतां जळीं मीन॥ परी बक सन्निध करितो ध्यान॥ केव्हां गिळील न-कळे जाण॥ न कळे विंदान काळाचें॥५५॥ जें जें भासतें दृष्टीसी॥ परिणामीं नाश असे त्यासी॥ याचें निवारण व्हावयासी॥ तरी श्रीहरिसीं शरण जावें॥५६॥ न करितां श्रीहरीची भक्ती॥ तरी सर्वथा जन्ममृत्यु न चुकती॥ साधनें केलीं नाना रीती॥ परी पुनरावृत्ती चुकेना॥५७॥ सकाम अथवा निष्काम॥ वाचेसीं जपतां श्रीहरीचें नाम॥ तयासी गांजूं न शकेचि यम॥ पुरुषोत्तम पाठिराखा॥५८॥ अजामिळ ब्राह्मण सुत॥ तो वृषलीसीं झाला रत॥ तेणें पापाचे

पर्वत ॥ जोडले बहुत संसारीं ॥५९॥ त्याचा स्पर्श व्हावया निश्चिती ॥ महातीर्थें भयें कांपती ॥ सप्त नरक तेही भीती ॥ प्रायश्चितीं मोकलिला ॥१६०॥ तों अकस्मात ऋषी समर्थ॥ तयासी भेटले अवचित ॥ मग अनुताप धरून मनांत ॥ तयांसी वृत्तांत सांगितला ॥६१॥ ऐकोनि ह्मणती साधुजन ॥ पुत्रावरी ममता तुझी पूर्ण ॥ याचें नाम नारायण ॥ आळवी ठेवून निजप्रीती ॥६२॥ ऐसें सांगोनि तयासी ॥ साधु गेले तीर्थवासीं ॥ अंतकाळ येतांचि देहासीं॥ अजामिळ पुत्रासीं पाचारी ॥६३॥ नारायणा जवळ ये ह्मणतां॥ करुणा आली वैकुंठनाथा ॥ दिव्य विमान पाठवून तत्वतां ॥ मुक्ति सायुज्यता भोगवी ॥६४॥ शुकमिसें राघो ह्मणतां होटीं ॥ गणिके नेलें वैकुंठीं ॥ नक्रें गजेंद्र करितां कष्टी ॥ त्यासी सोडवी जगजेठी निजांगें ॥६५॥ कढयींत घातलें मंडूक सान ॥ तळीं पेटविला कृशान ॥ मग संस्कारें स्मरे कृष्ण ॥ तेणें उदक उष्ण नव्हेचि ॥६६॥ अश्रुणी वदतसे ते वेळे ॥ कढयींतून काढा मंडुकबाळ ॥ उदक तापेल तत्काळ ॥ लोक सकळ ऐकती ॥६७॥ विष्णुविमान येऊन सत्वर ॥ दिव्यदेही केला दर्दुर ॥ वैकुंठीं ठेविला निरंतर ॥ विश्वोद्धारें तेधवां ॥६८॥ कळिकाळ हा दुर्धर देख ॥ तेथें श्रीहरीचें नाम तारक ॥ यावीण साधन श्रेष्ठ आणिक ॥ ह्मणे तो मूर्ख नाडला ॥६९॥ ऐसें ह्मणोनि भक्त प्रेमळ ॥ हांसोनि गर्जतसे वेळोवेळ ॥ विठ्ठल नामें घोष सबळ॥ श्रोते सकळ करिताती ॥ १७० ॥ टाळ्या चुटक्यांच्या नादें ॥ घोष होतसे ब्रह्मानंदें ॥ विसरोनि भेदाभेद द्वंद्व ॥ दिसे गोविंद सर्वत्र ॥७१॥ तैसा आनंद कीर्तनीं होतां ॥ तों अद्भुत

वर्तली कथा ॥ संन्यासी उठोनि उभयतां ॥ तुकयासी तत्वतां नमस्कारिती ॥७२॥ दादुकोंडदेव ह्मणतसे त्यांस ॥ स्वामी हें अनुचित करितां कैसें ॥ नमस्कार केला तुकयास ॥ शब्द ब्राह्मणास ठेवितां ॥७३॥ आणि तुह्मींच कैसे पायां पडतां ॥ तरी मी शिक्षा लावीन आतां ॥ खोटेपण आलें तुमच्या माथां ॥ न्याय विचारितां आह्मांसी ॥७४॥ संन्यासी तयासी उत्तर देती ॥ नारायणस्वरूप तुकयाची कांती ॥ प्रत्यक्ष देखिली चतुर्भुजमूर्ती ॥ ह्मणोन प्रीतीं नमस्कारिलें ॥७५॥ मोकासी सक्रोध अंतरीं ॥ ह्मणे दुर्बुद्धी तुह्मी वेषधारी ॥ मसाला लेवविला माझे करीं ॥ किमर्थ निर्धारीं मज सांगा ॥७६॥ ह्मणोनि दुराग्रह मांडला त्याणें ॥ बैसावयासी खर आणिले दोन ॥ ह्मणे शिरीं पांच पाट काढून ॥ यांसी हिंडवणें नगरांत ॥ ७७ ॥ ऐसा प्रसंग पाहूनियां ॥ तुकारामें वर्जिलें तया ॥ ह्मणे वेष विटंबूं नये वायां ॥ हें पंढरीराया न माने ॥७८॥ ऐसें सांगतां तुका तयासी ॥ मग निवांत राहिला मोकासी ॥ येऱ्हवीं निग्रह करितां त्यासीं ॥ वर्जावयासी कोणी नसे ॥ ७९ ॥ येचविषयीं ऐक आतां ॥ दृष्टांती आली आड कथा ॥ दादुकोंडदेव उपहार करितां ॥ गेली निजकांता बाहेरी ॥ १८० ॥ लवण शाख सन्निध होती जाण ॥ ती आपुल्या हातें घेतली त्याणे ॥ कांता विनोदें येऊन ह्मणे ॥ अनुचित कारण हें केलें ॥८१॥ माझा अधिकार असतां येथें ॥ तरी तुह्मी कैसा घातला हात ॥ आणिकासीं सांगतां राजनीत ॥ आणि तुह्मी विपरीत कां केलें ॥८२॥ ऐकोनि कांतेचिया बोला ॥ पायीक तत्काळ पाचारिला ॥ ह्मणे हात तोडोनि टाका वहिला ॥ अपराध केला थोर याणें ॥

॥८३॥ तेव्हां श्रेष्ठ ब्राह्मण येऊनि पाहे॥ शास्त्रयुक्त सांगती काय ॥ आंखुड करावी आंगड्याची बाहे ॥ तरी तोडिला होय कर जाणा ॥८४॥ त्यांची आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ तैसेंच्र केलें जन्मवरी ॥ उणें पीठ भरतां एके अवसरीं ॥ मोलकरीण सत्वर आणविली ॥८५॥ ती ह्मणे म्यां चोरिलें नाहीं ॥ मग जातें उपडिलें ते समयीं ॥ पावशेर दाणे निघतां धावीं ॥ शुळावर पाहीं देतसे ॥८६॥ खालील तळी आणोनि सत्वर ॥ ह्मणे सांपडला अन्यायी चोर ॥ जातें घातलें शूळावर ॥ लोक सर्वत्र पाहाती ॥ ८७ ॥ ऐसा न्याय निष्ठुर करी सदा ॥ तरी तयासी नावडे खोटा धंदा ॥ परी तुकयाच्या वचनासीं मर्यादा ॥ यास्तव आपदा न केली ॥८८॥ असो संतचरित्रें वर्णितां ॥ मध्येंच लागली आडकथा॥ यास्तव उबग न मानिजे श्रोतां॥ नावेक दृष्टांता बोलिलों ॥८९॥ मग जयजयकार करूनि तेथें॥ कीर्तनीं गर्जती वैष्णव भक्त ॥ आरत्या उजळोनि त्वरित ॥ रुक्मिणीकांत ओंवाळिला ॥१९०॥ नृत्य करितां तयेक्षणीं॥ विठ्ठलनामाच्या उमटती ध्वनी॥ घागरिया मंजूळ वाजती चरणीं ॥ नाद गगनीं कोंदिला ॥९१॥ तुका श्रोतयांसी विलोकून पाहत ॥ तों विठ्ठलरूपचि दिसे समस्त ॥ भेदाभेद मावळला तेथ ॥ श्रीहरी सर्वत्र जगीं भासे॥९२॥ ऐसी होतां विदेहस्थिती ॥ ध्यानांत आणिली सगुणमूर्ती ॥ साष्टांग दंडवत घातलें प्रीती ॥ मग खिरापती वांटिल्या ॥९३॥ संतांचें रज लागलें क्षिती॥ ते पायधूळी वंदीत महिपती॥ खिरापती वांटितां सांडिली क्षितीं ॥ ते वेंचोनि प्रीती सेवितसे ॥९४॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ॥ प्रेमळ परिसोत प्रेमळ भक्त ॥ पंचदशोध्याय गोडहा॥१९५॥

अध्याय १६वा.

तुकाराम कीर्तन करितात.
शिवाजी राजा व
श्रोते मंडळी.

शिवाजीस धरणारे पठाण लोक.

भागीरथी.
कोंडोबा.
तुकारामाचे आंगावर पक्षी बसतात.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः ॥ अनंत जडजीव पांडुरंगे ॥ भवपार उतरिले तुवां अंगें ॥ मी एक राहिलों सकळांमागें ॥ तारूं निजांगें तूं होईं ॥ १ ॥ स्नान संध्या पितृतर्पण ॥ जप तप कळा अनुष्ठान ॥ यथाविधी तुझें अर्चन ॥ नये घडोन सर्वथा ॥ २ ॥ योग याग न घडेचि कांहीं ॥ शरीर अशक्त झालें पाहीं ॥ तीर्थाटन घडलें नाहीं ॥ विठाबाई जाणसी तूं ॥ ३ ॥ सत्पात्रें दानें द्यावीं जरी ॥ तरी धन धान्य बहु नाहीं पदरीं ॥ सत्वहीन मी बहुतांपरी ॥ बुद्धी अघोरी असे माझी ॥ ४ ॥ सद्गुरूदास्यत्व संतसेवा ॥ कांहीं न घडेचि मज देवा ॥ सर्वप्रकारें पांगुळ बरवा ॥ असें केशवा तुज ठावें ॥ ५ ॥ सकळ दुरितें झालीं गोळा ॥ त्यांचा मी निर्माण झालों पुतळा ॥ अविधी विषय बहुत भोगिला ॥ निवेदन तुजला करीतसें ॥ ६ ॥ पतित सर्वांगीं परिपूर्ण ॥ साक्ष देतसे माझें मन ॥ आतां आपुली ब्रिदावळी पाहून ॥ भवाब्धी उतरणें श्रीहरी ॥ ७ ॥ मागिले अध्यायीं कथा ऐसी ॥ नारायणस्वरूप तुकयासी ॥ देखोनि दोघे संन्यासी ॥ सद्भावेंसी नमस्कारिती ॥ ८ ॥ झालें आद्यंत वर्तमान ॥ शिवाजीस लिहिलें अधिकारियानें ॥ मग पुण्यासी येऊन नृपनंदनें ॥ घेतलें दर्शन तुकयाचें ॥ ९ ॥ नाना उपचारें पूजोनि पाहीं ॥ शिवाजी राजा लागला पायीं ॥ मग कीर्तनासी प्रारंभ तेसमयीं ॥ भक्त विदेही करितसे ॥ १० ॥ टाळ विणे मृदंग घोष ॥ मागें ध्रुपदे पन्नास ॥ विठ्ठलनाम घेतां सुरस ॥ कोंदलें आकाश त्या नादें ॥ ११ ॥ आधींच हरिदिनी पर्वकाळ सुदिन ॥ श्रवणास सावध नृपनंदन ॥ आणि प्रेमळाचें वक्तृत्व जाण ॥

रंगासि उणें काय तेथें ॥ १२ ॥ तों अविंध अधिकारी चाकणेंत ॥ तयासी कळला वृत्तांत ॥ मग दोनसहस्त्र पठाण धाडित ॥ शिवाजी नृपनाथ धरावा ॥ १३ ॥ विस्तीर्ण वाडा पुण्यांत जाण ॥ त्यांत होतसे हरिकीर्तन ॥ श्रवणासी बैसला नृपनंदन ॥ तों परचक्र दारुण पातलें ॥ ॥ १४ ॥ रायासी कळला हा वृत्तांत ॥ तुकयासीं जावया आज्ञा मागत ॥ गजबजिले लोक समस्त ॥ रंग अतिशयित वितुळला ॥ १५ ॥ ऐसें अरिष्ट जाणोनि तेव्हां ॥ मग विठोबाचा करितसे धांवा ॥ चार अभंग वदले तेव्हां ॥ अर्थ पाहावा सज्जनीं ॥ १६ ॥ तुका देवासीं भाकितसे करुणा ॥ भीत नाहीं मी आपुल्या मरणा ॥ परी दुःख कांहीं होतां जना ॥ हें माझिया नयना न पाहवे ॥ १७ ॥ भजनासी विक्षेप झाला जाण ॥ याहूनि आह्मासी मरण तें कोण ॥ तरी आपुल्या मायालाघवें करून ॥ निवारीं विघ्न विठोबा ॥ ॥ १८ ॥ ऐसें ऐकोनि करुणाघन ॥ तुकयासीं देतसे आश्वासन ॥ तुवां सुखें करावें कीर्तन ॥ रक्षिता जगज्जीवन मी यासी ॥१९॥ इकडे बाहेर अविंध उन्मत्त ॥ ह्मणती शिवाजी राजा न ओळखूंच यांत ॥ तरी श्रोते वक्ते मारावे समस्त ॥ मग सहजचि नृपनाथ सांपडेल ॥ २० ॥ ऐसा विचार करितां दुर्मती ॥ तों लाघव करितसे रुक्मिणीपती ॥ आपण होऊनि शिवाजी नृपती ॥ सत्वरगती पळतसे ॥ २१ ॥ अविंधसेनेंत होते हेर ॥ त्यांणीं ओळखिला नृपवर ॥ ह्मणती हाचि दावेदार ॥ धरा सत्वर लवलाहें ॥ २२ ॥ ऐसें ह्मणोनि उठाउठी ॥ सकळ पठाण लागले पाठीं ॥ तो मायालाघवी जगजेठी ॥ क्षण एक दृष्टी

पडतसे ॥२३॥ आटेपितां संनिध येती पाहीं ॥ धरूं जातां कांहींच नाहीं ॥ ह्मणती दृष्टी तरळली पाहीं ॥ तों शेषशायी पुढें दिसे ॥२४॥ नाहीं ह्मणतां सन्निध भासे ॥ धरूं जातां कांहींच न दिसे ॥ एका प्रहरांत वीस कोस ॥ नेलें तयांस कांटेवनीं ॥ २५ ॥ श्रीकृष्ण-अवतारीं जगज्जीवन ॥ पळाला काळयवनाचें भेणें ॥ मग मुचुकुंदविवरीं जगज्जीवन ॥ बैसे लपोनि ज्या रीतीं ॥ २६ ॥ तैशाच रीती चक्रपाणी ॥ अदृश्य झाले तये रानीं ॥ तों चंद्र गेला मावळोनी ॥ काहूर गगनी कोंदलें ॥ २७ ॥ अविंधासी मार्ग न दिसे कोठें ॥ वस्त्रें फाटलीं लागतां कांटे ॥ अश्वही पळोनि गेले गोमटे ॥ झाले करंटे भिकारी ॥ २८ ॥ इकडे तुका प्रेमळ भक्त ॥ श्रीहरीकीर्तनीं गात नाचत ॥ श्रोते तटस्थ झाले समस्त ॥ रंग अद्भुत ओडवला ॥२९॥ कृष्णा विष्णु हरि गोविंदा ॥ अच्युतानंता आनंदकंदा ॥ परमपुरुषा सच्चिदानंदा ॥ श्रीमुकुंदा जगद्गुरू ॥३०॥ ऐसीं नामें गाऊनि नाना ॥ सप्रेमरसें भाकितसे करुणा ॥ प्रेमें सद्गदित कंठ जाणा ॥ अश्रु नयना लोटती ॥ ३१ ॥ ऐशा रीती सप्रेम-गजरें ॥ रात्र लोटली चारप्रहर ॥ उदयासी येतां दिनकर ॥ मग रुक्मिणीवर ओंवा-ळिला ॥ ३२ ॥ परचक्र गेलें आपुले मती ॥ ह्मणोनि विस्मित झाला भूपती ॥ ह्मणे मरण चुकविलें आजिचे रात्रीं ॥ बैसतां संगतीं संतांचे ॥३३॥ तुकयासीं पुसोनी सत्वर ॥ सिंहगडीं चालिला नृपवर ॥ मग प्रसाद मागतां ओंजळभर ॥ लीद निजकरें दवीली ॥ ॥ ३४ ॥ ती पदरीं घेऊनि नृपनाथ ॥ नेऊनि ठेविली दुकानांत ॥ चित्ती संतोष झाला

बहुत ॥ ह्मणे भाग्य उदित पैं माझें ॥३५॥ इतुकें चरित्र पुण्यांत पाहीं ॥ वर्तलें असे ते समयीं ॥ मग तुकयासी लोहगांवीं ॥ घेऊनि सर्वही लोक गेले ॥३६॥ तों कोंडोबा लोहकऱ्या आडनांव ॥ तुकयापासीं त्याचा भाव ॥ ध्रुपद धरितसे अपूर्व ॥ जेणे वैष्णव संतोषती ॥३७॥ तो तुकयासीं ह्मणतसे नित्य ॥ महायात्रेसी जावयाचा आहे हेत ॥ तुमचें वचन मानिती गृहस्थ ॥ तरी देशावर मातें करून द्या ॥३८॥ खर्चासी कांहीं नसे जाण ॥ कार्य होईल तुमच्या वचनें ॥ ऐसें नित्य ह्मणतां ब्राह्मण ॥ वैष्णवजन काय करी ॥३९॥ आसनाखालीं घालोनि हात ॥ एक होन काढोनि देत ॥ कोंडोबा झाला संकोचित ॥ ह्मणे इतक्यांत कार्यार्थ नोहे ॥४०॥ मग तुका तयासीं सांगतसे काई ॥ हा नित्य होन मोडीत जाई ॥ त्यांतून एक पैसा तेसमयीं ॥ पदरीं ठेवीं आपुल्या ॥४१॥ दुसरे दिवसीं परतोन ॥ त्याचा मागुती होईल होन ॥ चारदां मोडितां वेळांतून ॥ परी पैसा जतन एक करीं ॥४२॥ सत्पात्रीं तें वेंचुनि धन ॥ यात्रा करावी संपूर्ण ॥ मागुती येशिल परतोन ॥ मग देई होन आमचा आह्मां ॥४३ ॥ कोंडोबा ब्राह्मण विस्मित मनीं ॥ चमत्कार पाहूं आजिचे दिनीं ॥ होन मोडुनि तये क्षणीं ॥ पैसा त्यांतून ठेविला ॥४४॥ सामग्री आणोनि तांतडी ॥ केलें लाहीपीठ गुळपापडी ॥ तूप गूळ घेत लवडसवडी ॥ जिव्हेसी गोडी लागावया ॥४५॥ ऐसें साहित्य करून फार ॥ तुकयासी पुसावया आला विप्र ॥ ह्मणे होन मोडोनी सत्वर ॥ पाहिला चमत्कार म्या स्वामी ॥४६ ॥ ऐकोनि ह्मणे

वैष्णव भक्त ॥ कोणासी कळों नेदी मात ॥ आपुला साधोनि कार्यार्थ ॥ मागुती आह्मांस आणोनि दे ॥ ४७ ॥ मग तीन अभंग वैष्णववीरें ॥ तयाहातीं पाठविलें पत्र ॥ त्याचा अर्थ संकळित सार ॥ ऐका चतुर भाविक हो ॥ ४८ ॥ विश्वेश्वर जो कैलासपती ॥ तयासी एक लिहिली विनंती ॥ एक तें पत्र भागीरथी ॥ विष्णुपदासि विनंती एक असे ॥ ४९ ॥ विश्वरचना दिसती अपूर्व ॥ तें विराटस्वरूप तूं महादेव ॥ ह्मणोनि विश्वनाथ हें नांव ॥ भक्त गौरव तुज देती ॥ ५० ॥ दीन रंक अनाथावरी ॥ कृपा करावी ये अवसरीं ॥ वारंवार पायांवरी ॥ मस्तक निर्धारीं तुमच्या पैं ॥ ५१ ॥ अल्पसंतोषी माझें मन ॥ तुह्मांपासीं तों काय उणें ॥ तुका भातुकें इच्छितो मनें ॥ तरि तें पाठवणें धूर्जटी ॥ ५२ ॥ आतां भागीरथीसीं लिहिलें काय ॥ ह्मणे माझी विनंती परिसा माय ॥ सकळतीर्थांचें स्वामित्व आय ॥ अंगीं तुझिये असे कीं ॥ ५३ ॥ महादोषांचें निवारण ॥ दर्शनमात्रें करिसील जाण ॥ ह्मणोनि तुझे चरणीं नमन ॥ निजप्रीतीनें करितसें ॥ ५४ ॥ सद्भावें तुझ्या जळीं न्हाती ॥ तयांसीं प्राप्त भुक्तिमुक्ती ॥ संतांचा पोसणा तुका ह्मणती ॥ वाग्पुष्प प्रीती धाडितसे ॥ ॥ ५५ ॥ विष्णुपद गयेसी थोर ॥ तयासी विनवीत वैष्णववीर ॥ पिंड दिधला पदावर ॥ आपल्या निजकरें करूनी ॥ ५६ ॥ माझेंही गयाव्रजन झालें ॥ पितरांचेंही ऋण फिटलें ॥ कर्मांतरही सांग घडलें ॥ ओझें उतरलें मीपणाचें ॥ ५७ ॥ एक हरिहर नाम देखा ॥ जनांत बोंब ठोकितसे तुका ॥ हे तीन्ही अभंग लिहिली पत्रिका ॥ अनुभव सुखाचेनिबळें ॥

॥ ५८ ॥ तें कोंडोबा लोहकन्या घेऊन हातीं ॥ तुकयासीं नमस्कार करीतसे प्रीती ॥ मग महायात्रेसी निश्चिती ॥ सत्वरगती चालिला ॥ ५९ ॥ वाटेसि होन मोडूनि देखा ॥ पदरीं पैसा बांधीतसे एक ॥ खर्च करीतसे अधिकाधिक ॥ आश्चर्य लोक ते करिती ॥ ६० ॥ ह्मणती पदरीं नसतां धन ॥ खर्च करीतसे कोठून ॥ जैसा वाळूंतील विहिरा जाण ॥ त्यांतील जीवन न सरेचि ॥ ६१ ॥ लहानचि दिसतो त्याचा साठा ॥ परी जीवन काढितां नये तोटा ॥ त्यासारिखी कोंडोबाची निष्ठा ॥ न सांगे बोभाट कोणासी ॥ ६२ ॥ ऐशा रीती क्रमितां पंथ ॥ वाराणसीस गेला त्वरित ॥ स्नान केलें भागीरथींत ॥ मग निरोप सांगत निजप्रीती ॥ ॥ ६३ ॥ सकळतीर्थांची स्वामिणी माये ॥ तुकयानें तुज पत्र दिधलें आहे ॥ ऐसें बोलतांचि लवलाहें ॥ तों कौतुक काय वर्तलें ॥ ६४ ॥ महापात्रांतून भागीरथी ॥ बाहेर हात काढीतसे प्रीती ॥ रत्नजडित कंकणें हातीं ॥ जैसा अगस्ती उगवला ॥ ६५ ॥ तीरीं यात्रा बहुत होती ॥ देखोनि लोक आश्चर्य करिती ॥ ह्मणती साक्षात आली भागीरथी ॥ ह्मणोनि स्नानें करिती लवलाहें ॥ ६६ ॥ एक घेऊनि मोहोर होन ॥ हातावरी ठेविती प्रीतीकरून ॥ कोणी तोड गरसोळी चोळखण ॥ सौभाग्यवायन पैं देती ॥ ६७ ॥ ऐशारीती पूजा करितां ॥ परी हातीं नघेचि विश्वमाता ॥ तेव्हां कोंडभटाचिया चित्ता ॥ स्मरण अवचिता जाहलें ॥ ६८ ॥ मग तुकयाचें पत्र घेऊनि त्वरित ॥ पुढें शिरला पाण्यांत ॥ तें हातीं देतांचि त्वरित ॥ तों मूठ वळित भागिरथी ॥ ६९ ॥ ऐसें कौतुक दाखवून त्वरित ॥ मग

हात गेला जळांत ॥ देखोनि क्षेत्रवासी समस्त ॥ झाले विस्मित मानसीं ॥ ७० ॥ ह्मणती तुकयाचीं वाक्पुष्पें येथ ॥ भागीरथीसी आवडलीं निश्चित ॥ ज्याच्या वह्या उदकांत ॥ रुक्मिणीकांतें रक्षिल्या ॥ ७१ ॥ असो कोंडभटानें च्यार मास ॥ आवडीनें केला काशीवास ॥ तुकयाचा अभंग पाठ असे ॥ तो विश्वेश्वरास निवेदिला ॥ ७२ ॥ शब्दरत्नाची विनवणी ॥ ऐकूनि डोले शूलपाणी ॥ बेलपुष्पें पडती तेक्षणीं ॥ लोक नयनीं पाहती ॥ ७३ ॥ भागीरथी आणि विश्वेश्वर ॥ दोघांनीं दाखविला चमत्कार ॥ यात्रेकऱ्यांसी आश्चर्य थोर ॥ वाटलें साचार तेधवां ॥ ७४ ॥ मग गयेसी जाउनियां त्याणें ॥ झाला वडिलांचा उत्तीर्ण ॥ तुकयाच्या प्रसादें करून ॥ वेंचिलें धन सत्पात्रीं ॥ ७५ ॥ ऐसी यात्रा करून निश्चित ॥ माघारें चालिले क्रमित पंथ ॥ चित्तीं बहुत हर्षयुक्त ॥ काय बोलत मानसीं ॥ ७६ ॥ तुकयापासीं मागतां देशावर ॥ तों महासिद्धी लाधली थोर ॥ औषधवल्ली पाहतां साचार ॥ तों अमृततुषार जोडला ॥ ७७ ॥ कां इच्छितां थिल्लिरीचें पाणी ॥ तों पुढें समुद्र देखिला नयनीं ॥ शेळीचें दुभतें इच्छितां मनीं ॥ तों घरीं नंदिनी आलीकीं ॥ ७८ ॥ पाठांतर व्हावें मनीं धरितां ॥ तों जिव्हेसी आली प्रसादिक कविता ॥ कां उष्णकाळीं उबारा होतां ॥ तों हिमनग अवचिता देखिला ॥ ७९ ॥ दीपकाचा प्रकाश इच्छितां थोर ॥ तों अंधारीं प्रगटला भास्कर ॥ स्वप्नीं दृष्टांत व्हावा सत्वर ॥ तों साक्षांत श्रीधर भेटला ॥ ८० ॥ तेवीं महायात्रा व्हावयाकारणें ॥ देशावराचें इच्छिलें धन ॥ तों महासिद्धी तुकयानें ॥ निजप्रीतीनें

दीधली ॥ ८१ ॥ आतां होन मागती परतोन ॥ तरी सर्वथा देऊं नये त्यांजकारणें ॥ ऐसा अभिलाष धरून ॥ घेतलें दर्शन तुकयाचें ॥ ८२ ॥ गांवाबाहेर लोहगांवी ॥ एकांतीं बैसे तुका विदेही ॥ कोंडोबा लोहकऱ्या लवलाहीं ॥ येऊनि पायीं लागला ॥ ८३ ॥ ह्मणे आपुल्या प्रसादें सत्वरा ॥ सकळ झाली असे यात्रा ॥ स्मरण झालें वैष्णववीरा ॥ होन माघारा मागती ॥८४॥ कोंडभट बोले प्रतिउत्तर ॥ होन हारपला साचार ॥ बरें ह्मणूनि वैष्णववीर ॥ तयासीं उत्तर बोलतसे ॥८५॥ कोंडभट घरासीं लवलाहीं ॥ जाउनि पाही ते समयीं ॥ तों ग्रंथिकेमाजी कांहींच नाहीं ॥ विस्मित जीवीं मग होय ॥ ८६ ॥ ह्मणे आज दोनप्रहरां केलें स्नान ॥ तेव्हां पदरीं होता होन ॥ ग्रंथिका तैसीच आहे जाण ॥ गेला निघोन कैशारीती ॥ ८७ ॥ जरी आतां सांगावें तुकयासी ॥ तरी हारपला ह्मणोन वदलों त्यासी ॥ माझें कपट फळलें मजसीं ॥ ह्मणोनि कुसमुसी अंतरीं ॥ ८८ ॥ एक सद्गुरू द्रोह घडला पाहीं ॥ संसारीं स्वार्थ झाला नाहीं ॥ अपेश आलें दोहों ठायीं ॥ यास्तव जीवीं झुरतसे ॥ ८९ ॥ असो आतां हा विचार ॥ आशापाशें नाडले फार ॥ एकीं हात केला वर ॥ पंचाग्नीधूर एक घेती ॥ ९० ॥ एक करीती दुग्धपान ॥ एकीं सेविलें महाअरण्य ॥ एकीं जटा वाढवून ॥ भस्मोद्धूलन सर्वांगीं ॥ ९१ ॥ एकीं झाडासी झोला बांधोन ॥ घालिती चौऱ्यासी आसन ॥ एक मौनी न बोलती वचन ॥ मग देती पाटीवरी लिहून पैं ॥ ९२ ॥ एकीं करूनि वेदाध्ययन ॥ करीती गृहस्थांचें उपार्जन ॥ एक पंडित होऊनि जाण ॥ वाद घालणें पुढिलासीं ॥

॥ ९३ ॥ एक होवोनि हरिदास ॥ ज्ञान सांगती बहुवस ॥ एकीं घेतला संन्यास ॥ एक विष्णुदास ह्मणविती ॥ ९४ ॥ जंगम शेवडे आणि फकीर ॥ कानफडे आणि दिगंबर ॥ एक अघोर पंथ ह्मणविती थोर ॥ किती विस्तार सांगावा ॥ ९५ ॥ हे पाहिले असती बहुवस ॥ परि देखिला नाहीं निराश पुरुष ॥ तैसें तुकयाचें नव्हे मानस ॥ चित्तीं उदास सर्वस्वें ॥ ९६ ॥ सर्वसिद्धी अनुकूळ असतां ॥ तयांसी हाणितल्या कीं लाथा ॥ षड्वैरी जिंतोनि तत्वतां ॥ रुक्मिणीकांता भजतसे ॥ ९७ ॥ ग्लांती करितांही नृपवर ॥ नाहीं मोकासा घेतला थोर ॥ नाहीं वाडा बांधिलें घर ॥ वस्त्रें अलंकार न घेचि ॥ ९८ ॥ अल्प आहार सेवितां जाण ॥ ग्रासोग्रासीं हरिस्मरण ॥ रात्रंदिवस हरिकीर्तन ॥ नाहीं खंडण तयासीं ॥ ९९ ॥ संसारपाश टाकोनि निश्चित ॥ आणि चवदा वैष्णव भक्त ॥ धरूनि तुकयाची संगत ॥ धरीती ध्रुपद कीर्तनीं ॥ १०० ॥ तयासीं न पुसतां पाहीं ॥ उठोनि जाती आणिके गांवीं ॥ मग ते धुंडित लवलाहीं ॥ मागोनि सर्वही येताती ॥ १ ॥ जरि कोणी पुसिलें वैष्णववीरा ॥ कोठें जातां ये अवसरा ॥ ह्मणे आह्मीं जातों वैकुंठपुरा ॥ घातला धारा ऐशा रीती ॥ २ ॥ कोणी उत्तर पुशिलें जाण ॥ तरी तें बोले अभंगावीण ॥ जिव्हा रंगली नामस्मरणें करून ॥ काया परिपूर्ण ब्रह्म झाली ॥ ३ ॥ एके दिवशीं वैष्णवभक्त ॥ लोहोगांवीं कीर्तन करित ॥ नामरूपीं जडलें चित्त ॥ देहभाव समस्त विसरला ॥ ४ ॥ टाळ विणें मृदंगघोष ॥ नादब्रह्मचि आलें मुसें ॥ विठ्ठलनामाचा होतसे घोष ॥ तेणें आकाश कोंदलें ॥ ५ ॥ जैसी

वक्तयाची स्थिती पाहीं ॥ तैसेच श्रोते झाले विदेही ॥ जो हिलालासीं तेल घालितसे पाहीं ॥ देहभाव नाहीं तयासी ॥६॥ तटस्थमुद्रा सर्वांकारणें ॥ स्नेह न घालितां विझाला अद्भुत ॥ तों अद्भुत कौतुक वर्तलें जाण ॥ तें ऐका सज्जन भाविकहो ॥७॥ तुकयाच्या आंगा-चा प्रकाश ॥ पडिला तेव्हां बहुवस ॥ माझ्या मतीनें ऐसें भासे निःशेष ॥ दृष्टांत सुरस अवधारा ॥ ८ ॥ गर्भ असतां मातेच्या उदरीं ॥ तें तेज उमटे आंगावरी ॥ कां जैसा कविचा अनुभव अंतरीं ॥ तों उद्गार बाहेरी वदे वाचा ॥ ९ ॥ ना तरी बिलोराच्या मंदिरांत ॥ दीप उजळोनि ठेविला निश्चित ॥ त्याचा बाहेर प्रकाश पडत ॥ द्वारीं किंचित नसतांही ॥ ११० ॥ तैसें तुकयाच्या उदरीं सहज ॥ सुरवाडें बैसे गरुडध्वज ॥ त्याचें बाहेर फांकलें तेज ॥ ऐसेंच मज वाटतसे ॥ ११ ॥ महाकवींची काव्यगोष्टी ॥ कीं कोटिसूर्य विष्णूचे मु-कुटीं ॥ तो भक्तवत्सल जगजेठी ॥ तुकयाचे पोटीं सांठवला ॥ १२ ॥ म्हणोनि अंगींचा प्रकाश ॥ कीर्तनीं पडिला बहुवस ॥ अनुभवें देखिलें दृष्टीस ॥ भाग्य विशेष पैं त्याचें ॥ १३ ॥ असो आतां जगदोद्धार ॥ व्हावया भक्तांचा अवतार ॥ कीर्तन झालें तीनप्रहर ॥ मग रुक्मिणीवर ओंवाळिला ॥ १४ ॥ खालीं बैसतां वैष्णववीर ॥ तों मागुती पडिला अंध-कार ॥ श्रोते आले देहावर ॥ तों हिलाल समग्र लाविले ॥ १५ ॥ स्नेह आणिलें होतें समग्र ॥ तें वेंचिलें नाहीं अणुमात्र ॥ तेलाचें तैसेंच भरलें पात्र ॥ आश्चर्य थोर लोक क-रिती ॥ १६ ॥ लोहगांवींचे भाविक नर ॥ त्यांसीं तुकयाची सेवा घडली फार ॥ त्याणींच

प्रेमा लुटिला समग्र ॥ कीर्तनगजर ऐकतां ॥ १७ ॥ जैसा कृष्णावतार मथुरेसीं झाला ॥ परी गोकुळीं क्रीडला घनसांवळा ॥ तो व्रजवासी भोगिती सोहळा ॥ तैसेंच मजला भासतसे ॥ १८ ॥ जगविख्यात वैष्णववीर ॥ जनांत मान्यता वाढली फार ॥ मग कोणासी न बोलतां उत्तर ॥ देहूसीं सत्वर पातले ॥ १९ ॥ राउळासी जातां उठाउठी ॥ पांडुरंगमूर्ती देखिली दृष्टी ॥ नमस्कार घाली सद्गदकंठीं ॥ जैसी दंडकाठी पडतसे ॥ १२० ॥ जें ध्यान ठसावलें हृदयांतरी ॥ ती सगुणमूर्ती देखिली बाहेरी ॥ प्रेम न समावेचि अंतरीं ॥ मग तें बाहेरी ओसंडे ॥ २१ ॥ देवासी ह्मणे करुणास्वरें ॥ तुह्मीं करावा अंगिकार ॥ हा माझेठायीं विचार ॥ नाहीं आन साचार विठोबा ॥ २२ ॥ आतां दोहीं पक्षीं जाण ॥ म्या लावूनि घेतलें लांछन ॥ लाजविलें देवभक्तपण ॥ साक्ष मन देतसे ॥ २३ ॥ महत्वाची शृंखला पाहीं ॥ पडली असे विठाबाई ॥ ममता वाढली जनांचे ठायीं ॥ आतां मज सोडवीं दयाळा ॥ २४ ॥ नानापरीचीं पक्वान्नें देख ॥ करूनि भोजन घालिती लोक ॥ तेंच शरीरीं मानलें सुख ॥ तूं चैतन्यनायक साक्ष यासीं ॥ २५ ॥ अवगुणाचा थारा बहुवस ॥ देहीं वाढली निद्रा आळस ॥ आतां तुज संतांची आण असे ॥ तरीं वैकुंठासी मज नेयीं ॥ ॥ २६ ॥ ऐसी करुणा भाकितां चित्तीं ॥ तों हांसोनि बोले पांडुरंगमूर्ती ॥ ह्मणे तुझे मनोरथ पूर्ण होती ॥ मी श्रीपती रक्षिता ॥ २७ ॥ तुझिया देहासीं शेवटीं ॥ काळाची पडों नेदीं दृष्टी ॥ ऐसें बोलतांच जगजेठी ॥ सद्गदित कंठीं होय तुका ॥ २८ ॥ यावरी आतां एके

दिवसीं ॥ तुकाराम गेले आळंदीसीं ॥ सभामंडपीं सद्भावेंसी ॥ दंडवत देवासीं घालीतसे ॥ ॥२९॥ तों अजान वृक्षातळीं जाण ॥ पक्षी वेंचित होते कण ॥ मग ते तुकयासी देखोन ॥ गेले उडोनि सत्वर ॥३०॥ हें देखोनि प्रेमळभक्त ॥ अंग झालें रोमांचित ॥ ह्मणे माझें अभेद असतें चित्त ॥ तरी पक्षी उडते कासया ॥३१॥ षड्वैरी जिंतोनी साचार ॥ शूरत्वें झालों वैष्णववीर ॥ आत्मवत भासे जगत्र ॥ तो व्यर्थचि विचार गेला कीं ॥३२॥ शरीर झालें प्रेतवत ॥ देहभाव नसे किंचित ॥ ऐसी झाली माझी स्थित ॥ तें व्यर्थचि दिसत मजलागीं ॥ ॥ ३३ ॥ वैराग्याच्या शेणी शरीरा ॥ लावूनि ब्रह्माग्नी चेतविला बरा ॥ झालों संसारासीं पाठमोरा ॥ तें व्यर्थचि अंतरा मज भासे ॥३४॥ हा देह हाचि घट पाहीं ॥ फोडिला विठोबाचा पायीं ॥ वासनेचा क्षय केला जीवीं ॥ तें व्यर्थचि सर्वही आज गेलें ॥३५॥ तिळांजुळी कुळ नाम रूपासी ॥ ज्याचें शरीर अर्पिलें त्यासीं ॥ स्थिति बाणली आहे ऐसी ॥ तें व्यर्थचि मजसीं दिसतसे ॥ ३६ ॥ आयुष्याचें न सरतां माप ॥ रक्षा झाली आपेआप ॥ देहींच उजळला दीप ॥ पांडुरंग बाप विश्वाचा ॥ ३७ ॥ हे आपल्या अनुभवें वदलों स्थिति ॥ परी माझ्या भयें पक्षी उडती ॥ तरी व्यर्थचि वाणी वेंचिली मती ॥ ह्मणोनि चित्तीं खेद करी ॥ ॥ ३८ ॥ मग एकाग्र करूनियां चित्त ॥ हृदयीं चिंतिला पंढरीनाथ ॥ ह्मणे दीनदयाळ कृपावंत ॥अनाथनाथ विठाबाई ॥३९॥ डोळसाचा धरून हात ॥ आंधळा जाय क्रमित पंथ॥ परी न दिसेचि अणुमात्र ॥ ईश्वरीं भार घालोनियां ॥ ४० ॥ परमार्थपंथ क्रमितां सांग ॥

पाउल पडिलें आडमार्गे ॥ दीनदयाळे पांडुरंग ॥ तूं निजांगें सांभाळी ॥ ४१ ॥ ऐसें ह्मणूनि प्रेमळभक्त ॥ तटस्थ उभा मग निवांत ॥ सर्वथा अंग न हालवी किंचित ॥ पात्यास पातें लागेना ॥४२॥ ह्मणे माझिया आंगावर येऊन ॥ पक्षी बैसतील निर्भयमनें ॥ तेव्हांच होईल समाधान ॥ नाहीं तरी जिणें व्यर्थचि हें ॥४३॥ ऐसा निश्चय करूनि थोर ॥ तटस्थ उभा घटिका चार ॥ श्वास न टाकीच अणुमात्र ॥ हें जाणें अंतर विश्वात्मा ॥४४॥ तुकयाचा निश्चय देखोनि ऐसा ॥ संकट पडलें पंढरीशा ॥ ह्मणे याचा लळा पुरेल जैसा ॥ ती युक्त सहसा करावी ॥४५॥ मी भक्तांचे लळे पुरवीन श्रीपती ॥ ऐसें बोलिलों श्रीभागवतीं ॥ ती असत्य होईल वचनोक्ती ॥ तुकयाची आर्ती न पुरवितां ॥ ४६ ॥ आत्मा व्यापक सर्वांभूतीं ॥ तो हृदयस्थ झाला करुणामूर्ती ॥ तेव्हां पक्षी निर्भय होऊनि चित्तीं ॥ आंगावर बैसती तुकयाच्या ॥४७॥ मग अंग हालवितां प्रेमळभक्त ॥ तरी विहंगम पळूनि न जात ॥ जैसा प्रभंजनें वृक्ष हालत ॥ तेणें पक्षी न भीत सर्वथा ॥४८॥ मग परम हर्ष मानूनि चित्तीं ॥ एक अभंग रचिला प्रीती ॥ त्याचा पहिला चरण निश्चिती ॥ लिहितों ग्रंथीं ऐकीजे ॥ ४९ ॥ अवघींच भूतें साम्या आलीं ॥ हें म्यां कधीं नव्हतीं देखिलीं ॥ तीं त्वां माझी आळ पुरविली ॥ जेवीं समजवी माता बाळकातें ॥ ५० ॥ ऐसें ह्मणोनि तेव्हां ॥ साष्टांग दंडवत ज्ञानदेवा ॥ घालूनियां सप्रेमभावा ॥ तुकयाच्या जिवा आनंद ॥ ५१ ॥ असो सिंहावलोकने निश्चिती ॥ मागील चरित्र आठविजे श्रोतीं ॥ कोणासी न पुसतां

निश्चिती ॥ अलंकावती पातले ॥ ५२ ॥ मागें चवदा वैष्णवभक्त ॥ तुकयाचा शोध घेत घेत ॥ धुंडित आले कीं समस्त ॥ तों नवल अघटित देखिलें ॥ ५३ ॥ अजान वृक्षातळीं साचार ॥ एकटा तुका वैष्णववीर ॥ पक्षी बैसती अंगावर ॥ वारंवार ते समयीं ॥ ५४ ॥ हें कौतुक पाहून तेवेळे ॥ अवघे जन पातले जवळ ॥ तों पक्षी उडोनि गेले सकळ ॥ धन्य काळ सुदिन तो ॥ ५५ ॥ असो आतां ते अवसरीं ॥ पुण्यक्षेत्र अलंकापुरी ॥ तेथें ज्ञान-देवाचे द्वारीं ॥ तुका करी हरिकीर्तन ॥ ५६ ॥ टाळ विणे उपसाहित्य ॥ तेही मागून आले समस्त ॥ नादब्रह्म घवघवीत ॥ श्रवणीं पडत श्रोतयांच्या ॥ ५७ ॥ कृष्णा विष्णु मेघश्यामा ॥ अच्युता नरहरी पुरुषोत्तमा ॥ भक्तकैवारी गुणधामा ॥ भजनीं प्रेमा मज देईं ॥ ५८ ॥ जोंवरी देह अवसान ॥ तोंवरी करीन हरिकीर्तन ॥ एकवेळ आयुष्य करी उणें ॥ परी गात्रें क्षीण होऊं नेदीं ॥ ५९ ॥ तुझे नामीं पडे विसर ॥ याहूनि घात कोणता थोर ॥ हळाहळें पोळला शंकर ॥ तो नामेंचि सत्वर निवाला ॥ ६० ॥ गमन करितां त्रिभु-वनीं ॥ नामगातसे नारदमुनी ॥ ब्रह्मविणा खांदा घेउनी ॥ सप्रेम मनीं सर्वदा ॥ ६१ ॥ हरि-पाठाचे अभंग थोर ॥ स्वमुखें वदले ज्ञानेश्वर ॥ तेचि तुका वैष्णववीर ॥ सप्रेमादरें गातसे ॥ ६२ ॥ टाळ्या चुटक्यांची घाई ॥ घागऱ्या नेपुरें वाजती पायीं ॥ मृदंग विण्याच्या स्वरांत कांहीं ॥ भेद नाहीं अणुमात्र ॥ ६३ ॥ ऐशाच परी स्वानंदरसी ॥ नादब्रह्म कोंदलें आका-शी ॥ तेथें सुरवर येऊनि उल्हासी ॥ कौतुक दृष्टीसीं पाहती ॥ ६४ ॥ गुप्तरूपें करून देव ॥

पुष्पें वर्षती वृंदारक ॥ अवघाचि विश्वंभर भासे एक ॥ सप्रेम सुख श्रोतियां ॥ ६५ ॥ असो वानितां तुकयाची स्थिती ॥ कुंठित होय कवीची मती ॥ च्यार प्रहर लोटतां राती ॥ मग रुक्मिणीपती ओंवाळिला ॥ ६६ ॥ द्वादशीस पारणें करून तेथें ॥ देहुग्रामासी चालिले त्वरित ॥ मग ज्ञानदेवासीं पुसोनि येत ॥ देहूक्षेत्रांत मागुती ॥ ६७ ॥ तुकयाची स्थिती ऐसी पाहे ॥ सर्वांभूतीं निर्वैर होय ॥ ह्मणोनि पक्षी न धरूनी भय ॥ बैसत जाती आंगावरी ॥ ६८ ॥ हें बहुतांच्या मुखें करूनी ॥ चिंचवडीं देव ऐकती कानीं ॥ ह्मणती तुक्यासीं येथवर बोलावूनी ॥ चमत्कार नयनीं पाहावा ॥ ६९ ॥ ह्मणोनि देहूक्षेत्रासी त्याणीं ॥ मनुष्य पाठविले प्रीतीकरूनी ॥ ह्मणती तुकयासी विनीत होउनी ॥ येईं वेऊनि येथवरी ॥ ७० ॥ अवश्य ह्मणोनि त्यातें ॥ येऊनि तुकयाचें दर्शन घेत ॥ तेथें वैष्णव कीर्तन करित ॥ ऐकूनि विश्रांत जीवासीं ॥ ७१ ॥ देवांचा निरोप सांगावा तेणें ॥ तरी सर्वथा नाहीं देहभान ॥ रात्रंदिवस ऐके कीर्तन ॥ सप्रेममनें सर्वदा ॥ ७२ ॥ दिवस तीन लोटतां जाण ॥ तरी मनुष्य नयेची परतोन ॥ देव ह्मणती जाऊनि आपण ॥ घ्यावें दर्शन तुकयाचें ॥ ॥ ७३ ॥ ऐसें ह्मणोनि ते अवसरीं ॥ मग देव निघाले सत्वरी ॥ हें तुकयासी कळतां अंतरीं ॥ ह्मणे आपण सामोरी त्यांसि जावें ॥ ७४ ॥ मग कोणास न पुसतां सत्वर ॥ तेथूनि निघाला वैष्णववीर ॥ अर्धपंथ क्रमितां सत्वर ॥ भेटले द्विजवर तुकयासी ॥ ७५ ॥ तुकयासी देतां आलिंगन ॥ देवाचें संतोषित झालें मन ॥ ह्मणती धन्य धन्य आजिचा सुदिन ॥ झालें

दर्शन वैष्णवाचें ॥ ७६ ॥ मग स्वस्थ बसोनि तेथें ॥ ह्मणती बरा फावला एकांत ॥ सर्वभूतें साम्यासी येत ॥ पक्षी बैसती अंगावरी ॥७७॥ तृणाचें बुजावणें हालतां निश्चिती ॥ तयासी विहंगम देखोनि पळती ॥ आणि तुमच्या आंगावर निर्भय बैसती ॥ ही अद्भुत स्थिती बाणली ॥ ७८ ॥ मनुष्याकृती दिसती आह्मां ॥ परी येथें सर्वथा नाहींच उपमा ॥ अद्भुत बोलोनि भक्तिप्रेमा ॥ पुरुषोत्तमा वश केलें ॥ ७९ ॥ तरी तुकया तूं कोण निश्चित ॥ हें आह्मासीं सांग सत्य ॥ अनुभवें आणोनि प्रचित ॥ संशय निवृत्ती करावी ॥ ८० ॥ ऐसें पुसतांचि उपासका ॥ तयासी चमत्कार दाखवी तुका ॥ मांडीचें कातडें चिरिलें देखा ॥ तों कापुस निका त्यामाजी ॥८१॥ हाड मांस रुधिर नाहीं ॥ कापुस पिंजरला दिसतसे पाहीं ॥ देखोनि देव विस्मित देहीं ॥ ह्मणती मानवी कांहीं नव्हे तुका ॥ ८२ ॥ करावया जगदोद्धार ॥ मृत्युलोकीं झाला अवतार ॥ मनुष्याकृति दिसतो वर ॥ परी हा ईश्वर ह्मणावा ॥ ८३ ॥ ऐशारीती करूनि स्तवन ॥ देवीं केलें साष्टांगनमन ॥ तुका तयाचे धरितसे चरण ॥ ह्मणे अनुचित करणें हें स्वामी ॥८४॥ मी तरी शूद्रजातीचा पाहें ॥ सकळ संतांचा सेवक आहें ॥ ऐसें ह्मणवूनि लवलाहें ॥ सप्रेम पाय धरीतसे ॥ ८५ ॥ श्रीकृष्णें जैसी भक्षिता माती ॥ विश्वरूप दाखविलें मातेप्रती ॥ मग नमस्कार करी यशोदा सती ॥ तेव्हां रडे श्रीपती बाळलीळे ॥ ८६ ॥ ह्मणे मी तुझें बाळक निश्चिती ॥ माझ्या पायां कां पडसी माते सती ॥ तैसीच तुकयाची स्थिती ॥ अमानित्व चित्तांत सर्वदा ॥ ८७ ॥ चर्म चिरूनि आपुल्या हातें ॥

कापूस दाखविला देवातें ॥ तैं नमस्कार करितां तयातें ॥ ह्मणे हें अनुचित करितसां ॥ ॥८८॥ जैसीं विष्णुचरित्रें अघटित ॥ तैशाच रीती दाविती संत ॥ देव आणि निजभक्तांत ॥ भेद किंचित असेना ॥८९॥ वायु आणि चंचळपण ॥ कां सूर्य आणि त्याचें किरण ॥ समुद्र आणि कल्लोळ पूर्ण ॥ नव्हती दोन सर्वथा ॥ ९० ॥ ऐशारीती करून स्तुती ॥ देवांनी तुकयासी धरून हातीं ॥ चिंचवडक्षेत्रीं नेऊनि रात्रीं ॥ कीर्तन ऐकती निजप्रेमें ॥ ९१ ॥ च्यारी प्रहर कीर्तनगजर ॥ करूनि तोषविले द्विजवर ॥ मग उदयासी येतांचि दिनकर ॥ रुक्मिणीवर ओंवाळिला ॥ ९२ ॥ असो यापरी गाणपत्य ॥ तुकयाचे ठायीं धरून प्रीत ॥ तीनरात्री राहूनि तेथ ॥ श्रवण करित हरिकथा ॥ ९३ ॥ पक्कान्नें करूनि नानारीती ॥ ब्राह्मणसंतर्पण केलें प्रीती ॥ मग तुकयासी घेऊनियां पंक्ती ॥ भोजन करी प्रीतीनें ॥ ९४ ॥ असो यापरी झालीं भोजनें ॥ तांबूल बुका आणि सुमनें ॥ पुष्पहार गळ्यांत घालून ॥ विष्णुभक्त प्रीतीने पूजिला ॥९५॥ मग देवासीं पुसोनि देखा ॥ देहुसीं येतसे वैष्णव तुका ॥ जो लीलाविग्रही अवतार निका ॥ वैकुंठनायका प्रिय जो ॥९६॥ भजन करितां सप्रेमरंग ॥ स्वयें आपणचि झाला पांडुरंग ॥ मग त्याचे केले दोन भाग ॥ भक्तिसुख निजांगें भोगितसे ॥ ९७ ॥ एकचि देव असतां निश्चिती ॥ मग कोणें कोणाची धरावी आर्ती ॥ फळांच्या राशी पडिल्या क्षितीं ॥ परी सेवणार त्याप्रती एक व्हावा ॥ ९८ ॥ आरसा निर्मळ असतां जाणा ॥ परी तयासीं पाहीजे दुसरा देखणा ॥ कां पुष्पांचे मकरंद नाना ॥ एक घ्राणावीण

व्यर्थ ॥ ९९ ॥ तैशाचरीती भक्तांवीण ॥ देवाचें ऐश्वर्य जाणेल कोण ॥ ह्मणोनि आपुलेंच भजन करिती आपण ॥ विभाग दोन करूनियां ॥ २०० ॥ मुक्ती वरील चवथी भक्ती ॥ बोलिली असे श्रीभागवतीं ॥ तें साच दाखवावया निश्चिती ॥ तुकाराम क्षितीं अवतरला॥ ॥१॥ ज्याणें करून कीर्तनगजर ॥ कळिकाळ हा जिंकिला दुर्धर ॥ ह्मणवोनि काया झाली अमर ॥ ब्रह्मरूप समग्र अंग झालें ॥२॥ उदंड सत्पुरुष झाले मही ॥ परी शरीर येथेंचि ठेविलें तिहीं ॥ तुका ब्रह्मरूप असोनि देहीं ॥ हेचि नवाई अगाध ॥ ३ ॥ पुढिले अध्यायीं कथा गोमटी ॥ जो दीनदयाळ जगजेठी ॥ तो तुकयासीं घेऊनि उठा उठीं ॥ नेईल वैकुंठीं निजलोभें ॥ ४ ॥ जो अच्युतानंत आनंदकंद ॥ लीला विग्रही सच्चिदानंद ॥ तो महीपतीसी देऊनि अभयवरद ॥ वदवी स्वच्छंदें भक्तकथा ॥ ५ ॥ स्वस्ति श्रीभक्तलीलामृतग्रंथ ॥ श्रवणेंचि पुरती मनोरथ ॥ प्रेमळ परिसोत भाविक भक्त ॥ षोडशोध्याय गोडहा ॥ ॥ २०६ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीमज्जगदीश्वरार्पणमस्तु ॥ श्रीगोपालोविजयते ॥

अध्याय १७ वा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीराधाकृष्णाय नमः ॥ सरिता कोरडया करून समस्त ॥ त्याही भरिजे-
तील अमृतें ॥ परी देवभक्तांचीं चरित्रें ॥ यांचा अंत कळेना ॥ १ ॥ पृथ्वीवरील तृणाचे मोड ॥
यांचीही गणती होईल कोडें ॥ परी वैकुंठपतीचे गुण अवघड ॥ वर्णितां वेडें मन होय ॥ २ ॥ सां-
गडीवांचोनि पोहणार ॥ पावेल उदधीचा पैलपार ॥ परी क्षीराब्धिजावराची सत्कीर्ती थोर ॥ नये
साचार वर्णितां ॥ ३ ॥ कां प्रभंजनाची मोट बांधोनी ॥ तीही ठेविजेल आपले सदनीं ॥ परी तुझे
पवाडे शार्ङ्गपाणी ॥ वर्णितां वाणी कुंठित ॥ ४ ॥ अठराही भार वनस्पती ॥ यांच्या पत्रांची हो-
ईल गणती ॥ परी तुझे पवाडे वैकुंठपती ॥ वर्णितां मती पुरेना ॥ ५ ॥ हव्यास धरून महाकवी ॥
कीर्ती वर्णिती शेषशाई ॥ परी तुझी महिमा जेआघवी ॥ कळलीच नाहीं तयांस ॥ ६ ॥ वेदशास्त्रें
आणि पुराणें ॥ अखंड गाती तुझे गुण ॥ परी ऐसाचि आहेसी ह्मणोन ॥ निश्चय कोणे न केला ॥
॥ ७ ॥ अवघेचि आपुलालिया मती ॥ तुझी अखंड करिती स्तुती ॥ त्यांत एक मूढ महिपती ॥ अ-
सोंदे श्रीपती तुज ठावें ॥ ८ ॥ रानपाल्याच्या करूनि माळा ॥ गोपाळ घालिती तुझिया गळां ॥
त्यांच[illegible]देखोनी सप्रेम कळा ॥ मिरविसी घननीळा तें लेणें ॥ ९ ॥ तैशाचरीती श्रीहरी ॥ हीं आर्ष-
वचनें अंगिकारीं ॥ तेणें श्रोतयांचे अंतरीं ॥ सप्रेमलहरी कोंदाटे ॥ १० ॥ तुवां अघटित केलें
पंढरीराया ॥ सप्रेमभाव देऊनि तुकया ॥ कलिकाळ त्याचा निवारूनियां ॥ केली काया ब्रह्म-
रूप ॥ ११ ॥ जगदोद्धार व्हावयासीं देखा ॥ मृत्युलोकीं पाठविला भक्तसखा ॥ त्यासीं आपुले
साम्यतेसीं आणूनि देखा ॥ देवभक्तसुखा भोगिसी तूं ॥ १२ ॥ मागील अध्यायीं चरित्रें बरीं ॥

तुकयासी जातां अलंकापुरी ॥ पक्षी बैसले अंगावरी ॥ अघटित परी हे दिसे ॥ १३ ॥ मग चिंचवडीं देवासी होतां श्रुत ॥ त्याणी तुकयासी पाचारिलें त्वरित ॥ तेव्हां मांडी चिरूनि वैष्णवभक्त ॥ कापूस आंत दाखवी ॥ १४ ॥ अस्थि मांस रुधिर जाण ॥ हें कांहींच न दिसे त्याजकारणें ॥ ह्मणती मनुष्य न ह्मणावें याजकारणें ॥ परब्रह्म सगुण दिसताहे ॥ १५ ॥ मग परम विस्मित होऊनि [illegible]हे ॥ तुकयासी पुसिलें लवलाहें ॥ ह्मणती पंचभूतांचा तों झाला लय ॥ तरी दिसतसे काय दृष्टीसी ॥ १६ ॥ ऐसा संशय वाटतसे चित्ता ॥ तरी कृपा करून सांगिजे आतां ॥ मग एक अभंग बोलिले तत्वतां ॥ तो ग्रंथीं आतां लिहितों मी ॥ १७ ॥ ॥ अभंग ॥ अणुरेणुहूनी थोडका ॥ तुका आकाशा एवढा ॥ १ ॥ गिळूनि सांडिलें कलेवर ॥ भवभ्रमाचा आकार ॥ २ ॥ गिळूनि सांडिली त्रिपुटी ॥ दीप उजळिला घटीं ॥ ३ ॥ तुका ह्मणे आतां ॥ उरलों उपकारा पुरता ॥ ४ ॥ ओंव्या ॥ ऐसें ह्मणतां वैष्णवभक्त ॥ देव समजले चित्तांत ॥ ह्मणती मनुष्य न ह्मणावें यातें ॥ परब्रह्म साक्षात दिसताहे ॥ १८ ॥ अनंतजन्मींचें सुकृत ॥ पदरीं होतें सुनिश्चित ॥ यास्तव तुकयाचें साक्षात ॥ दर्शन होत आपणासी ॥ १९ ॥ ऐशापरी करून स्तुती ॥ वैष्णवभक्तासीं नमस्कारिती ॥ ते स्थळीं क्रमोनि एक रात्री ॥ देहूग्रामाप्रती मग आले ॥ २० ॥ यापरी वैकुंठवासी श्रीहरी ॥ निजभक्तांसी विचार करी ॥ तुकयावांचूनियां ये अवसरीं ॥ मज निर्धारी कंठेना ॥ २१ ॥ विश्वोद्धार करावया निश्चित ॥ मृत्युलोकीं पाठविलें त्यातें ॥ कीर्तन करितो दिवसरात ॥ सगुणीं प्रीत लावूनियां ॥ २२ ॥ माझ्या नामाच्या प्रतापें निश्चित ॥ कळिकाळ झाले त्याचे अंकित ॥ आतां

कोण आणील त्यातें ॥ ऐसें पुसत जगदात्मा ॥२३॥ काळाची सत्ता अणुमात्र ॥ न चलेच कांहीं तयावर ॥ मृत्युलोकीं राहावें निरंतर ॥ ऐसेंचि अंतर तुकयाचें ॥२४॥ आपुल्या निजधामासी यावया पाहीं ॥ ऐसें मनोगत तयाचें नाहीं ॥ काळाची सत्ता त्यावर नाहीं ॥ तरी उपाय कांहीं योजावा ॥२५॥ ऐसें पुसतां लक्ष्मीपती ॥ तेव्हां सकळ भक्त पायीं लागती ॥ हात जोडूनियां निश्चिती ॥ विचार सांगती श्रीहरीतें ॥२६॥ ह्मणती मृत्युलोकापासून जाण ॥ जेणें तुकयाचें विटेल मन ॥ ऐसा उपद्रव कांहीं दाखवून ॥ घेऊनि येणें येस्थळीं ॥२७॥ ऐसा विचार सांगतां भक्तीं ॥ अवश्य ह्मणतसे वैकुंठपती ॥ ह्मणे जेथें तुकयाची जडली प्रीती ॥ तेथें उपद्रव निश्चिती करावा ॥२८॥ लोहगांवींचे द्विजवर ॥ स्त्रिया शूद्र लहान थोर ॥ कीर्तन ऐकती दिवसरात्र॥ सप्रेम अंतर करूनियां ॥२९॥ तरी काळांतरें करूनि त्यांसी ॥ अवघेच करावे वैकुंठवासी ॥ मन विटवावें प्रपंचासीं ॥ तेव्हां माझिया पदासीं पावतील ॥३०॥ तुकयाची सेवा करितां जाण ॥ अवघेचि झाले संपत्तिमान ॥ प्रपंची विटवावें त्यांचें मन ॥ जगज्जीवन चिंतितसे ॥३१॥ तों इकडे देहुगांवींहून लोहगांवकर ॥ तुकयासी घेऊनि गेले सत्वर ॥ एकमासपर्यंत जाण साचार ॥ कीर्तनगजर होतसे ॥३२॥ तों श्रीहरी इच्छेनें तत्वतां ॥ परचक्रें लुटोनि नेली संपदा ॥ जयांसी बोध ठसावला होता ॥ ते हळहळ सर्वथा न करिती ॥३३॥ प्रपंचीं परमार्थीं ज्यांचें चित्त ॥ ते तरी उद्विग्न दिवसरात्र ॥ ह्मणती परचक्रें हरली संपत ॥ कैसी मात करावी ॥३४॥ तयेसमयीं वैष्णवभक्त ॥ स्वमुखें तयांसी उपदेशित ॥ ह्मणती परचक्रीं नेली संपत ॥ याची खंत न करावी

॥३५॥ होणार तेंचि झालें आतां॥ याची हळहळ कासया वृथा॥ आपुला देह नव्हे तत्वतां ॥ धनसंपदा कोणाची ॥३६॥ ॥ अभंग ॥ ॥ गेलीयाची हळहळ कोणी ॥ नका मनीं धरूं कांहीं ॥१॥ पावलें तें ह्मणो देवा ॥ सहज सेवा या नांव ॥२॥ जळतां अंगीं पडतां खाण॥ नारायण भोगिता ॥३॥ तुका ह्मणे नलगे मोल ॥ देव बोल आवडती ॥४॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ऐशापरी वैष्णवभक्त ॥ स्वमुखें अभंग बोलिले तेथें॥ सर्वेंचि ह्मणे पांडुरंगातें ॥ आतां वैकुंठाप्रत मज नेयीं ॥३७॥ मृत्युलोकीं ठेविसील मजकारणें॥ तरी तुज असो निजभक्तांची आण ॥ ऐसें उदास बोलोनी वचन ॥ आले परतोन देहूसीं ॥३८॥ लोहगांवींच्या लोकांप्रती ॥ आधींच तुकयाची होती आर्ती ॥ परचक्रें नेतां धनसंपत्ती ॥ मग वैराग्य चित्तीं उपजलें ॥३९॥ ह्मणती गेली तरी संपदा जावो ॥ नश्वर संसार अवघा वावो॥ कीर्तनाचा घ्यावया लाहो ॥ देहुगांवीं पाहावो ते येती ॥४०॥ आणीक गांवोगांवींचे जन ॥ दुरून येती घ्यावया दर्शन ॥ तुकयाचें ऐकतांची कीर्तन ॥ तटस्थ होऊन राहती ॥४१॥ दिंड्या पताका नाना रीती॥ टाळ विणे मृदंग वाजती॥ चवदा ध्रुपदे मागें असती॥ गाऊं लागती निजप्रेमें॥४२॥ प्रसादिक अभंग नित्य नूतन॥ ऐशा रीती होतसे कीर्तन ॥ काय निघेल मुखांतून ॥ इच्छिती श्रवण सर्वांचे ॥४३॥ इकडे वैकुंठपती श्रीहरी ॥ लक्ष्मीप्रती विचार करी॥ आतां मृत्युलोकासी जाऊनि निर्धारीं ॥ तुकयासीं सत्वरीं आणावें ॥४४॥ तों इंदिरा ह्मणे देवाधिदेवा ॥ पार्षदाहातीं विमान पाठवा ॥ तुका दिव्यदेही करूनि बरवा॥ येथें आणवावा त्याहातीं ॥४५॥ समुद्रतनया सांगतां ऐसें ॥ काय ह्मणतसे आदि-

पुरुष ॥ देहासहित तुकयास ॥ आणावें ऐसें मज वाटे ॥४६॥ येचविषयीं तुज आतां ॥ ऐक सां-
गतों पुरातन कथा ॥ कृष्णावतारीं निजधामासी येतां ॥ तेव्हां उद्धव परता न होय ॥४७॥ त्या-
ची सगुणीं जडली प्रीती ॥ यास्तव बहुत करितसे खंती ॥ मग म्यां उपदेशूनियां भागवतीं ॥ ब-
दरिकाश्रमाप्रति पाठविलें ॥४८॥ मग निजधामासी येतां आह्मातें ॥ मागें कलीनें लोक पीडिले
बहुत ॥ दुरितें आचरती समस्त ॥ भक्तिपंथ लोपला ॥४९॥ राहिलें सत्कर्म आचार ॥ राहिले
यज्ञयाग साचार ॥ भागवतधर्म लोपले समग्र ॥ कोणीच परत्र न साधिती ॥५०॥ मग आह्मी
आज्ञापिलें उद्धवाप्रती ॥ तूं अवतार धरावा क्षितीं ॥ गाऊनि माझी सद्गुणकीर्ती ॥ जगदोद्धार नि-
श्चिती करावा ॥५१॥ तेव्हां तो बोलिला स्वमुखें मातें ॥ आतां गर्भवासासीं कंटाळलें चित्त ॥
मी नजाय मृत्युलोकांत ॥ वैकुंठाप्रती सांडोनी ॥५२॥ ऐसी आळ घेतांचि जाण ॥ ते मी पुरविली
जगज्जीवनें ॥ अयोनिसंभव सिंपल्यांत घालून ॥ भीमरथींत नेऊन सोडिला ॥५३॥ दामशेट शिं-
पी गोणाई कांता ॥ ही पंढरीसी होतीं उभयतां ॥ तेथें आमुची सेवा करितां ॥ प्रसन्न तत्वतां त्यासी
झालों ॥५४॥ पुत्र मागतां मजकारणें ॥ मग दृष्टांतीं सांगितलें जाऊन ॥ उद्धव अवतार जाण ॥
दिधला सगुण पुत्र तुझा ॥५५॥ स्नानासी जातां चंद्रभागेंत ॥ वाहात येईल सिंपला निश्चित ॥
त्यांत बाळ तें घेऊनि वोसंगांत ॥ पाळावें त्वरित निजलोभें ॥५६॥ ऐसें स्वप्न देखोनि दृष्टी ॥
चित्तीं हर्षला दामशेटी ॥ मज आठवोनी हृदयसंपुटीं ॥ चंद्रभागेतटीं बैसला ॥५७॥ तों उद्धव
अवतार साक्षात ॥ वाहात आला सिंपल्यांत ॥ आपुले वोंटींत घेउनी त्वरित ॥ निजमंदिरांत प्र-

वेशला ॥५८॥ कांतेसी ह्मणे तेसमयीं ॥ प्रसन्न होऊनि शेषशायी ॥ सगुण पुत्र दिधला पाहीं ॥ तरी ओसंगा घेयीं आपुल्या ॥५९॥ दामशेटीची ऐकोनि वाणी ॥ गोणाईस पान्हा दाटला स्तनीं ॥ निजपुत्रासीं आडवें घेउनी ॥ पाजीत जननी तेधवां ॥६०॥ बारादिवस लोटतां निश्चित ॥ नामदेव नाम ठेविलें त्यातें ॥ सातवें वर्ष लागतां त्वरित ॥ नैवेद्य देऊळांत आणिला ॥६१॥ मी पुंडरीकाची देखोनि प्रीती ॥ पांडुरंग अवतार घेतला क्षिती ॥ लोकांसी दिसे पाषाणमूर्ती ॥ परी नामयासी प्रीती जडलीसे ॥६२॥ नैवेद्य जेवीं ह्मणतां जाण ॥ अश्रुपातें भरले लोचन ॥ मग मी जेविलों प्रीतीकरून ॥ नैवेद्यासी अन्न आणिलें जें ॥६३॥ साता वरुषांत येतां निश्चिती ॥ नामयानें बोलविली पाषाणमूर्ती ॥ आणीक चरित्रें नाना रीती ॥ ती संकळित तुजप्रती सांगतों ॥६४॥ ज्ञानदेवें मागोनि मजपासीं ॥ तीर्थासी नेलें नामयासी ॥ माझा वियोग न साहवे तयासी ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥६५॥ अविंधें उपद्रव केला फार ॥ गाय वधिली नामया समोर ॥ मग सप्रेमें धांवा करितां थोर ॥ तेव्हां पावलों सत्वर तयासीं ॥६६॥ धेनू जीववूनि क्षणमात्रें ॥ नामयासी आश्वासिलें करें ॥ परतोनि येतां वैष्णववीर ॥ मारवाडांत चरित्र एक झालें ॥६७॥ नामा ज्ञानदेव निश्चित ॥ उभयतां झाले तृषाक्रांत ॥ मग घुंगुट होऊनि योगीनाथ ॥ जीवन सेवित तेधवां ॥६८॥ नामयासी नयेचि ते युक्ती ॥ मग माझा धांवा करितसे प्रीती ॥ तेव्हां कौतुक दाखविलें कैशा रीती ॥ तेंही तुजप्रती सांगतों ॥६९॥ कूपांतील खोल होतें पाणी ॥ तें उचंबळोनि आलें तयेक्षणीं ॥ हें ज्ञानदेवें दृष्टीसी देखोनी ॥ लागला चरणीं नामयाच्या ॥७०॥ आवढयाना-

गनार्थी नामयानें ॥ शिवरात्रीं मांडिलें हरिकीर्तन ॥ श्रवणासी मिळाले बहुत जन ॥ ह्मणोनि ब्राह्मण क्षोभले ॥७१॥ नामयासी ह्मणती तत्वतां ॥ देवालयामागें करावी कथा ॥ ऐसी ऐकोनि विप्रवार्ता ॥ विक्षेप चित्ता वाटला ॥७२॥ विष्णुदास उद्विग्न होऊन पाहे ॥ शिवालयामागें उभा-राहे ॥ म्यां पाषाण देऊळ फिरविलें पाहे ॥ अद्यापि आहे तैसेंचि तें ॥७३॥ घरीं नसतां अन्न-वस्त्र ॥ राजाई कष्टी होतसे फार ॥ मग म्यां होन दिधले गोणीभर ॥ ते लुटविले सत्वर नामया-नें ॥७४॥ एकदां नामा करितां कीर्तन ॥ संतां देखतां बोलिला पण ॥ कीं शतकोटी अभंग प्रा-कृत करीन ॥ मग प्रसादिक वचन बोलत ॥७५॥ ज्या ज्या देशीं जातसे तीर्था ॥ तिकडे तैसीच केली कविता ॥ त्याच्या शब्दांची गणती घेतां ॥ नाहीं सर्वथा मजविण ॥७६॥ चाळीस लक्ष चवऱ्याण्णव कोटी ॥ नऊ लक्ष लळीत असे शेवटीं ॥ परी आणिलाच नाहीं वैकुंठीं ॥ काळाची दृष्टी न पडतां ॥७७॥ शतकोटीचा पण राहिला निका ॥ यास्तव नामयाचा अवतार तुका ॥ त्या-णे ब्रह्मरूप काया केली देखा ॥ नामसंकीर्तन सुखा भोगीतसे ॥७८॥ मी पूर्वीं उद्धवासी बोलिलों निश्चित ॥ कीं अवतार घेयीं मृत्युलोकांत ॥ जन्ममरण सर्वथा नसेचि तूतें ॥ तो सत्यवचनार्थ करावा ॥७९॥ पहिल्या अवतारीं सिंपल्यांत ॥ अयोनि संभव नामा होत ॥ आतां तुकयासी आणावें देहासहित ॥ काळाचा आघात चुकवूनी ॥८०॥ ऐसें निजभक्तांसन्निध निश्चिती ॥ लक्ष्मीसी सांगे वैकुंठपती ॥ मग जयजयकारें वैष्णव गर्जती ॥ आनंद चित्तीं न समाये ॥८१॥ दिव्यविमानीं तये वेळीं ॥ बैसोनि उतरले भूमंडळीं ॥ निजभक्तांसहित वनमाळी ॥ ॥ देहुक्षे-

त्राजवळी पातले ॥८२॥ तुकयासी भेटोनि जगज्जीवन ॥ हृदयीं धरिलें निजप्रीतीनें ॥ ह्मणती तुजवांचोनी आह्मांकारणें ॥ वैकुंठभुवन ओस दिसे ॥८३॥ तुवां कीर्तनघोष करून बरवा ॥ सत्कीर्ती केली भक्त वैष्णवा ॥ हाच तरणोपाय सकळ जीवां ॥ साधनारंभ करावा नलगेचि ॥ ॥८४॥ फाल्गुन शुद्ध एकादशी ॥ न्यावयासी आले वैकुंठासी ॥ तंव रुक्मिणी लागतसे चरणांसी ॥ ह्मणे विनंती पायांसीं एक असे ॥८५॥ इंद्रायणीचे तीरीं जाणा ॥ आणावी वैकुंठींची रचना ॥ तुकयासी येथें द्यावें भोजना ॥ निजभक्तजनां समवेत ॥८६॥ जेविं ज्ञानदेवाचे समाधिबळें ॥ नामयानें अघटित घेतली आळ ॥ मग दाखविले अभिनव सोहळे ॥ तैसेंचि ये वेळे करावें ॥८७॥ हें इंदिरेचें मनोगत जाणून ॥ अवश्य ह्मणे जगज्जीवन ॥ मग योगमायेचें करून चिंतन ॥ अद्भुत विंदान दाविलें ॥८८॥ विश्वकर्मा येऊन सत्वर ॥ मावेचें निर्मिलें वैकुंठपुर ॥ अष्टमासिद्धी जोडूनि कर ॥ साहित्यासीं निरंतर तिष्ठती ॥८९॥ मोतियाचे चौरंग माळा ॥ अभिनव तेथें मांडिला सोहळा ॥ सुरवर येऊनी तये वेळां ॥ कौतुक डोळां पाहती ॥९०॥ गोपाळ नाचती वागडी ॥ आनंद करिती कडोविकडी ॥ त्या सप्रेमसुखाची गोडी ॥ अनुभवें पुढें कळोंयेत ॥९१॥ हें सुख दृष्टीसी देखोन ॥ राहिलें योगियांचें ध्यान ॥ आवरूनियां मुद्रासन ॥ रूप सगुण विलोकिती ॥९२॥ ह्मणती धन्य तुकयाचा प्रेमा ॥ स्वाधीन केलें पुरुषोत्तमा ॥ त्याचा पार न कळेचि निगमा ॥ त्या आत्मयारामा भुलविलें ॥९३॥ उद्धव अक्रूर अंबऋषी ॥ जे दिव्य देही वैकुंठवासी ॥ तेही आले त्या स्थळासी ॥ तुकयाचे पंक्तीं बैसावया ॥९४॥ सिद्ध सन-

कादिक थोर ॥ नारद तुंबर शुक योगींद्र ॥ एके पंक्तीसी शार्ङ्गधर ॥ बैसवी साचार तयांसी ॥९५॥ निजभक्तांची करावया पूजा ॥ उल्हास वाटे गरुडध्वजा ॥ सर्वोपचार आणूनि वोजा ॥ भक्तां-चिया काजा सादर ॥९६॥ गंधाक्षता दिव्य सुमनें ॥ भक्तांसी पूजितसे जगज्जीवन ॥ लक्ष्मी वाढितसे दिव्य अन्न ॥ जें ब्रह्मादिसुरगण इच्छिती ॥९७॥ संकल्प सोडितां जगन्नाथ ॥ ब्रह्मरसें तृप्त झाले संत ॥ करशुद्धी घेतांचि निश्चित ॥ तांबूल अर्पित निजहस्तें ॥९८॥ विबुध येऊनि कौतुकें ॥ पुष्पवर्षाव करिती देख ॥ ह्मणती धन्य हा मृत्युलोक ॥ येथें वैकुंठनायक उतरला ॥९९॥ एकादशीपासून निश्चित ॥ ऐसा पांच दिवस सोहळा होत ॥ परि हें एक तुकयावांचूनि सत्य ॥ नाहीं श्रुत कोणासी ॥१००॥ अवघे होऊनि एकाग्रचित्त ॥ तुकयाचें कीर्तन ऐकती नित्य ॥ परी देवाच्या लीळा अघटित ॥ नाहीं विदित तयांसी ॥१॥ शिमग्याचा वरिष्ठ सण ह्मणती ॥ परी कोणी न खेळे धूळ माती ॥ नट नाट्य सोंग न आणिती ॥ वैराग्य चित्तीं बाणलें ॥२॥ चित्तीं सत्य भासलें एक ॥ तयासी असत्य नावडेचि देख ॥ अवघेचि भाविक प्रेमळ लोक ॥ कीर्तन सुखें ऐकती ॥३॥ शांती विरक्ती बाणली तयां ॥ सर्वांभूतीं करिती दया ॥ सप्रेम भजती पंढरीरा-या ॥ जगद्गुरू तुकयाचेनि योगें ॥ ४ ॥ तुका नामयाचा अवतार ॥ प्रख्यात झाला पृथ्वीवर ॥ दर्शनासी येती नारी नर ॥ यात्रा फार भरे तेथें ॥५॥ जगदोद्धार व्हावया लागुनी ॥ अवतरला भक्तशिरोमणी ॥ धन्य तें तीर इंद्रायणी ॥ देहूधरणी पुण्यक्षेत्र ॥६॥ भक्तांपासीं वसतसे देव ॥ देवाचे पायीं तीर्थें सर्व ॥ तीर्थांपासीं भक्त वैष्णव ॥ सर्वदा पाहा हो नांदती ॥७॥ याहूनि पुण्यक्षे-

त्र थोर नाहीं ॥ ऐसाचि निश्चय माझे जीवीं ॥ तेथें तुकयाचे भक्तीस्तव पाहीं ॥ शेषशायी पातले ॥८॥ असो हुताशनी झालिया निश्चिती ॥ फाल्गुन वद्य प्रतिपदेच्या रातीं ॥ तुकयासी ह्मणे वैकुंठपती ॥ माझी वचनोक्ती एक ऐक ॥९॥ आजिचे रात्रीं चारी प्रहर ॥ आनंदें करावा कीर्तनगजर ॥ मग चलावें आह्मांबरोबर ॥ वैकुंठपुर पाहावया ॥१०॥ ऐसें बोलोनि भक्तसखा ॥ निजलोभें हृदयीं धरिला तुका ॥ ह्मणे तुझी सत्कीर्ती ऐकतां देखा ॥ उद्धार लोकां होईल ॥११॥ अनंतअवतार थोर विभूती ॥ असंख्य आहेत त्रिजगतीं ॥ परी माझे साम्यतेसी यावया क्षितीं ॥ तुजविण निश्चिती दिसेना ॥ १२ ॥ तुवां शरीर प्राणांचें जाण ॥ मजलागीं दिधलें बलिदान ॥ कामक्रोध बंदी घालून ॥ चंचळ मन आंवरिलें ॥ १३ ॥ आत्मपद प्राप्त झालिया वरी ॥ तेही स्थिती सांडिली दूरी ॥ राखोनि देवभक्तपणाची उरी ॥ भजनीं बरी प्रीती धरिसी ॥१४॥ तूं अवतार अवतारींचा निश्चिती ॥ जिवलग मित्र सांगती ॥ उतराई व्हावें कवणे रीती ॥ तो पदार्थ मजप्रती दिसेना ॥ १५॥ आह्मी महासिद्धि पुढें करितां ॥ तुवां तयांसी हाणीतल्या लाथा ॥ मुक्ती न घेसी सायुज्यता ॥ यासी मी आतां काय करूं ॥१६॥ मागें भक्त झाले थोर ॥ पुढेंही भविष्य होणार ॥ परी तुजऐसें निरापेक्ष अंतर ॥ न दिसे साचार कवणाचें ॥१७॥ आतां देहासहित वैकुंठभुवनी ॥ उदयीक नेतों तुजलागुनी ॥ ऐसें बोलतां चक्रपाणी ॥ तुका चरणीं लोळतसे ॥१८॥ ह्मणे देवा ऐक मात ॥ वैकुंठीं एकदेशी करिसील निश्चित ॥ कीर्तन करावें दिवसरात ॥ ऐसा हेत चित्तांतरीं ॥१९॥ येथें भूवैकुंठ मही वर ॥ विख्यात असतां पंढरपुर ॥ कासया नेतोसी

दुरिच्यादूर ॥ मी नयें साचार तये ठायीं ॥२०॥ जाणोनि तुकयाचें अंतर॥ पुढती बोले करुणा-
कर ॥ एकदां चलावें तेथवर ॥ तेणेंचि सत्कीर्ती थोर प्रगटेल ॥२१॥ माझें ऐश्वर्य क्षीरसागरीं ॥
तेंही दाखवितों ये अवसरीं ॥ जैसा मी व्यापक चराचरीं ॥ तैसीच परी तुझी असे ॥२२॥ या-
लोकीं निरंतर असतां ॥ तरी लोकांची पूर्ण न बैसे आस्था ॥ यालागीं आग्रह सांडोनी तत्वतां॥
चाल भक्तनाथा सत्वर ॥२३॥ ऐसें विनवितां पांडुरंग ॥ तुकयासी वचन मानलें मग ॥ कीर्त-
नासी प्रारंभ केला अंगें ॥ टाळ मृदंग वाजती ॥२४॥ विठ्ठलनाम तये वेळीं ॥ जयजयकारें
पिटिली टाळी ॥ घोष न समाये निराळीं ॥ कीर्तन कल्लोळीं गर्जतां ॥२५॥ सप्रेमभजनाचेनि
रसें ॥ देहभान नाठवे कोणास ॥ नादब्रह्मचि ओतलें मुसें ॥ एकाग्रमानस श्रोतयांचें ॥२६॥
मग स्वमुखें अभंग ते समयीं ॥ तुकाराम वदले कांहीं ॥ ते ग्रंथीं साहित्यासी लिहितों पाहीं ॥
संशय कांहीं न धरावा ॥२७॥ ॥ **अभंग** ॥ ॥ घोटवीन लाळ ब्रह्मज्ञान्या हातीं ॥ मुक्ता आत्म-
स्थिती सांडवीन ॥१॥ ब्रह्मरूप काया होतसे कीर्तनीं ॥ भाग्य तरी ऋणी देव केला ॥२॥ सां-
डविन तपोनिधी अभिमान ॥ यज्ञ आणि दानें लाजवीन ॥ ३ ॥ तीर्थभ्रामकासीं आणीन आ-
ळस ॥ कडू स्वर्गवास करीन भोगें ॥४॥ धन्य ह्मणवीन इहलोकींच्या लोका ॥ भाग्यें आह्मीं
तुका देखियेला ॥५॥ मरणाहातीं सुटली काया ॥ विचारें या निश्चयें ॥१॥ नासोनियां गेली खं-
ती ॥ सहज स्थिती भोगाची ॥२॥ न देखेसे झाले श्रम ॥ आलें वर्म हातासीं ॥३॥ तुका ह्मणे
कैंची कीव ॥ कोठें जीव निराळा ॥४॥ प्रेत रूप झाला शरीराचा भाव ॥ लक्षियेला ठाव स्मशा-

नींचा ॥१॥ रडती रात्रंदिवस काम क्रोध माया ॥ ह्मणती हाया हाया नेम धर्म ॥२॥ वैराग्याच्या शेणी शरीरीं लाविल्या ॥ ब्रह्माग्नि चेतविला ब्रह्मत्वासीं ॥३॥ फिरविला घट फोडिला चरणीं ॥ महावाक्यध्वनी बोंब झाली ॥४॥ तिळांजुळी दिली कुळनामरूपासीं ॥ ज्याचें शरीर त्यासी अर्पियेलें ॥५॥ तुका ह्मणे रक्षा जाहली आपेआप ॥ उजळला दीप पांडुरंगा ॥६॥ आपुलें मरण म्यां पाहिलेंसे डोळां ॥ तो झाला सोहळा अनुपम ॥१॥ आनंद भरला तिन्हीं त्रिभुवनीं ॥ सर्वात्मकपणी भोग झाला ॥२॥ एकदेशीं होतो अहंकारें आथिला ॥ त्याच्या त्यागें झाला सुकाळ हा ॥३॥ फीटलें सुतक या जन्ममरणांचें ॥ मी माझ्या संकोचें दुरावलों ॥४॥ नारायणें दिला वस्तीसीं पैं ठावा ॥ धरूनियां भाव ठेलों पायीं ॥५॥ तुका ह्मणे दिलें उमटलें जगीं ॥ घेतलें तें अंगीं लावूनियां ॥६॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ऐसें तुकयाचें सिद्धांत वचन ॥ एकोनि श्रोते विस्मित मन ॥ विमानारूढ विबुध होऊन ॥ सप्रेमें कीर्तन ऐकती ॥२८॥ कपिलमुनि ऐसे केवळ ॥ ब्रह्मज्ञानाचे निखळ पुतळे ॥ तुकयाचें कीर्तन ऐकतां प्रेमळ ॥ तेही लाळ घोंटिती ॥२९॥ ह्मणे शब्दजाळ सांडोनि जाण ॥ निश्चळ एकाग्र असिजे मन ॥ सर्वदा ऐकावें हेंचि कीर्तन ॥ तरीच धन्य संसारीं ॥३०॥ जो तिन्ही देवांचा अवतार पाहें ॥ जीवन्मुक्त जगद्गुरू दत्तात्रेय ॥ तोही आत्मस्थिति सोडूनि पाहें ॥ कीर्तनीं राहे सादर ॥३१॥ तपोनिधियांतें श्रेष्ठ पाहीं ॥ शंकरावांचूनि दुसरा नाहीं ॥ तोही शिवपण विसरून सर्वही ॥ कीर्तन लवलाहीं ऐकत ॥३२॥ जे यज्ञदानें करून भले ॥ स्वर्गसुख भोगीत बैसले ॥ तेही कीर्तन ऐकतां समजले ॥ मग लज्जित झाले अंतरी ॥

॥३३॥ गुरूसी पुरंदर ह्मणतसे ॥ मन विटलें स्वर्गसुखास ॥ मृत्युलोकीं राहुनीं बहुत दिवस ॥ कीर्तनरस सेवावा ॥३४॥ वायु वेग भ्रमणा ज्यांची ॥ तीर्थें पाहिलीं तीहीं लोकींचीं ॥ तेही तुकयाचे कीर्तनाची ॥ सेविती रुचि प्रीतीनें ॥३५॥ ह्मणती नामसंकीर्तन करूनियां ॥ त्याणें ब्रह्मरूप केली काया ॥ धन्य धन्य हा वैष्णव तुकया ॥ पंढरीराया वश केलें ॥३६॥ स्वर्गस्थ सनकादिक निश्चिती ॥ ऐशा वचनें करिती स्तुती ॥ श्रोतियांची सकळ वेधली वृत्ती ॥ धन्य भाग्य ह्मणती आमचें ॥३७॥ अनंतजन्मीचें सात्विक पुण्य ॥ आपुले गांठीसी होतें जाण ॥ यास्तव तुकयाचें झालें दर्शन ॥ बोलती सज्जन मृत्युलोकीं ॥३८॥ धन्य आमचें भाग्य निश्चित ॥ यास्तव देखिला वैष्णवभक्त ॥ जो श्रुतिशास्त्रांचा मथितार्थ ॥ तो प्रांजळ गुह्यार्थ ऐकतों ॥३९॥ श्रोतियांचें एकाग्र मन ॥ सर्वांगाचे केले कान ॥ काय निघेल मुखांतून ॥ तेथेंचि मन वेधलें ॥ ॥४०॥ तुकाराम ते अवसरीं ॥ सप्रेमगजरें कीर्तन करी ॥ अभंग बोलिले कैशापरी ॥ तो सादर चतुरीं परिसिजे ॥४१॥ ॥ **अभंग** ॥ ॥ डोळे भरिले रूपें ॥ चित्त पायाच्या संकल्पें ॥१॥ अवघी घातली वांटणी ॥ प्रेम राहिलें कीर्तनीं ॥२॥ वाचा केली माप ॥ राशी हरिनाम अमूप ॥३॥ भरूनियां घ्यावा भाग ॥ तुका झाला पांडुरंग ॥४॥ ॥ **ओव्या** ॥ ॥ ऐशापरी कीर्तनगजर ॥ झाला तेव्हां चारी प्रहर ॥ उदयासी येतांचि दिनकर ॥ मग रुक्मिणीवर ओंवाळिला ॥ ४२ ॥ विठ्ठलनामाचेनि गजरें देखा ॥ सप्रेमभावें नाचतसे तुका ॥ देहभान नसे सकळ लोकां ॥ नृत्य करितां सुखा भोगिती ॥४३॥ शेवटील अनुग्रह केला थोर ॥ जयाचेनि होय जगदोद्धार ॥ तेंही

प्रसादिक लिहितों ग्रंथीं अक्षर ॥ तरी पाठांतर करावें ॥४४॥ ॥ अभंग ॥ ॥ ऐका हो भाविक जन ॥ कोण कोण व्हाल ते ॥१॥ तार्किकाचा टाका संग ॥ पांडुरंग स्मरावा ॥२॥ नका पाहूं मातांतरें ॥ बुडाल खरे येणेंची ॥ ३ ॥ कली माजी दास तुका ॥ जातो लोका सांगूनी ॥ ४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ इतुकी अक्षरें बोलूनि जाणा ॥ विठ्ठलनामें केली गर्जना ॥ मग तुकयासी ह्मणे वैकुंठराणा ॥ वैकुंठभुवना चाल आतां ॥ ४५ ॥ तुवां अवतार घेऊनि साचार ॥ केला अवघा जगदुद्धार ॥ आतां पाहावें वैकुंठपुर ॥ पुष्पक थोर आणिलें ॥४६॥ ऐसें बोलतां जगजेठी ॥ तुक्यानें चरणीं घातली मिठी ॥ मग तेथोनि चालिले उठाउठी ॥ सत्कीर्ती सृष्टीं ठेवूनी ॥ ४७ ॥ तुकारामें ते अवसरीं ॥ कांतेसी सांगोनि पाठविलें घरीं ॥ आह्मीं जातसों वैकुंठपुरीं ॥ तरी बरोबरी तुह्मीं यावें ॥४८॥ मागें तुकयानें निजकांतेला ॥ अकरा अभंग उपदेश केला ॥ तयामाजी शब्द दिधला ॥ तो सत्य केला पाहिजे ॥४९॥ यास्तव परलोका जातां निश्चिती ॥ बोलाविलें आवलीप्रती ॥ उत्तर दिधलें कैशारीती ॥ तें सादर संतीं ऐकिजे ॥१५०॥ मी पांचा महिन्याची गरोदर ॥ घरीं ह्मैस दुभती थोर ॥ पोरवाडा लहान लेकुरें ॥ मागें संसार कोण करी ॥५१॥ इतुका निरोप येतांचि तत्वतां ॥ आश्चर्य वाटलें वैष्णवभक्ता ॥ ह्मणे अजून घरची न सुटे ममता ॥ मायेची कथा अनिवार ॥५२॥ वैकुंठा बोलावित वैष्णवभक्त ॥ परी जिजाई न येचि सांगातें ॥ तरी तीचाही अन्याय नसे यांत ॥ पूर्वील प्रघात अवधारा ॥५३॥ मागें स्वइच्छेनें वैष्णवभक्त ॥ कोणाही क्षेत्रीं गमन करित ॥ जरी पुसिलें कोणी अकस्मात ॥ तरी ह्मणती आह्मी वैकुंठा-

प्रती जातों ॥ ५४ ॥ यास्तव आवलीचा अन्याय नाहीं ॥ ह्मणे पिसा जातसेल कोण गांवीं ॥ यालागीं सांगून पाठविलें पाहीं ॥ रिकामपण नांहीं यावया ॥५५॥ मग सभाग्य श्रोते हरिकीर्तनीं ॥ तयांसीं बोलिले निर्वाणवचनीं ॥ आतां आह्मीं चालिलों वैकुंठभुवनीं ॥ नये परतोन सर्वथा ॥५६॥ ॥ **अभंग** ॥ ॥ घरींचीं दारींचीं भजा पांडुरंगा ॥ वडिलांसी सांगा दंडवत ॥ १ ॥ मधाचिये गोडी मासी घाली उडी ॥ गेलीया ती घडी पुन्हा नये ॥ २ ॥ गंगेचा हा ओघ सागरासीं गेला ॥ मागें नाहीं आला कदाकाळीं ॥ ३ ॥ ऐसी या गोष्टीची बरी राखा सोय ॥ गेला तुका नये परतोनी ॥ ४ ॥ ॥ **ओव्या** ॥ ॥ ऐशा रीती बोलूनि उत्तर ॥ देवासीं केला नमस्कार ॥ नामघोषें करून गजर ॥ चालिले बाहेर तेसमयीं ॥५७॥ सकळ श्रोतियांस तेअवसरीं ॥ प्रेम अवस्था दाटली अंतरीं ॥ उदास वचन ऐकूनि सत्वरी ॥ अश्रुपात नेत्रीं वाहताती ॥५८॥ परी देहासीं जाती वैकुंठभुवना ॥ ऐसा निश्चय न कळेचि कवणा ॥ गमन करिती तीर्थाटणा ॥ ऐसी भावना सकळांची ॥५९॥ एकमेकांसी लोक बोलती ॥ आमुचे उबग आला चित्तीं ॥ चालिले हिमाचल पर्वतीं ॥ कैसी गती करावी ॥ ६० ॥ एक ह्मणती तुकाराम ॥ पाहावया चालिला बदरिकाश्रम ॥ आपुलें खोटें कर्म ॥ भक्तीचें वर्म कळेना ॥ ६१ ॥ एक ह्मणती तुकयाकारणें ॥ वैराग्य झालें जैंपासुन ॥ सकळ गांवांसीं नामाभिधान ॥ वैकुंठभुवन काय ह्मणे ॥ ६२ ॥ कोणी विचार करिती मानसीं ॥ तुका जातसे वाराणसी ॥ आग्रह करून राहवावें त्यासीं ॥ सद्भावें पायांसी लागूनियां ॥ ६३ ॥ एक ह्मणती रामेश्वर ब्राह्मण ॥ पंडितांमाजी वक्ता निपुण ॥ तुकयासी तो राहा-

वील विनीत होऊन ॥ इतरांचें वचन न ऐकती ॥६४॥ कीर्तनांत बैसले नारी नर ॥ ते ऐसेंचि बो-
लती परस्पर ॥ तों तुकाराम करीत कीर्तनगजर ॥ देउळा बाहेर निघाले ॥६५॥ मग इंद्रायणी
तीरीं येऊन ॥ अभंग वदले प्रीतीकरून ॥ तेही ग्रंथीं लिहितों जाण ॥ करा श्रवण भाविकहो ॥
॥६६॥ ॥ **अभंग** ॥ ॥ सर्वसुख आह्मी भोगूं सर्वकाळ ॥ तोडियेले जाळ मोहपाश ॥१॥ या-
जसाठीं आह्मीं सांडिले भ्रतार ॥ रतलों या परपुरुषासीं ॥२॥ तुका ह्मणे आतां गर्भ नये धरूं ॥
औषध हें करूं फळ नोहे ॥३॥ बहुतांच्या आह्मीं न मिळों मतासी ॥ कोण कैसी यासी भावने-
च्या ॥१॥ विचार करितां वायां जाय वेळ ॥ लटिकें तें मूळ फजीतीचें ॥२॥ तुका ह्मणे तुह्मीं करा
खटपट ॥ नका जाऊं वाटे आमुचिया ॥ ३ ॥ २ ॥ त्याचें सुख आलें नाहीं अनुभवा ॥ कठिण
हें जीवा तोंवरीच ॥१॥ मागिल्याचें दुःख लागूं नेदी अंगा ॥ अंतरही संगा होऊं नेदी ॥२॥
तुका ह्मणे सर्व विषयीं संपन्न ॥ जाणती महिमान श्रुति ऐसें ॥ ३ ॥ ॥ ३ ॥ बाळो जन मज ह्मणोत
शिंदळी ॥ परी हा वनमाळी न विसंबे ॥१॥ सांडूनि लौकिक झाली ये उदास ॥ नाहीं भय आस
जीवित्वाची ॥२॥ नायके वचन बोलतां या लोका ॥ ह्मणे झाला तुका हरि रत ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ आ-
धिल्या भ्रतारा काम नोहे पुरा ॥ मग व्यभिचारा टेंकलीसे ॥१॥ रात्रंदिवस मज पाहिजे जवळी ॥
क्षण त्यावेगळी न गमे घडी ॥२॥ नामगोष्टी माझी सोय सांडा आतां ॥ रतलें अनंता तुका ह्मणे
॥ ३ ॥ ॥५॥ हाचि नेम आतां न फिरें माघारी ॥१॥ बैसलें शेजारीं गोविंदाच्या ॥ घररीघी झालें
पट्टराणी बळें ॥ वरीलें सांवळें परब्रह्म ॥२॥ बळियाचा अंगसंग झाला आतां ॥ नाहीं भय चिंता

तुका ह्मणे ॥ ३ ॥ ॥ ६ ॥ माझें नाहीं काम आतां तुह्मासवें ॥ होतें गुप्त ठावें केलें आतां ॥ १ ॥ व्य-
भिचार माझा पडिला ठाऊका ॥ नसरत लोकामाजी झालें ॥ २ ॥ न धरावा लोभ कांहीं मजवि-
शीं ॥ झालें देवपिसी तुका ह्मणे ॥ ३ ॥ ॥ ७ ॥ विसरलें कुळ आपुला आचार ॥ पति भावे दीर घ-
रसोय ॥ १ ॥ सांडिला लौकिक लाज भय चिंता ॥ रतलें अनंता चित्त माझें ॥ २ ॥ मज आतां
वायां आळवाल झणी ॥ तुका ह्मणे कानीं बहिरी झालें ॥ ३ ॥ ॥ ८ ॥ न देखे न बोले नाईकें आ-
णिक ॥ बैसला तो एक हरी चित्तीं ॥ १ ॥ सासुरें माहेर मज आतां नाहीं ॥ केलें एक दोहीं मिळो-
नियां ॥ २ ॥ आळ आला होता आह्मीं भांडखोरी ॥ तुका ह्मणे खरी केली मात ॥ ३ ॥ ॥ ९ ॥ दुजा
ऐसा बळी कोण आहे आतां ॥ हरी या अनंता पासोनियां ॥ १ ॥ बळीयाचे आह्मीं झालों बळी-
वंता ॥ करूं सर्वसत्ता सर्वांवरी ॥ २ ॥ तुका ह्मणे आह्मीं जीवींच्या उदारा ॥ झालों प्रीतीकरा
गोविंदाच्या ॥ ३ ॥ ॥ १० ॥ क्षणभरी आह्मीं सोसिलें वाईट ॥ साधिलें अविट निजसुख ॥ १ ॥
सांडी माडी मागें केल्या भरोवरी ॥ अधिकचि परी दुःखाचिया ॥ २ ॥ तुका ह्मणे जाणें येणें नाहीं
आतां ॥ राहिलें अनंताचिया पायीं ॥ ॥ ३ ॥ ११ ॥ आह्मी आह्मा आतां वडील धाकुटीं ॥ नाहीं
पाठीं पोटीं कोणी दुजें ॥ १ ॥ फावला एकांत एकविध भाव ॥ हरी आह्मां सवें सर्व भोगी ॥ २ ॥ तुका
ह्मणे अंगसंग एकेठायीं ॥ असो जेथें नाहीं कोणी दुजें ॥ ३ ॥ ॥ १२ ॥ एका जीवें आतां जिणें
झालें देहीं ॥ वेगळीक काहीं नव्हे आतां ॥ १ ॥ नारायण आह्मां नाहीं वेगळीक ॥ पुर्विल ही
भाक सांभाळिली ॥ २ ॥ तुका ह्मणे झालें सायासाचें फळ ॥ टळली हे वेळ काळ दोन्ही ॥ ३ ॥

॥१३॥ हसूं रुसूं आतां वाढवूं आवडी ॥ अंतरींची गोडी अवीटते ॥१॥ सेवा सुखें करूं आनंदवचन ॥ आह्मी नारायण एकाएकी ॥२॥ तुका ह्मणे आतां झालें उदासीन ॥ आपुल्या स्वाधीन केला पती ॥३॥ ॥१४॥ मजसवें आतां येऊं नका कोणी ॥ सासुरवासिनी बाईयानो ॥१॥ न साहवे तुह्मां या जनाची कुट ॥ बोलती वाईट वोखटें तें ॥२॥ तुका ह्मणे झालों उदास मोकळ्या ॥ विचरों गोंवळया सवें आह्मी ॥३॥ ॥१५॥ शिकविलें तुह्मी तें राहे तोंवरी ॥ मज आणी हरी वियोग तो ॥१॥ प्रसंगें नाहीं या देहाची भावना ॥ तेथें या वचना कोण मानी ॥२॥ तुका ह्मणे चित्तीं बैसला अनंत ॥ दिसों नेदी नित्य अनित्य तें ॥३॥ ॥१६॥ सांगतों तें तुह्मीं ऐकावें हे कानीं ॥ आमचे नाचणी नाचूं नका ॥१॥ जोंवरी कां तुह्मां मागल्याची आस ॥ तोंवरी उदास होऊं नये ॥२॥ तुका ह्मणे काय वायांवीण धिग ॥ पती ना गोविंद दोन्ही ठाय ॥३॥ ॥१७॥ आजवरी तुह्मां आह्मां नेणतपणें ॥ कौतुक खेळणें संग होता ॥१॥ आतां अनावर झालें अवगुणाची ॥ करूं नये तेंची करी सुखें ॥२॥ तुका ह्मणे कुळें बुडविलीं दोन्हीं ॥ कुळें एक मनीं नारायण ॥३॥ १८॥ सासुरीया वीट आलासे अंतरा ॥ इकडे माहेरा स्वभावेंचि ॥१॥ सांडवर कोणी न धरिती हातीं ॥ प्रारब्धाची गती भोगूं आतां ॥२॥ न व्हावी ते झाली आमची भंडाई ॥ तुका ह्मणे काय झालें आतां ॥३॥ ॥१९॥ मरणाही आधीं राहिलों मरूनी ॥ मग केलें मनीं होतें तैसें ॥१॥ आतां तुह्मी पाहा आमुचें नवल ॥ नका वेचूं बोल वायांवीण ॥२॥ तुका ह्मणे तुह्मी भयाभीत नारी ॥ कैसी सांगा सरी तुह्मां आह्मां ॥३॥ ॥२०॥ परपुरुषाचें सुख व्हावें जरी ॥

उतरूनी करीं घ्यावें शीर ॥१॥ संसारासी आग लाविजेल हातें ॥ फिरून मागुतें पाहूं नये ॥२॥ तुका ह्मणे व्हावें तयापरी धीट ॥ पतंग कां नीट दीपसोई ॥३॥ ॥२१॥ आईकावें परी ऐसें नव्हे बाई ॥ न सांडावी सोई भ्रताराची ॥१॥ नव्हे अराणुक लौकिकापासून ॥ आपुल्या आपुण गों-विलें तें ॥२॥ तुका ह्मणे मन कराल कठीण ॥ त्या या निवडून मजपासीं ॥३॥ ॥२२॥ अहाच वायांच अंतवर दोन्ही ॥ न लगती गडणी ऐशा आह्मां ॥१॥ भिऊं नये तेंची भेडसावी कोणा ॥ आवरोनी मना बंद द्यावा ॥२॥ तुका ह्मणे कांहीं अभ्यासावांचोनी ॥ नव्हे ते करणी भलतीची ॥३॥ ॥२३॥ न राहे रसना बोलतां आवडी ॥ पायीं दिधली बुडी माझ्या मनें ॥१॥ मानेल त्या तुह्मीं ऐकावें स्वभावें ॥ मी तों माझ्या भावें अनुसरल्यें ॥२॥ तुका ह्मणे तुह्मीं फिरावें बहूतीं ॥ माझी तों हे गती झाली आतां ॥३॥ ॥२४॥ न बोलतां तुह्मां कळों नये गुज ॥ ह्मणोनी लाज सांडियेली ॥१॥ आतां तुह्मां पुढें जोडीतसें हात ॥ नका कोणी अंत पाहूं माझा ॥२॥ तुका ह्मणे आह्मीं बैसलों शेजारी ॥ करील तें हरी पाहूं आतां ॥३॥ ॥२५॥ सकळही माझी बोळवण क-रा ॥ परतोनि घरा जावें तुह्मीं ॥१॥ कर्म धर्म तुह्मां असावें कल्याण ॥ घ्या माझें वचन आशी-र्वाद ॥२॥ वाढवूनि दिल्हें एकाचिया हातीं ॥ सकळ विश्रांती जाहली तेथें ॥३॥ आतां मज जाणें प्राणनाथासवें ॥ मीतों माझ्या भावें निरवोनियां ॥४॥ वाढवितां लोभ होईल उशीर ॥ अ-वघींच स्थीर असा ठायीं ॥५॥ धर्म अर्थ काम झाला एके ठायीं ॥ मिळविले तेही हातो हातीं ॥ ॥६॥ तुका ह्मणे आतां झाली हेचि भेटी ॥ उरलीया गोष्टी बोलावया ॥७॥ ॥२६॥ आह्मीं

येतों आतां कृपा असों द्यावी ॥ सकळां सांगावी विनंती माझी ॥ १ ॥ वाढवेळ झाला उभा पांडु-रंग ॥ वैकुंठीं श्रीरंग बोलावितो ॥ २ ॥ अंतकाळीं विठो आह्मांसी पावला ॥ कुडिसहित झाला गुप्त तुका ॥ ३ ॥ २७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ इतुके अभंग बोलतां उत्तर ॥ तों अद्भुत कौतुक वर्तलें थोर ॥ विमानारूढ होऊनि सुर ॥ जयजयकार ते करिती ॥ ६७ ॥ परमानंद मानूनि चित्तीं ॥ नारद तुंबर गायन करिती ॥ सवें घेऊनियां पार्वती ॥ कैलासपती तो आला ॥ ६८ ॥ ब्रह्मा विष्णु रुद्र तिन्ही ॥ कौतुक पाहताती विमानीं ॥ अप्सरा गंधर्व गाती गाणी ॥ नाद गगनीं न समा-ये ॥ ६९ ॥ सिद्ध सनकादिक थोर ॥ दत्तात्रेय कपिलादि ऋषीश्वर ॥ यक्ष गुह्यक आणि किन्नर ॥ पाहावया साचार ते आले ॥ ७० ॥ मागील युगींचे थोर थोर भक्त ॥ आणी कलियुगींचे अवघे संत ॥ दिव्य देही बैसोनि विमानांत ॥ तुकयातें लक्षित निजदृष्टी ॥ ७१ ॥ तों चिंतनीं चिंतितां पंढरीराया ॥ ब्रह्मरूप तुकयाची भासे काया ॥ चैतन्यपुतळा दिसतसे तयां ॥ निरसलें माया-ओडंबर ॥ ७२ ॥ ह्मणती नामधारक हा वैष्णववीर ॥ घेऊनि मृत्युलोकीं अवतार ॥ कीर्तन क-रून साचार ॥ विश्वोद्धार पैं केला ॥ ७३ ॥ तंव पुरंदरासहित सुर ॥ नामघोषें गर्जती थोर ॥ पु-ष्पकप्रकाशें कोंदलें अंबर ॥ तेजें दिनकर उणा दिसे ॥ ७४ ॥ तुकयासमागमें होते जन ॥ प्रकाशें त्यांचे झांकले नयन ॥ जैसी गगनीं दिसे सौदामिन ॥ तेव्हां झांकती नयन सर्वांचे ॥ ७५ ॥ तेवीं विमानाच्या प्रकाशें निश्चिती ॥ सकळांची लागलीं नेत्रपातीं ॥ तेव्हां तुका बैसोनि विमानाप्रती ॥ वैकुंठाप्रती चालिला ॥ ७६ ॥ भाविक प्रेमळ वैष्णव संत ॥ तयांसी निराळपंथ दिसत ॥ घंटा-

९४६

नाद कोंदला गगनांत ॥ गंधर्व गात नामघोषें ॥७७॥ पुष्पकप्रकाश होतांचि दूर ॥ लोक उघडोनी पाहती नेत्र ॥ तों तुका न दिसे क्षितीवर ॥ तेव्हां शोक फार मग करिती ॥७८॥ ह्मणती आमुच्या हातींचें भलें ॥ देखत देखतची रत्न गेलें ॥ जिजाईसी सांगती मुलें ॥ मग पिटीत वक्षस्थळ ते आली ॥७९॥ यात्रा मिळाली होती फार ॥ आणीक गांवींचे नारी नर ॥ इतुक्यांचा उसळला शोकसागर ॥ तो ग्रंथीं कोठवर लिहावा ॥८०॥ जेंवी गोकुळांतून जातां कृष्णासी ॥ शोक करिती व्रजवासी ॥ तैसीच गती झाली त्यांसी ॥ तुका दृष्टीसी न पडतां ॥८१॥ दृष्टीसी पाहावें सगुण रूपडें ॥ सकळांच्या नेत्रांस लागली चाड ॥ भिरभिरां पाहती चहूं कडे ॥ परी तुका न पडे दृष्टीसी ॥८२॥ शके पंधराशें एकाहात्तर जाण ॥ विरोधी संवत्सर नामाभिधान ॥ फाल्गुन वद्य द्वितीया इंदु पूर्ण ॥ आलासे दिन चारघटिका ॥८३॥ जगद्गुरु तुका वैष्णवभक्त ॥ तये समयीं होतसे गुप्त ॥ भाविक प्रेमळ वैष्णवभक्त ॥ शोक बहुत ते करिती ॥८४॥ प्रयाणसमयींचे अभंग निश्चिती ॥ गंगाजी मवाळ वाचीतसे पोथी ॥ अश्रुपातें शिंपली क्षिती ॥ प्रेम त्रिजगतीं न समाये ॥८५॥ आवली रडतसे ते समयीं ॥ मजही बोलावूं पाठविलें बाई ॥ परी असत्य भासलें ते समयीं ॥ यास्तव गृहीं राहिलें ॥८६॥ त्याच्या वैराग्यज्वाळांच्या आह्या ॥ लागतां जळाली माझी काया ॥ देखत देखतचि लवलाह्या ॥ टाकोनियां गेला कीं ॥८७॥ निदान कळलें असतें जर ॥ तरी धरून जात्यें त्याचा पदर ॥ मी तरी गर्भिण अज्ञान पोर ॥ कुटुंब संसार कैशा रीती ॥८८॥ ऐसें ह्मणोनि तयेक्षणीं ॥ मूर्च्छा येऊन पडली धरणीं ॥ महादेव विठोबा कु-

मर दोन्ही ॥ रुदन तेक्षणीं करिताती ॥८९॥ परतोनि येईल वैष्णवभक्त ॥ यास्तव लोक वाट-
पाहत ॥ बैसले अस्तमानपर्यंत ॥ मग गेले सदनांत आपुल्या ॥१९०॥ तुक्याच्या दर्शनाला-
गोनी ॥ यात्रा आली होती दुरूनी ॥ तेही वोसरली तयेक्षणीं ॥ फांकली त्रिभुवनीं सत्कीर्ती ॥
॥९१॥ देशोदेशीं फांकली मात ॥ तुक्यासीं पावला पंढरीनाथ ॥ वैकुंठासी नेलें देहासहित ॥
नवल अद्भुत हें वाटे ॥९२॥ ज्याणी देखिलें ते यथार्थ ह्मणती ॥ विकल्पी ते असत्य मानिती ॥
वैष्णवी मायेची अनिवार भ्रांती ॥ सर्वांप्रती अनावर ॥९३॥ असो इकडे देहूग्रामांत जाण ॥
तुका पावला वैकुंठभुवन ॥ ते स्थळीं वैष्णव चवदाजण ॥ निश्चय धरून बैसले ॥९४॥ षट्शा-
स्त्री ब्राह्मण रामेश्वर ॥ आणि कान्हया तुक्याचा सहोदर ॥ गंगाजी मवाळ कडुसकर ॥ कोंडोबा
विप्र लोहकऱ्या ॥९५॥ संताजी तेली जगनाड्या देख ॥ जो तुकयापासीं होता लेखक ॥ नऊ-
जण वैष्णव होते आणिक ॥ ज्याणी सद्विवेक जागविला ॥९६॥ ऐसे असती चवदाजण ॥ ते
घरासी न जाती परतोन ॥ ह्मणती एकदां सद्गुरु दाखविती चरण ॥ तरीच प्राण रक्षूं हा ॥९७॥
कान्हया तुकयाचा सहोदर ॥ त्याणेंही शोक केला फार ॥ अभंग बोलिला करुणास्वरें ॥ ते ऐका
सादर भाविक हो ॥९८॥ ॥ **अभंग** ॥ ॥ दुःखें दुभागलें हृदयसंपुट ॥ गहिवरें कंठ दाटताहे ॥
॥१॥ ऐसें काय केलें सुमित्रा सखया ॥ दिधलें टाकूनियां वनामाजी ॥२॥ आक्रंदती बाळें क-
रुणावचनीं ॥ त्या शोकें मेदिनी उलों पाहे ॥३॥ काय तें सामर्थ्य नव्हतें तुजपासीं ॥ संगें न्या-
वयासी अंग भूतें ॥४॥ तुज ठावें आह्मां नाहीं कोणी सखा ॥ उभयलोकीं तुका तुजवीण ॥५॥

कान्हा ह्मणे तुझ्या वियोगें पोरटीं झालों ॥ दे रे भेटी बंधुराया ॥६॥ ॥१॥ भुक्ती मुक्ती तुझें जळो
ब्रह्मज्ञान ॥ दे माझ्या आणोनि भावा वेगीं ॥ १ ॥ ऋद्धि सिद्धी मोक्ष ठेवी गुंडाळोनी ॥ दे माझ्या
आणूनी भावा वेगीं ॥ २॥ नको आपुलीया नेऊं वैकुंठासी ॥ दे माझ्या भावासी आणोनियां ॥
॥ ३ ॥ तुकयाबंधु ह्मणे न देसील जरी ॥ हत्या होईल शिरीं पांडुरंगा ॥ ४॥ ॥२॥ सख्यत्वानें
गेलों करीत सलगी ॥ नेणेंची अभागी महिमा तुझा ॥ १ ॥ पावलों आपलें केलेले हो ऱ्हास ॥
निदैवा परीस काय करी ॥ २॥ कष्टविलासी म्यां चांडाळें संसारीं ॥ अजूनियां तरी उपदेशीं ॥
॥ ३ ॥ उचित अनुचित सांभाळिलें नाहीं ॥ कान्हा ह्मणे काई बोलूं आतां ॥४॥ ॥३॥ असो आ-
तां काय करूनियां ग्लांती ॥ कोणा काकुळती येईल येथें ॥ १॥ करूं कांहीं दिवस आहे तों सा-
यास ॥ झोंबूं त्या लागास भावाचिया ॥ २॥ रडतां रडती बापुडें ह्मणत ॥ परी ते न येती कामा
कोणी ॥ ३ ॥ तुका बंधु ह्मणे पडिलीया वनीं ॥ विचार तो मनीं बोलिला हो ॥ ४॥ ॥ ४॥ चरफडे
चरफड शोकें शोक होय ॥ कार्य मूळ आहे धीरापासीं ॥ १ ॥ कळतसे ऐसें मज हो पाहतां ॥ क-
रावी ते चिंता मिथ्या खोटी ॥ २॥ न चुके होणार सांडितां शूरत्वा ॥ फुकटचि सत्वा होईल हानी
॥ ३ ॥ तुकयाबंधू ह्मणे दिला बंद मना ॥ वांचोन निधाना न पाविजे ॥ ४॥ ॥५॥ नलगे चिंता
आतां अनुमान पाहतां ॥ आलें मूळ भ्राता गेला जेथें ॥ १॥ घरभेद्या जेथें आहेत सुकान ॥ ध-
रितों कवळून पाय दोनी ॥ २॥ त्याचें त्याच्या मुखें पडियेलें ठावें ॥ नलगे सांगावें मागें पुढें ॥
॥ ३ ॥ तुकयाबंधु ह्मणे करील भेटी भावा ॥ सोडीन तेधवां विठोबासी ॥ ४ ॥ ॥ ६ ॥ धींद धींद

तुझ्या करीन धींदड्या ॥ ऐसें काय वेड्या जाणीतलें ॥१॥ केली तरी भेटी माझीया भावास ॥ नाहीं तरी नास आरंभिला ॥२॥ मरावें मरावें आलें या प्रसंगा ॥ बळें पांडुरंगा कळे साचें ॥३॥ तुकयाबंधु ह्मणे तुझी माझी उरी ॥ उडाली न धरी भीड कांहीं ॥४॥॥७॥ ॥ **ओव्या** ॥ कान्हया तुकयाचा सहोदर ॥ ऐसी करुणा भाकीतसे फार ॥ आणिक तेरा वैष्णववीर ॥ बैसले साचार ते- ठायीं ॥९९॥ तीन अहोरात्र पर्यंत वरी ॥ बैसले इंद्रायणीचे तीरीं ॥ तुकयाचें ध्यान लागलें अं- तरीं ॥ जीव संसारीं त्रासला ॥२००॥ कोणी दशदिशा विलोकित ॥ कोणी पाहाती आकाशपंथ ॥ तों पंचमीच्या प्रातःकाळीं निश्चित ॥ वर्तलें चरित्र तें ऐका ॥१॥ तुक्याचे हातीं साचार ॥ टाळ असे निरंतर ॥ आणी गोदडी होती अंगावर ॥ ते पडिली सत्वर ऊर्ध्वपंथें ॥२॥ तेंव्हां निश्चय कळला त्यांसी ॥ कीं सद्गुरु झाले वैकुंठवासी ॥ मग स्नान करून इंद्रायणीसी ॥ देवालयापा- सीं पातले ॥३॥ टाळ गोदडी पाहावयासी जाण ॥ दुरूनि येती भाविकजन ॥ ह्मणती हेंचि तु- कयाचें दर्शन ॥ सजळ नयन अश्रुपातें ॥४॥ रामेश्वर ब्राह्मण निश्चित ॥ तयासीं कान्हया वि- चारित ॥ आतां कोणती नेमावी पुण्यतिथ ॥ असेल शास्त्रार्थ तो सांगा ॥५॥ रामेश्वर ह्मणे वचन ऐका ॥ क्रियाकर्माविरहित तुका ॥ देहनिर्वाह न होतां देखा ॥ श्रीविष्णुलोका प्रती गेला ॥६॥ फाल्गुन वद्य द्वितीयेसी ॥ सद्गुरु झाले वैकुंठवासी ॥ परी हा टाळ गोदडी पंचमीसी ॥ निरोप आपुल्यासीं हा आला ॥७॥ याकरितां आज पंचमी सुदिन ॥ करावें ब्राह्मणसंतर्पण ॥ मिळवू- नियां वैष्णवजन ॥ हरिकीर्तन आरंभा ॥८॥ देहनिर्वाह झाला असतां ॥ तरी क्रियाकर्मासी

अधिकार होता ॥ त्या जगद्गुरूची लीळा सर्वथा ॥ नये बोलतां मजलागीं ॥९॥ ॥अभंग ॥ ॥
पंडित वैदिक अथवा दशग्रंथी ॥ सरी न पावती तुकयाची ॥१॥ शास्त्रेंही पुराणें गीता नित्यनेम ॥
वाचितां तें वर्म न कळे तयां ॥२॥ मागें कवीश्वर झाले थोर थोर ॥ कोणें कलेवर नेलें सांगा ॥३॥
ह्मणे रामेश्वर सकळिकां पुसोनी ॥ गेला तो विमानीं बैसोनियां ॥४॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ जे कां अ-
नावर वैष्णवी माया ॥ ते सर्वथा बाधूं न शके तया ॥ देहींच विदेहत्व पावूनियां ॥ केली काया
ब्रह्मरूप ॥१०॥ जो मृत्युलोकांत साचार ॥ तुका नामयाचा अवतार ॥ जनासीं लीळा दा-
खवून सत्वर ॥ केला जीर्णोद्धार भक्तिपंथा ॥११॥ ऐसें बोलतां रामेश्वर ॥ संत गर्जती जय-
जयकार ॥ मग फाल्गुन वद्य पंचमीस साचार ॥ उत्साह थोर आरंभिला ॥१२॥ मिष्टान्न
करून नानारीती ॥ देउळीं बैसविल्या द्विजपंक्ती ॥ पूजा उपचार करून प्रीती ॥ भोजनें त्यांप्रती
वातलीं ॥१३॥ पंचमी षष्ठीपर्यंत ॥ कीर्तन करिती वैष्णवभक्त ॥ मग सप्तमीस झालें लळीत ॥
आनंदयुक्त ते समयीं ॥१४॥ महादेव विठोबा नामाभिधान ॥ हे तुकयासीं पुत्र दोघेजण ॥ कांता
गरोदर होती जाण ॥ नवमास पूर्ण ते झाले ॥१५॥ मग भक्ति ज्ञान वैराग्य पुतळा ॥ आव-
लीसीं सगुण पुत्र झाला ॥ नारायण नाम ठेविलें त्याला ॥ आनंद वाटला संतांसी ॥१६॥ तो
दिवसें दिवस झाला थोर ॥ दर्शना आला शिवाजी नृपवर ॥ गांव मोकासे दिधले चार ॥ मग
बांधिलें शिखर विठोबाचें ॥१७॥ धन संपदा येतां बरी ॥ वैराग्य झालें ते अवसरीं ॥ घर लुट-
वी विप्रां करीं ॥ द्वारकापुरीं मग गेले ॥१८॥ कांता पुत्रांचा करून त्याग ॥ महायात्रेसी गेले मग ॥

अकरा कावडी आणून निजांगें ॥ श्रीरामेश्वर पूजिला ॥१९॥ तुकयाचे अभंग साचार ॥ बहुत केले पाठांतर ॥ नारायण बावा वैष्णव वीर ॥ कीर्तन गजर करीतसे ॥२०॥ महादेव विठोबा वडील निश्चिती ॥ परी ते तयाचे आज्ञेंत असती ॥ परी तुकयाचे वरें निश्चितीं ॥ पडली महंती यांजकडे ॥२१॥ तुकाराम तों स्वदेहासीं ॥ झाले असती वैकुंठवासी ॥ परी अद्यापि दर्शन सायासीं ॥ देती भाविकांसी निजकृपें ॥२२॥ प्रथमारंभामाजी जाण ॥ करुणा भाकिली कान्हयानें ॥ तयासीं स्वप्नीं दिधलें दर्शन ॥ निजकृपेनें आपुल्या ॥२३॥ आणिक कानडा वाणी लिंगाईत ॥ सुदउंबऱ्यामाजी होता राहत ॥ त्याणें तुकयाची सेवा केली बहुत ॥ संसारीं विरक्त होऊनियां ॥२४॥ गबा शेट त्याचें नामाभिधान ॥ परम सुशीळ असे जाण ॥ प्रपंचव्यवहार सर्व टाकून ॥ सत्संग तेणें धरियेला ॥२५॥ मग एकांतसमयीं एके दिनीं ॥ तुक्यासी विनवी कर जोडूनी ॥ ह्मणे माझ्या अंतसमयीं कृपेंकरूनी ॥ दर्शन स्वामीनी देईजे॥२६॥ देखोनि तयाचा सप्रेम भावार्थ ॥ अवश्य ह्मणे वैष्णवभक्त ॥ मग वैकुंठासी गेलिया सहित ॥ निजध्यास वाणियातें लागला ॥२७॥ एकांतीं संतांसी सांगे गुज ॥ कीं तुकारामें नेम केला मज ॥ कीं अंतकाळीं भेट देईन तुज ॥ सन्निध काज तें आलें ॥२८॥ कांहीं दिवस लोटतां पाहे ॥ तयाचा आला अंतसमय ॥ मग देहूसी मनुष्य लवलाहें ॥ पाठविताहे सत्वर ॥२९॥ रामेश्वर भट थोर ब्राह्मण ॥ तुक्याचा सहोदर कान्हया जाण ॥ धाकुटा पुत्र नारायण ॥ इतुक्यांस घेऊन येतसे ॥ ३० ॥ आसनीं बैसऊन वैष्णववीर ॥ पूजा केली सर्वोपचार ॥ तों तुकाराम तेथें आले सत्वर ॥ वाणी

१४८

नमस्कार करीतसे ॥३१॥ बुक्का लावूनि आपुल्या करें ॥ कंठीं पुष्पांचा घातला हार ॥ ह्मणे कृपा करून पतितावर ॥ दर्शन साचार दिधलें ॥३२॥ ऐशा स्वमुखें बोलतां गोष्टी ॥ ऐकूनि लोकां आश्चर्य पोटीं ॥ परी वाणियानें हार घातला कंठीं ॥ तो सकळांचे दृष्टी दिसतसे ॥३३॥ भिंती काष्ठाचा आधार ॥ सर्वथा नसतां अधात्रीं दिसतो हार॥ वैष्णवीं केला जयजयकार ॥ नामघोषगजर तेधवां ॥३४॥ विठ्ठलस्मरण करितां जाण ॥ मग देह सोडिला तयानें ॥ अवघेचि [illegible] ती धन्य धन्य ॥ लाधलें दर्शन तुकयाचें ॥३५॥ जैसे रामकृष्णादि अवतार जाण ॥ संपले ऐसें पुराणीं वचन ॥ परी भक्तांसी साक्षात देती दर्शन ॥ रूप सगुण धरूनियां ॥३६॥ तेंवी तुकाराम गेले वैकुंठासी ॥ हरिलीळा दाखविली जनासीं ॥ परी दर्शन होतसे भाविकांसी ॥ साक्षी बहुतासी हे आली ॥३७॥ निळोबा गोंसावी पिंपळनेरकर ॥ आणीक बहिणाबाई गंगाधर ॥ यांसी स्वप्नीं येऊन वैष्णववीर ॥ अनुग्रह साचार दीधला ॥३८॥ तो लीलावतारी विश्वसखा ॥ सद्गुरु आह्मांसी जोडला तुका ॥ हृदयस्थ सर्वदा राहूनि देखा ॥ ग्रंथपीटिका उभारिली ॥३९॥ अहो भक्तलीलामृत ग्रंथ सुंदर ॥ हाचि पौर्णिमेचा निशाकर ॥ भाविक चकोर लक्षून सत्वर ॥ अमृत तुषार सेविती ॥४०॥ कुबुद्धी विकल्पतस्करांस ॥ नावडे याचा दिव्य प्रकाश ॥ ह्मणोनि द्वेषें निंदिती यास ॥ नाहीं विश्वास अंतरीं ॥४१॥ [illegible] चा अंकुर विकल्प जाण ॥ तेणें नाडिलें बहुतां कारणें ॥ जरी पदरीं सांचलें [illegible] वास तेणें ठसावे ॥४२॥ भक्तलीलामृताचे भोक्ते ॥ संत सज्जन [illegible] क्मिणीकांत ॥ त्यांजवळ तिष्ठत सर्वदा ॥

॥४३॥ बुद्धिमतीस... ...न देतसे हरी ॥ महिपतीसीं करूनि नि-
मित्तधारी ॥ ग्रंथ विस्तारी ... ...ं श्रीभक्तलीलामृत ग्रंथ ॥ तुकारामचरित्र
प्रेमभरित ॥ प्रेमळ परिसोत भाविकभक्त ... ...दशोध्याय गोडहा ॥२४५॥ अभंग ॥५४॥
॥ एवंसंख्या ॥२९९॥ ॥ श्रीपांडुरंगार्पणमस्तु ॥ ॥ इति तुकारामचरित संपूर्ण ॥
आदितः ओंवी संख्या ॥ ३६३५ ॥ ॥

हा तुकारामचरित्र ग्रंथ भाऊ गोपाळराव चव्हाण बुकसेलर
यांणी शुद्ध करवून जगदीश्वर छापखान्यांत छापविला.
शके १८१२ विकृतिनामसंवत्सरे वैशाख शुद्ध ११

[OrderDescription]
,CREATED=04.12.19 10:16
,TRANSFERRED=2019/12/04 at 11:05:11
,PAGES=334
,TYPE=STD
,NAME=S0002287
,Book Name=M-2218-BHAVANLILMRITAM
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF

FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF

FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF

FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF

FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF

FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF

FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF

FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF

FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF
,FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF

FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF
,FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF

FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF
,FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF
,FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF

FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF
,FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF
,FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF

FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,FILE306=00000306.TIF
,FILE307=00000307.TIF
,FILE308=00000308.TIF
,FILE309=00000309.TIF
,FILE310=00000310.TIF
,FILE311=00000311.TIF
,FILE312=00000312.TIF
,FILE313=00000313.TIF
,FILE314=00000314.TIF
,FILE315=00000315.TIF
,FILE316=00000316.TIF
,FILE317=00000317.TIF
,FILE318=00000318.TIF
,FILE319=00000319.TIF
,FILE320=00000320.TIF
,FILE321=00000321.TIF
,FILE322=00000322.TIF
,FILE323=00000323.TIF
,FILE324=00000324.TIF
,FILE325=00000325.TIF
,FILE326=00000326.TIF
,FILE327=00000327.TIF
,FILE328=00000328.TIF
,FILE329=00000329.TIF

FILE330=00000330.TIF
,FILE331=00000331.TIF
,FILE332=00000332.TIF
,FILE333=00000333.TIF
,FILE334=00000334.TIF
,